Αγνν. 931

ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΔΡ. 10

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΕΤΟΣ ΙΓ΄ — ΤΟΜΟΣ 26ος — ΤΕΥΧΟΣ 301

Ἀθῆναι, 1 Ἰουλίου 1939

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΧΟΡΝ . . . . . Βρυκόλακες! (ποίημα).
ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ. Ἀπὸ τὴν Ζωὴν καὶ τὴν Τέχνην: Ὀλίγα... περὶ ἀνθρωποφαγίας.
ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ . . . . . Ἕνας ἔρωτας τοῦ Περικλῆ Γιαννόπουλου.
ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ . . . . . Δύο ἀνέκδοτα γράμματα. — 1.
Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ . . . . . Τὸ βουνὸ τῶν λύκων (νουβέλλα).
ΓΙΑΝΝΑ ΒΕΡΑ . . . . . Στάσιμες ἀγωνίες (ποίημα).
ΚΛΕΑΡΧΟΣ ΣΤ. ΜΙΜΙΚΟΣ . . . . . Ἀγνότης (ποίημα).
Ε. ΛΕΜΠΕΣΗΣ . . . . . Ζαχαρίας Παπαντωνίου (μελέτη).
Κ. Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ. . . . . Ἀπογραφὴ τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸ 1824.
ΝΙΚΟΣ ΑΓΓΕΛΟΥ. . . . . Τὸ μούλικο (διήγημα).
ΟΛΜΟΣ ΠΕΡΑΝΘΗΣ . . . . . Ἀπ' τὸ στρατῶνα (ποίημα).
LUDWIG FULDA (μετάφρ. ΔΗΜ. Ι. ΛΑΜΨΑ) Τὸ ἄγριο κυνῆγι (κωμωδία, τέλος).
ΙΣΙΔΩΡΑ ΚΑΜΑΡΙΝΕΑ . . . . . Ἀπελπισμὸς (ποίημα).
ΑΛΕΚΟΣ Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Ὁ Στέφανος Κουμανούδης μεταφραστὴς σερβικῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν (μὲ ἕξη ἀνέκδοτες μεταφράσεις του).
JOHN GALSWORTHY (μετάφρ. ΣΟΦΙΑΣ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ-ΠΑΠΑΔΑΚΗ) Ὁ Ἰδιοκτήτης (μυθιστόρημα, συνέχεια).
ΣΩΤ. Δ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ . . Στροφὲς (ποίημα).
Γ. ΠΟΝΗΡΙΔΗΣ . . Ἡ ἑλληνικὴ πολυφωνικὴ μουσική.
ΕΥΦΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ . . . . . Ρεμβασμὸς (ποίημα).

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ[ΙΑ] Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,,
46 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 46



GHIRLANDAJO — ΙΩΑΝΝΑ TORNABUONI

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ ΙΓ΄ — 1939
ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 1 ΙΟΥΛΙΟΥ 1939

ΤΕΥΧΟΣ 301

ΒΡΥΚΟΛΑΚΕΣ!

Ὦ σεῖς, ποὺ μοῦ σκορπίσατε μέσ' στὴν ἀνυπαρξία,
τοῦ πόθου τ' ἀχαλίνωτου νιότης ὁρμητικῆς
χαμένα ἐσεῖς βλαστάρια, ψυχὲς ἐσεῖς ἀγέννητες,
φιλιὰ σὲ Ντουλτσινέες καὶ σπορὲς σὲ βαλτονέρια,
ποὺ κοάζουν βατράχοι, τοῦ σοκακιοῦ γυναικάρια
γιὰ τ' ἄνομα ξεσπάσματα, ὀνείρων ξεπεσμούς.

. . . . . .

Ὦ, τὸ τρανὸ τὸ ὄνειρο τῶν εἴκοσί μου χρόνων
καρποὺς ποὺ θὰ ξεπέταγε σὲ γόνιμα χωράφια,
τί Σαίκσπηρ, Ναπολέοντες, Αἰσχύλοι, Σοφοκλῆδες
τὸν κόσμο θὰ γεμίζανε, τοῦ πόθου μου παιδιά!
Καὶ τώρα στὰ γεράματα ποὺ τ' ὄνειρό μου σβύνει,
σὰ νἄρχονται βρυκόλακες στὴ μαύρη μοναξιά
τ' ἀγέννητα καὶ τ' ἄπλαστα τοῦ ὀνείρου τὰ παιδιά μου,
νὰ μοῦ κρατοῦν στὸν ἔρημο λιγάκι συντροφιά.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΧΟΡΝ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ

ΟΛΙΓΑ... ΠΕΡΙ ΑΝΘΡΩΠΟΦΑΓΙΑΣ

Θἄχετε ἴσως διαβάσει ὅτι ἕνα ἀπὸ τὰ πράματα ποὺ διασκέδαζαν τὸν Μπωντλαίρ ἦταν, ὅταν ἔτρωγε σ' ἑστιατόριο μὲ κανένα φίλο του, νὰ τὸν ρωτάει ἄξαφνα μὲ δυνατὴ φωνὴ ὥστε ν' ἀκουστεῖ ἀπ' ὅλους τοὺς πελάτες: —"Ἐχεις φάει μυαλὰ μικροῦ παιδιοῦ; Ἐγὼ ἔτυχε κάποτε νὰ φάω, καὶ τὰ βρῆκα ἐξαίσια...

Ὅ,τι γιὰ τὸν Μπωντλαίρ δὲν ἦταν παρὰ μιὰ ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ «σατανισμοῦ» του, μιὰ boutade προωρισμένη «νὰ σκανδαλίζει τοὺς μπουρζουάδες», ἕνας Ἀμερικανὸς συγγραφέας καὶ ρεπόρτερ, Σήμπρουκ τ' ὄνομα, τὸ ἔκανε πραγματικά: ἔφαγε ἀνθρώπινο κρέας.

Ὁ Σήμπρουκ δὲν εἶναι ὁ πρῶτος λευκὸς ἀνθρωποφάγος. Ὁ Γάλλος συγγραφέας Lucas-Dubreton, στὸ βιβλίο του «Ἡ Ἐδὲμ τοῦ Εἰρηνικοῦ», διηγεῖται τὴν ὁδύσσεια μερικῶν ἀνθρώπων ποὺ ἕνας μεγάλος τυχοδιώχτης, ὁ μαρκήσιος de Rays, ἔπεισε στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰώνα μας νὰ τὸν ἀκολουθήσουν στὴ Νέα Γουϊνέα, ὅπου σκόπευε νὰ κάνει μεγάλες γεωργικὲς ἐγκαταστάσεις, καὶ ποὺ οἱ περισσότεροί τους κατέληξαν... στὸ στομάχι τῶν αὐτοχθόνων. Ἕνας ἀπ' αὐτούς, Μποέρο τὄνομα, εἶχε τὴν τύχη νὰ γλυτώσει μόνο καὶ μόνο γιατὶ ἄρχισε γοερὰ κλάματα ὅταν οἱ Παποῦες ποὺ τὸν εἶχαν συλλάβει τὸν παρουσίασαν μπρὸς στὸ βασιλιά τους. Ὁ βασιλιὰς βρῆκε τόσο περίεργο τὸ πράμα, ποὺ ὅταν ὁ Μποέρο σταμάτησε νὰ κλαίει, τοῦ ζήτησε νὰ ξαναρχίσει. Ὁ δυστυχισμένος, στὴ θέση ποὺ βρισκόταν, δὲ χρειάστηκε νὰ προσφύγει σὲ κρεμύδια γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τὴ βασιλικὴ ἐπιθυμία. Ἀπόχτησε ἔτσι, γράφει ὁ Lucas-Dubreton, τὴν εὔνοια τοῦ βασιλιᾶ, ποὺ ὄχι μόνο τοῦ χάρισε τὴ ζωή, ἀλλὰ καὶ μιὰν ἀπὸ τὶς γυναῖκες του. Ἡ εὔνοια ὅμως αὐτὴ τοῦ ἐπέβαλε καὶ μιὰ δυσάρεστη ὑποχρέωση: ὁ βασιλιὰς τὸν ἤθελε νὰ τρώει μαζί του, κι' ἐπειδὴ τὸ βασιλικὸ μενοῦ περιλάμβανε συχνὰ κι' ἀνθρώπινο κρέας, ὁ Μποέρο ἔγινε ἀναγκαστικὰ ἀνθρωποφάγος κι' αὐτὸς — ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ μπόρεσε νὰ διαφύγει ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία του...

Πρὶν κι' ὕστερα ἀπὸ τὸν Μποέρο κι' ἄλλοι λευκοὶ γεύθηκαν ἀνθρώπινο κρέας. Δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ποὺ ὁ εὐρωπαϊκὸς τύπος δημοσίευσε τὴν εἴδηση ὅτι ὁ πλοίαρχος τοῦ ἀγγλικοῦ βαποριοῦ «Μάργκαρετ-Ντόλλαρ», φτάνοντας στὸ Seattle, ἀνάφερε στὶς ἀρχὲς ὅτι κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν τῆς πολιτείας τοῦ Οὐάσινγκτον εἶχε συναντήσει ἕνα ἁλιευτικὸ ποὺ «ἔπλεε κατὰ ροῦν» χωρὶς ζωντανὴ ψυχὴ στὸ κατάστρωμά του. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔστειλε μὲ μιὰ βάρκα γιὰ νὰ ἰδοῦν τί συμβαίνει, δὲ βρῆκαν στὸ ἁλιευτικὸ παρὰ δυὸ πτώματα καὶ τὰ κόκκαλα πέντε ἄλλων ἀνθρώπων. Ἦταν φανερὸ ὅτι τὸ ἁλιευτικὸ εἶχε παρασυρθεῖ ἀπὸ τὰ ρεύματα τοῦ Εἰρηνικοῦ, κι' ὅτι τὸ πλήρωμά του, ἀφοῦ ἐξάντλησε τὰ τρόφιμά του, βάλθηκε στὴν ἀνθρωποφαγία μέχρι... αὐτοεξαντλήσεως.

Θὰ θυμᾶστε, ἐξ ἄλλου, πόσο συγκίνησε τὸν κόσμο ἡ ὑπόνοια ποὺ ρίχτηκε πάνω σὲ μιὰ ὁμάδα ἐξερευνητικῆς ἀποστολῆς στὸ Βόρειο Πόλο — τοῦ Νό-

μπιλε, ἂν δὲ γελιέμαι — ὅτι ἔφαγε ἕνα ἀπὸ τὰ μέλη της. . .

'Αλλ' ἂν ὁ Σήμπρουκ δὲν εἶν' ὁ πρῶτος λευκὸς ἀνθρωποφάγος, εἶναι ὡστόσο πρῶτος σ'αὐτό : ὅτι ἔφαγε ἀνθρώπινο κρέας ὄχι ἀπὸ ἀνάγκη, ἀλλ' ἀπὸ περιέργεια νὰ δοκιμάσει τὴ γεύση του!

Τὸ διηγεῖται ὁ ἴδιος σὲ μιὰ ἀφήγησή ποὺ μοῦ ἔπεσε τυχαῖα στὰ χέρια καὶ ποὺ ἀφορᾶ ἕνα ταξίδι ποὺ ἔκανε τὸ 1930 στὴν ἀφρικανικὴ 'Ακτὴ τοῦ 'Ελεφαντόδοντα.

"Οπως ὁ "Αγγλος τοῦ γνωστοῦ ἀνέκδοτου, ποὺ ἀκολουθοῦσε ἀπὸ πόλη σὲ πόλη τὶς παραστάσεις ἑνὸς θηριοδαμαστῆ τσίρκου μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ τοῦ δινόταν — κάποτε — ἡ εὐκαιρία νὰ τὸν δεῖ νὰ κατασπαράζεται ἀπὸ τὰ λιοντάρια του, ἔτσι κι' ὁ Σήμπρουκ ἄφησε τὴν 'Αμερικὴ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι στὴν 'Αφρικὴ θἄβρισκε τὴν εὐκαιρία νὰ ἱκανοποιήσει τὴν περιέργειά του. Φτάνοντας ὅμως στὴν 'Ακτὴ τοῦ 'Ελεφαντόδοντα, διαπίστωσε ὅτι ἡ εὐκαιρία αὐτὴ δὲ θὰ τοῦ παρουσιαζόταν ἄν, ὅπως συμβούλευαν οἱ ἀρχαῖοι, δὲν κουνοῦσε κι' αὐτὸς τὸ χέρι του, γιατὶ οἱ καννίβαλοι τοῦ τόπου δὲ διατηροῦσαν ἑστιατόρια στὴν παραλία ὅπου ἀποβιβάστηκε. Εἰσχώρησε λοιπὸν στὸ ἐσωτερικό, ἦρθε σ' ἐπαφὴ μὲ μιὰ πολεμικὴ φυλή, τοὺς Γκερές, κι' ἐξέθεσε στὸν ἀρχηγό της τὴν ἐπιθυμία του. 'Ο ἀρχηγὸς τῶν Γκερὲς δὲ βρῆκε τίποτα τὸ ἐκκεντρικό, κι' ἰδίως τὸ ἀδύνατο, στὴν ἐπιθυμία τοῦ Σήμπρουκ, — τόσο μᾶλλον ποὺ ὁ 'Αμερικανὸς συγγραφέας ἦταν ἕτοιμος νὰ πληρώσει τὸ φαγητὸ ποὺ ὀρεγόταν μὲ ἀρκετὰ δῶρα. Πῆρε τὰ βέλη του, πῆρε καὶ μερικοὺς πολεμιστές του, κι' ἔφυγε γι' ἀνθρωποκυνήγι στὰ σύνορα τῆς περιοχῆς του καὶ μιᾶς ἄλλης ἐχθρικῆς του φυλῆς. "Υστερ' ἀπὸ δυὸ μέρες γύρισε μ' ἕνα παχὺ θήραμα, ποὺ ἑτοιμάστηκε μὲ τὴν ἑξῆς ρετσέτα:

'Ο νεκρὸς ἀνοίχτηκε, ἀπὸ τὸ λαιμὸ ἴσαμε τὸ κάτω μέρος τῆς κοιλιᾶς, στὰ δύο, κι' ἀφοῦ ἔσταξε καλὰ τὸ αἷμα του, τοποθετήθηκε σ' ἕνα λάκκο γεμᾶτο πυρακτωμένα βότσαλα καὶ σκεπάστηκε ὁλόκληρος μ' ἄλλα. Οἱ ἄντρες βάλθηκαν τότε νὰ χορεύουν γύρω ἀπὸ τὸ λάκκο, ἐνῶ οἱ γυναῖκες ξεσκέπαζαν κάθε τόσο τὸ πτῶμα κι' ἀνανέωναν τὰ βότσαλα μὲ καινούργια — ποὺ τὰ πυράκτωναν ἀδιάκοπα σ' ἕνα πλαϊνὸ λάκκο. Τὸ σιγοψήσιμο αὐτὸ κράτησε ὧρες. "Οταν ὁ μάγερας τοῦ ἀρχηγοῦ θεώρησε ὅτι τὸ ψητὸ ἦταν ἕτοιμο, τὸ περιέλουσε μὲ μιὰν ἀρωματικὴ σάλτσα καὶ τὸ τεμάχισε ἐπιδέξια. Στὸν Σήμπρουκ, ὅπως ἦταν φυσικό, προσφέρθηκαν τὰ καλύτερα κομμάτια: τὸ σκότι, τ' ἀμελέτητα, μερικὰ παϊδάκια καὶ λίγο μπούτι. Οἱ ἄντρες τῆς φυλῆς ἔφαγαν τὸ κεφάλι, τὰ ἐπίλοιπα παϊδάκια, τὰ ἄντερα, καὶ φιλέτα ἀπὸ τὰ μπούτια. Στὶς γυναῖκες πέταξαν τὰ ἄκρα: χέρια καὶ πόδια. . .

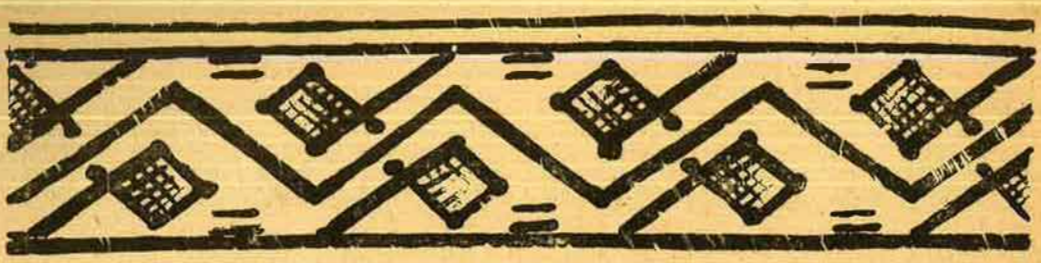
'Ο Σήμπρουκ μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὸ ἀνθρώπινο αὐτὸ ψητό, ἔτσι παρασκευασμένο, εἶχε πολλὴ νοστιμάδα. 'Η γεύση του, προσθέτει, ἦταν σὰν ἑνὸς πολὺ τρυφεροῦ μοσχαριοῦ!

***

Θὰ μὲ ρωτήσετε τώρα γιατὶ σᾶς μίλησα περὶ ἀνθρωποφαγίας καὶ σᾶς ἔδωσα καὶ τὴ ρετσέτα τοῦ ψητοῦ ποὺ ἔφαγε ὁ Σήμπρουκ.

Νὰ σᾶς πῶ: γιὰ νὰ τὴν ἀντιγράψετε καὶ νὰ τὴ βάλετε μέσα στὰ φύλλα τοῦ Τσελεμεντέ σας. Δὲν ξέρετε. . . Κατὰ πῶς πάει, στὴν ἐποχή μας, ὁ κόσμος, καὶ μὲ τὴν ἀπειλὴ τοῦ παγκόσμιου ἀλληλοεξοντώματος ποὺ ἐπικρέμεται, δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ βρεθῆτε καμμιὰ μέρα στὴν ἀνάγκη νὰ τραφεῖτε, ἐλλείψει ἄλλου, μὲ ὁμοίους σας. Καλὸ λοιπὸν νὰ ξέρετε πῶς εἶναι νοστιμώτεροι. . .

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ



ΕΝΑΣ ΕΡΩΤΑΣ

ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Τὰ δυὸ ἐκτενῆ κι' ἀποκαλυπτικὰ γράμματα τοῦ Περικλῆ Γιαννόπουλου ποὺ δίνω σήμερα στὴ δημοσιότητα, ἔχουν μιὰ μικρὴ ἱστορία. Θὰ ἤθελα νὰ τὴ μεταφέρω ἐδῶ μὲ ὅλο τὸν κάπως μυθιστορηματικὸ χαρακτῆρα της.

Τὸν περασμένο Σεπτέμβρη εἶχα πάνω στὸ γραφεῖο μου τὸ τεῦχος τῶν «Νέων Γραμμάτων» τὸ ἀφιερωμένο στὸν Περικλῆ Γιαννόπουλο, ὅταν δέχτηκα τὴν ἐπίσκεψη μιᾶς γνωστῆς μου κυρίας, ποὺ δὲ μπορῶ τώρα νὰ τὴν ὀνομάσω. Μπορῶ νὰ πῶ ὅμως ὅτι πρόκειται γιὰ ἕνα παλιὸ ἀθηναϊκὸ ὄνομα, ποὺ ἐδῶ καὶ τριάντα-σαράντα χρόνια ἔπαιζε ἕνα σημαντικὸ ρόλο στὴν κοσμικὴ ζωὴ καὶ στοὺς ἀριστοκρατικοὺς κύκλους ἐκείνης τῆς ἐποχῆς.

Ἡ κ. Χ. (ἂς τὴν ποῦμε ἔτσι) πῆρε λοιπὸν στὰ χέρια της τὸ τεῦχος καὶ διάβασε τ' ὄνομα μὲ πολλὴ συγκίνηση· ἀλλὰ καὶ μὲ κάποια κατάπληξη. Καὶ μοῦ εἶπε:

— Πῶς θυμήθηκαν τὸ Γιαννόπουλο;

Ἐπειδὴ δὲν παρακολουθεῖ τὴ σημερινὴ πνευματικὴ κίνηση, τὴν κατατόπισα μὲ λίγα λόγια. Φαινόταν πάρα πολὺ συγκινημένη. Μοῦ εἶπε πὼς τὸν γνώρισε στενὰ καὶ γιὰ πολὺν καιρό, ἀλλὰ παρ' ὅλη τὴν ἐπιμονή μου, ἀπέφυγε νὰ μοῦ μιλήσει περισσότερο γι' αὐτόν.

Ἀπὸ τότε, κάθε φορὰ ποὺ τὴ συναντοῦσα, δὲν ἔπαυα νὰ τῆς ζητῶ λεπτομέρειες γιὰ τὴ γνωριμία της μὲ τὸν Περικλῆ Γιαννόπουλο. Σιγὰ-σιγὰ μοῦ ἀποκάλυψε πὼς ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα δεκαετῆ δεσμό, πὼς εἶχε ἕνα μπαοῦλο γεμᾶτο γράμματά του κι' ἀνέκδοτες μελέτες, καὶ μὲ παρακαλοῦσε νὰ μὴ τῆς ἀναφέρω πιὰ αὐτὴ τὴν ὑπόθεση, γιατὶ τῆς ἄνοιγε μιὰ πληγὴ ποὺ ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἔμενε κακὰ ἐπουλωμένη. «Τὸ πολὺ-πολύ, ἅμα πεθάνω, κατέληγε, θὰ σᾶς ἀφίσω τὰ γράμματα καὶ τὰ χειρόγραφα, ἀφοῦ σᾶς ἐνδιαφέρουν τόσο.»

Ἡ περιέργειά μου ὅμως μεγάλωνε περισσότερο, γιὰ νὰ γίνομαι κάθε φορὰ πιὸ ἀπαιτητικός. Μιὰ μέρα μοῦ λέει:

— Ἄνοιξα τὸ μπαοῦλο, ποὺ εἶχα τουλάχιστον εἴκοσι χρόνια νὰ τὸ ἀγγίξω. Τἄνοιξα γιὰ χατήρι σας. Ἀλλὰ μοῦ ἔκανε τόσο κακό! Τὰ γράμματα εἶναι κιτρινισμένα, τὸ μελάνι ἔχει ξεθωριάσει. Δὲ θὰ μπορέσετε νὰ διαβάσετε τίποτα.

Ἀπὸ τὸν τόνο τῆς φωνῆς της καταλάβαινα ὅτι ἡ ἐπιστροφὴ στὰ περασμένα τῆς ἔφερνε σχεδὸν μιὰ κρίση. Εἶχα ἀπελπιστεῖ πὼς θὰ μποροῦσα νὰ ἐξιχνιάσω τὸ μυστήριο αὐτοῦ τοῦ δεσμοῦ καὶ τὸ ρόλο ποὺ ἔπαιξε στὴ ζωὴ τοῦ Γιαννόπουλου, ὅταν μιὰ μέρα ἡ κ. Χ. ἔρχεται νὰ μ' ἐπισκεφθεῖ ἐντελῶς συντετριμμένη. Τῆς εἶχαν χτυπήσει θανάσιμα τὸ γάτο της, ποὺ ἦταν πιὰ ἡ μοναδικὴ της ἀγάπη στὸν κόσμο. Δὲ μποροῦσε νὰ κρατηθεῖ. Ἔκλαιγε σχεδὸν σὰν μωρὸ παιδί. Τότε, μόλις ἔφερα πάλι στὴν κουβέντα τὸν Γιαννόπουλο, ἄρχισε αὐθόρμητα νὰ μοῦ μιλάει γι' αὐτόν, νὰ μοῦ ἀφηγεῖται τὴν ἱστορία τους, καὶ μοῦ φαινόταν, σὲ στιγμές, σὰ νἄθελε νὰ ζωντανέψει καὶ νὰ ξαναζήσει τὰ περασμένα.

— Δὲν τὸν κατάλαβαν, μοῦ εἶπε. Αὐτὸς ἦταν καλλιτέχνης. Δέκα χρόνια ἔρωτα δυνατοῦ, ἀποκλειστικοῦ, πῶς πέρασαν σὰ νὰ ἦταν μιὰ μέρα! Δέκα χρόνια ποὺ αὐτὸς ἀγωνιζόταν νὰ μὲ κατακτήσει, κι' ἐγὼ ὅλο τοῦ ἔφευγα, ἀκριβῶς γιατὶ καταλάβαινα πὼς τὸν ἀγαποῦσα, πὼς ἦταν γιὰ μένα ὁ μόνος ἄντρας, καὶ μόνο μ' αὐτὸν τὸν τρόπο μποροῦσα νὰ τὸν κρατῶ δικό μου. Εἶχα τότε ὅλη τὴν ἐλευθερία μου, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ γυναίκα ἦταν τόσο περιορισμένη. Καὶ περνούσαμε, σχεδὸν πάντοτε, τ' ἀπογέματα μαζί. Παίρναμε τὸ μπάνιο μας στοῦ Σκαραμαγκᾶ. Τρέχαμε στὶς ἐξοχές. Μαζεύαμε λουλούδια. Πολὺ συχνὰ ἀνεβαίναμε στὴν Ἀκρόπολη. Μ' ἄφηνε νὰ προχωρῶ μερικὰ βήματα, κι' αὐτὸς στεκόταν νὰ μὲ κοιτάζει ἀνάμεσα στ' ἀρχαῖα μάρμαρα (1). Κι' αὐτὸ γινόταν συχνότατα. «Ὅλες μ' ἀγαποῦν! μοῦ ἔλεγε. Ἡ τάδε, ἡ δεῖνα, ὅλες περιμένουν τὸν ἔρωτά μου, καὶ μόνο ἐσὺ δὲ μοῦ δίνεις τίποτα! Γιατί, γιατί;»

---

(1) Τώρα ἀκόμη ἡ κ. Χ. διατηρεῖ μιὰ θαυμάσια ἀρχοντικὴ κορμοστασιὰ καὶ τὰ ἴχνη μιᾶς ὁμορφιᾶς γεμάτης λάμψη καὶ πνευματικότητα.

» Ἤμουν, ἀλήθεια, πολὺ σκληρὴ ἀπέναντί του, ἴσως γιατὶ τοῦ εἶχα δοσμένη ὅλη μου τὴν ψυχή. Ἀλλὰ ἦταν φτωχὸς ὁ Γιαννόπουλος. Κι' ἦταν καὶ ἀνίκανος νὰ δουλέψει. Αὐτὸ τὸβλεπα, πὼς ἦταν ἀνίκανος νὰ κάμει μιὰ δουλειά, ποὺ νὰ μπορεῖ ν' ἀντιμετωπίσει τὶς καθημερινὲς ἀνάγκες τῆς ζωῆς. Δὲν ἦταν ἕνας ἄνθρωπος σὰν τοὺς ἄλλους. Παρ' ὅλ' αὐτά, τὸν παρακίνησα νὰ μὲ ζητήσει ἀπ' τοὺς γονεῖς μου. Γιατὶ ἐρχόταν σπίτι μας, ἦταν φίλος τῆς οἰκογενείας μας. Ἀλλὰ μολονότι ἐκτιμοῦσαν τὸν Γιαννόπουλο καὶ τὸν ἀγαποῦσαν, δὲν τὸν ἤθελαν γιὰ γαμπρό. Τοῦ ἀρνήθηκαν μὲ τὴν πρόφαση πὼς δὲν εἶχα ἀκόμη ἡλικία γιὰ γάμο. Ἴσως τότε, ἂν ἐπέμενα ἐγώ, νὰ τελείωνε. Ἀλλὰ δὲν ἐπέμεινα. Εἶχα στὸ βάθος κάποιο φόβο. Θαύμαζα τὸν Γιαννόπουλο κι' ἤθελα νὰ τὸν κρατῶ μὲ κάθε τρόπο δικό μου, ἀλλὰ φοβόμουν τὸ χαρακτῆρα του, τὴν ἔξαλλη ἰδιοσυγκρασία του. Ἐξ ἄλλου, οἱ γονεῖς μου ἤθελαν νὰ μὲ δώσουν σὲ κάποιον ἄνθρωπο τοῦ παλατιοῦ(1), ποὺ ἦταν ὅλο περιποιήσεις μαζί μου. Ἀλλὰ δήλωσα ρητὰ πὼς δὲν παίρνω τὸν Γιαννόπουλο, ἀλλὰ δὲ θὰ πάρω καὶ κανέναν ἄλλο.

» Καὶ μετὰ τὴν ἄρνηση, ὁ Περικλῆς ἐξακολουθοῦσε νἄρχεται σπίτι, οἱ ἐγκάρδιες σχέσεις μὲ τὴν οἰκογένειά μου δὲν ἀλλοιώθηκαν καθόλου. Ἀλλ' ὕστερα ἀπὸ λίγο, ἐγὼ ἔφευγα γιὰ τὸ Παρίσι. Ν' ἀπομακρυνθῶ ἀπ' αὐτὸν μοῦ στοίχιζε πολύ, ἀλλὰ ἡ δίψα μου νὰ ταξιδέψω, ἡ δίψα μου νὰ γνωρίσω τὴν εὐρωπαϊκὴ ζωή, ἦταν πολὺ δυνατὴ κι' ἔβαζε φωτιὰ στὸ νεανικό μυαλό μου. Καὶ τότε κατάλαβα περισσότερο πόσο ἡ ζωὴ τοῦ Γιαννόπουλου ἦταν ἐξαρτημένη ἀπὸ μένα, πόσο ὁ Γιαννόπουλος ἐζοῦσε ἀπὸ μένα καὶ γιὰ μένα. Τὰ γράμματά του ἔφταναν λαχανιασμένα, τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, στὸ Παρίσι. Μὲ πλημμύριζε κυριολεκτικὰ μὲ χειρόγραφα. Κι' ἦταν πότε γεμᾶτα ἀπὸ ἕνα ἐξαλλο, ἐκρηκτικὸ πάθος, πότε ἀπὸ στοχασμοὺς γιὰ τὴ Ζωὴ καὶ τὴν Τέχνη.

» Ἐγὼ ὅμως δὲν τοὔγραφα συχνά. Ἡ ζωὴ τοῦ Παρισιοῦ μὲ εἶχε ἀπορροφήσει. [Εἶμαι κι' ἐδῶ ἀναγκασμένος νὰ παραλείψω ἕνα μεγάλο μέρος ἀπ' τὴν ἀφήγησή της, γιατὶ ἀλλιῶς θὰ κινδύνευα νὰ τὴν ἀποκαλύψω. Ἡ φωνή της, ἄλλωστε, παίρνει ἕναν τόνο γεμᾶτον παράπονο καὶ τύψη.]

» Μιὰ μέρα πῆρα ἕνα γράμμα τῆς μητέρας μου, ποὺ μοῦ περιέγραφε τὴν τελευταία ἐπίσκεψη τοῦ Γιαννόπουλου. Οἱ κουβέντες του, ἡ στάση του, τῆς εἶχαν φανεῖ πολὺ παράξενες. Τὴν ἔβαζαν σὲ ὑποψίες, ποὺ δὲ θέλησε νὰ μοῦ κρύψει. Ἀνησύχησα τρομερά, γιατὶ συνδύασα τὸ γεγονὸς μὲ τὸν ἀπογοητευμένο, τὸ σχεδὸν ἀπελπισμένο τόνο ποὺ ξεχώριζε τὰ τελευταῖα του γράμματα. Μιὰ νοσταλγία ξεσήκωσε μέσα μου κάτι ποὺ ἔφτανε ὡς τὴν τρέλλα. Δὲν πέρασαν πολλὲς μέρες καὶ πῆρα μιὰ κάρτα του, μὲ μιὰ φράση: « Τὸ τελευταῖον φίλημα ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν γῆν. » Κατάλαβα ἀμέσως. Ὁ Περικλῆς θ' αὐτοκτονοῦσε. Ἡ ἀγωνία μ' ἔπνιγε. Ἔπρεπε νὰ τρέξω κοντά του. Τηλεγραφῶ ἀμέσως γιὰ λεπτά, καὶ σὲ λίγες μέρες ἔπαιρνα τὸ τραῖνο. Μόλις ξεκίνησα, ἡ ψυχή μου γαλήνεψε. Κι' ἄρχισα νὰ πλάθω τὸ ὄνειρο. Καταλάβαινα πιὰ πὼς δὲ μποροῦσα νὰ κάμω ἄλλο, παρὰ νὰ ζήσω μαζί του. Σ' ὅλο τὸ ταξίδι ἔκανα σχέδια, καὶ ἡ ψυχή μου ξεχείλιζε ἀπὸ εὐτυχία. Ἐπιτέλους φτάναμε. Ἀπ' τὸ παράθυρο κοίταζα τὶς ἐξοχὲς καὶ τ' ἀκρογιάλια τῆς Ἀττικῆς, τόσες ἀναμνήσεις, τόσες ὑποσχέσεις... Ἤμαστε κάπου ἐκεῖ στοῦ Σκαραμαγκᾶ, ὅταν ἕνας γνωστὸς συνεπιβάτης μοῦ λέει:

» — Ἐδῶ πνίγηκε ὁ Γιαννόπουλος.

» Καὶ μοῦ ἔδειξε τὸ μέρος.

» Δὲ χρειαζόταν ἄλλο. Μόλις μπόρεσα νὰ ζητήσω μερικὲς ἐξηγήσεις καὶ λεπτομέρειες. Τὰ γόνατά μου λύγισαν, τὰ μάτια μου θόλωσαν, κ' ἔπεσα στὸ κάθισμα μισοπεθαμένη. Λοιπὸν δὲν εἶχα προφτάσει!

» Μόλις ἔφτασα στὸ σπίτι, ἡ μητέρα μου εἶδε τὴν κατάστασή μου καὶ κατάλαβε. Τὴν ἄκουσα νὰ μοῦ λέει: « Παιδί μου, τί κακὸ σοῦ ἔκανα! » Ἔμεινα στὸ κρεβάτι δυὸ - τρεῖς μέρες. Ὅταν, εἶδα ἕνα ὄνειρο. Πὼς κρατοῦσα τὸ κεφάλι τοῦ Περικλῆ μέσα στὴν ποδιά μου, καὶ χάϊδευα τὰ σγουρά, ξανθὰ μαλλιά του. Τὸ πρόσωπό του ἦταν χλωμό, χλωμό... Κι' ἐγὼ τὸν στεφάνωνα μὲ λουλούδια. Κι' ἔκλαιγα σὰ νὰ τὸν μοιρολογοῦσα... Ξύπνησα ἀνάστατη. Σηκώθηκα ἀμέσως καὶ πῆρα τὴ στενή μου φίλη Ε. (τὴ μόνη ἀνθρώπινη καρδιὰ ποὺ χτυπάει ἀκόμη γιὰ μένα — ἀλλὰ τὸν περισσότερο καιρὸ βρίσκεται στὸ ἐξωτερικό), νὰ πᾶμε νὰ ρίξουμε στὴ θάλασσα λουλούδια. Μόλις φτάσαμε, μάθαμε πὼς ἡ θάλασσα εἶχε ξεβράσει ἕνα πτῶμα, πὼς τὄχαν τώρα στὸ νεκροταφεῖο τῆς Σαλαμίνας, καὶ πὼς εἶχαν εἰδοποιήσει τὶς ἀρχές. Ἔβαλα τὴ φίλη μου καὶ φύλαγε ἀπ' ἔξω, κι' ἐγὼ ἔτρεξα στὸ ἐκκλησάκι, κοντὰ στὸ νεκρό. Ἡ θάλασσα, τόσες μέρες, τὸν εἶχε παραμορφώσει. Ἀλλὰ ἔμεναν ἀκόμη τὰ μαλλιά, γιὰ νὰ τὰ χαϊδέψω, νὰ κλάψω... Τὸν στόλισα μὲ τὰ λουλούδια ποὺ κρατοῦσα, κι' ἔφυγα γρήγορα μὲ τὴ φίλη μου, γιατὶ ἄρχισε πιὰ νὰ μαζεύεται κόσμος καὶ δὲ θέλαμε νὰ μᾶς γνωρίσουν. Ἀπὸ μακρυὰ παρακολουθήσαμε ὕστερα, ὡς ποὺ τὸν πήρανε γιὰ νὰ τὸν θάψουν... »

Οἱ ἀναμνήσεις, ὅπως ἔρχονταν, τῆς ἔπνιγαν τὴ φωνή. Ἔμεινε ὕστερα κάμποση ὥρα σιωπηλή, ὅταν φάνηκε σὰ νὰ ξύπνησε στὴ ζωή, σὰ νὰ ξανάρθε στὸ σήμερα.

— Καὶ νὰ ξέρετε, ὅλες οἱ πίκρες μὲ

(1) Μοῦ ἀνέφερε ἐδῶ ἕνα ὄνομα ποὺ ἔπαιζε μεγάλο ρόλο στὴν πολιτικὴ καὶ τὴ διπλωματία.

βρίσκουν τώρα. Ὁ καημένος ὁ Ριρής μου ἦταν ἡ μόνη μου συντροφιά. Ἔφυγε τὴ νύχτα καὶ γύρισε τὸ πρωῒ μὲ τὸ κεφάλι ζουπισμένο, γεμᾶτο αἵματα. Ἦταν ἕνα θέαμα ποὺ πονοῦσε ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν ἔζησε παρὰ λίγες ὧρες. Ποιὸς ἔκαμε αὐτὸ τὸ κακούργημα; Ποιὸς μοῦ πῆρε τὴ συντροφιά μου;

Ἡ φωνή της εἶχε γίνει κλαψάρικη, ραγισμένη. Χρειάστηκε ἀρκετὴ ὥρα γιὰ νὰ συνέλθει. Ὕστερ' ἀπὸ λίγες μέρες, μοῦ ἔφερε τὰ χειρόγραφα ποὺ δημοσιεύονται παρακάτω.

Σκέφτηκα πολὺ ἂν εἶχα τὸ δικαίωμα νὰ τὰ φέρω στὸ φῶς. Ἀφοῦ ὅμως τὸ πρόσωπο ποὺ ἀφοροῦν θὰ ἔμενε κρυμμένο, νόμισα πὼς οἱ τόσο ἀποκαλυπτικὲς αὐτὲς σελίδες ἔπρεπε νὰ δημοσιευθοῦν. Ὄχι μόνο γιατὶ κάτι προσθέτουν στὸ ἔργο του, ἀλλὰ προπάντων γιατὶ φωτίζουν, κι' ὡς ἕνα σημεῖο ἐξηγοῦν τὴ ζωή του. Δὲν ἔχουν ἡμερομηνία. Φαίνεται πὼς ἀνήκουν στὴν πρώτη ἀκόμη ἐποχὴ τοῦ δεσμοῦ τους, ὅταν ὁ Γιαννόπουλος, ὥριμος πιὰ σχεδόν, προσπαθοῦσε νὰ ἐπηρεάσει τὴ νεαρὴ φίλη του, νὰ τὴ μυήσει στὸν ψυχικὸ καὶ πνευματικό του κόσμο, νὰ τὴ διδάξει. Δὲν ξαίρω ἀκόμα ἂν ἀργότερα θὰ ἔχω στὴ διάθεσή μου ἄλλα γράμματα μὲ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον — γιατὶ ἀσφαλῶς ὑπάρχουν τέτοια σὲ μεγάλη ἀφθονία, ποὺ ἡ κ. Χ. κρατάει ζηλότυπα κλειδωμένα. Καὶ μὲ τὸ δίκιο της ἄλλωστε, ἀφοῦ γι' αὐτὴν ἔχουν τὴ σημασία ἑνὸς ἀνεκτίμητου θησαυροῦ. Γιὰ τὴν ὥρα ὡστόσο ἔχουμε τὴν ἱστορία τοῦ μοναδικοῦ ἔρωτα τοῦ Περικλῆ Γιαννόπουλου, ἔχουμε τὴν ἐξήγηση τῆς αὐτοκτονίας του· γιατὶ γιὰ μένα δὲ μένει ἡ παραμικρὴ ἀμφιβολία ὅτι δὲ θ' αὐτοκτονοῦσε ὁ Γιαννόπουλος ἂν ἔμενε κοντά του ἡ γυναίκα ποὺ ἀγαποῦσε.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ Π. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

1

Εἰς τὰ βιβλία ἀναγινώσκεις καὶ μελετᾷς, φιλτάτη..., τὰς ἰδέας τῶν ἀνθρώπων περὶ Ὡραίου. Καὶ οἱ σκεπτόμενοι σήμερον καὶ πρὸ αἰώνων πολλῶν, ἀφ' ὅτου ἔπαυσεν ἡ Ἑλληνικὴ ἰδέα διευθύνουσα *δι' Ἑλλήνων* τὸ ἀνθρώπινον Πνεῦμα, εἶναι πάντες ἄνθρωποι τῆς Δύσεως.

Ἀλλὰ ποῖον ὁδηγὸν δύναται νὰ ἔχῃ νοῦς νεαρὸς ἐν μέσῳ τοῦ παραφορωτέρου ἀνταγωνισμοῦ τῶν σημερινῶν ἰδεῶν; Πῶς δύναται νὰ ἐκλέξῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, νὰ προτιμήσῃ τὴν γνώμην τοῦ μὲν καὶ ἀπορρίψῃ τὴν γνώμην τοῦ δέ;

Οὐδένα ἄλλον, φιλτάτη..., ἐκτὸς τῆς πείρας, δηλαδὴ τῆς παραδοχῆς ἢ τῆς ἀπορρίψεως κατόπιν ἐφαρμογῆς καὶ πιστοποιήσεως τῶν ἀποτελεσμάτων ἑκάστης ἰδέας. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν αὐτὸς εἶναι ἐκ τῶν ὀδυνηροτάτων. Διὰ τοῦτο σοῦ προσφέρω τὴν πεῖραν τὴν ἐμήν, τὰ συμπεράσματα ἅπερ ἐξήγαγον ἐκ τῆς συγκρούσεως καὶ τῆς πάλης τῶν σημερινῶν ἰδεῶν, ἐκ τῆς ὀδυνηροτάτης ἐν τῷ βίῳ ἐφαρμογῆς, ἵνα χρησιμοποιήσῃς αὐτὴν εἰς τὰς σκέψεις σου, ἵνα προσθέσω καὶ ἐγὼ ἓν ἔτι μέσον, ἓν ἔτι ὅπλον ἐν τῇ μελέτῃ καὶ τῇ κατανοήσει τῶν ἀνθρωπίνων· εἶναι ἴσως ἀσθενέστατον, ἀλλ' ἀπορρέει ἐκ τοῦ ἔρωτος πρὸς σέ, ὅστις θέλει νὰ σὲ ἀπαλλάξῃ ὀδυνηρῶν ἀναζητήσεων καὶ ματαίων περιπλανήσεων ἀνὰ τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν, ὅστις σήμερον ἀποτελεῖ ἀφάνταστον χάος, ἐξ οὗ οὐδὲν σύστημα ἐξῆλθε ἢ δύναται νὰ ἐξέλθῃ.

Νοῦς δὲ μὴ ἐργαζόμενος συστηματικῶς καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἀναγάγῃ πάσας τὰς σκέψεις τῆς ζωῆς εἰς ἐλαχίστας τινὰς Ἀρχὰς συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας νὰ ἐνεργῇ πᾶσαν σκέψιν καὶ πᾶσαν πρᾶξιν ἐν τῷ βίῳ, ὑφίσταται τοὺς ὀδυνηροτέρους ἀγῶνας καὶ εἶναι ἔρμαιον παντὸς ἀνέμου.

Καὶ ἡ πεῖρα μου ἀπορρέει ἀκόμη ἐκ τοῦ σφοδροτάτου Ἔρωτος μεθ' οὗ ἀνεζήτησα καὶ ἀναζητῶ τὴν ἀνθρωπίνην Τελειότητα, ἐκ τοῦ πάθους πρὸς τὴν Τελειότητα.

Εἰς τὸν ὀργανισμὸν τοῦ ἀνθρώπου συμβαίνει μέρος μὲν αὐτοῦ νὰ εἶναι ἐντελῶς ὅμοιον πρὸς τὰ ζῶα, καὶ ἑπομένως νὰ διέπεται ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀπολύτως νόμων δι' ὧν καὶ αὐτά, καὶ μέρος αὐτοῦ διάφορον καὶ ἀνώτερον, διεπόμενον φυσικῶς ὑπὸ νόμων διαφόρων καὶ ἀνωτέρων.

Τὸ διάφορον καὶ ἀνώτερον εἶναι ὁ Νοῦς δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ὑποτάξῃ πάσας τὰς κατωτέρας ἐν αὐτῷ δυνάμεις τὰς ὁμοίας πρὸς τὰ ζῶα, καὶ τότε δύναται νὰ ζήσῃ ἀνωτέραν μορφὴν ζωῆς. Καὶ ἡ ἀνωτέρα αὐτὴ μορφὴ τῆς ζωῆς εἶναι ἡ *Διανοητικὴ Ζωή*.

Διανοητικὴν δὲ ζωὴν ἠννόησαν πρῶτοι καὶ ἐπραγματοποίησαν *μόνοι* οἱ ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἡ πνευματικὴ δὲ ἀριστοκρατία πάντων τῶν ἄλλων Ἐθνῶν καὶ λαῶν μέχρι σήμερον καὶ κατ' αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἀρίστας ἐποχὰς ἔζησε καὶ ζῇ μορφὴν ζωῆς μετέχουσαν ἐξ

ἴσου τῆς ζωώδους καὶ τῆς διανοητικῆς.

Ἡ πλήρης διανοητικὴ Ζωή, ἡ ἀνωτάτη μορφὴ ἣν δύναται καὶ σήμερον τὸ ἄτομον ἀκόπως νὰ πραγματοποιήσῃ (διότι εἶναι ἡ μόνη φυσικὴ) διέπεται ὑπὸ τριῶν νόμων: *Τοῦ Καλοῦ, τοῦ Ἀληθοῦς, τοῦ Ἀγαθοῦ*. Καὶ διέπεται ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων διανοημάτων καὶ πράξεων μέχρι τῶν ἐλαχίστων καὶ μηδαμινοτάτων κινήσεων τῆς ζωῆς καθ' ἁπάσας ἀπολύτως τὰς ἐκδηλώσεις αὐτῆς.

Τὸ Ὡραῖον, τὸ ἀρχαῖον Καλόν, εἶναι μία τῶν τριῶν ἐνστίκτων τάσεων τοῦ ἀνθρώπου, ἡ κατωτάτη βαθμὶς τῶν τριῶν νόμων.

Καὶ εἶναι ἀναντιρρήτως ἡ κατωτάτη Βαθμίς, διότι τὸ αἴσθημα τοῦ Καλοῦ ἀνευρίσκεται καὶ εἰς τὰ ζῶα (τὰ ὡραῖα ἄρρενα ἐπιδεικνύοντα τὸ κάλλος των εἰς τὰ θήλεα), διότι τὸ αἴσθημα τοῦ καλοῦ ἀνευρίσκεται καὶ εἰς τὰς κατωτάτας καὶ ἀτελεστάτας ἀνθρωπίνους φυλὰς (χρωματισμὸς δέρματος, κοσμήματα ἀγρίων), διότι δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀναπτύξεως τοῦ νοῦ.

Τὸ Ὡραῖον ἐκδηλοῦται δι' ὅλων τῶν Τεχνῶν. Καὶ ἀνάγκη ὅπως πᾶν τι ἐν τῇ φύσει νὰ ὑπόκειται εἰς νόμους φυσικοὺς καὶ ἐπομένως ἀναλλοιώτους. Ἡ ἀναζήτησις τῶν Νόμων αὐτῶν τοῦ Καλοῦ ἀποτελεῖ τὴν *Αἰσθητικήν*.

Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀνεύρῃ τις τὴν τελείαν συναίσθησιν τοῦ Καλοῦ ἐν ἑαυτῷ καὶ τὴν τελείαν ἀντίληψιν, ἔχει ἀνάγκην τῶν μεθόδων καὶ τῶν τρόπων δι' ὧν διὰ μέσου τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων ἀνευρίσκει τις τὸ φυσικόν, τὸ ὀρθόν. Ἄρα ἔχει ἀνάγκην τῆς γνώσεως τοῦ *Ἀληθοῦς*.

Ἀλλὰ μία ἀλήθεια δύναται νὰ εἶναι τοιαύτη διὰ τὴν κατωτέραν μορφὴν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς (τὴν ζωώδη), νὰ μὴ εἶναι δὲ ποσῶς τοιαύτη διὰ τὴν ἀνωτέραν, τὴν διανοητικήν, ἄρα διὰ νὰ πεισθῇ τις τελείως ἰδίως περὶ Καλοῦ ὅτι μία φαινομένη ἀλήθεια εἶναι πράγματι τοιαύτη, τείνει δηλαδὴ εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐκδήλωσιν τοῦ Καλοῦ, ἔχει ἀνάγκην τῆς γνώσεως *τοῦ Ἀγαθοῦ*.

Καὶ εἶναι, ὡς βλέπεις, τόσον ἀρρήκτως συνδεδεμένοι οἱ τρεῖς οὗτοι Νόμοι, ὥστε δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ σκέψις φυσικὴ καὶ νοῦς ὀρθὸς ἐὰν δὲν ἔχῃ τελείαν ἀντίληψιν καὶ τῶν τριῶν, ἐὰν εἰς πᾶσαν σκέψιν καὶ πᾶσαν ἀναζήτησιν δὲν ἐργάζεται ὁ νοῦς του συμφώνως πρὸς τὰ τρία ταῦτα, ἐὰν δὲν μεταχειρίζεται αὐτά.

Ἀδύνατον νὰ ἔχῃ τις τὴν πλήρη συναίσθησιν καὶ γνῶσιν τοῦ Καλοῦ ἄνευ τοῦ Ἀληθοῦς *καὶ ἰδίως τοῦ Ἀγαθοῦ*, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται ἐξ ὁλοκλήρου καὶ ἡ μορφὴ τοῦ Ἀληθοῦς, ἰδιαίτατα δὲ ἡ *μορφὴ τοῦ Καλοῦ*.

Ἀντίληψις δὲ πλήρης καὶ πλήρης συναίσθησις Καλοῦ, Ἀληθοῦς, Ἀγαθοῦ εἶναι ἀδύνατος ἄνευ καθημερινῆς ἐξασκήσεως καὶ ἐφαρμογῆς ἐπὶ ὅλων τῶν σκέψεων καὶ τῶν πράξεων τῆς ζωῆς μέχρι καὶ τῶν μηδαμινοτάτων κινήσεων.

Διότι ἄνευ τῆς ἀενάου ἐφαρμογῆς δὲν γίνεται εἰς τὸν ἄνθρωπον αἰσθητὸν ὅτι διέπεται ἡ ζωή του ἐξ ὁλοκλήρου ἐκ τῶν τριῶν αὐτῶν νόμων, δὲν γίνεται αἰσθητὴ ἡ πραγματικότης τῶν Ἰδεῶν, ἡ πραγματικότης τῶν Νόμων αὐτῶν, δὲν γίνεται αἰσθητὸν καὶ δὲν ἀποδεικνύεται τελείως *τὸ Φυσικὸν* Ἰδεῶν καὶ Νόμων, ἡ εὕρεσις δὲ τοῦ *φυσικοῦ* εἰς πᾶσαν σκέψιν καὶ πρᾶξιν εἶναι *τὸ μόνον στήριγμα* ἐφ' οὗ δύναται νὰ ἑδραιωθῇ ἡ πεποίθησις τοῦ ἀνθρώπου. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ μὴ ἐφαρμογὴ αὐτῶν τῶν νόμων εἰς ἁπάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς στερεῖ τὸν ἄνθρωπον εὐρυτάτου πεδίου πειραματισμοῦ καὶ βεβαιώσεως τῆς ἀληθείας τῶν Ἰδεῶν.

Ὥστε συμπεραίνει τις εὐκόλως, ὅτι ἀδύνατον καλλιτέχνης, εἴτε μουσικὸς εἴτε γλύπτης εἴτε ζωγράφος εἴτε ποιητής, νὰ γνωρίσῃ τὴν Τέχνην, νὰ ἐννοήσῃ καὶ αἰσθανθῇ διὰ τοῦ νοῦ τὸ Ὡραῖον, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀναπτύξῃ τὸν νοῦν διὰ τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἀντιλήψεως τῶν τριῶν νόμων τῆς ἀνθρωπίνου ζωῆς, χωρὶς δηλαδὴ νὰ ἔχῃ νοῦν φιλοσοφικόν. Καὶ εἶναι ἀδύνατον ν' ἀναπτύξῃ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς νόμους ἄνευ τῆς ἐφαρμογῆς ἐν τῇ καθημερινῇ ζωῇ διὰ τῆς διηνεκοῦς σκέψεως, ταυτότητος σκέψεως καὶ πράξεων. Καὶ εἶναι ἀδύνατον ὅσην ἰδιοφυΐαν καὶ ἂν ἔχῃ νὰ ἐκδηλώσῃ τελείως, πληρέστατα καὶ ὑψηλότατα τὸ ἐν τῇ ψυχῇ του Ὡραῖον.

Καὶ τὰ συμπεράσματα αὐτά, ἅτινα φαίνονται παράδοξα σήμερον, εὑρίσκονται ἀπολύτως πιστοποιημένα διὰ τῶν πραγμάτων, δηλαδὴ διὰ τῆς ζωῆς, διὰ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως, διὰ τῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων καθ' ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς Ἰδέας καὶ τῆς Τέχνης. Καὶ νομίζω ὅτι εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς ἐξήγησις τῆς ἀνεφίκτου των Τελειότητος.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι διατείνονται σήμερον ὅτι *τὸ Αἴσθημα* ἀρκεῖ διὰ τὸ Καλόν, εἶναι ἀληθὲς ὅτι σήμερον στηρίζονται κυρίως ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰ ἔργα τῆς συγχρόνου Καλλιτεχνίας, ὡς καὶ αἱ διέπουσαι αὐτὴν Ἰδέαι ἀποδεικνύουν τὴν μωρίαν τῆς ἀρχῆς αὐτῆς. Τὸ Αἴσθημα μόνον του εἶναι *τυφλόν*, πᾶν ἀνθρώπινον αἴσθημα ἐκδηλοῦται τελείως καὶ ἐξικνεῖται εἰς τὴν τελείαν του ἀκμήν, ὅταν φωτίζεται καὶ καταλάμπεται ὑπὸ τοῦ Νοῦ.

Ἀλλ' ἐπίσης μωρῶς πιστεύεται σήμερον ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Νοῦ καταστρέφει τὸ Αἴσθημα, ἀληθεύει μόνον, ὅταν ὁ Νοῦς ἀναπτύσσεται *ἀντιφυσικῶς*, ὅτε καὶ ἀσφαλῶς τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἐκτρωματικόν, ὅπερ καὶ συμβαίνει σήμερον εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος, ἀλλ' εἶναι ὑψίστη μωρία,

ὅταν ὁ Νοῦς ἀναπτύσσεται φυσικῶς, τότε τοὐναντίον ὅλα τὰ αἰσθήματα ἀνθίζουν, ἐνισχύονται, εὐρύνονται, μεγαλύνονται.

Καὶ ἐὰν ἐπιτρέπεται ἐπὶ τοιούτων ζητημάτων παράδειγμα ἀτομικόν, θὰ ἔφερον τὸ ἰδικόν μου.

Κατὰ τὴν ἀντιφυσικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Νοῦ, *πάντα* τὰ αἰσθήματα κατεπιέσθησαν, κατετάφησαν, ἐξηφανίσθησαν. Εἶτα μὲ τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν ἤνθησαν καὶ ἐμεγαλύνθησαν καὶ ἔφθασαν εἰς τὸ κατακόρυφον, παραλλήλως βαίνοντα μὲ τὸν Νοῦν.

Καὶ ἰδοὺ πῶς τὴν τελείαν ἀντίληψιν τοῦ Ἀγαθοῦ ἠκολούθησε αὐτὸ τὸ ὕψιστον τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων, *ὁ Ἔρως*.

Καὶ ἰδοὺ πῶς καρδία, ψυχὴ καὶ Νοῦς ἐν τελείᾳ ἀκμῇ συνεκεντρώθησαν ἅπαντα εἰς τὸν Ἔρωτα, καὶ ἰδοὺ πῶς καὶ διατί Ὁ Ἔρως μου εἶναι ἀπόλυτος.

Ἰδοὺ τώρα ποία εἶναι ἡ ἀκροτάτη διαφορὰ μεταξὺ Ἑλληνικοῦ καὶ Δυτικοῦ Πνεύματος καὶ ποῖαι αἱ συνέπειαι αὐτῆς.

Τὸ Ἑλληνικὸν Πνεῦμα, κατορθῶσαν νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἡ ἀνωτέρα μορφὴ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς εἶναι ἡ Διανοητική, ἡ ζωὴ δηλαδὴ τῆς ὁποίας ἀπαξάπασαι αἱ δυνάμεις ὑποτάσσονται καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὸν Νοῦν καὶ αἱ ἐκδηλώσεις ὅλαι ἀπορρέουσιν καὶ ρυθμίζονται ὑπ' αὐτοῦ, καθισταμένου οὕτω δεσπότου ἀπολύτου, κατορθῶσαν νὰ ἐννοήσῃ τοὺς τρεῖς Νόμους, τῆς ζωῆς, κατώρθωσε νὰ ἐννοήσῃ καὶ τὸ ὅτι εἶναι ἀνάγκη ἀπόλυτος τῆς διδαχῆς τῶν τριῶν αὐτῶν νόμων εἰς πάντα ποθοῦντα νὰ ζητήσῃ τὴν ἀνωτέρω ζωήν. Καὶ διὰ τοῦτο ἀνέπτυσσε εἰς πάντα ἐκπαιδευόμενον, πρῶτον νοῦν φιλοσοφικὸν (ἀναζητοῦν *τὸ διατί* ἑκάστου πράγματος καὶ διδάσκον τὴν μέθοδον τοῦ σκέπτεσθαι) ἀδιακρίτως τέχνης ἢ ἐπαγγέλματος, οὕτω δὲ κατώρθου νὰ δημιουργῇ πρῶτον *ἄνθρωπον λογικόν*.

Κατορθῶσαν νὰ ἐννοήσῃ ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀντίληψις τῆς πραγματικότητος τῶν ἰδεῶν, ἄνευ τῆς καθημερινῆς ἐφαρμογῆς καθ' ἅπασας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου, ἄνευ τῆς ἀποδείξεως αὐτῶν ἀκριβῶς διὰ τῶν μηδαμινοτέρων πραγμάτων, κατώρθωσε μόνον αὐτὸ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν διανοητικὴν ζωήν, καθιστῶν οὕτω τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ πνεύματος ἅπτὴν ἀπόδειξιν τῶν ἰδεῶν των, καὶ διὰ τοῦ μέσου αὐτοῦ καὶ μόνον ἀπέκτησε τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τῶν ἰδεῶν, μόνον αὐτὸ ἐτόλμησε νὰ κατέλθῃ μέχρι τοῦ κοινοτάτου νοὸς καὶ διὰ τῶν μηδαμινοτάτων πραγμάτων ν' ἀποδεικνύῃ τὰς ὑψίστας φιλοσοφικὰς ἐννοίας, διὰ τῶν μηδαμινοτάτων ν' ἀναβιβάζῃ εἰς τὰ ὕψιστα.

Καὶ διὰ τῆς ζωῆς αὐτῆς κατώρθωσε τὴν *εὐδαιμονίαν* τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πνεύματος, τὴν ἐξάλειψιν παντὸς ἔργου τῶν ψευδῶν καὶ κτηνωδῶν ὁρμῶν καὶ παθῶν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν γαλήνιον καὶ φαιδρὰν σκέψιν πρὸ τῶν φυσικῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, τὴν δημιουργίαν ἐν τῇ φιλολογίᾳ καὶ ταῖς Τέχναις τῶν ὑπερτέρων ἔργων, τὰ ὁποῖα μόνα ἔχουν τὸ ὑπέροχον χαρακτηριστικόν, τῆς μεγαλυτέρας δόσεως πραγματικότητος καθ' ὅλας τὰς λεπτομερείας, ἐνῷ τὸ ἀποτελούμενον σύνολον εἶναι ὑπέρτερον τοῦ φυσικοῦ, *πρότυπον φύσεως*, οὕτως εἰπεῖν, διαπνεόμενον ὑπὸ θείας τινὸς πνοῆς. Διότι τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐζήτησε καὶ κατώρθωσε πρῶτον ἀνθρώπους τελείους.

Τὸ Δυτικὸν πνεῦμα ἐξ ἀντιθέτου δὲν ἠννόησε ὅτι ἡ Διανοητικὴ Ζωὴ εἶναι πραγματοποιήσιμος καὶ ἡ μόνη φυσική, καὶ ἐχώρισεν αὐτὴν τῆς πραγματικῆς. Συνέπεια δὲ τούτου ἦτο καὶ εἶναι ὅτι ὁ Νοῦς, μὴ ὢν ἀπόλυτος δεσπότης πασῶν τῶν δυνάμεων τοῦ ὀργανισμοῦ, δέχεται καὶ ὑποβάλλεται καὶ παρασύρεται πάντοτε ὑπὸ τῶν κτηνωδῶν ὁρμῶν τοῦ ἀνθρώπου, παραδέχεται τὸν ἄνθρωπον ὡς κτῆνος, καὶ ἀναμιγνύει κατ' ἀνάγκην ἐν τῇ ἰδέᾳ τὰ ζωώδη ὅλα, χάνει τὴν πραγματικότητα τῶν ἰδεῶν, ἕνεκα τῆς μὴ ἐφαρμογῆς ἐν τῷ βίῳ, καὶ δημιουργεῖ οὕτω διὰ τῆς φαντασίας κόσμους καὶ συστήματα καθαρῶς ἀπραγματοποίητα.

Εὗρον δὲ μεθ' ἑαυτοῦ τὸ κτῆνος ἀδυνατῶν νὰ ἀνέλθῃ μέχρι τοῦ Ἀγαθοῦ καὶ ἑπομένως ἀδυνατεῖ νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς τελείας διανοητικῆς ζωῆς καὶ ἀντιλαμβάνεται μόνον τὴν ζωώδη μορφὴν τῶν δύο ἑτέρων νόμων. Καὶ πρᾶγμα παράδοξον ἀλλ' ἀληθέστατον, *οὐδεὶς* τῶν σοφῶν τῆς Δύσεως ἐξήρθη μέχρι τοῦ Ἀγαθοῦ. Καὶ τοῦτο διότι ἡ ἀντίληψις αὐτὴ καὶ ἰδίως ἡ ἐξάσκησις ἐν τῇ ἰδέᾳ καὶ τῷ βίῳ, βασίζεται ἐπὶ τοῦ ὑπερβολικοῦ αἰσθήματος ὅπερ μόνον ἔχει ἡ Ἑλληνικὴ Φυλή. Καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει τὴν φυσιολογικὴν σχεδὸν ἀδυναμίαν τῶν Δυτικῶν, εἶναι ὅτι πάντες ἐποδηγετήθησαν καὶ ποδηγετοῦνται διαρκῶς ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, καὶ χθὲς ἀκόμη ὁ **Brunetière** ἔγραφεν, ὅτι ὅλαι αἱ ἀνώτεραι αἰσθητικαὶ μέχρι τῶν νεωτάτων καὶ πρωτοτυποτάτων φαινομένων, μέχρι καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς **Religion du Beau** τοῦ **Ruskin**, ἀπορρέουν ὅλαι ἐξ ὁλοκλήρου ἐκ τοῦ Πλάτωνος, ἂν καὶ ἔλεγε περὶ τούτου ὅτι «**il pense comme un enfant**»!

Καὶ διὰ τοῦτο ἀκόμη ὅλα των τὰ ἔργα βρίθουν τῶν ποταποτέρων αἰσθημάτων καὶ πραγμάτων, δι' αὐτὸ οἱ φιλόσοφοι βλέπουν μόνον τὸ κακόν, τὴν ζωὴν οἰκτροτάτην, τὸν ἄνθρωπον ὂν δυστυχισμένον (ὡς ἂν ἡ φύσις ἐδημιούργει ὄντα δυστυχισμένα!), ὃν κυμαινόμενον διαρκῶς, ὅπως καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, μεταξὺ τῶν ζωωδῶν ὁρμῶν καὶ τάσεων ἀνωτέρων, μὴ ἐννοοῦντες ὅτι αἱ ἀνώτεραι αὐταὶ τάσεις ἀπαιτοῦν τὴν μεταβολὴν ὅλων τῶν λοιπῶν συμφώνως πρὸς αὐτάς, μὴ δυνάμενοι νὰ εἶναι εὐδαίμονες, μὴ δυνάμενοι νὰ φθάσωσι μέχρι τῆς φύσεως, ἵνα προσεγγίσωσι τὴν τελειότητα.

Καὶ δι' αὐτὸ δικαίως ὁ Taine, παραβάλλων τὴν Ἑλληνικὴν πρὸς ἄλλας φιλολογίας, λέγει:

«Πᾶσα τῆς φιλολογίας αὐτῶν παραβολὴ πρὸς τὴν φιλολογίαν τῆς Ἀνατολῆς, τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, πᾶσα σύγκρισις τοῦ Ὁμήρου πρὸς τὴν Θείαν Κωμωδίαν, τὸν Φάουστ, ἢ τὰς Ἰνδικὰς ἐποποιΐας, πᾶσα ἀντιπαράθεσις τοῦ πεζοῦ αὐτῶν λόγου πρὸς πάντα ἄλλον παντὸς ἄλλου αἰῶνος ἢ πάσης ἄλλης χώρας, θέλει πείσει ἡμᾶς ὅτι πρὸς τὸ φιλολογικὸν αὐτῶν ὕφος πᾶν ἄλλο ὕφος παραβαλλόμενον εἶναι ἐμφατικόν, φορτικόν, ἀνακριβὲς καὶ βεβιασμένον, πρὸς τοὺς ἠθικοὺς αὐτῶν τύπους πᾶς τύπος ὑπερβολικός, εὐτελής, νοσηρός, πρὸς τὰς ποιητικὰς καὶ ρητορικὰς αὐτῶν εἰκόνας πᾶσα εἰκὼν μὴ γενομένη κατὰ μέτρησιν αὐτῶν δυσανάλογος, κακῶς ἡρμοσμένη, διάστροφος ἐξ αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς».

Καὶ τοῦτο ἀπολύτως ἐφαρμόζεται *ἐπὶ τῶν Τεχνῶν ὅλων* καὶ παντὸς ἐν γένει τοῦ Πνεύματος.

Ἐκ τῆς ἀδυναμίας δὲ νὰ ἐννοήσουν τὴν Ἑλληνικὴν Νομοθεσίαν τοῦ Πνεύματος, κατέρριψαν πρὸς τὰς ὀρθὰς θεωρίας χωρὶς νὰ δύνανται νὰ δημιουργήσουν νέας καὶ ἑδραίας, δημιουργήσαντες οὕτω μόνον τὸ σημερινὸν χάος τῶν θεωριῶν καὶ τῶν ἰδεῶν πρὸ τοῦ ὁποίου οὐδεὶς τολμᾷ νὰ βεβαιώσῃ τι καὶ πάντες προτιμοῦν ν' ἀρνοῦνται καὶ νὰ καταρρίπτουν πᾶσαν τυχὸν ἐμφανιζομένην νέαν ἢ ἀρχαίαν ἰδέαν.

Ὥστε εἶναι κατάδηλον δι' ἐμὲ τοὐλάχιστον ὅτι εἰς τὰ ζητήματα τῆς Τέχνης ἀνάγκη ἀπόλυτος, ἐὰν θέλῃ τις ν' ἀτενίσῃ πρὸς ὕψη Καλλιτεχνικά, νὰ συμμορφωθῇ ἐντελῶς πρὸς τὰς θεωρίας καὶ τὰς ἰδέας τῶν ἀρχαίων χωρὶς ν' ἀναμίξῃ τὰ ξένα καὶ σκοτεινά, χωρὶς ν' ἀναγκασθῇ ν' ἀμαυρώσῃ πρῶτον τὴν ψυχὴν καὶ τὸν Νοῦν ἵνα ἔπειτα δι' ἀγώνων ὀδυνηρῶν καὶ ἀπελπισίας δεινοτάτης ἀποβάλλῃ τὰς ψευδεῖς ἰδέας καὶ θεωρίας.

Ὥστε ὁ καλλιτέχνης δέον πρῶτον νὰ μορφώσῃ Νοῦν ἵνα δύναται δι' αὐτοῦ νὰ ἐννοῇ, νὰ γνωρίζῃ τὸν τρόπον τοῦ ἀναζητεῖν τὸ ὀρθόν, ἵνα ἔχῃ ψυχὴν ὑψηλοτάτην καὶ γαληνοτάτην, πρᾶγμα ἀναγκαιότατον διὰ τὴν διηνεκῆ συγκέντρωσιν ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς ζωῆς εἰς τὴν ἀναζήτησιν τοῦ Καλοῦ, ἵνα οὕτω ἀποβλέπῃ εἰς τὸ ὑψηλὸν (sublime) ἐν τῇ Τέχνῃ.

Ὁ μοναδικὸς τρόπος τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ Ὡραίου ἀκόπως καὶ φυσικῶς εἶναι νὰ ἔχῃ τις ὄχι ἰδιοφυΐαν, ἀλλὰ ὡραίαν ψυχήν. Διότι ἀδύνατον ὡραία ψυχὴ νὰ ἐκδηλώσῃ τι μὴ ὡραῖον. Διότι τὸ Ὡραῖον εἶναι τὸ φυσικὸν ἄνθος τῆς ὡραίας ψυχῆς.

Ὥστε ἡ ζωὴ τοῦ Καλλιτέχνου καὶ παντὸς σκεπτομένου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀντιλήψεως καὶ ἐφαρμογῆς ἐν τῇ Ἰδέᾳ καὶ τῇ πράξει τοῦ Καλοῦ, τοῦ Ἀληθοῦς καὶ τοῦ Ἀγαθοῦ, ἡ ζωὴ καὶ ἡ εὐδαιμονία. Ἡ τελεία ἀντίληψις τῆς Τέχνης ἐπίσης, ἐπίσης ἡ δύναμις καὶ τὸ ὕψος τῶν ἔργων του.

Τότε ἀποκαλύπτεται εἰς ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ἀποκαλύπτεται ὑπὸ τὴν ὑψίστην αὐτοῦ μορφὴν αὐτὸ τὸ Καλόν.

Ὥστε κύριον ἔργον τοῦ καλλιτέχνου εἶναι νὰ καταστῇ αὐτὸς πρῶτος τέλειον καλλιτέχνημα καθ' ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, καὶ ὅσον τελειότερον καταστῇ, τόσον τελειότερον θὰ ἀντιληφθῇ τὴν Τέχνην, τόσον τελειότερα ἔργα θὰ παραγάγῃ.

Ἰδού ἡ λύσις κατ' ἐμὲ προβλήματος, φιλτάτη..., χάριν τῆς ὁποίας ὁ Νοῦς μου ὑπέστη τὰς ὀδυνηροτέρας ἀναζητήσεις καὶ τοὺς ὀδυνηροτάτους τῶν διανοητικῶν ἀγώνων.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ

Παρατήρησε τώρα πῶς συμβαίνει νὰ συνδέωνται πάντα ταῦτα καὶ νὰ ἀλληλοστηρίζωνται μὲ τὰ γραφέντα περὶ τῶν μηδαμινῶν πραγμάτων τῆς ζωῆς, μετὰ τῶν στάσεων καὶ τῶν Κινήσεων.

Καὶ ἔχεις ἐκ τούτου τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀληθείας, ὅπερ εἶναι ὅτι μία ἀλήθεια παντοῦ καὶ πάντοτε δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ, παντοῦ δύναται ν' ἀποδειχθῇ ἐφ' ἁπάντων.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

(Τὸ Β' γράμμα στὸ ἐρχόμενο)

Τὸ ὡραιότερο ἄνθος εἶναι ἐκεῖνο ποὺ γρήγορα μαραίνεται. Σκύψε γρήγορα πάνω ἀπὸ τὸ ἄρωμά του.

ANDRÉ GIDE

Μέσα στὸ ὡραῖο πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε τὸ ἠθικό.

SCHULZER

Δὲ σᾶς συμβουλεύω νὰ σκοτώσετε τὶς αἰσθήσεις σας, ἀλλὰ νὰ τὶς καθαρίσετε.

NIETZSCHE



Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗ

ΤΟ ΒΟΥΝΟ ΤΩΝ ΛΥΚΩΝ

ΝΟΥΒΕΛΛΑ

Οἱ χειμῶνες, τώρα τελευταῖα, γίνηκαν πολὺ ψυχροί, ἄγνωστο γιατί. Ἂν κυττοῦσες τὸ καθημερινὸ μετεωρολογικὸ δελτίο, δὲ θἄβρισκες διαφορὰ στὴ θερμοκρασία ἀπὸ κεῖνο τὸ χειμῶνα, π.χ., ποὺ ὁ Βασίλης Γιούγκερμαν γνώρισε τὴ Βούλα Παπαδέλη. Τότε ὁ Βασίλης Γιούγκερμαν δὲν κρύωνε, καὶ σήμερα κρυώνει. Ἴσως νὰ χαλάσαν τὰ θερμόμετρα τοῦ Ἀστεροσκοπείου. Ἴσως, οἱ ἁρμόδιοι νὰ πλαστογραφοῦν σκόπιμα τὴν τρομερὴ ἀλήθεια, μὲ ψεύτικα νούμερα, γιὰ νὰ μὴν τρομάξει ὁ κόσμος.

Ὁπωσδήποτε, ὁ Γιούγκερμαν ἐκρύωνε. Τὸ μεγάλο σπίτι τῆς ὁδοῦ Πατριάρχου Ἰωακεὶμ δὲν ἔλεγε νὰ ζεσταθεῖ, τόσο μεγάλο καὶ ἀδειανὸ ἦταν. Ἀδειανό... Χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει καλὰ-καλά, ἔμεινε μόνος... Καὶ πρώτη, ἔφυγε ἡ κόρη του μὲ κάποιο βραζιλιᾶνο τραγουδιστὴ τοῦ καμπαρέ. Τὸν λέγαν Χουανίτο Περέϊρα, κι' ἦταν τὸ πετσί του σὰ λαδωμένο μὲ ὀρυκτέλαιο. Συχαμένος τύπος, παλιάνθρωπος, ἐκβιαστής, γοητευτικός, μ' ἐξαιρετικὰ ἀρσενικὰ χαρίσματα. Πρέπει νὰ τὴ χάϊδευε καὶ νὰ τὴν ἔδερνε κάπως ἀλλιῶς, ἀπ' ὅλους τοὺς παλιοὺς καὶ τόσους φίλους της... Ἴσως νὰ τῆς ὑποσχέθηκε καὶ γάμο... Ἡ ὑπόσχεση γάμου... Τί ρόλο παίζει στὴ ζωὴ τῶν θηλυκῶν! Μπορεῖ νὰ εἶσαι ἡ ὁμορφότερη, ἡ πλουσιώτερη νύφη, νὰ σὲ τριγυρνᾶν ἕνα σωρὸ χαριτωμένα παιδιά, νὰ σὲ παρακαλοῦν γονατιστοί, καὶ σὺ νὰ σηκώνεις τοὺς ὤμους μὲ περιφρόνηση. Κι' ἔξαφνα ἔρχετ' ἕνας καινούργιος, ἕνας πονηρὸς καὶ καπάτσος... Σὲ κυττάει στὰ μάτια, σοῦ χαμογελάει προστατευτικά, χαϊδεύει τὸ λαιμό σου μὲ τὰ τραχειά του δάχτυλα. «Μείνε ἥσυχη, σοῦ λέει. Θὰ σὲ πάρω.» Σὰ νὰ εἶχες ποτὲ ἀνησυχίες, ἢ ἀκόμα κι' ὑποψίες γιὰ τὶς προθέσεις του! Κι' ὅμως, γίνεσαι παίγνιο τῆς θέλησής του, πρᾶμα δικό του... Κι' αὐτό, γιατὶ κατόρθωσε ν' «ἀναπλεύσει» ὡς τὴν ὑποσυνείδητη πηγὴ τῶν θηλυκῶν ἀταβισμῶν σου... Ἐκεῖ ποὺ λαγοκοιμοῦνται οἱ ἀνησυχίες γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ ἀρσενικοῦ, lato sensu...

Ὁ Βασίλης Γιούγκερμαν, Διοικητὴς τῆς Τραπέζης Ἐμπορικῶν Παροχῶν, δὲ μποροῦσε ποτὲ νὰ ἐγκρίνει ἕναν τέτοιο γάμο, καὶ προειδοποίησε τὴν κόρη του σχετικά.

— Μπορεῖς νὰ τὸν ἔχεις ἐρωμένο. Τὰ οἰκονομικά σου μέσα σοῦ ἐπιτρέπουν νὰ κρατήσεις ἀσφαλέστερα ἕναν ἄντρα, παρὰ τὰ συζυγικά σου δικαιώματα... Μὴν εἶσαι κουτή!

Μὰ ἡ Νατάσα ἦταν βαθειὰ ἐρωτευμένη.

— Θέλω νὰ τὸν παντρευτῶ...

— Γιατί; Γιὰ νὰ διαιωνίσεις τὸ εἶδος του καὶ τὸ εἶδος σου; Περίεργη ἰδέα! Ὁπωσδήποτε, αὐτὸ εἶναι δικαίωμά σου. Μπορεῖς ὅμως νὰ παντρευτεῖς τὸν Κλέο Κιτρινάκη, π.χ., καὶ νὰ ἔχεις καὶ τὸν βραζιλιάνο σου... Ἐξόν ἂν θέλεις νὰ ἔχουν τὰ παιδιά σου τὸ ἔνδοξο ὄνομα τῶν Περέϊρα, Ce qui serait d' une perversité inouie!

Ὁ ἔρωτας εἶχε δώσει στὸ πρόσωπο τῆς Νατάσας κάτι σὰν ἀγγελικὴ ἐγκαρτέρηση.

— Μοῦ ὑποσχέθηκε νὰ μὲ παντρευτεῖ...

— Σοῦ ὑποσχέθηκε ἕνα τέτοιο πρᾶμα; Γιατί δὲ μοῦ τὸ λεγες ἐξ ἀρχῆς; Πρέπει νὰ εἶναι ἐξαιρετικὸς τζέντλεμαν καὶ τρομερὰ ἐρωτευμένος, γιὰ ν' ἀποφασίσει νὰ ὑποσχεθεῖ γάμο σὲ μιὰ κληρονόμο ἑνὸς ἑκατομμύριου στερλινῶν!

Ὕψωσε τὸ χέρι του μὲ πατριαρχικὴ μεγαλοπρέπεια:

— Εὐλογῶ τὴν ἕνωσή σας. Μὰ δὲν τὴν ἐγκρίνω... Ὄχι σὰν πατέρας ἢ ἄνθρωπος. Μὰ σὰ Διοικητὴς τῆς Τραπέζης Ἐμπορικῶν Παροχῶν. Ἡ κοινωνία, ποὺ δὲ νιάστηκε ποτέ της γιὰ τὰ μεθύσια, τὰ ὄργια, τοὺς ἄπειρους ἐρωμένους σου, εἶναι πολὺ μυγιάγγιχτη στὰ ζητήματα τοῦ γάμου. Γιατὶ ἡ βιτρίνα — κι' ὁ γάμος εἶναι βιτρίνα — πρέπει νὰ φαντάζει ἀψεγάδιαστη, ἀδιάφορο ἂν τὸ μαγαζὶ εἶναι δημόσιο καταγώγιο. Κυριολεκτικὰ δημόσιο. Ὅλος ὁ κόσμος μπορεῖ νὰ μπαινοβγαίνει ἀσκανδάλιστος, ἀρκεῖ ἡ βιτρίνα νὰ ἔχει τὶς ἐγγυήσεις τοῦ αὐτοσεβασμοῦ. Μὲ καταλαβαίνεις;

— Ὄχι.

— Ἂν μὲ καταλάβαινες, θὰ ξαφνιαζόμουν... Τὰ πολλὰ λόγια εἶναι φτώχια... Ἄκου τοὺς ἀμετάκλητους ὅρους μου, σκέψου κι' ἀποφάσισε. Ἄλφα: Οἱ γάμοι μὲ τὸν χαλκοπρόσωπο μνηστῆρα σου θὰ γί-

νουν στὸ ἐξωτερικό. Βῆτα: Δὲ θὰ ξαναπατήσετε τὰ πόδια σας στὰ ἑλληνικὰ χώματα ὅσο ζῶ. Γάμα: Ἂν ξεχνούσατε νὰ μὲ κρατᾶτε ἐνήμερο γιὰ τὴν ὑγεία σας, μὰ καὶ γι' αὐτὴ τὴν ὕπαρξή σας, δὲ θὰ στενοχωριόμουν καθόλου. Δέλτα: Θ' ἀγοράσω στ' ὄνομά σου ἑκατὸ χιλιάδων λιρῶν ἀκίνητα ἀναπαλλοτρίωτα στὴ Γαλλία, τὴν Ἀγγλία καὶ Ἀμερική. Μὲ τὰ εἰσοδήματά τους, μπορεῖτε νὰ ζεῖτε πλουσιοπάροχα. Ἔψιλον: Στὴ διαθήκη μου, ἀφήνω στὸν ἀδερφό σου καὶ σὲ σένα τὴ νόμιμο μοῖρα σας... Μὲ τ' ἄλλα θὰ ἱδρύσω ἕνα λογοτεχνικὸ βραβεῖο ποὺ θὰ τὸ δίνει ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν στὸ πιὸ ἐνάρετο βιβλίο: Τὸ «Βραβεῖο Γιούγκερμαν»:

Ἔκανε μιὰ πλατειὰ χειρονομία, γεμάτη ἀρχοντιά.

— Καὶ τώρα μπορεῖς νὰ πηγαίνεις.

Ὕστερα ἔφυγε ἡ γυναίκα του. Αὐτὴ δὲν ἦταν τόσο κουτὴ ν' ἀκούει τὸ ἐρωτικὸ τραγούδι τῶν βραζιλιάνων. Ἡ μακρυὰ πολυτάραχη ζωὴ τὴν ἔπεισε γιὰ τὴ ματαιότητα τοῦ ψυχικοῦ παράγοντα στὶς σχέσεις τῶν δυὸ φύλων καὶ γιὰ τὴ θετικὴ σημασία τῶν ἄλλων δυό: τοῦ ἡδονικοῦ καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ. Ὡς τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου της, ἀπόκλεισε αὐστηρὰ τὸν πρῶτο καὶ συνδύασε τεχνικὰ τοὺς ἄλλους δυὸ στὶς σεξουαλικὲς ὑποθέσεις της. Ὅσο ἦταν φτωχὴ καὶ νέα, πουλοῦσε τὴν ἡδονὴ τοῖς μετρητοῖς. Κι' ὅταν πλούτισε καὶ γέρασε, ἀγόραζε τώρα τὴν ἡδονή, πάλι τοῖς μετρητοῖς. Ἦταν ἡ ἐκδίκηση τῆς ὕλης πάνω στὴν ὕλη. Μόνο ποὺ ἡ σκόπιμη σπατάλη τοῦ ἀναφροδίστου ἐρωτισμοῦ της στὰ νιᾶτα, τῆς ἔφερε μιὰ τρομερὴ κι' ἄσκοπη ὄρεξη στὰ γεράματα, ὅταν πιὰ ὁ κουρασμένος ὀργανισμός της δὲ βαστοῦσε παρόμοιες καταχρήσεις. Καὶ πέθανε ἀπὸ συγκοπή, στὸ κρεβάτι κάποιου ὕποπτου ξενοδοχείου τῆς ὁδοῦ Ἀθηνᾶς, κι' ἕνα χασαπάκι ὅλο φιλέτα καὶ νεφραμιές, καλοπληρωμένο πάνω ἀπ' τὴ διατίμηση, ἔκλεισε τὰ μαῦρα τσιγγάνικα μάτια της.

Ἕνας θεὸς ξέρει πόσα στοίχισε αὐτὸς ὁ θάνατος στὸ Βασίλη Γιούγκερμαν! Γιατὶ ὁ θάνατος, ὅπως κι' ὁ γάμος, εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς βιτρίνες τοῦ βρωμομάγαζου ποὺ ἀκούει στ' ὄνομα «Ἰδιωτικὴ ζωή». Ὅλη ἡ καλὴ κοινωνία τῶν Ἀθηνῶν ἤξερε καὶ δεχόταν χωρὶς ἀντίδραση τὸ γεγονὸς τῶν χασαπόπουλων στὴν ὕπαρξη τῆς κ. Ἄννας Γιούγκερμαν. Μὰ ὁ θάνατος πρέπει νὰ γίνεται μέσα στὶς ἐγγυήσεις τοῦ ἀτομικοῦ αὐτοσεβασμοῦ. Κι' αὐτὸ οἱ ἁρμόδιες κρατικὲς ἀρχὲς τὸ ἔχουν χωνέψει τόσο καλά, ὥστε ὁ βαρυπενθὼν σύζυγος δὲ δυσκολεύτηκε νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἐχεμύθειά τους. Ὅσο γιὰ τοὺς ἄλλους, — ξενοδόχοι, γκαρσόνια, πεθαμενατζῆδες κ.τ.λ., — παραδέχτηκαν νὰ βουλώσουν τὸ στόμα τους μὲ ταφόπετρες ποὺ πληρώθηκαν τὸ βάρος τους σὲ ἀτόφιο χρυσάφι. Ἔτσι, ἡ ἐκφορὰ τῆς κ. Ἄννας Γιούγκερμαν ἔγινε ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς ὁδοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ, — τὸ σπίτι της, — ὅπου πέθανε ἐπίσημα, ἀνάμεσα στὰ δάκρυα τῶν δικῶν της.

Καὶ τρίτος ἔφυγε ὁ Κάρλ. Αὐτὸς πέρασε κρυφὰ τὰ ἑλληνικὰ σύνορα, τὴν ἴδια μέρα ποὺ βγῆκε στὴ φόρα ἡ αἰτία τῆς ἐξωφρενικῆς τύχης του στὴν πόκα τῆς Ἀθηναϊκῆς Λέσχης. Βέβαια, ὁ Βασίλης Γιούγκερμαν πλήρωσε τὰ σπασμένα τοῦ γιόκα του — κάπου τριάντα χιλιάδες λίρες. Μὰ ἦταν τόσο πλούσιος, καὶ τόσο εὐχαριστημένος γιὰ τὸ θεόσταλτο κέρδισμα τῆς ἀπόλυτης λευτεριᾶς του, ποὺ θὰ πλήρωνε δίχως δυσφορία καὶ τὸ τριπλάσιο.

Κι' ἔτσι ἔμεινε μόνος, μὲ τὴν Ἀντιόπη. Μιὰν Ἀντιόπη γερασμένη, κυνικὰ παραδόπιστη, καὶ μὲ θηλυκότητα στερεμένη. Μέσα στὸ μεγάλο, τὸ ἄψυχο, τὸ γυμνὸ κι' ἔρημο σπίτι, συναπαντιόντανε τυχαῖα, ἄλλαζαν ματιὲς ἐχθρικές, καὶ κρυβόντανε μὲ πεποίθηση στὶς κάμαρές τους. Αὐτὸς συχαινόταν τὸ ἄχρηστο πιὰ γιὰ τὶς σβυσμένες ὁρμές του θηλυκό. Κι' αὐτὴ μισοῦσε τὸν κυνικὸ γέρο μὲ τὸ σαρκαστικό χαμόγελο καὶ τὸ σπιθιριστό, τὸ ξεδιάντροπο, τὸ μικρὸ γουρουνίσιο γαλανὸ μάτι. Μιὰ ζωὴ κτηνικοῦ αἰσθησιασμοῦ δὲ μποροῦσε νάχει ἀλλιώτικο τέλος.

Καὶ τὸ κρύο δυνάμωνε. Τὸν τελευταῖο χειμῶνα ἔκαψε τριάντα τόννους πετρέλαιο γιὰ τὸ καλοριφέρ, δίχως ἀποτέλεσμα. Κι' αὐτὴ ἡ robe de chambre ποὺ παράγγειλε ἐπίτηδες στὸ Λονδῖνο, ἀπὸ χοντρὸ μερινὸ φοδραρισμένο μὲ μπαμπάκι καὶ μετάξι, δὲ μποροῦσε νὰ κρύψει τ' ἀνατριχιάσματα ποὺ τάραζαν τὸ μακρὺ ξέσαρκο κορμί του. Μόνο στὴν Τράπεζα ἔκανε κάπως περισσότερη ζέστη. Ἴσως ἦταν ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος τῶν ὑπαλλήλων καὶ τῶν πελατῶν, ποὺ μετάδινε κάτι ἀπ' τὸν πυρετό του στὸ μεγάλο αὐστηρὸ οἰκοδόμημα. Ἴσως πάλι τὸ χρυσάφι νὰ ραδιοβολοῦσε πυρωμένες ἀχτίνες μέσ' ἀπ' τοὺς ἑξήντα ἀτσαλένιους πόντους τοῦ θησαυροφυλάκειου. Τὸ χρυσάφι... Ἦταν κυρίαρχος τῆς τύχης τόσου χρυσαφιοῦ, ποὺ κουράστηκε νὰ συλλογιέται γιὰ λογαριασμὸ αὐτοῦ τοῦ κίτρινου τενεκέ. Χώρια τὸ δικό του, τὸ ἀτομικό του, ποὺ κληρονόμησε ἀπ' τὸν Σύλβεστρο, ποὺ κέρδισε στὶς σπέκουλες, ποὺ τοῦ ρχόταν χρόνια τώρα οὐρανοκατέβατο, χωρὶς νὰ τὸ ἀποζητάει, σύμφωνα μὲ τὸν κανόνα: Ὁ χρυσὸς ἕλκει τὸν χρυσόν....

Τὰ βράδια τοῦ χειμώνα, ξαπλωμένος στὴν πολυθρόνα του, πλάϊ στὸ καλοριφέρ, μὲ μιὰ ἠλεκτρικὴ σόμπα ἀνάμεσα στὰ σκέλια, ποὺ τὸν τσουρούφλιζε δίχως νὰ τὸν ζεσταίνει, τουρτούριζε καὶ χανόταν σὲ ἀνόητους οἰκονομικοὺς συλλογισμούς.

— Ἂν τὶς 750 χιλιάδες λίρες ποὺ ἔχω στὴν Bank of England τὶς πήγαινα στὴ Lloyd's Bank; Καὶ τὶς 380 χιλιάδες λίρες μου τὶς ἔπερνα ἀπὸ τὸ Crédit Lyonnais

νὰ τὶς καταθέσω στὴ Westminster; Ἀδύνατο! Στὴ Westminster ἔχω ἄλλες 170.000 λίρες! Ἄ, βρῆκα! Αὐτὲς θὰ τὶς πάω στὴ Reichs Bank. Καὶ θὰ πουλήσω τὰ ἀγγλικὰ παγιοποιημένα — κάπου 220.000 λίρες — γιὰ ν' ἀγοράσω Rio Tinto καὶ General Motors. Θὰ ξεκάνω ὅλα τ' ἀκίνητα τοῦ Παρισιοῦ, ν' ἀγοράσω οἰκόπεδα στὴ Ρώμη. Κι' ὅλα τὰ οἰκόπεδα τοῦ Λονδίνου, γιὰ νὰ πάρω ἕναν οὐρανοξύστη στὴ Νέα Ὑόρκη.

Τραβοῦσε μιὰ γουλιὰ ραδικόζουμο καὶ χαμογελοῦσε στὸ κενό. Ὅλ' αὐτὰ ἦταν ἀνοησίες. Καλύτερη τοποθέτηση δὲ μποροῦσε νὰ γίνει γιὰ τὸν ἀμέτρητο πλοῦτο του ἀπὸ τὴν τωρινή. Μόνο ποὺ ἔπρεπε ν' ἀπασχολεῖ τὸ μυαλό του μὲ κάτι, ἂν δὲν ἤθελε νὰ παγώσει κι' αὐτὸ μέσα στὸ παράξενο κρύο ποὺ ἔπεσε στὴν Ἀθήνα. Κι' ὕστερα, λυπόταν τὰ χρήματά του, ποὺ τελματώνονταν σὲ μιὰν ἀνιαρὴ ἀκινησία. Θὰ ἤθελε νὰ τὰ κινοῦσε, νὰ τὰ βιράριζε, νὰ τὰ ἐξαπόστελνε στὶς τέσσερις γωνιὲς τῆς Γῆς, μ' ἐπιταγές, μὲ τραβηχτικές, μὲ τηλεγραφικὲς ἐντολές, μὲ γραμμάτια, τόσο ποὺ νὰ σάστιζαν οἱ ὑπάλληλοι τῶν Τραπεζῶν, νὰ χάναν τὸν ὕπνο τους οἱ λογιστὲς καὶ τὴν ἡσυχία τους τὰ χρηματιστήρια... Μιὰ λέξη μοναχὰ θὰ δονοῦσε τὸν κόσμο τῶν ὑποθέσεων: «Γιούγκερμαν». Παντοῦ δὲν θὰ γινόταν λόγος παρὰ μόνο γιὰ τὸ χορὸ τῶν κεφαλαίων Γιούγκερμαν. Ἔτσι θὰ περνοῦσε κι' αὐτὸς τὴν ὥρα του, μὰ καὶ τὰ χρήματά του δὲ θὰ ἔπλητταν στὴ βαλτωμένη ἀκινησία τους.

— Ἂν ἀγόραζα βαπόρια; Ἡ ναυλαγορὰ τοῦ Πλέϊτ εἶναι ψηλά. Θὰ ἔχω ἕνα 12%...

Κυττοῦσε μιὰ στιγμὴ τὴν Ἀκρόπολη νὰ ὑψώνεται σὰν ἀκατάλυτο θεώρημα ἁρμονίας κάτω ἀπ' τὸ γεναρίτικο φεγγάρι...

— Κι ὕστερα, τὰ βαπόρια ταξιδεύουν...

***

Μὲ τὴν ἄνοιξη, ἄρχισε νὰ κρυώνει πιὸ λίγο. Καὶ ὅμως, στὸ σπίτι ἡ θερμοκρασία δὲν ἦταν ψηλότερη ἀπὸ τὸ χειμῶνα... Εἰκοσιτρεῖς βαθμοὺς Κελσίου, ἀκριβῶς... Μὰ ἴσως τὸ αἷμα του νὰ κυκλοφοροῦσε γοργότερα στὶς ἀρτηρίες του. Γοργότερα ἢ σιγώτερα; Θἄπρεπε νὰ τὸ ἐξετάσει.

Πῆγε στὸ γιατρὸ καὶ γύμνωσε τὸ μπράτσο του... Πρώτη φορὰ εἶδε πόσο ἀχάμνηναν, πόσο μαλάκωσαν τὰ μούσκουλά του... Καὶ τὸ πετσὶ λευκό, ἄχρωμο, ξερὸ ἀπὸ κάθε κυκλοφορία χυμῶν.

Τὸ μανόμετρο ἀνέβηκε στὰ εἰκοσιένα, καὶ τὰ μοῦτρα τοῦ γιατροῦ κατέβηκαν στὸ μηδέν.

— Πόσων χρονῶν εἶστε, κ. Γιούγκερμαν;

— Ἑξηνταοχτώ.

— Δὲν εἶναι οὔτε λίγα, οὔτε πολλά... Θὰ ἔπρεπε νὰ ξεκουραστῆτε.

— Μὰ δὲν κουράζομαι διόλου!

Ὁ γιατρὸς χαμογέλασε:

— Εἶναι ἡ ὑποκειμενική σας ἀντίληψη. Μὰ ὅλος ὁ κόσμος θὰ σᾶς πεῖ πὼς ἡ διοίκηση τῆς Τραπέζης Ἐμπορικῶν Παροχῶν δὲν εἶναι καὶ τόσο ἄκοπη δουλειά...

— Ὁ κόσμος βρίσκεται πάντοτε ἔξω ἀπ' τὴν πραγματικότητα. Βλέπει ἕνα τεράστιο μέγαρο στὴν Ἀθήνα, σαράντα ὑποκαταστήματα στὶς ἐπαρχίες, τέσσερις χιλιάδες ὑπαλλήλους, ἰσολογισμοὺς μὲ μυστηριώδη κοντύλια, ἀθροίσματα δισεκατομμυρίων, καὶ θαρεῖ πὼς κάτι τρέχει στὰ γύφτικα. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἄλλη. Μιὰ Τράπεζα σὰν τὴν Τράπεζα Ἐμπορικῶν Παροχῶν, εἶν' ἕνα τεράστιο ρολόϊ... Ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ τὸ φτιάσεις καὶ νὰ τὸ κουρντίσεις. Καὶ κατόπι πηγαίνει μόνο του, σὰ ρολόϊ ποὺ εἶναι... Ὁ μοναδικὸς κόπος τοῦ Διοικητῆ εἶναι νὰ προσέχει τὴν ἀκρίβειά του... Κάθε μεσημέρι, τὴν ὥρα ποὺ χτυπᾶν οἱ καμπάνες, τὸ βάζει στὶς δώδεκα ἀκριβῶς. Καὶ τίποτ' ἄλλο.

Φόρεσε τὸ σακάκι του μὲ ἀργὲς κινήσεις.

— Ἐπιτρέψτε μου, γιατρέ, νὰ προλάβω τὶς συμβουλές σας. Ἔχω δέκα χρόνια τώρα νὰ βάλω τσιγάρο στὸ στόμα μου, γιὰ τὸ μόνο λόγο ποὺ ὁ καπνὸς δὲν ξεκαθαρίζει πιὰ τὶς ἰδέες μου. Οὔτε πίνω, γιατὶ τὸ ἀλκοὸλ δὲ μοῦ χαρίζει τώρα τὸ ἀλλοτινὸ κέφι. Ὅσο γιὰ γυναῖκες, δὲν ξαίρω. Θαρῶ πὼς ἔχω ἀκόμη δυνατότητες, ὄχι ὅμως καὶ διάθεση. Ἐχάρηκα πολλὲς στὰ νιᾶτα μου, ὅλες ὅσες δὲν ἤθελα. Καὶ τὶς δυὸ ποὺ πεθύμησα πραγματικά, τὶς χάρηκα μόνο μιὰ φορά...

Ὁ γιατρὸς τὸν ἄκουγε μὲ χαμηλωμένα μάτια, μπλαζαρισμένος ἀπὸ τὶς ἄκαιρες ἐξομολογήσεις ὅλων τῶν ἀρρώστων.

— Τὰ βίτσια, ἐξακολούθησε ὁ Γιούγκερμαν, ὅταν παύουν νὰ δίνουν ἀπόλαυση, καταντοῦν ἀνόητη ἀδυναμία. Καὶ μόνο ἀνόητος κι' ἀδύνατος δὲν ἤμουν στὴ ζωή μου.

— Θὰ πρέπει νὰ τρῶτε πολὺ ἐλαφρὰ καὶ νὰ κάνετε ταχτικὰ ἀφαιμάξεις.

— Εὐχαριστῶ. Ἡ συμβουλή σας θὰ μὲ ἀναγκάσει νὰ προσέξω τὸ φαΐ μου, γιατὶ ἀπὸ καιρὸ τώρα δὲ βλέπω τί τρώω. Θαρῶ πὼς τὸ στομάχι μου δὲν ἔπαψε νὰ ἔχει τὴν παλιά του ὄρεξη. Ὅσο γιὰ τὶς ἀφαιμάξεις, τὶς βρίσκω φυσικώτατες. Ἤρθε ἡ στιγμὴ νὰ δώσω τὸ αἷμα μου καὶ γιὰ τὴ δική μου ζωή. Καλησπέρα σας.

Τὸ Μάη γίνηκε ἡ Γενικὴ Συνέλευση τῶν μετόχων. Ὁ Βασίλης Γιούγκερμαν διάβασε μὲ φωνὴ συρτὴ τὴν Ἔκθεση τῶν Πεπραγμένων, κι' ἀπὸ κεῖ, ἀποκοιμήθηκε στὴ διοικητική του πολυθρόνα. Οἱ μέτοχοι ἀπόμειναν μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα καὶ ψήφισαν τὸν Ἰσολογισμὸ δίχως συζήτηση. Ὅταν ξύπνησε, εἶδε σ' ὅλα τὰ πρόσωπα ζωγραφισμένη μιὰ περίεργη ἔκφραση, κάτι σὰν ξάφνιασμα, δυσφορία καὶ οἶκτο.

— Ἂς ἐλπίσουμε, κύριοι, εἶπε, πὼς τοῦ χρόνου ἡ Συνέλευση θὰ διευθύνεται πιὸ ζωηρά. Ἴσως κι' ἡ Τράπεζα...

Καὶ βγῆκε ἀπὸ τὴν αἴθουσα ἀκολουθημένος ἀπὸ πεντακόσια ζευγάρια ξαφνιασμένων ματιῶν.

Τὸ ἄλλο πρωῒ δὲν πῆγε στὸ γραφεῖο του. Ἔνιωθε πὼς ἦταν καιρὸς νὰ πάρει ἀποφάσεις. Καὶ γιὰ νὰ πάρει ἀποφάσεις, εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ συμβουλή. Σὲ κάθε παρόμοια περίσταση πήγαινε στὸ Ζάππειο, ὅπου ἤξερε πὼς θὰ βρεῖ τὸν Μιχάλη Καραμᾶνο.

Ἦταν πάντα στὴν ἴδια θέση, μὲ τὸ προκλητικὸ ὕφος, τὸ ἄϋπνο σαρκαστικὸ μάτι καὶ τὸ πικρὸ χαμόγελο. Οἱ βροχὲς ζωγράφισαν σκοῦρες φλέβες στὸ πρόσωπό του, καὶ τὰ πουλιὰ τοῦ πεύκου ποὺ τὸν σκέπαζε, τοῦ κουτσουλοῦσαν συνεχῶς τὸ μέτωπό του, ἴσως καὶ τὴν ἀπαισιόδοξη φιλοσοφία του. Τὶς νύχτες κάτω ἀπὸ τὸ βλέμμα του ἀγαπιόντανε τὰ παράφορα ζευγάρια, καὶ τὸ κωμικό τους θέαμα δὲν κατόρθωσε νὰ ξεπαγώσει τὸ μαρμάρινο χαμόγελό του. Κάποιο παλιόπαιδο ζωγράφισε μὲ κόκκινη μελάνη κάτω ἀπὸ τὰ χρυσὰ γράμματα τοῦ ὀνόματός του ἕναν κακόσχημο φαλλό, διορθώνοντας ἀθέλητα μιὰ παράλειψη τοῦ γλύπτη, καὶ συμπληρώνοντας τὸ συμβολικὸ σκοπὸ μιᾶς δημόσιας προτομῆς.

Ὁ Γιούγκερμαν τὸν χαιρέτησε μὲ χαμόγελο ἀγάπης. Μὰ ὁ Καραμᾶνος δὲν τοῦδωσε σημασία. Κυττοῦσε ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ βάθρου μιὰ νέα γυναῖκα — κορίτσι σχεδὸν — ποὺ καθόταν σ' ἕνα παγκάκι ἀπέναντί του. Ἀκριβῶς στὸ παγκάκι ποὺ καθόταν κι' ὁ Γιούγκερμαν, ὅταν ἐρχόταν νὰ ζητήσει συμβουλὴ τοῦ Καραμάνου.

— Πάντα γυναικᾶς... συλλογίστηκε ὁ Γιούγκερμαν. Γυναικᾶς, ὑποκριτὴς καὶ ὕπουλος! Σὰν καὶ τότε, μὲ τὴ Ντάϊνα...

Ἡ θύμηση τοῦ παλιοῦ καβγᾶ γέμισε μὲ δυσφορία τὴν ψυχή του. Ἔτσι τοῦ ρχόταν, ν' ἁρπάξει μιὰ πέτρα καὶ νὰ κάνει μαντάρα τὰ πετρωμένα μοῦτρα τοῦ Μιχάλη. Ἄ, ὄχι! Δὲν ἦταν διαγωγὴ ἐκείνη ποὺ ἔδειξε, τότε, στὴ Θεσσαλονίκη, ἐδῶ καὶ... ἐδῶ καὶ...

Σούρωσε τὰ φρύδια σὲ προσπάθεια ἀνάμνησης: Ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια. Ἀκριβῶς τριάντα χρόνια κλείνουν φέτος ἀπὸ τότε. Τότε... Ἦταν νέος, τότε, στὰ τριανταοκτώ του, γεμάτος κέφι, ζωτικότητα, ἀσελγεῖς ὀρέξεις. Κι' ὁ Καραμᾶνος ὡς τριανταπέντε, τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔγραψε τὴ «Θαλασσινὴ φυγή», τὸ ἀριστούργημά του.

Τριάντα χρόνια... Ὁ Καραμᾶνος τρελλάθηκε, πέθανε. Κι' αὐτός, ὁ Βασίλης Γιούγκερμαν, κρυώνει...

Κάθησε στὸν πάγκο δίπλα στὸ κορίτσι, ὄχι δίχως νὰ τοῦ ρίξει πρῶτα μιὰ λοξὴ ματιά. Ἦταν ὄμορφη, ὡς εἴκοσι χρόνων, μὲ κορμὶ ψηλό, λιγερό, καστανὰ μαλλιὰ κυματιστὰ καὶ μάτια γλυκύτατα. Κάτι ξύπνησε μέσα του ἀπ'τὸν παλιὸν ἄνθρωπο, γιὰ μιὰ στιγμή. Μονάχα μιὰ στιγμή. Οἱ μετοχὲς τοῦ ἀντρισμοῦ του στὸ ἐρωτικὸ χρηματιστήριο βρισκόντανε σὲ ἀμετάκλητη κατρακύλα. Κυττοῦσε τὸν Καραμᾶνο μὲ μισόκλειστα μάτια κι' ἀνήσυχα ρουθούνια στὶς ἐαρινὲς ὁσμές. Τὶς ἀνακατεμένες μὲ τὸ ἄρωμα τοῦ πλαϊνοῦ κοριτσίστικου κορμιοῦ.

Ἕνας σπουργίτης κάθισε στ' ἀνάκατα μαλιὰ τοῦ Καραμάνου. Κι' ἄφισε μιὰν ἀσεβέστατη κουτσουλιὰ στὴ μύτη τοῦ συγγραφέα τῆς «Κυρίας Κρέστη». Ἡ μικρὴ ταράχτηκε, καὶ στὸ εὐαίσθητο νευρικὸ πρόσωπό της ζωγραφίστηκε μιὰ χαριτωμένη δυσφορία.

— Δὲ θὰ ἔπρεπε, κύριε, νὰ ἐπιτρέπεται αὐτό! εἶπε.

Καὶ μὲ τὸ μακρὺ δάχτυλό της ἔδειξε τὴ μικρὴ σταχτιὰ σπονδὴ τοῦ πουλιοῦ στὸ λογοτέχνη.

Ὁ Γιούγκερμαν σήκωσε τοὺς ὤμους του.

— Πῶς νὰ τὸ ἐμποδίσει κανείς, δεσποινίς; Ν' ἀπαγορεύσουν στὰ σπουργίτια ν' ἀνακουφίζονται ὅπου τοὺς κάνει κέφι:

— Ὄχι, βέβαια! Μὰ θὰ ὑπάρχει κάποιος τρόπος...

— Ὦ, τρόποι ὑπάρχουν πολλοί! Νὰ τὸν ἔβαζαν σὲ μιὰ γυάλα, ὅπως τὰ ἐκτρώματα. Ἢ ν' ἄπλωναν πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι του μιὰ ὀμπρέλλα. Ὅλες ὅμως αὐτὲς οἱ λύσεις εἶναι ἀπόλυτα ἀντιαισθητικές. Ἑπομένως...

Ὁ Γιούγκερμαν σώπασε, καὶ τὸ κορίτσι ἀναστέναξε. Ὅσο γιὰ τὸν Καραμᾶνο, καρφὶ δὲν τοῦ καιγόταν. Ἡ μεγάλη μύτη του ἔδινε τὴν ἐντύπωση πὼς ὁσφραινόταν μὲ ἡδονὴ τὴν κουτσουλιὰ ποὺ τὴ στόλιζε. Ἄ, τὴν ἤξερε καλὰ ὁ Γιούγκερμαν αὐτὴ τὴ μύτη. Μόλις καμπυλωτή, μὲ λεπτὰ κι' ἀνήσυχα ρουθούνια, ἦταν σὰ μιὰ πρόκληση στὸ Σύμπαν. Σὰν ὅλη ἡ φιλοσοφία τοῦ Καραμάνου νὰ εἶχε συγκεντρωθεῖ σ' αὐτὸ τὸ ὄργανο. Εἶχε τὴ μανία νὰ τὴ χώνει παντοῦ ὁ μακαρίτης. Νὰ ὁσμίζεται μ' ἐρεθισμένο ὕφος τὰ πιὸ ἀλλοπρόσαλλα πράματα, ἀπὸ τ' ἀγριολούλουδα τῆς ἄνοιξης καὶ τὶς ἀναθυμιάσεις τῶν ὑπονόμων ὡς τὶς ἀτμόσφαιρες τῶν περιβαλλόντων καὶ τ' ἄπλυτα τῶν ὑποσυνειδήτων.

— Κυττάξτε τὴ μύτη του, εἶπε ὁ Γιούγκερμαν. Ἡ μύτη στὸν Καραμᾶνο ἦταν τὸ μοναδικὸ ὄργανο καὶ τῶν πέντε του αἰσθήσεων. Κάτι παραπάνω. Τὸ μοναδικὸ ἀντιληπτικὸ πρῖσμα του. Ἔβλεπε τὰ πάντα μὲ τὴ μύτη του, καὶ τὰ ἀπόδινε ἀνάμεσό της, λὲς κι' ἔπιανε τὴν πένα μὲ τὰ φοβερὰ ρουθούνια της...

Τὸ κορίτσι γύρισε καὶ τὸν κύτταξε μὲ κεντημένη περιέργεια.

— Τὰ λόγια σας δείχνουν πὼς ξέρετε καλὰ τὸ ἔργο τοῦ Καραμάνου.

— Ὄχι τόσο τὸ ἔργο ὅσο τὸν ἄνθρωπο.

— Ἀλήθεια; Τὸν γνωρίσατε προσωπικά;

Ὁ Γιούγκερμαν χαμογέλασε κουρασμένα.

— Ναί... Τὸν γνώρισα προσωπικά... Ἐδῶ καὶ σαράντα χρόνια. Γινήκαμε φίλοι.

Καὶ μείναμε φίλοι ὡς τὸ τέλος. Ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ πέθανε...

— Πέθανε τρελλός... μουρμούρισε τὸ κορίτσι.

—Ὄχι! Δὲν πέθανε τρελλός! Κανεὶς ἄνθρωπος δὲν πεθαίνει τρελλός. Ὁ καθεἷς, μέσα στὸ σκοτάδι τῆς παράνοιας, νιώθει τὸν ἐρχομὸ τοῦ Θανάτου. Τὸ λογικὸ ξαναλάμπει, γιὰ μιὰ στιγμή, μέσ' στὰ χάη. Κι' ὁ ἄνθρωπος ξεψυχᾶ μὲ ὁλάκερο τὸν ἀνθρωπισμό του. Τὸ ἴδιο ἔγινε μὲ τὸν Καραμᾶνο...

Ἔνιωσε τὰ καστανὰ μάτια της νὰ τὸν κυττᾶν μ' ἐνδιαφέρον, ἴσως καὶ λίγο φόβο. Καὶ ἦταν ὄμορφη, μέσα στ' ἀνοιξιάτικο πρωϊνό.

—Ἀκοῦστε, εἶπε. Ἀκοῦστε νὰ σᾶς διηγηθῶ πῶς πέθανε ὁ Μιχάλης Καραμᾶνος.

***

— Ὁ Φλεβάρης ἦταν ὁ χειρότερος κι' ὁ καλύτερος μήνας γιὰ τὸν Καραμᾶνο: Χειρότερος, γιατὶ τὸ αἰώνιο ξάπλωμα τοῦ τρελλοῦ ἔφερνε μιὰ ὑπεραιμία στὰ πλεμόνια, μὲ ἀποτέλεσμα ἀπανωτὲς πνευμονίες, ποὺ ξεσποῦσαν κάθε χρόνο, κι' ἀκριβῶς τὸν κουτσὸ καὶ ὔπουλο αὐτὸ μῆνα. Καλύτερος, γιατὶ ὁ πυρετὸς τῆς πνευμονίας ἔφερνε μιὰ καλυτέρεψη στὴν ἄλλη ἀρώστεια του. Ξεδιαλυόντανε οἱ ὁμίχλες τοῦ σκοτισμένου του μυαλοῦ, ὑποχωροῦσε ἡ παθολογικὴ ὑπνηλία, στὸ μάτι του ζωγραφιζόταν κάποια ἀντίληψη. Μόλις ὅμως ἡ πνευμονικὴ συμφόρηση ἄρχιζε νὰ ὑποχωρεῖ, τὰ σκοτάδια ξαπλωνόντανε πάλι στὸ μυαλὸ τοῦ Καραμάνου. Καὶ ξανάπεφτε στὴν πρωτερινή του ἀνοησία.

Οἱ γιατροὶ — καὶ τὸν κύτταξαν οἱ καλύτεροι γιατροὶ τοῦ κόσμου, ποὺ τοὺς ἔφερε στὴν Ἀθήνα μὲ βασιλικὰ ἔξοδα — παρατήρησαν αὐτὸ τὸ φαινόμενο, κι' ἔλπισαν πὼς μιὰ πυρετοθεραπεία ἴσως νὰ ξανάδινε τὸ λογικὸ στὸν τρελλὸ λογοτέχνη. Γέμισαν λοιπὸν τὸν ὀργανισμό του μὲ χίλιων εἰδῶν μικρόβια — Λαβεράν, τῦφο, μπεριμπέρι καὶ βομίτο νέγκρο, ποὺ λέει ὁ λόγος — δίχως κανέν' ἀποτέλεσμα. Δὲν τὸν ἔπιανε ψεύτικος πυρετός. Μὰ κι' ἡ ἀληθινὴ θέρμη τῆς πνευμονίας, ποὺ κρατοῦσε βδομάδες ὁλόκληρες στὰ 40 καὶ τὰ 41, μόνο προσωρινὴ καλυτέρεψη τοῦ ἔκανε. Ἦταν γραφτὸ νὰ μὴ γίνει ποτὲ καλὰ ὁ Μιχάλης Καραμᾶνος.

Ποτέ; Ἴσως εἶμαι ὑπερβολικός. Ὅταν, ἐδῶ καὶ δεκαπέντε ἀκριβῶς χρόνια, παρουσιάστηκαν τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς ἀπαραίτητης πνευμονίας του, ὁ ἄρρωστος ἔδειξε ἀπότομα μιὰν ἐξαιρετικὴ καλυτέρεψη, ὅπως ποτὲ ἄλλη φορά.

Ἔτρεξα στὸ φρενοκομεῖο, μόλις μὲ εἰδοποίησαν, κι' ἔμεινα σαστισμένος μπροστὰ στὸ θαῦμα. Ὁ Καραμᾶνος ἦταν καλά. Ὁλωσδιόλου καλά. Ὅπως τὸν καιρὸ ποὺ τριγυρνούσαμε στὸ λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ ψάχνοντας νὰ βροῦμε τὸν ἑαυτό μας καὶ τὸν κόσμον ὅλο. Μὲ κύτταξε μὲ τὰ παλιὰ ζωντανά του μάτια, ἕνα χαμόγελο καλωσύνης φώτισε τὸ πρόσωπό του τὸ γεμᾶτο ἀντίληψη, καὶ μοῦπιασε τὸ χέρι μὲ τὴν καφτή του παλάμη.

— Βάσια! Θαρῶ πὼς ξύπνησα ἀπὸ μακρὺν ὕπνο! Πόσα χρόνια βάσταξε αὐτό;

— Δεκαπέντε... μουρμούρισα μὲ κομένη φωνή.

— Δεκαπέντε! Τότε πρέπει νὰ εἶμαι σήμερα πενηνταπέντε χρόνων...

— Τί σχέση ἔχουν αὐτά, Μιχάλη; Εἶσαι καλά! Αὐτὸ εἶναι...

Τὰ μάτια του κύτταξαν τὸ συνεφιασμένο οὐρανὸ τοῦ Φλεβάρη.

— Ναί. Εἶμαι καλά. Τὸ νιώθω ἀπόλυτα πὼς εἶμαι καλά. Γιὰ πάντα καλά. Δὲ θὰ ξανατρελλαθῶ. Τὸ ξέρω.

Τὸν ἅρπαξα στὴν ἀγκαλιά μου. Ἔκλαιγα καὶ γελοῦσα μαζὶ ἀπὸ χαρά.

— Δὲ θὰ ξανατρελλαθεῖς, Μιχάλη! Δὲ θὰ ξανατρελλαθεῖς!

Τὰ μάτια του πῆραν μιὰν ἔκφραση τόσο ἥρεμη, ποὺ τρόμαξα.

— Δὲ θὰ ξανατρελλαθῶ, μουρμούρισε. Μὰ θὰ πεθάνω.

Ἔκανα νὰ διαμαρτυρηθῶ, νὰ τὸν ἡσυχάσω, νὰ τὸν μαλώσω. Μὰ τὸ σταθερὸ βλέμμα του μὲ σταμάτησε, μὲ πάγωσε. Κατάλαβα πὼς ἔτσι ἦταν, πὼς ἔτσι θὰ γινόταν. Μὲ τὸν ἐρχομὸ τῆς ἀντίληψης, τὰ σημάδια τοῦ θανάτου χαράχτηκαν στὸ πρόσωπο τοῦ Μιχάλη Καραμάνου.

—Ἄκου, μοῦ εἶπε. Εὐχαριστῶ τὴ Μοῖρα ποὺ θὰ πεθάνω σὰν ἄνθρωπος κι' ὄχι σὰν κτῆνος. Μὰ δὲ μοῦ φτάνει τὸ αἴσθημα τοῦ λογικοῦ θανάτου. Θέλω καὶ τὴ σκηνοθεσία. Πάρε με ἀπὸ δῶ μέσα...

Τὸν ἐπῆγα στὸ σπίτι μου. Ἔκαιγε ἀπὸ τὸν πυρετό, ἡ καρδιά του κλωτσοῦσε ἄρρυθμη, ἡ ἀνάσα του ἦταν κομένη. Μὰ δὲν ἔλεγε νὰ ξαπλωθεῖ στὸ κρεβάτι τοῦ ὑγειονομικοῦ αὐτοκινήτου. Ἀνακαθισμένος, εἶχε κολλήσει τὸ μέτωπό του στὸ παράθυρο. Τὰ μάτια του εἶχαν μιὰν ἀντίληψη τρομακτική. Τραγική.

— Ὁ κόσμος... μουρμούρισε. Πῶς ἄλλαξε ὁ κόσμος... Πῶς εἶναι ὁ κόσμος...

Καὶ γυρνώντας κατὰ μένα:

— Τὰ βιβλία μου; Διαβάζονται τὰ βιβλία μου;

— Οἱ μελέτες, τὰ ἄρθρα ποὺ γράφονται διαρκῶς γιὰ τὸ ἔργο σου, δὲ μετριοῦνται πιά.

Σήκωσε τοὺς ὤμους του.

— Δὲν εἶν' ἀπάντηση αὐτή... Ἐγὼ σὲ ρώτησα ἂν διαβάζονται τὰ βιβλία μου...

— Στὰ δεκαπέντε αὐτὰ χρόνια ποὺ ἤσουν ἄρρωστος, κανόνιζα ἐγὼ μαζὶ μὲ τὸν ἐκδότη σου τὰ λογοτεχνικά σου συμφέροντα. Ἀπὸ τὸ πούλημα τῶν βιβλίων σου, τόσο στὴν Ἑλλάδα ὅσο καὶ στὸ ἐξωτερικό,

ὅπου μεταφράστηκαν, ἔχεις σήμερα μιὰ περιουσία εἴκοσι χιλιάδες λίρες.

Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς δὲν τοὺκανε καμιὰν ἐντύπωση. Μόνο χαμογέλασε.

— Καὶ πῶς οἱ συγγενεῖς μου δὲν ἔβαλαν χέρι στὸ ποσό; Δηλαδὴ ἡ ξαδέρφη μου...

Βλέποντάς με διστακτικό, ἐπέμενε σταθερά:

— Πές μου, Βάσια, τὴν ἀλήθεια.

— Ἡ ξαδέρφη σου θέλησε νὰ σὲ βάλει σὲ ἀπαγόρευση. Μὰ τὴν ἐμπόδισα. Ἡ παρουσία κι' ἡ βιομηχανία τοῦ ἄντρα της εἶναι καταχρεωμένη στὴν Τράπεζα. Ἂν ἤθελα, τοὺς ἄφινα στὴν ψάθα... Κάναν τοὺς ὑπολογισμούς τους, φοβήθηκαν τὸ θυμό μου, καὶ κάθησαν ἥσυχοι.

Ἐξακολουθοῦσε νὰ χαμογελάει.

— Ἡ ξαδέρφη μου... Τὴν ἀγαποῦσα τόσο πολύ. Πάντοτε ἐθαύμαζα τὸ πρακτικὸ μικροαστικὸ μυαλό της. Γιατί τὴν ἐμπόδισες νὰ μὲ βάλει σὲ ἀπαγόρευση; Ἦταν ἡ καλύτερη λύση.

— Δὲ μιλᾶς σοβαρά!

— Ὅσο δὲν πέρνει σοβαρά. Ἕνας φτωχὸς τρελλὸς μπορεῖ νὰ ἔχει νομικὴν ὀντότητα. Ἕνας πλούσιος, ποτέ! Γιατὶ τὸ χρῆμα, ἀπέναντι στὶς χαώδεις ἀνθρωπιστικὲς θεωρίες, ἔχει πάντα τὸ προβάδισμα.

Ἔμεινε γιὰ λίγο συλλογισμένος.

— Ὥστε ἔχω ὅλα τὰ ἀστικά μου δικαιώματα. Μπορῶ νὰ κάνω διαθήκη, δηλαδή...

— Καὶ βέβαια.

— Τότε, φώναξε ἕνα συμβολαιογράφο. Θ' ἀποκληρώσω τὴν ξαδέρφη μου. Νὰ μάθει ἄλλη φορὰ νὰ εἶναι συνεπέστερη μὲ τὴν καλῶς ἐννοούμενη κοινωνικὴ πειθαρχία, κι' ἄκαμπτη στοὺς μικροεκβιασμοὺς τῶν ἀνήθικων τραπεζιτῶν τοῦ εἴδους σου!

Τὰ λόγια του ἔπρεπε νὰ εἶχαν εἰρωνικὴ σημασία. Μὰ μὲ τὸν Καραμᾶνο δὲ μποροῦσες νὰ εἶσαι ποτὲ βέβαιος πότε κορόϊδευε καὶ πότε σοβαρολογοῦσε.

Τὸν ἔβαλα σὲ μιὰ προσηλιακὴ κάμαρα τοῦ σπιτιοῦ μου, ποὺ ἔβλεπε σ' ἕνα πλάγιο στενὸ δρομάκο καὶ σ' ἕνα πλατὺ οἰκόπεδο. Κάθε μεσημέρι τὰ παιδιὰ τῆς γειτονιᾶς μαζευόντανε κάτω ἀπ' τὰ παράθυρα, κι' ἀρχίζαν μιὰ φωνακλάδικη παρτίδα φούτ-μπώλ. Φοβήθηκα μήπως αὐτὸς ὁ θόρυβος ἐνοχλοῦσε τὸν ἄρρωστο. Μὰ ὁ Καραμᾶνος διαμαρτυρήθηκε.

— Ὄχι, Βάσια, μοῦ εἶπε. Δείχνεσαι κακὸς ψυχολόγος κι' ἄνθρωπος μὲ στεγνὴ ψυχὴ — σὰν πλούσιος ποὺ γίνηκες. Οἱ φωνὲς τῶν παιδιῶν... Οἱ χαρούμενες φωνὲς τῆς καινούργιας ζωῆς... Ποιὰ ὁμορφότερη μουσικὴ μποροῦσε νὰ συνοδέψει τὸ θάνατο ἑνὸς ἀνθρώπου σὰν καὶ μένα;

Μέρα τὴν ἡμέρα πήγαινε χειρότερα. Ἡ συμφόρηση τῶν πνευμόνων ὅλο καὶ ξαπλωνόταν σὲ μεγαλύτερη ἔκταση, μὲ ἀποτέλεσμα τὴ σταθεροποίηση τοῦ πυρετοῦ γύρω στὰ σαράντα. Οἱ γιατροὶ γίνηκαν διστακτικοί, γιατὶ κι' ἡ καρδιά του, ἀδυνατισμένη ἀπὸ τὴ μακρόχρονη χρήση τῶν ναρκωτικῶν, ἔδειχνε πὼς δύσκολα θὰ τἄβγαζε πέρα. Ὅλοι ἔλπιζαν στὴ γερή του κράση. Μὰ δὲν ὑπάρχει καταδικασμένος δίχως γερὴ κράση — ἂν πιστέψεις τοὺς γιατροὺς ὅταν δίνουν ἐλπίδες στοὺς συγγενεῖς τοῦ ἀρρώστου.

Ἡ διέγερσή του ἄρχισε σιγὰ-σιγὰ νὰ ὑποχωρεῖ σ' ἕνα εἶδος νάρκης. Καθὼς κρατούσαμε τὸν κορμό του σηκωμένο ψηλά, δὲν ἔλεγε ποτὲ ν' ἀκουμπήσει τὸ κεφάλι του στὰ μαξιλάρια. Ὅσο ἦταν ξύπνιος, τὸ στήλωνε ὄρθιο, κι' ὅταν κοιμόταν, τὸ ἄφινε νὰ πέφτει μπροστά, μὲ τὸ μέτωπο ἀπειλητικὰ προτεταμένο σὲ κάποιον ἀόρατο ἐχθρό. Ἴσως τὸ Θάνατο. Ἕνα πρωῒ ξύπνησε μὲ τὶς ἰδέες ὄχι τόσο ξεκάθαρες. Φοβήθηκα μήπως ἡ παραφροσύνη ξαναγύρισε. Μὰ οἱ γιατροὶ μὲ ἡσύχασαν ἀπ' αὐτὴ τὴ μεριά: Ὄχι, δὲν ξανατρελλάθηκε, μόνο ποὺ τοῦ ἦρθε οὐρία. Καὶ θὰ πεθάνει.

Στὸ ἀναμεταξύ, εἶχε παρουσιαστεῖ κι' ἡ περίφημη ξαδέρφη του, εἰδοποιημένη ἀπὸ μένα. Νόμιζα πὼς δὲ θὰ ἦταν σωστὸ νὰ πέθαινε ὁ Καραμᾶνος δίχως νὰ τὸ ξέρουν οἱ συγγενεῖς του. Ἦταν μιὰ γυναικούλα ὡς ἑξήντα χρόνων, κοντή, ἀδύνατη, μὲ μύτη γρυπὴ καὶ μάτια σκληρά. Ὁ προγνωθισμὸς καὶ τὸ σφίξιμο τοῦ σαγονιοῦ της μαρτυροῦσαν, ὄχι βέβαια θέληση, μὰ παθολογικὸ κι' ἀλόγιστο πεῖσμα. Εἶχε λόγια μετρημένα, καλὰ συλλογισμένα, καὶ μιὰν ἔκφραση ὑποκριτικά, μετριόφρονα. Σὰ νὰ σοῦλεγε, μ' ἕναν καλοκρυμένο σαρκασμό, ἄγνωστο ποῦ ἀπευθυνόμενο: «Ἐγὼ δὲν εἶμαι τίποτα... Μιὰ ἀσήμαντη γυναικούλα... Δὲ μοῦ πέφτει λόγος... Μὰ θὰ σᾶς δείξω ὅμως τί ἀξίζω. Θὰ σᾶς τὸ δείξω ἐκεῖ ποὺ δὲν τὸ περιμένετε. Γιὰ νὰ μάθετε ἄλλη φορά».

Σὰν τὴν πρωταντίκρυσα, τὸ ὕφος της ἔδειχνε ἄνθρωπο ποὺ σκύβει στανικὰ σὲ μιὰν ἀναπότρεπτη καὶ δυσάρεστη ἀγγαρεία. Καθόταν πλάϊ στὸ κρεβάτι τοῦ ξαδέρφου της, καὶ τὸν περιποιόταν μὲ συγκρατημένη βαρυεστισμάρα, σὰ νάκανε κάποιο ἀδιάφορο καθῆκον. Αὐτὸς εὐχαριστήθηκε ποὺ τὴν εἶδε. Ἀντιπροσώπευε στὰ μάτια του ὅλες τὶς ἀναμνήσεις τοῦ παλιοῦ καιροῦ, ἴσως τὸ αἴσθημα πὼς κάποιος δικός του ἄνθρωπος, τοῦ αἵματός του, ὑπάρχει καὶ φροντίζει γι' αὐτόν.

Αὐτὸ βάσταξε τρεῖς μέρες. Ὅταν, τὴν τέταρτη κατέπλευσε μὲ τελείως διαφορετικὸν ἀέρα. Στὸ πρόσωπό της ζωγραφιζόταν μιὰ ἀδάμαστη θέληση, συνέπεια μακριᾶς συλλογῆς καὶ ὥριμης ἀπόφασης. Ἔβγαλε τὸ καπέλο της, φόρεσε μιὰν ἄσπρη μπλούζα, καὶ δήλωσε πὼς θὰ παλέψει γιὰ νὰ σώσει ἀπὸ τὸ θάνατο τὸν «ἀγαπημένο ξάδερφό της».

Αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ σκηνογραφίας μοῦ ἔβαλε ψύλλους στ' αὐτιά. Ἔκανα μιὰ διακρι-

τική ἔρευνα, καὶ πληροφορήθηκα πὼς τὴν περασμένη μέρα ὁ ἄντρας της πῆγε κι' εἶδε τὸ Διευθυντὴ τοῦ Φρενοκομείου. "Ηθελε νὰ μάθει ἂν στὰ μάτια τῆς Ἐπιστήμης ὁ Καραμᾶνος ἦταν τρελλὸς ἢ ὄχι. Ὁ Διευθυντὴς τοῦ ἀπάντησε πὼς, κατὰ τὴ γνώμη του, ὁ Καραμᾶνος ἦταν τελειωτικὰ θεραπευμένος, ἐδῶ καὶ δέκα μέρες, πρᾶμα ποὺ τὸ καταχώρισε στὰ ἐπίσημα βιβλία τοῦ Νοσοκομείου.

Νά μιὰ λεπτομέρεια ποὺ δὲν τὴν ὑπολόγιζαν, οἱ ἀγαπητοί συγγενεῖς! "Εχοντάς τον γιὰ τρελλό, κι' ἀνίκανο νὰ συντάξει διαθήκη, θαροῦσαν δεμένο τὸ γάϊδαρό τους, σὰ μοναδικοὶ κληρονόμοι ποὺ ἦταν. Ἐπομένως, ἔπρεπε μὲ κάθε τρόπο νὰ ἐμποδιστεῖ ὁ ἑτοιμοθάνατος νὰ κάνει διαθήκη, ἢ, στὴν ἀνάγκη, νὰ παρθοῦν τὰ κατάλληλα μέτρα γιὰ τὴ σύνταξη μιᾶς διαθήκης «οἰκογενειακῆς».

Σὰν τὰ ἔμαθα αὐτά, ἐγέλασα. Πῆρα κατὰ μέρος τὴν ξαδέρφη καὶ γαλήνεψα τὶς ἀνησυχίες της, λέγοντάς της πὼς πρῶτος ἐγὼ θὰ πίεζα τὸ μελλοθάνατο ν' ἀφίσει τὴν περιουσία του στοὺς μοναδικοὺς συγγενεῖς του. Αὐτὴ διαμαρτυρόταν πὼς μόνο ἡ ἐξαδερφικὴ ἀγάπη κυβερνοῦσε τὶς πράξεις της κτλ. "Οσο γιὰ χρήματα, αὐτὴ ἦταν ἀνώτερη, καὶ τὰ παρόμοια. Κουνοῦσα τὸ κεφάλι μου διαρκῶς καταφατικά, γιὰ νὰ πάρει τέλος ἡ βαρετὴ κι' ἄχρηστη συζήτηση. Γιατὶ ὁ Καραμᾶνος δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ συλλογιστεῖ τίποτα. Πυρετὸς κι' οὐρία τὸν εἶχαν ρίξει σὲ μιὰ βαθύτατη νάρκη.

Καὶ ὅμως τὸ ἄλλο πρωῒ ξύπνησε μὲ μυαλὸ ξεκάθαρο, μολονότι ὁ πυρετὸς δὲν εἶχε διόλου ὑποχωρήσει. Κύτταξε χαμογελώντας ἀπερίγραπτα τὴν ξαδέρφη του ποὺ τὸν περιποιόταν μ' ἔξαρση ὑπερθετική, καὶ τῆς εἶπε σὲ τόνο μαλακὸ πὼς θὰ ἤθελε νὰ μιλήσει μαζί μου.

—Τόσο τὸ χειρότερο, εἶπε σὰ μείναμε μόνοι. Τὸ χρῆμα δὲν πρέπει νὰ φεύγει ἀπὸ τὴν οἰκογένεια. Θυμᾶσαι τὴ «Γῆ» τοῦ Ζολᾶ;

Σήκωσα τοὺς ὤμους μου. Τὸ τί θὰ γίνουν μετὰ θάνατο τὰ λεπτὰ ἑνὸς ἀνθρώπου δίχως παιδιά, εἶναι μιὰ ἀδιάφορη λεπτομέρεια.

—Σὲ παρακαλῶ, Βάσια, φέρε μου χαρτὶ καὶ μελάνι.

Τὸν βόηθησα ν' ἀνακαθίσει στὰ μαξιλάρια του, καὶ μὲ μυαλὸ ξεκάθαρο, μάτι φλογερό, χέρι σίγουρο, ἔγραψε τὴ διαθήκη του. Ἀκοῦστε νὰ σᾶς τὴν πῶ. Τὴν ξέρω ἀπ' ἔξω:

«Ἀφίνω γενικὸ κληρονόμο μου τὴν ξαδέρφη μου Ἑλένη Ἰωαννίδου. Στὸ μοναδικὸ φίλο μου Βασίλη Γιούγκερμαν κληροδοτῶ ὅλα τὰ χαρτιά, τὰ βιβλία μου, καὶ τὸν διορίζω ἐκτελεστὴ τῆς διαθήκης μου.

» Γεννήθηκα ἄρρωστος, ἔζησα ἄρρωστος, καὶ πεθαίνω ἄρρωστος. Δὲ χάρηκα τίποτ' ἀπὸ τὴ Ζωή, κι' ἔτσι ὁ θάνατος δὲ μοῦ εἶναι οὔτε εὐχάριστος οὔτε δυσάρεστος: Ἁπλῶς ἀδιάφορος...

» Θέλω τὰ κόκκαλά μου νὰ ξεκουραστοῦν στὴ γῆ ποὺ μ' ἐγέννησε καὶ σκλάβωσε τὴν ἀγάπη τῆς ψυχῆς μου: Τὴ Θεσσαλία. Ἐκεῖ στὸν ἀτελείωτο κάμπο της, πλάϊ στὰ νερὰ τῆς Σαλαμπριᾶς, σ' ἕνα χωράφι μέσα στὰ τόσα χωράφια, νὰ σκάψουν ἕνα λάκο καὶ νὰ μὲ θάψουν. Οὔτε μνῆμα, οὔτε σταυρό. Μόνο πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι μου νὰ φυτέψουν μιὰ φτελιά, γιὰ νὰ σκιάζει τὸν ὕπνο μου.

» Κάθε χινόπωρο, τὸ ἀλέτρι νὰ περνάει πάνω ἀπ' τὸ χῶμα τοῦ τάφου μου. Κι' ἕνας καραγκούνης νὰ σκορπάει μ' ἁπλοχεριὰ τὸ χρυσὸ σπόρο. "Ετσι θέλω.

» Σὰν ἔρθει πάλι ὁ Θεριστής, μιὰ καραγκούνα μ' ἀτσαλένιο δρεπάνι νὰ θερίζει τὸ στάρι ποὺ φύτρωσε πάνω στὸ κορμί μου. Νὰ τὸ μαζώνει στὴν ποδιά της, νὰ τ' ἀλωνίζει, νὰ τὸ λιχνίζει. "Ετσι θέλω.

» Κι' ὕστερα αὐτὸ τὸ στάρι —δυὸ χοῦφτες στάρι— νὰ τὸ βάνουν σ' ἕνα σακοῦλι καὶ νὰ τὸ στέλνουν στὴ Σκιάθο.

» Νὰ τὸ κάνουν κόλυβα γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη.

» "Ετσι θέλω.»

Σὰν τέλειωσε, μοῦ ἔδωσε τὸ χαρτί.

—Πήγαινε νὰ τὸ δείξεις, μοῦ εἶπε, στὴν ἀγαπητὴ ξαδέρφη μου. Νὰ ἡσυχάσει καὶ νὰ ξεκουραστεῖ ἀπὸ τὶς τόσες ἀγωνιακὲς περιποιήσεις ποὺ μοῦ ἐπιδαψιλεύει....

Τὴ φώναξα λοιπὸν κατὰ μέρος καὶ τῆς ἔδειξα τὴ διαθήκη. Τὴ διάβασε μὲ προσοχή, δίχως τὸ πρόσωπό της νὰ δείξει τίποτα. Μόνο μὲ ρώτησε ἂν μπορεῖ νὰ τὴν ἀντιγράψει. Δὲν εἶχα ἀντίρρηση.

Φανταζόμουν ὅτι τὸ γαλήνεμα τῶν ἀνησυχιῶν της θὰ μᾶς γλύτωνε ἀπὸ τὴν ἀντιπαθητική της παρουσία. "Εκανα λάθος. Σὰν ἐπίσημη κι' ἀναμφισβήτητη κληρονόμος ποὺ ἦταν, σὰ μοναδικὸς ἀντιπρόσωπος τῆς οἰκογένειας, στρογγυλοκάθησε πλάϊ στὸ κρεβάτι τοῦ μελλοθάνατου, μὲ ὕφος ἱερατικό. "Ηταν ἀπὸ κείνους τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ἀξία τους, καὶ τὸ συναίσθημα πὼς ἀδικοῦνται ἀπὸ τὴ γνώμη τοῦ κόσμου. Ζοῦνε σιωπηλὰ καὶ ὕπουλα μιὰν ἄδεια ζωή, κι' ἀναμένουν μὲ ἀγωνία τὸ γεγονὸς ποὺ θὰ τοὺς βγάλει ἀπὸ τὴν ἀπελπιστικὴ ἀχρωμία τους, ποὺ θὰ τοὺς ἐπιτρέψει νὰ προχωρήσουν σὲ κάποιο προσκήνιο, νὰ φανοῦν ἐπιτέλους κι' αὐτοί, νὰ θυμίσουν στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους —μὰ καὶ στὸν ἑαυτό τους— πὼς ὑπάρχουν. Καὶ τί εἴδους γεγονὸς εἶναι αὐτὸ ποὺ θὰ δώσει τροφὴ στὴ ματαιοδοξία τους; "Ω, τίποτα ἐξαιρετικό! Γεννητούρια, βαφτίσια, γάμος, κηδεία. Καὶ τίποτ' ἄλλο.

Ὁ Μιχάλης Καραμᾶνος χαροπάλαιψε τρεῖς μέρες ἀκόμα. Οἱ τοξίνες τῆς οὐρίας ξανασκότισαν τὸ κεφάλι του, κι' ἔπεσε σ'

ἕνα βαθύτατο λήθαργο, ποὺ φορὲς-φορές, ἔμοιαζε μὲ κῶμα. Ὁ σφιγμός του γίνηκε γοργός, τριχοειδής, ἡ ἀναπνοή γοργὴ μὲ ἀπότομες ποῦ καὶ ποῦ στάσεις. «Ἀναπνοὴ Τσέϋνε-Στώκς, μοῦ εἶπε ὁ γιατρός. Προσεβλήθη ὁ προμήκης. Καμιὰ ἐλπὶς πιά...»

Τὸν ἀνακουφίζαμε μ' ἐνέσεις κι' ὀξυγόνο. Ἴσως καὶ νὰ παρατείναμε, δίχως λόγο, τὴν τελειωμένη ζωή του. Μὰ δὲν εἶχε ἀγωνία. Φαινόταν σὰ νὰ κοιμᾶται, μὲ τὸ κεφάλι πεσμένο στὸ στῆθος, τὸ μέτωπο ἀπειλητικὰ προταμένο.

Ἡ παραμονὴ τοῦ θανάτου του ἦταν μιὰ ἡλιόλουστη Κυριακή. Ἡ πρώτη Κυριακὴ τῆς Ἀποκριᾶς. Στὸ ἀπέναντι οἰκόπεδο, ἦρθαν παιδάκια ντυμένα παρδαλὰ μασκαράτικα, κι' ἔπαιζαν, κι' ἔτρεχαν καὶ γελοῦσαν. Τὸ ἀπομεσήμερο ἦρθε καὶ τὸ γαϊτανάκι μὲ τὴ λατέρνα. Μιὰ ρομβία παμπάλαιη, ποὺ ἔπαιζε κάποιο ξεχασμένο μάγκικο τραγουδάκι, βέρο πειραιώτικο:

Ἄχ, παραπονιάρα,
ἄχ, καμωματοῦ μου καὶ ναζιάρα,
πῶς νὰ λησμονήσω
τὸ γλυκό σου στόμα νὰ φιλήσω...

Τὰ μάτια τοῦ Καραμάνου ἄνοιξαν γιὰ μιὰ στιγμὴ θαμπά, χαμένα στὴν ὁμίχλη τοῦ ἐρχόμενου θανάτου. Ξεδιάλυναν τὰ σκοτάδια τοῦ μυαλοῦ του. Γύρισε καὶ μὲ εἶδε.

— Βάσια, μουρμούρισε μὲ προσπάθεια. Βάσια. Ἄκου τὸ τραγοῦδι... Θυμᾶσαι τὸν Πειραιᾶ;... Τὰ νιᾶτα μας;

Κούνησα τὸ κεφάλι μου δίχως νὰ μιλήσω.

— Καὶ τὰ παιδιά... Τὰ παιδιὰ γελᾶν... χαίρονται τὴ ζωή... Ὅλη τὴ ζωὴ ποὺ ἁπλώνεται μπροστά τους...

Τὰ μάτια του ξανάκλεισαν, γιὰ νὰ μὴν ἀνοίξουν πιά. Μόνο ποὺ ἀπὸ τὰ σφαλιχτὰ βλέφαρά του, γιὰ πέντε λεπτὰ — πέντε ὁλόκληρα λεπτὰ — κυλοῦσαν δάκρυα στὰ σταχτιά του μάγουλα.

Πέθανε τὸ ἄλλο πρωΐ, ὕστερ' ἀπὸ μιὰ νύχτα ἀγωνίας. Οἱ χτύποι τῆς καρδιᾶς του ἀραίωσαν, οἱ ἀνάσες του σιγάλεψαν, γιὰ νὰ χαθοῦν σιγὰ-σιγά, νὰ σβύσουν. Ὡς τὴ στερνὴ στιγμή, δὲν εἶπε ν' ἀκουμπήσει τὸ



κεφάλι του στὸ μαξιλάρι. Πέθανε μὲ τὸ μέτωπο μπροστά, ἀπειλητικὰ προταμένο στὸ Θάνατο.

Ἐπῆρα κατὰ μέρος τὴν ξαδέρφη, νὰ κανονίσουμε τὰ ζητήματα τῆς ταφῆς. Σύμφωνα μὲ τὴ θέληση τοῦ νεκροῦ, θὰ ἔπρεπε νἄφευγα ἀμέσως γιὰ τὴ Θεσσαλία, νὰ βρῶ τὴν κατάλληλη μεριά, πλάϊ στὸν ποταμό, καὶ νὰ ταχτοποιήσω τὰ τυπικὰ μὲ τὶς Ἀρχὲς τοῦ τόπου. Σὲ τρεῖς μέρες, μποροῦσαν νὰ φέρουν τὸ λείψανο μὲ τ' αὐτοκίνητο.

Μὰ ἡ ξαδέρφη σήκωσε τοὺς ὤμους της. Αὐτὰ ἦταν ἀνοησίες ἑνὸς τρελλοῦ ἀνθρώπου, καὶ κατὰ τὴ γνώμη της, δὲ μιλοῦσα σοβαρά. Ποῦ ἀκούστηκαν ποτὲ τέτοια ἐξωφρενικὰ πράματα; Ὄχι, ὁ Μιχάλης Καραμᾶνος θὰ θαβόταν στὸ Νεκροταφεῖο τῆς Ἀθήνας, καὶ σ' ἕναν τάφο μὲ μάρμαρα, λουλούδια, καὶ φανάρια fer forgé, ποὺ εἶναι

πολὺ chic, πολὺ καθὼς πρέπει. Καὶ θὰ βάζαν στὸ κεφάλι ἕνα σταυρὸ ἀπὸ κόκκινο γρανίτη. "Οπως στὸν τάφο τοῦ μακαρίτη τοῦ Κωστάκη — τοῦ ἄντρα κάποιας φιλενάδας της — ποὺ ἦταν ἔμπορος κασμιριῶν στὴν ὁδὸ Αἰόλου καὶ πολὺ καθὼς πρέπει ἄνθρωπος. Ἡ κηδεία θὰ γινόταν ἀπὸ τὴ Μητρόπολη μὲ κάθε πολυτέλεια. Νεκροφόρα μὲ ἕξη ἄλογα, ἡ μουσικὴ τοῦ Δήμου, κι' ὁ Μητροπολίτης 'Ολύνθου μὲ τρεῖς παπάδες καὶ 'πέντε διάκους. "Ετσι κάνει ὅλος ὁ «καλὸς κόσμος». "Ετσι εἶναι «σωστό».

Καθὼς μιλοῦσε, τὴν κύτταζα στὰ μάτια καὶ κατάλαβα. Κάθε συζήτηση ἦταν ἄσκοπη. Τὸ πεισματωμένο αὐτὸ θηλυκὸ εἶχε προετοιμάσει μὲ κάθε ἐπιμέλεια τὴν κηδεία τοῦ ξαδέρφου της, ἀποφασισμένη νὰ μὴν ἀφίσει καὶ χαθεῖ ἡ μοναδικὴ εὐκαιρία. Θὰ μὲ ρωτήσετε: Ποιὰ εὐκαιρία; 'Απλούστατα, ἡ εὐκαιρία νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὸ ἄχρωμο περιθώριό της, καὶ νὰ κάνει μιὰ κοσμικὴ κι' ἐπίσημη ἐμφάνιση στὴν κηδεία τοῦ ξαδέρφου της, τοῦ γνωστοῦ λογοτέχνη. Μπρὸς στὰ μάτια της, γυαλίζαν τὰ χρυσάφια τοῦ βασιλικοῦ 'Υπασπιστῆ, τὰ παράσημα τῶν 'Υπουργῶν, οἱ ἁλυσίδες τῶν 'Ακαδημαϊκῶν. Στ' αὐτιά της ἠχοῦσαν προκαταβολικὰ οἱ λόγοι τῶν ἐπισήμων, ἡ στροφὴ τοῦ Σοπέν, τὸ βαρὺ βάδισμα τοῦ λόχου τιμῆς. Κι' αὐτή, μέσα στὸ γενικὸ πένθος καὶ τὴ μεγαλοπρέπεια τῆς κηδείας, θὰ ἦταν «ἡ οἰκογένεια», τὸ κέντρο τῶν τιμῶν καὶ τῆς γενικῆς προσοχῆς. "Α, ὄχι! Οὔτε τελευταῖες θελήσεις, οὔτε ἠθικοὶ δισταγμοὶ δὲ θὰ τὴν ἔκαναν νὰ χάσει τὴ μοναδικὴ εὐκαιρία. Κι' ὕστερα θὰ ἔδειχνε τῆς ἀγαπητῆς φιλενάδας της, τῆς χήρας τοῦ Κωστάκη, ποὺ ψήλωσε τὴ μύτη της ἐπειδὴ στὴν κηδεία τοῦ μακαρίτη κασμιρέμπορα ἦρθε ὁ Πρόεδρος τοῦ 'Εμπορικοῦ 'Επιμελητηρίου!

— Ξέρετε, εἶπα, ὅτι στὴ διαθήκη του ὁ Μιχάλης ἔγραψε καθαρὰ τὶς τελευταῖες θελήσεις του;

Χαμογέλασε μὲ περιφρόνηση.

— 'Η διαθήκη αὐτὴ εἶναι ἄκυρη, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ πὼς γεννήθηκε, ἔζησε καὶ πεθαίνει ἄρωστος. Σᾶς συμβουλεύω νὰ μὴν ἐπιμείνετε πάνω στὶς «τελευταῖες θελήσεις». Εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ ἐκτελέσω τὴν κληροδοσία τῆς βιβλιοθήκης καὶ τῶν χαρτιῶν...

Μὲ κρατοῦσε στὸ χέρι. Δὲ μποροῦσα νὰ κάνω τίποτα. "Ενας τεράστιος θυμὸς φαρμάκωσε τὸ αἷμα τῶν φλεβῶν μου. Μὰ κρατήθηκα, γιατὶ ἔπρεπε νὰ κρατηθῶ. "Αν ἤθελα νὰ γλυτώσω τὸ κουφάρι τοῦ Καραμάνου ἀπὸ τοὺς ἐξευτελισμοὺς αὐτῆς τῆς ἀποτυχημένης σνόμπισας τοῦ θανάτου.

— "Οπως νομίζετε καλύτερα, εἶπα. Αὐτὸ δὲν εἶναι δική μου δουλειά...

Καὶ τῆς γύρισα τὴν πλάτη.

"Εφυγε βιαστική, νὰ πάει νὰ κανονίσει τὴν κηδεία. Μὰ ἐγὼ εἶχα πάρει τὴν ἀπόφασή μου. Διέταξα νὰ ντύσουν τὸ νεκρό, καὶ πῆρα στὸ τηλέφωνο τὸ Διευθυντὴ τοῦ 'Υποκαταστήματος Λαρίσης — σᾶς εἶπα πὼς εἶμαι ὁ Βασίλης Γιούγκερμαν, Γενικὸς Διοικητὴς τῆς Τραπέζης 'Εμπορικῶν Παροχῶν; — καὶ τοὔδωσα τὶς σχετικὲς διαταγές. "Ηταν ἕνας ἔξυπνος καὶ δραστήριος νέος, ποὺ μπῆκε ἀμέσως στὸ νόημα. Κατόπι, φώναξα τὸν καμαριέρη καὶ τὸ σωφέρ μου (δικοί μου ἄνθρωποι κι' οἱ δυό). Πήραμε τὸ λείψανο στὰ χέρια, τὸ κατεβάσαμε κρυφὰ στὸ γκαράζ, κι' ὅπως ἦταν ἀκόμα ζεστό, τὸ καθήσαμε στὸ μπροστινὸ κάθισμα τοῦ αὐτοκινήτου, πλάϊ στὸ σωφέρ. Καθὼς τὸ καπέλο μὲ τὰ κατεβασμένα μπὸρ ἔκρυβε τὸ μισὸ πρόσωπό του, φαινόταν σὰ νὰ κοιμόταν.

Κάθισα στὸ τιμόνι, καὶ βγῆκα στὴν ὁδὸ Πατριάρχου 'Ιωακείμ.

— Μιχάλη, τοῦ εἶπα. 'Ησύχασε. Πᾶμε στὴ Λάρισα. Θὰ σὲ θάψω κατὰ πῶς θέλεις.

Δὲ μοῦ ἀποκρίθηκε. Μὰ τὸ χεῖλι του ἔδειχνε σὰ νὰ χαμογελοῦσε, νά, ἀκριβῶς ὅπως αὐτὴ τὴ στιγμή, ποὺ μ' ἀκούει νὰ σᾶς διηγοῦμαι τὴ στερνὴ περιπέτεια τοῦ πολύπαθου κορμιοῦ του...

('Ακολουθεῖ)

ΛΥΡΙΚΑ ΓΛΥΠΤΑ

ΑΓΝΟΤΗΣ

'Ωραῖο παιδί, μὲ τ' ἄδολα μάτια καὶ τὰ ὑγρὰ χείλη,
ζηλεύω σε πὼς μιὰ ἀγαθὴ μοῖρα σὲ κυβερνᾶ.
Καὶ λέω: τὸ πρᾶο σου μέτωπον ἂν ἡ ψυχή μου ἐφίλει,
θὰ εἶχεν ἀπ' ὅλα ἐξαγνιστῆ τοῦ βίου τὰ ταπεινά!

ΚΛΕΑΡΧΟΣ ΣΤ. ΜΙΜΙΚΟΣ

ΣΤΑΣΙΜΕΣ ΑΓΩΝΙΕΣ

Ἀνησυχία καμιά. Κι' ἀπὸ τὸ στόμα μας
ἔσβυσε ἡ γέψη τῶν γλυκῶν πυρῶν κρασιῶν
τοῦ μυστικοῦ μας δείπνου.
Μι' ἀνάγκη ἀξύπνητου ὕπνου,
μι' ἀνάγκη νὰ ξεχάσουμε πὼς κάποτε,
σὲ μιὰ γελοίαν ἀπόπειρα πετάγματος,
φτάσαμε πάνω ἀπ' τὶς κορφὲς τῶν πιὸ ψηλῶν
κυπαρισσιῶν.

Βαρυά, στὴ λίμνη τοῦ ἀνεκπλήρωτου
τῶν τελευταίων ἀμυδρῶν ἐπιθυμιῶν,
οἱ κύκνοι πλένε
καὶ γυροφέρνουν κουρασμένα, λὲς καὶ θένε
νὰ φᾶνε μὲς τὶς χοῦφτες μας ποὺ ἀδειάσανε
κομάτια ἀνύπαρχτων ψωμιῶν.

Πόσος χαμένος τόπος. Ἡ γραμμὴ
τοῦ ὁρίζοντα σφιχταγκαλιάζει
τ' ἀντικρυνὰ βουνά.
Κι' οὔτε νὰ πῆς τὸ χάος πὼς μᾶς τρομάζει.
Μιὰ λύπηση μονάχα σιωπηλή:
Τόσος χαμένος τόπος τί ὠφελεῖ;
Μᾶς φτάνει τὸ σταχτὶ τὸ χρῶμα
στοῦ ἀντικρυνοῦ σπιτιοῦ τὴ σκέπη
ποὺ ἔτσι τὸ μάτι ξεκουράζει νὰ τὴ βλέπη.

Κάποιου ὀργιακοῦ συμπόσιου οἱ κοῦπες οἱ κρυστάλλινες
στὶς πέτρες τῆς αὐλῆς κατρακυλᾶν καὶ σπᾶνε. Βρέχει.
Στὴ βία τους μέσα οἱ βρόχινες σταλαγματιὲς ζητᾶνε
νὰ σβύσουνε τὰ χνάρια τῶν βημάτων μας
ἀπὸ τοὺς δρόμους.

Κι' ἐσύ; Ὦ ἐσύ, ἀργοπορημένε, ποὺ παραπλανήθηκες,
κι' ἀποσταμένος τώρα ἀφήνεσαι νὰ σ' ὁδηγοῦν οἱ στράτες,
ἄσε τὶς κρύες σταγόνες τῆς βροχῆς
νὰ πλύνουν στὸ γυμνό σου μέτωπο
τὴν ἁμαρτία τῆς ἄκαρπης προσπάθειας.

Καὶ στάσου ἐκεῖ μὲ τὸ στερνό σου βῆμα ἀτέλειωτο
κι' ἀτένισε στὸ ἀκροθαλάσι τὰ μουντὰ
φαντάσματα τῶν πλοίων ποὺ φεύγουν
— κι' οὔτε ἕνα βῆμα πρὸς τὰ ἐκεῖ, κι' οὔτε ἕνα βῆμα πρὸς τὰ πίσω.

Μὲς τοὺς καπνοὺς
τὰ ὁράματά σου ἀχνοσχημάτιζε
καὶ βάλ' τους σκούφιες καμποτίνων παρδαλόχρωμες
καὶ χαμογέλα τους σαρδόνια.

ΓΙΑΝΝΑ ΒΕΡΑ



ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Κάθε ἀριστοκρατία εἶν' ἀποτέλεσμα σκληρῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, καὶ κάθε ἀριστοκρατία, κοινωνική, πολιτικὴ ἢ πνευματική, σημαίνει πρὸ παντὸς *ὑγεία καὶ δύναμη ἐνστίκτων*. Ἡ ὑγεία κι' ἡ δύναμη τῶν ἐνστίκτων μονάχη της δὲν δίνει ἀριστοκρατία, ποτὲ ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ αὐτὴ χωρὶς ὑγεία καὶ δύναμη ἐνστίκτων. Τὸ Πνεῦμα ἔρχεται ὕστερα. Τὸ Πνεῦμα μπορεῖ νὰ εἶναι ὄργανο τῆς Φύσεως, ἐκλεπτυσμένος φορεὺς τῶν κρυφῶν φωνῶν της, ὁπότε εἶναι πνεῦμα ἀριστοκρατικό. Τὸ Πνεῦμα μπορεῖ νὰ εἶναι ὄργανο ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν νόσων, ὁσοδήποτε ἐκλεπτυσμένος φορεὺς χαλασμένων ψυχῶν, ὁπότε εἶναι πνεῦμα ξεπεσμοῦ. Καμμιὰ κοινωνία καὶ κανεὶς ἄνθρωπος, ὁσοδήποτε μεγάλος ἢ μικρός, δὲν κατώρθωσε νὰ ξεφύγῃ ἀπ' αὐτὸ τὸ φρικτὸ δίλημμα! Μιὰ ματιὰ στὸ πρόβλημα: τί εἶναι τύπος *ἀληθινὸς* καὶ τί τύπος *ψεύτικος*, στὴν κοινωνία καὶ στὴ λογοτεχνία, θὰ σᾶς μεταφέρῃ κατάμεσα στὸ δίλημμα αὐτό. Μιὰ ματιὰ στὸ πρόβλημα: Ποιὸς εἶναι δημιουργικὸς ἐπιστήμων ἢ συγγραφεὺς καὶ ποιὸς εἶνε ρακοσυλλέκτης ξένων σκέψεων, ποιὸς εἶναι ποιητὴς καὶ ποιὸς ποιητάστρος, ποιὸς εἶναι μὲ λίγα λόγια κι' ἐδῶ τύπος *ἀληθινὸς* καὶ ποιὸς τύπος *ψεύτικος*, ποιὸς ζωντανὸς καὶ ποιὸς χάρτινος, θὰ σᾶς δείξῃ ποιὰ σημασία ἔχει, πρὶν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ἡ ἀρτηρία ἐκείνη, ποὺ τροφοδοτεῖ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ Φύση, καὶ ποὺ λέγεται *ταλέντο*. Σὲ μιὰ κοινωνία μ' ἐμπορικὸ πνεῦμα, ἡ ἀριστοκρατία θὰ εἶναι ἐμπορική. Σὲ μιὰ κοινωνία μ' ἐπιστημονικὸ ἢ καλλιτεχνικὸ πνεῦμα, ἡ ἀριστοκρατία θὰ εἶναι πνευματική. Μὰ καμμιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀριστοκρατίες δὲν θἄχει δικαίωμα γιὰ τὸν τίτλον αὐτό, ἂν δὲν βασίζεται στὴν ὑγεία καὶ στὴ δύναμη φυσικῶν ἐνστίκτων.

Στὴν Ἑλλάδα ὅλες αὐτὲς οἱ ἀριστοκρατίες ἀπαρτίσθηκαν πάντα ἀπὸ ἄτομα κάθε κοινωνικῆς προελεύσεως κι' ὑπῆρξαν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πιὸ ἀβίαστης καὶ τῆς πιὸ σκληρῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς. Ἀπὸ τὴ μόνην ἕτοιμη ἑλληνικὴν ἀριστοκρατία, τὴ φαναριώτικη, μπόρεσαν νὰ σταθοῦν μόνον ἐκεῖνοι, ποὺ διεκδίκησαν τὸν τίτλο τους μὲ τὸ μόνο τρόπο ποὺ διεκδικοῦνται οἱ τίτλοι: μὲ τὴν ἀτομική τους ἀξία. Οἱ πολεμιστές, οἱ ναυτικοὶ κι' οἱ ἔμποροι ποὺ ἔφτιαξαν τὴν ἰθύνουσα τάξη, βγῆκαν ὅλοι ἀπὸ τὸ καμίνι τοῦ Εἰκοσιένα κι' ἔγραψαν τ' ὄνομά τους μονάχοι τους μὲ φωτιὰ καὶ μὲ σίδερο.

Τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ σώσῃ τοὺς ἀπογόνους τους ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία ἢ τὴ γελοιοποίηση, ἂν οἱ περισσότεροί τους δὲν ἔπιασαν ποτὲ μὲ τὰ χέρια τους, ἢ τουλάχιστον μὲ τὴν ψυχή τους ἢ μὲ τὸ μυαλό τους, τὴ φωτιὰ καὶ τὸ σίδερο, — κι' ἄφησαν καὶ τοὺς «πῆραν φαλάγγι» τὰ προικισμένα παιδιὰ τοῦ λαοῦ, ἢ νεόπλουτοι ἀστοί, ἢ ἀκόμα καὶ οἱ πνευματικοὶ προλετάριοι. Γιατὶ τὰ ὀνόματα ἔτσι μόνο γράφονται, καὶ τὰ παίρνουν στὸν τάφο ἐκεῖνοι ποὺ τὰ γράφουν. Κι' ἕνας λαὸς ἔξυπνος, ποὺ δημιούργησε ὁ ἴδιος τὴν ἀριστοκρατία του μὲ τέτοια σκληρὴ ἐπιλογή, ὅπως μόνο λαὸς μὲ τέτοια δυνατὰ ἔνστικτα μποροῦσε νὰ τὴ δημιουργήσῃ, δὲν μπορεῖ ν' ἀνεχθῇ μὲ κανέναν τρόπο κενὰ ὀνόματα, κι' ἡ χιουμοριστικὴ του διάθεση τὰ γεμίζει μὲ ἄχυρα, ὅταν τὰ βρίσκῃ ἄδεια.

Ὁ μεγαλύτερος τίτλος τῆς ἀγγλικῆς κοινωνίας, — κοινωνίας στὴν ὁποία τίτλος δίνεται στὴν ἀξία, κι' ὄχι ἀξία στὸν τίτλο, — ὁ τίτλος τοῦ «σέρ», δὲν μεταβιβάζεται καὶ δὲν κληρονομεῖται.

I

Ὁ ἴδιος αὐτός, πάμπλουτος σὲ τύπους, ἑλληνικὸς λαός, δίνει κάθε μέρα ὁλόκληρο πλῆθος ἀληθινῶν τύπων, γεμάτων φυσικὰ ἔνστικτα, φυσικὴ εὐφυΐα καὶ φυσικὴ ἀρχοντιά, ποὺ χρειάζονται μόνον συγγραφεῖς ἀριστοκράτες μὲ τὴ σωστὴ ἔννοια τῆς λέξεως, συγγραφεῖς μὲ ἐκλεπτυσμένα ἔνστικτα, μὲ διαυγὲς πνεῦμα, συγγραφεῖς μὲ *ταλέντο*, γιὰ νὰ τοὺς ἀπαθανατίσουν. Οἱ τύποι αὐτοὶ εἶναι οἱ περισσότεροι τύποι γνήσιοι λαϊκοί, καὶ εἶναι κι' ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς μορφωμένους, ποὺ δὲν τοὺς ἐνέκρωσε ἡ μόρφωση, ἢ ποὺ ἡ μόρφωσή τους δὲν τοὺς χρειάστηκε μόνο γιὰ ἔνδυμα τῆς φυσικῆς τους φτώχειας καὶ τῆς φυσικῆς τους στειρότητος. Οἱ τύποι αὐτοὶ στὸ ἔργο τοῦ Παπαντωνίου εἶναι ἀληθινοί, γιατὶ τὸ δρᾶμα τους καὶ ἡ κωμωδία τους δὲν εἶναι «ἐσωτερικὸς μονόλογος», δὲν εἶναι ἐσωτερικὴ ζωή, ἀνεξάρτητη ἀπὸ ἐξωτερικὰ περιστατικά, δὲν εἶναι σύγκρουση πνευματικῶν περιεχομένων καὶ ψυχικῶν βιωμάτων, δὲν

εἶναι ζωὴ «ἐποικοδομήματος», ἀλλ' εἶναι ζωὴ θεμελίων, εἶναι δρᾶμα ἢ κωμωδία ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ συγκρούσεις τοῦ δεδομένου φυσικοῦ τύπου μὲ τὸν *ἐξωτερικὸ κόσμο*. Οἱ σκέψεις τῶν ζωντανῶν αὐτῶν τύπων, ἡ διανόησή τους ἢ οἱ ἰδέες τους, ποὺ μεσολαβοῦν κάποτε στὶς συγκρούσεις αὐτὲς μὲ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο, δὲν εἶναι σκέψεις ἀφηρημένες, δὲν εἶναι ἰδέες διανοουμένων, ἀλλ' εἶναι ἰδέες συμφυεῖς μὲ τὸ φυσικό τους τύπο, χωρὶς τὴν παρέμβαση καμμιᾶς νοθείας. Δυὸ μέγιστοι κίνδυνοι, στοὺς ὁποίους παραδίδονται δέσμιοι συγγραφεῖς ποὺ στεροῦνται ἐνστίκτου, τὸ νὰ ἐμφανίζουν δηλαδὴ λαϊκοὺς τύπους νὰ «διανοοῦνται», ἢ νὰ ἐμφανίζουν διανοουμένους στοὺς ὁποίους οἱ ἰδέες νὰ μὴν ἔχουν γίνει ψυχικὰ βιώματα, οἱ δυὸ αὐτοὶ κίνδυνοι δὲν ὑπάρχουν πουθενὰ στὸ ἔργο τοῦ Παπαντωνίου. Ὁ Πρόεδρος τοῦ Δικαστηρίου ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ σκεφθῇ ἂν δὲ βρίσῃ, ὁ κ. Συνετός, ὁ περίφροντις μὴ τυχὸν σπαταλήσῃ τὴν ψυχή του στὰ «διεθνῆ ἔθνη», ὁ κ. Τμηματάρχης ποὺ τυραννεῖ τοὺς ὑφισταμένους του, ὁ κ. Νικήτας Νικόδημος, ὁ ἀποτυχημένος δικηγόρος, ποὺ περίμενε κι' αὐτὸς ν' ἀστράψῃ μιὰ μέρα στὸ Δικαστήριο, τουλάχιστον ὡς μάρτυς, καὶ δὲν ἐξητάσθη, κι' ἄλλοι πολλοὶ σοβαροὶ ἐπιστήμονες καὶ διανοούμενοι, εἶναι οἱ ἴδιοι ζωντανοὶ τύποι, ὅπως ὁ Γιακουμῆς, ὁ ψωμᾶς ποὺ ἔγινε γλύπτης, ὥσπου τὸν βαρέθηκαν οἱ κοσμικὲς κυρίες καὶ ξανάγινε ψωμᾶς, ὁ ὁλέθριος λοχαγός, ποὺ ἄθελά του γίνεται μετὰ τὸ θάνατό του ἀρχηγὸς οἰκογενειακῆς δυναστείας κι' ἐμπνέει τὴ μεγαλομανία στὶς τρεῖς ἐγγονές του, ποὺ καταστρέφονται ἐξ αἰτίας του, ἡ γριὰ ἡ Βαβά μ', καὶ τόσοι ἄλλοι ἁπλοϊκοὶ ἄνθρωποι...

Μὰ οἱ συγκρούσεις τῶν δεδομένων φυσικῶν τύπων μὲ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο δὲ σημαίνουν «ἐξωτερικότητα», ὅπως θὰ νόμιζαν μερικοί, ποὺ παίρνουν ὡς «ἐσωτερικώτερα» τὰ δράματα τῆς ἐσωτερικῆς διαμάχης τῶν ἀντιφατικῶν τύπων. Γιατὶ μέσα στοὺς φυσικοὺς αὐτοὺς τύπους, ποὺ παρουσιάζονται ἔτσι ἁπλά, φτιασμένοι ἕτοιμοι ἀπὸ τὴ φύση, δίχως ἐσωτερικοὺς διχασμούς, μέσα στοὺς τύπους αὐτούς, ὅταν εἶναι ζωντανοὶ καὶ γεμᾶτοι, ὑπάρχει ὅλο τὸ μεγαλειῶδες κι' ἐπιβλητικὸ μυστήριο τῆς φύσεως ποὺ τοὺς ἔφτιαξε, μυστήριο ποὺ οἱ συγγραφεῖς τῆς «ἐσωτερικότητος» ζητοῦνε στὶς ἐσωτερικὲς ἀντιφάσεις τύπων διανοουμένων, δηλαδὴ στὴ ζωὴ τοῦ πνευματικοῦ ἐποικοδομήματος, ἀντὶ νὰ τὴ ζητοῦν στὰ θεμέλια ριζωμένων ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἡ πραγματικὴ ζωή, ποὺ δὲν παύει νὰ ἐνέχῃ ὅλο τὸ μυστήριο τῆς δημιουργίας, ὅσον οἱ ἐσωτερικὲς ἀντιφάσεις καλλιεργημένων ἀνθρώπων, ἢ ἴσως καὶ πολὺ περισσότερο, ἡ πραγματικὴ ζωὴ ἔχει μὲ τὴν ἐγκεφαλικὴ λογοτεχνία τὴν ἴδια σχέση ποὺ ἔχει μιὰ ζωντανὴ γυναίκα μὲ τὴ φωτογραφία της! Ἀπὸ τὸν κατήφορο μιᾶς τέτοιας παρακμῆς εἶναι δυνατὸν νὰ σωθοῦν μόνον οἱ ἐγκεφαλικοὶ συγγραφεῖς ἐκεῖνοι, ποὺ εἶναι παράλληλα ἐφωδιασμένοι μὲ ἰσοδύναμα ἔνστικτα. Γιατὶ τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ σώσῃ τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὴν τελειωτική τους κατάταξη στὶς τάξεις τοῦ πνευματικοῦ συρφετοῦ. Κι' ἀληθινά, τὰ γραπτὰ τῶν διαλελυμένων αὐτῶν τύπων, τῶν ἀξιολύπητων αὐτῶν ὑστερικῶν, ἀνήκουν στὰ σπάνια ἐκεῖνα ἀντιαισθητικὰ φαινόμενα, στὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος ὁ προικισμένος μ' αἰσθητικὸ ἔνστικτο ἀντιδρᾶ πρῶτα μὲ τὸ σῶμα του, γιατὶ κατορθώνουν τὴ σπάνια σύνθεση τῆς πνευματικῆς πενίας μὲ τὴν ψυχικὴν ἀθλιότητα.

Ὁ νοσηρῶς διανοούμενος τύπος, μὲ τὰ ἐσωτερικά του δράματα ποὺ βρῆκαν τέλειες μορφὲς σ' ἕναν Hölderlin ἢ σ' ἕναν Dostojewski, δὲν ἔχει πουθενὰ τὴ θέση του σ' ἕνα ἔργο ποὺ ἀναπνέει ὁλόκληρο στὸν ἀέρα τῆς Μεσογείου καὶ πλέει στὸ φῶς τοῦ ἀττικοῦ οὐρανοῦ. Ἡ θεία γῆ αὐτῆς τῆς πόλεως, ἡ μενεξεδένια Πολιτεία μὲ τὴ γραμμή της καὶ μὲ τὸ φῶς της ποὺ ἐδημιούργησε τοὺς ἀνθρώπους της, ἐδημιούργησε καὶ τὸ ὕφος της, ποὺ σπάνια τὸ ἔγραψεν Ἕλλην συγγραφεὺς σὲ τέτοια καθαρότητα ὅσον ὁ Παπαντωνίου.

II

Ἀττικὸς στὴν ἰδιοσυγκρασία του, ἀττικὸς στὴ σκέψη του, ἀττικὸς στὴ συμμετρία του μεταξὺ σκέψεως καὶ αἰσθήματος, ἀττικὸς στὴ φραστικὴ ἀρχιτεκτονική του, ἀττικὸς στὸ ὕφος του, ὁ Παπαντωνίου, μαζὶ μὲ πολὺ λίγους Ἕλληνες συγγραφεῖς, ποὺ ὑπῆρξαν πλάσματα τῆς θείας γῆς, τῆς μενεξεδένιας Πολιτείας, κατώρθωσε νὰ αἰχμαλωτίσῃ στὸ ὕφος του τὸ διάχυτο θαῦμα αὐτῆς τῆς Πόλεως, στὴν ὁποία γεννήθηκαν οἱ τελειότερες γραμμὲς τῆς Φύσεως, τῆς Σκέψεως, τῆς Τέχνης καὶ τοῦ Λόγου. Ἡ ἀνάλυσις τοῦ ὕφους του εἶναι ἀνάλυσις κλασσικοῦ κειμένου. Πάμπλουτο λεξιλόγιο, αὐστηρότατη αἰσθητικὴ ἐκλογὴ τῶν λέξεων, ἐπίμονη καὶ λεπτὴ ἀρχιτεκτόνηση, συστηματικὸς ἀποκλεισμὸς κάθε ψυχικῆς κακοδαιμονίας ποὺ ἐκδηλώνεται στὸ ὕφος μὲ ἀναπότρεπτην ἀναγκαιότητα, ὅπως οἱ ἀρρώστειες τοῦ αἵματος ἐκδηλώνονται στὸ δέρμα, συστηματικὴ ἀποφυγὴ κάθε περιττολογίας καὶ ἀσημαντολογίας, τίποτα τὸ αἰσθηματικὸ ποὺ νὰ μὴν ἔχῃ λογικὴ-τεχνικὴν ἀναγκαιότητα καὶ νὰ μὴν παρουσιάζεται σὲ καθαρὲς φόρμες, τίποτα τὸ λογικὸ ποὺ νὰ μὴν εἶναι μορφὴ ψυχικοῦ περιεχομένου, ἀπόλυτη ἄνεσις, καὶ μιὰ θεία ἀριστοκρατικὴ ἀπόσταση ἀπὸ πρόσωπα καὶ πράγματα — αὐτὸ εἶναι μὲ λίγα λόγια τὸ ὕφος, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ὀνομασθῇ *«πολυτελὴς λιτότης»*.

Τί εἶναι ὕφος; Τὰ ἐκφραστικὰ μέσα; Ἡ τεχνικὴ τῆς ἐκφράσεως καὶ τῆς διατυπώσεως; Ἡ κανονικὴ διάταξις τῶν λέξεων

καὶ ἄτῶν περιόδων; Ἡ μήπως τέλος ἡ ὀρθοέπεια; Δηλαδὴ ἡ Γραμματικὴ καὶ τὸ Συντακτικό; Ἀλλ' αὐτὰ δὲν εἶναι ὕφος. Τὸ ὕφος εἶναι ἰδιοσυγκρασία. Τὸ ὕφος εἶναι ἡ ἀκτινοβολία μιᾶς ὁλόκληρης προσωπικότητος. Τὸ ὕφος εἶναι ἀτομικὴ σφραγίδα!

Ἡ γένεσή του δὲν εἶναι ἡ ὥρα τῆς γραφῆς. Τὸ ὕφος ἀρχίζει νὰ γεννᾶται μέσ' στὴν ἀρχικὴ ἔμπνευση τοῦ πρώτου σχεδίου, μέσ' στὴν ἐλάχιστη ἀρχικὴ δημιουργία, μέσ' στὴν ἐλάχιστη ἀρχικὴ διακύμανση τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς, γιατὶ κάθε τέτοιος παλμὸς παίρνει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κι' ἐν τῇ γενέσει του μιὰ φόρμα: μιὰ φόρμα ποὺ ξεχωρίζει τὴν προσωπικότητα. Τὸ ὕφος εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ φυσιογνωμία τοῦ ἀνθρώπου.

Γιὰ ἕναν ἄνθρωπο, ποὺ εἶχε τὴ θεία εὐτυχία νὰ εἶναι πνευματικὸ τέκνο αὐτῆς τῆς Πόλεως, καὶ ποὺ τοῦ χάρισε ἡ φύση τὴν ἰδιοφυΐα νὰ μπορῇ ν' ἀπορροφήσῃ μὲ ὅλη του τὴν ἔνταση τὸ θαῦμα τῶν γραμμῶν της, τοῦ φωτός της καὶ τῶν χρωμάτων της, γιὰ ἕναν ἄνθρωπο ποὺ μπόρεσε νὰ νιώσῃ καὶ ν' ἀγαπήσῃ τὴν Ἀθήνα μ' ἕναν τέτοιον ἔρωτα, ἡ τὴν Ἀθήνα τὸ πρωῒ τῆς ἀνοίξεως, τὸ ἀπόβραδο τοῦ καλοκαιριοῦ, τὸ δειλινὸ τοῦ φθινοπώρου καὶ τὶς τρέλλες της ἀκόμη μὲ τὸν ἥλιο καὶ μὲ τὴ βροχὴ τὸ χειμῶνα, γιὰ ἕναν ἄνθρωπο ποὺ ἡ μενεξεδένια Πολιτεία μὲ κάθε της γωνιὰ καὶ μὲ κάθε της πέτρα τοῦ ἔγινε Μοῖρα καὶ Βίος καὶ Πάθος, γιὰ ἕναν ἄνθρωπο ποὺ νιώθει τί ἀξίζει αὐτὴ ἡ τρελλὴ καὶ παράξενη ἐρωμένη ποὺ τῆς παράδωσε τὴν ψυχή του καὶ τὸ πνεῦμα του, γι' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο τὸ ὕφος του εἶναι ἡ Ἀθήνα καὶ μόνον ἡ Ἀθήνα!

Γιὰ τὸ ὕφος τοῦ Παπαντωνίου θὰ κάμω μιὰν ἀκόμα παρατήρηση. Πόση σχέση ἔχει τὸ ὕφος μὲ τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπο, φαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ συγγραφεὺς αὐτός, ὅσον ὀλίγοι, καταφέρνει νὰ δώσῃ ὑπόσταση καὶ στὸν πιὸ ταπεινὸ τύπο, καὶ στὸ πιὸ ἄσημο πρᾶγμα, ὑπόσταση συχνὰ σ' ἕνα τίποτα. Ἕνα τίποτα ποὺ γίνεται ὀντότης, ἀντὶ ἡ ὀντότης νὰ γίνῃ τίποτα — (ὅπως στοὺς ξυλοσχίστες). Τὰ σημαντικώτερα τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων περνοῦν ἀπαρατήρητα ἀπὸ τὰ μάτια τῶν πεζῶν ἀνθρώπων. Μὰ κάθε τύπος καὶ κάθε πρᾶγμα βγαίνει φορτωμένο μὲ ποίηση, γίνεται καλλιτεχνικὸ θέμα στὰ μάτια τοῦ ποιητοῦ, ποὺ προβάλλει στὸν ἐξωτερικὸν κόσμο τὸν ἑαυτό του. Τὸ νὰ παίρνουν τὰ διαμάντια γιὰ πέτρες, εἶναι ἡ συνήθεια τῶν πεζῶν. Τὸ νὰ μεταμορφώνουν τὶς πέτρες σὲ διαμάντια, εἶναι τὸ δῶρο τῶν ποιητῶν.

III

Σπάνια παρατηρεῖται τέτοια συνοχὴ ἀνθρώπου μὲ τὴ φύση, τέτοια διαρκὴς ὑγεία φυσικοῦ ἐνστίκτου, τέτοια συμμετρία μεταξὺ αἰσθήματος καὶ λογισμοῦ, ὅσο στὸν Παπαντωνίου. Κι' ὁ συγγραφεὺς αὐτὸς πέρασε ἀπ' ὅλες τὶς ἐπικίνδυνες χῶρες τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος, κι' ἀπὸ τὶς χῶρες ἐκεῖνες κατ' ἐξοχήν, ποὺ εἶναι μοναδικὲς εὐκαιρίες νὰ χάσῃ τὴ συμμετρία του, καὶ ποὺ κατὰ παρεξήγηση ἀποτελοῦν τὴ μόνιμη κατοικία τῶν νοσηρῶν: τὴν αἰσθητικὴ καὶ τὴ θρησκευτικότητα.

Ἡ ἔλλειψη ἐξάρσεων καὶ ἐκστάσεων, ἡ ἔλλειψη μεγαλολογίας, ἡ ἔλλειψη θεατρινισμοῦ, θὰ παρετηροῦντο κατὰ προτίμησιν, γιὰ νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἀδυναμίες τοῦ ἔργου του, ἀπὸ κείνους ποὺ τοὺς χρειάζεται μαστίγωμα τυμπάνων γιὰ τὰ χαλαρωμένα νεῦρα τους, ὥστε νὰ νιώσουν τὸ τραγικὸ πάθος, ποὺ εἶναι γι' αὐτοὺς ἕνας ἄγριος χορὸς ἐντυπώσεων πάνω στὴν ἐπιδερμίδα τους. Ἐντυπώσεων ποὺ ζοῦν καὶ ποὺ σβύνουν σὰν ἐφιάλτες ἀρρωστημένων ψυχῶν, χωρὶς ν' ἀφήσουν πίσω τους ἴχνος, χωρὶς νὰ γίνωνται βαθειὰ καὶ μόνιμα βιώματα, ὅπως σὲ ὅλους τοὺς δυνατοὺς τύπους καὶ στοὺς δυνατοὺς συγγραφεῖς. Μεγαλολογία, ἔκσταση καὶ ναρκισσισμός, ὑστερικὰ φαινόμενα θηλυκῶν τύπων, λείπουν ἀπὸ μιὰ ἐσώτερη ἀνάγκη ἀπὸ ἔργα ἀνδρικὰ καὶ δυνατὰ στὴ λιγόλογη στιβαρότητά τους. Γιατὶ ἡ Φύσις, ποὺ τὰ ἔργα αὐτὰ ἐκφράζουν, εἶναι βουβὴ καὶ ἤρεμη σὲ κάθε πόνο της καὶ σὲ κάθε της δρᾶμα. Καὶ τὴ φύση ἀκολούθησε καὶ σ' αὐτὸ ὅπως καὶ σ' ὅλα τ' ἄλλα κάθε δυνατὴ ἀριστοκρατία, ποὺ καθιέρωσε, ὡς κοινωνικὸν τύπο ἀπαράβατο, τὸ πρωτόκολλο, τὸ συγκρατημὸ καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια. Ὅποιος δὲ νιώθει τὸ τραγικὸ πάθος μέσα στὴ σιωπὴ καὶ στὴν ἀξιοπρέπεια, ὅπως τὸ νιώθει ὁ φύσει ἀριστοκράτης κι' ὁ γνήσιος λαϊκὸς τύπος, ποὺ εἶναι καὶ οἱ δυὸ κοντὰ στὴ φύση, ὅπως τὸ νιώθουν τὰ δυνατὰ λογοτεχνικὰ ἔργα καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια, — αὐτὸς ποτὲ δὲ θ' ἀποκτήσῃ ὑπόνοια γι' αὐτὰ τὰ περίεργα πράγματα... Πίσω ἀπὸ τὶς ἀκίνητες γρίλλιες ἑνὸς ἐπαρχιακοῦ σπιτιοῦ σὲ μιὰ βουβὴ πολίχνη, σωριάζονται σ' ἐρείπια ὄνειρα ἐπὶ ὀνείρων καὶ ψυχὲς ἐπὶ ψυχῶν. Τὸ βάθος τους εἶναι τόσο μεγαλύτερο, ὅσο πιὸ ἀκίνητες εἶναι οἱ γρίλλιες, ὅσο πιὸ βουβὴ εἶναι ἡ πολίχνη. Γιατ' εἶναι βάθος ψυχῶν κι' ὄχι ἐπιδερμίδων, εἶναι βάθος ἀνθρώπων γεμάτων κι' ὄχι μισῶν, ἀνθρώπων μὲ τὴ συμπυκνωμένη δύναμη τῶν φυσικῶν παθῶν τους, κι' ὄχι ὑστερικῶν τύπων μὲ τὴ θορυβώδη ἀδυναμία τῶν χαλασμένων τους νεύρων.

Τὸ ὅτι ὁ Παπαντωνίου παίρνει τοὺς τύπους του ἀπὸ τὶς παλιότερες ἐποχές, αὐτὸ δὲν εἶναι τυχαῖο, ἀλλ' εἶναι μιὰ ἐνστικτώδης πρᾶξη. Γιατὶ οἱ ἐποχὲς αὐτὲς εἶνε *χρονικῶς* οἱ πατρίδες τῶν βιωμένων ἀνθρώπων, ὅπως *χωρικῶς* οἱ πατρίδες τους εἶναι οἱ ἐπαρχίες καὶ ἡ παλιὰ Ἀθήνα.

IV

Τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα εἶναι *κατάστα-*

α) κάθε ἀνθρώπου σ' *ὡρισμένες στιγμές*, κάθε ἀνθρώπου, ὁσοδήποτε δυνατοῦ, ὁσοδήποτε ἀκαλλιέργητου, ὁσοδήποτε μορφωμένου, ἂν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν εἶναι μονάχα ἕνας ἀξιοδάκρυτος ξηρὸς τύπος, ποὺ ἡ ψυχική του στέππα περνάει γιὰ δύναμη κι' ἡ πνευματική του ἀμηχανία γιὰ λύση. Μιλᾶμε γιὰ τοὺς μεγάλους ἐκείνους, ποὺ θρησκευτικὰ πῆραν τὴν ἀποστολή τους, ποὺ σὲ κάθε στιγμὴ τῶν μεγάλων τους πράξεων ἢ τῶν μεγάλων τους λογισμῶν, ἤξαιραν πὼς ἡ δύναμή τους ἦτανε δῶρο μιᾶς ἄλλης δυνάμεως, ἕνα κομμάτι ἴσως τῆς ἄλλης δυνάμεως, καὶ ποὺ στάθηκαν ἴσως ὡς ἴσοι ἀπέναντί της, μὰ δὲν τὴν παραγνώρισαν καὶ δὲν τὴν κατασπίλωσαν. Μιλᾶμε γιὰ κείνους ποὺ ἔνιωσαν τὸ Θεὸ μέσα τους, χωρὶς νὰ τὸν ζητήσουν σὲ ξένους ναούς, ὅταν μὲ ἕνθεο πάθος πραγματοποιοῦσαν μιὰν ἀποστολὴ μὲ θυσία τοῦ ἀτόμου τους, ἑνὸς ἀτόμου, ποὺ ἂν ξεχώρισε ποτὲ ἀπὸ τὴ στρατιὰ τῶν κοινῶν ἀνθρώπων, ἦταν γιατὶ ἐνσάρκωνε κάποιαν ἀπόκοσμη δύναμη, γιατὶ συμπύκνωνε τὴ ζωὴ ὁλοκλήρων λαῶν. Τὸ θρησκευτικὸ αἴσθημα παρουσιάζεται ἔτσι στοὺς δυνατοὺς ὡς ἐπαφὴ μὲ τὸ θεῖο, ὡς μιὰ ἐπίγνωση, καὶ στὸ ἠθικὸ πεδίο, ὡς παροχὴ ἀπὸ τὸ πλεόνασμα τῆς ψυχῆς τους. Ὅτι κι' αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος μπορεῖ νὰ μὴ τὸ καταλάβῃ ἕνας συγγραφεύς, καὶ νὰ κατεβάσῃ τοὺς τύπους αὐτοὺς στὸ ἐπίπεδο τῶν περιδεῶν, αὐτὸ βέβαια δὲ θέλει συζήτηση. Μὰ γιὰ νὰ κριθῇ ἕνας συγγραφεύς, δὲν θὰ ἐξετασθῇ μόνο τί γράφει, ἀλλὰ καὶ τί ἀποφεύγει νὰ γράψῃ. Τὸ ἀριστοκρατικό του ἔνστικτο τὸν ὁδηγεῖ ἀλάνθαστα νὰ μὴ δημιουργῇ φθηνοὺς τύπους. Κι' ὅσο γιὰ τὸ ἀνέβασμα ἢ τὸ κατέβασμα τῶν τύπων σὲ διάφορα ἐπίπεδα, αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἀνάστημα τοῦ συγγραφέως. Δικαίωμά του τοῦ καθενός ν' ἀνεβάζῃ ἢ νὰ κατεβάζῃ τοὺς ἄλλους στὸ ἀνάστημά του. Ποιό εἶναι τὸ ἀνάστημά του, αὐτὸ ἔχει σημασία...

Τὸ μικρὸ ἀριστούργημα «Θάνατος ἀρχαίου θεοῦ» στοὺς «Πεζοὺς Ρυθμούς» του, δείχνει πὼς ὁ συγγραφεύς μας νιώθει καὶ ἀποδίδει τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, ὅπως τὸ αἰσθάνεται ὁ κυριαρχικὸς τύπος τοῦ ἀνθρώπου. Γιατὶ ἄνθρωπος εἶναι ὁ «ἀρχαῖος θεὸς» ποὺ πεθαίνει, ἄνθρωπος κυριαρχικὸς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καὶ ὕμνο πρὸς τὸν Δημιουργὸ ἀποτελεῖ ὁ ἀποχαιρετισμός του, πρὸς τὸν Δημιουργὸ ποὺ ἔφτιαξε τὸν ἄνθρωπο τόσον ὡραῖο.

"Αν τὸ θρησκευτικὸ αἴσθημα τοῦ κυριάρχου ἀνθρώπου, τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐστραμμένου πρὸς τὰ ἐγκόσμια,—ποὺ εἶναι ἐξ ἴσου θεῖα! — εἶναι ἡ ἀμηχανία κι' ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὴν ἄγνωστη δύναμη, ποὺ μᾶς θέτει ἐμβρόντητους κι' ἀναυδους μπροστὰ σὲ ἄλυτα προβλήματα, τότε ὁ συγγραφεὺς ποὺ ἔγραψε τὸ «Χτυπημένο Γεράκι» ἐπέτυχε νὰ μᾶς ἀφήσῃ μιὰ συγκλονιστικὴ ἐντύπωση, γιατὶ αὐτός, ὁ ἀσκητὴς κι' ὁ θρῆσκος, ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Ἁγίου Ὄρους» καὶ τῶν θρησκευτικῶν ποιημάτων, μπῆκε ὅσο κανένας ἀπ' τοὺς «ρεαλιστὰς» στὴν ψυχολογία τοῦ δυνατοῦ τύπου: Τὸ ἀτάραχο πέταγμα ἑνὸς γερακιοῦ στὰ ὕψη προκαλεῖ στὰ κοτόπουλα τῆς κυρίας Λογάδη τὸ θρῆνο καὶ τὸν πανικό. Μὲ μιὰ τουφεκιὰ πληγώνεται τὸ γεράκι. «Τὸ γεράκι ἔπεσε (λέει ὁ συγγραφεύς, ἀλλὰ δὲν πρόδωσε τὴν ἱστορία του. "Επεσεν ὁρμητικά, μὲ τὸ ράμφος πρὸς τὴ γῆ, ὅπως ὅταν ρίχνεται στὸ θῦμα.» Τότε τὸ γεράκι μπαίνει στὴν κοσμικὴ περιπέτεια, ποὺ διέκοψε τὴν εὐγενικὴ πλήξη τῆς κυρίας Λογάδη. Τὸ χτυπημένο γεράκι ἀποτελεῖ πλέον τὸ θέμα τῶν τρυφερῶν ἀπασχολήσεών της καὶ τῶν φροντίδων της. Ἡ ὠμὴ ἀσυνεννοησία μεταξὺ τοῦ ὀρνέου καὶ τοῦ παρακμασμένου κοινωνικοῦ ἀνθρώπου, μεταξὺ τῆς φύσεως καὶ τῆς κοσμικῆς κοινωνίας, εἶναι διαλεγμένη μὲ θαυμαστὸ ἔνστικτο ἀπὸ τὸν συγγραφέα, γιὰ νὰ δώσῃ ὅλη τὴν συνταρακτικότητα τοῦ μυστηρίου τῆς ἀπόκοσμης δυνάμεως κι' ὅλη τὴν κωμικότητα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας. Τὸ τί ὑποφέρει τὸ χτυπημένο γεράκι ἀπὸ τὶς τρυφερότητες τῆς κυρίας Λογάδη, δὲν λέγεται. Ἀπὸ ὄρνεο ὑπερήφανο, ἔγινε μέλος ἀξιοθρήνητο τῆς κοσμικῆς κοινωνίας, ἀπὸ βασιλιᾶς τῶν αἰθέρων ἔγινε ἀτραξιόν. Ἀλλὰ μεταξὺ τῆς ἀνθρώπινης συμπόνιας ποὺ προορίζεται γιὰ τοὺς ἀδυνάτους, καὶ τῆς ζωϊκῆς ἀταραξίας τοῦ ἁρπακτικοῦ ζώου ποὺ δὲν γνωρίζει καταστάσεις οἴκτου, μεταξὺ τῆς ἀνθρωπίνης ματαιοδοξίας καὶ τῆς φυσικῆς πραγματικότητος, ἐξακολουθεῖ ἡ ὠμὴ ἀσυνεννοησία μὲ τὴν ἀλύγιστη ἐπιμονὴ καὶ τὸ ἀδιαπέραστο μυστήριο τῶν φυσικῶν φαινομένων. Ἀπαντώντας τὸ γεράκι στὰ χάδια τῆς κυρίας μὲ τὸ δικό του τρόπο, δαγκώνει τὸ χέρι της καὶ τῆς προκαλεῖ πλῆθος ἠθικῶν προβλημάτων, μὲ τὰ ὁποῖα πέρασαν τὴ ζωή τους ὅσοι ποτὲ δὲν κατάλαβαν τοὺς φυσικοὺς νόμους κι' ὅσοι ποτὲ δὲν παρατήρησαν στὴν ἐπιφάνεια τοῦ πολυπαθοῦς αὐτοῦ πλανήτη, ποὺ ὑπόφερε ἴσως πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὶς κυρίες Λογάδη παρὰ ἀπὸ τὰ γεράκια, πὼς τὸ χτυπημένο γεράκι ἦταν ἀδύνανο νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν εὐγενικὴ κυρία, πὼς ἦταν ἀδύνατο νὰ «συμβιβασθῇ», ἀφοῦ καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του δὲν ἤξερε ἄλλη λύση, παρὰ τὸ πέταγμά του στὰ ὕψη ἢ τὸ θάνατο, — τὴν ἁπλὴ αὐτὴ ἀλήθεια ἦταν ἀδύνατο νὰ καταλάβῃ ἡ εὐγενικὴ κυρία καὶ πλῆθος ἄλλο εὐγενικῶν ψυχῶν καὶ κοινωνιολόγων συνταγματαρχῶν τοῦ «Στρατοῦ τῆς Σωτηρίας», ποὺ τοὺς λείπει τὸ ἀριστοκρατικὸ ἔνστικτο καὶ ἡ ψυχικὴ φινέτσα τοῦ... γερακιοῦ.

«—Μὰ σᾶς λέω, ποὺ δὲν δέχεται τίποτα, τίποτα. Τί μπορῶ νὰ τοῦ κάμω; (ὀλοφύρεται ἡ κυρία Λογάδη, δηλαδὴ ἡ κοινωνία).

— Νὰ τὸ σκοτώσετε (ἀπαντᾶ κάποιος νοήμων ἄνθρωπος, δηλαδὴ ἡ Φύσις).

— Μὴ μοῦ τὸ λέτε!

— Τὰ δυνατὰ ὄντα, κυρία μου (τῆς συνεχίζει ὁ βάρβαρος αὐτὸς) αὐτὴν τὴν εὐεργεσία περιμένουν ἀπὸ μᾶς.

— Καὶ μοῦ τὸ λέτε; Πῶς μπορῶ νὰ τὸ κάμω!

— Ἡ ζάχαρη εἶναι γιὰ τὰ καναρίνια, κυρία μου. Ἡ τουφεκιὰ εἶναι γιὰ τὰ δυνατὰ ὄντα. Συμβιβασμοὺς δὲν ἔχουν αὐτά. Ἢ νικοῦν ἢ πεθαίνουν.»

Στὸ ἀδιάλλακτο γεράκι ἔβαλαν διάφορες τροφές. «Ἀλλὰ τὸ πρωῒ (συνεχίζει τὸ διήγημα) τὰ βρῆκαν ὅλα ὅπως τ' ἄφῆκαν. Τὸ γεράκι ἦταν στὴν ἴδια θέση. Ἡ τροφή του στὴν ἴδια. Ἀπ' τὸ νερὸ δὲν ἔλειπε σταγόνα. Τίποτα δὲν ἄγγιξε, τίποτα δὲ χρωστοῦσε στοὺς ἀνθρώπους. Κρατοῦσε μόνο τὸ θυμὸ καὶ τὴ μοναξιά, ὅ,τι ἦταν δικό του. Κάθε συμβιβασμὸ μὲ τὸν ἐχθρό του τὸν ἀρνήθηκε, καὶ τοῦ πέταξε κατὰ πρόσωπο τὴν ἐπιείκεια. Ἀκίνητο στὴ θέση του, — ἔτσι ὅπως ἦταν χθές, σφίγγοντας τὸν πόνο του γιὰ νὰ μὴν πέσῃ στὴν τάξη ἐκείνων ποὺ παραπονιοῦνται καὶ νὰ μὴ τὸ λυπηθῇ κανένας, διατηροῦσε στὰ καθαρὰ στρογγυλά του μάτια καὶ στὴν ἀτσάλινη δαγκάνα του τὸ κυριαρχικὸ μεγαλεῖο τῶν πουλιῶν ποὺ φέρνουν τὸν ὄλεθρο.»

Τὸ ἴδιο ὅποτε θέλησε νὰ τὸ πλησιάσῃ. «Τὸ γεράκι τὴν κύτταζε πάντα μὲ τὶς δυὸ καταστρόγγυλες χάντρες τῶν ματιῶν του, ματωμένο, ὀργισμένο, νηστικὸ κι' ἀκίνητο». Γιατὶ «ἕνα καλὸ ζῶο θὰ χαλάσῃ τοὺς ἄλλους. Μὰ δὲ θὰ προδώσῃ τὴ ράτσα του.»

Στὸ ἴδιο κεφάλαιο ἀνήκει καὶ τὸ μικρὸ πεζὸ τῶν «Πεζῶν Ρυθμῶν» «Οἱ γάτοι», ποὺ δίνει ὅλον τὸ χαρακτῆρα τοῦ ἀριστοκρατικοῦ αὐτοῦ ζώου.

V

Ἡ ἀρνητικὴ μορφὴ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος εἶναι τὸ μέγα πρόβλημα γιὰ ἕνα συγγραφέα, ποὺ χωρὶς νὰ νοθεύσῃ τὴν ὑγεία καὶ τὴ δύναμη τῶν φυσικῶν ἐνστίκτων, παίρνει γιὰ θέμα τοὺς ταπεινούς. Γιατὶ ἂν τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα τοῦ κυριάρχου ἀνθρωπίνου τύπου εἶναι ἡ προσφορὰ ἀπὸ τὸ πλεόνασμα τῆς ψυχῆς του, — γιὰ τὸν ταπεινὸ ὅμως τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα εἶνε ἡ ἀσυζήτητη ὑποταγὴ στὴ θεϊκὴ δύναμη καὶ στὴν ἠθική, εἶναι ἡ ἀποδοχὴ ξένης προσφορᾶς, ἀποδοχὴ ποὺ προϋποθέτει ψυχικὸ ἔλλειμμα. Αὐτὸς ὁ ὁρισμὸς περιλαμβάνει τοὺς ταπεινοὺς ὄχι μόνο στὸ θρησκευτικό τους συναίσθημα, ἀλλὰ καὶ σ' τὴ ζωή τους. Ἡ ταπεινοφροσύνη τους εἶναι ὅλη ἡ ἐπίγνωση τοῦ ψυχικοῦ ἐλλείμματος, ἡ ἐπίγνωση τῆς ἀποδοχῆς ξένης προσφορᾶς, ποὺ εἶναι γι' αὐτοὺς ξένη κι' ὅταν τοὺς δίνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸν ἴδιο, κι' αὐτὸ τοὺς δίνει τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν καλωσύνη, ποὺ ἰδίως ὅταν συναντοῦν ἀναποδιές, τοὺς μεταβάλλει σὲ μάρτυρες, ἢ, ὅταν οἱ ἀναποδιὲς εἶναι μικρές, τοὺς δίνει κάποιο ἐλαφρὸ χιοῦμορ. Ἡ γριὰ ὑπηρέτρια ποὺ κάνει τὴ θυσία νὰ πάρῃ ἀπάνω της τὴν κλοπὴ τῆς κυρᾶς της, ἡ γεροντοκόρη Λελούδα, ποὺ φόρεσε γιὰ πρώτη καὶ τελευταία φορὰ καινούργιο φουστάνι τὸ σάβανό της, ὁ ποιητὴς Κρυστάλλης, ἡ Ἀνθίτσα, ἡ Ρίχτρα, ἡ Ἀδελφὴ τοῦ Νυμφίου, εἶναι τύποι ταπεινοὶ ἢ μαρτυρικοί, ποὺ δέχονται ὡς θεῖο δῶρο τὴ φτωχὴ ζωή τους ἀπὸ μιὰ δύναμη ποὺ δὲν τολμοῦν οὔτε ἀπὸ μακρυὰ νὰ θεωρήσουν τὸν ἑαυτό τους κομμάτι της.

Ὁ εἰρηνοδίκης Πινακίδης, ποὺ τὸν κυνηγοῦσε ἡ τύχη του στὰ χαρτιά, ὁ Νικήτας Νικόδημος, ὁ Πρόεδρος ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ δικάσῃ πρὶν βρίσῃ, ὁ καπετάνιος ποὺ ἔσωσε στὰ Ψαρὰ τὴν Κυκλαμιὰ τοῦ Ἀναπλιοῦ, ἡ Μαντζουράνα ποὺ μετατίθεται σ' ἄλλο φοῦλο, ἕνα πλῆθος ἀπὸ συμπαθητικὲς γριοῦλες, ἡ γριὰ ἡ Βαβά μ' στὸ ὁμώνυμο ἀριστουργηματικὸ ποίημα, ὁ Θοδωράκης ὁ μαραγκός, ὁ Μαλῆς, ὁ Θεοφάνης, ὁ Γιακουμῆς, ἕνας ὁλόκληρος κόσμος, εἶναι τύποι ταπεινοὶ ὅσο καὶ οἱ ἄλλοι, μόνο ποὺ οἱ μικρὲς ἀναποδιές τους τοὺς προσδίδουν ἕνα χρῶμα εὔθυμο. Ὅλοι μαζὶ αὐτοὶ οἱ τύποι εἶνε ἄνθρωποι ἠθικοί, ὄχι ἠθικολόγοι, γιατὶ ἡ ἠθική τους ποιότης βγαίνει ἀπὸ τὴ ζωή τους τὴν ἴδια κι' ὄχι ἀπὸ ἠθικοὺς κανόνες, — μέσ' ἀπὸ λογοτεχνικὰ κείμενα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξεπηδοῦνε ἄνθρωποι ζωντανοὶ κι' ὄχι χλωμὲς διδαχές.

Τὴν ἄρνηση ἑνὸς τέτοιου ζωντανοῦ ἠθικοῦ συναισθήματος ἀποτελεῖ ἄλλη κατηγορία τύπων ἐπίσης ταπεινῶν, γιατὶ κι' αὐτοὶ δὲν τολμοῦν ν' ἀναμετρηθοῦν μὲ τὴ μεγάλη δύναμη, ἀλλὰ τύπων ἐπίσης ζωντανῶν — στὸ κακό. Ὁ κ. Τμηματάρχης, ποὺ ὅπως ὅλοι οἱ μικροὶ ἄνθρωποι, τοῦ ἀρέσει νὰ τυραννεῖ τοὺς ὑπαλλήλους του μ' ἕναν πολύπλοκο μηχανισμὸ συμπεριφορᾶς, «σοβαρὸς πάντα στὸν ἄγνωστο, ἀπειλητικὸς στὸν ἀδύνατο, γελαστὸς στὸ σοβαρό, προσεχτικὸς καὶ στὸ χαμόγελο καὶ στὸ κατσούφιασμά του, σήμερα διαχυτικὸς κι' αὔριο πάγος στὸ ἴδιο πρόσωπο, ἄφιλος, ἄπιαστος», ποὺ «δημιούργησε γύρω του τὸ μυστήριο καὶ τὸ φόβο, κρατώντας τὸν κόσμο σὲ ὑποταγή, σὲ ἀβεβαιότητα καὶ σὲ προσδοκία», — ὁ κ. Τμηματάρχης αὐτὸς εἶναι ὁ ἴδιος ἕνας ἀξιοθρήνητος ἀνθρωπάκος, γιατὶ μιὰ μέρα γίνεται παράλυτος πάνω στὴ σπουδαία περιστροφική του καρέκλα, καὶ καθὼς δὲν ἔχει γύρω του καμμιὰν ἀτμόσφαιρα συμπαθείας, τὸ πανηγῦρι τῆς χαρᾶς ξεσπᾶ στοὺς ὑφισταμένους του μαζὶ μὲ τὴν ἔσχατη περιφρόνησή τους, ποὺ τὸν συνοδεύει γιὰ τελευταία φορὰ στὸ πένθιμο τέλος του. — Ἡ Γατομάτω, ἡ μοχθηρὴ καὶ κακόλογη γειτόνισσα, ποὺ ἀθελά της σώζει ἀπὸ τὴν καταστροφὴ μιὰν Ὡραία, ὁ νεόπλουτος Παῦλος, ποὺ ξεχνώντας παλιὲς φιλίες, δὲν ἔδωσε πεντακόσιες δραχμὲς γιὰ τὸν ποιητὴ Κρυστάλλη, οἱ ἐγγονὲς τοῦ ὀλεθρίου λοχαγοῦ, ποὺ τυραν-

νοῦν καὶ τυραννοῦνται, θύματα μιᾶς φαντασιώσεως γιὰ τὴν καταγωγή τους, ὁ νέος ποὺ ἐκδικεῖται μιὰ γυναῖκα, εἶναι τύποι, ποὺ ἐκπροσωπώντας τὸ κακό, τοῦ δίνουν τὴ σάρκα καὶ τὰ ὀστᾶ τῆς πραγματικῆς ζωῆς, καὶ στὸ τέλος φαίνονται ὡς δυστυχῆ πλάσματα, γιατὶ στεροῦνται κι' ἀπὸ μεγαλοπρεπεῖς πτώσεις. Εἶναι τύποι ποὺ δίνουν ζωὴ στὶς ἀντιδράσεις τους, τύποι ποὺ δὲν καταπίνουν τὴν ταπείνωση, ἀλλὰ τὴν ἐκσφενδονίζουν, δηλαδὴ λυτρώνονται ἀπ' αὐτήν, ἔστω καὶ μέσα στὸ Κακό, μὲ τὸν μόνο τρόπο ποὺ ἀντιδροῦν οἱ ὑγιεῖς ὀργανισμοί: μὲ τὸν πόλεμο... Οἱ τύποι λοιπὸν αὐτοὶ εἶναι γεροὶ καὶ ὄχι ἄρρωστοι, κι' ὁ λογοτέχνης μένει πιστὸς στὴν ἀποστολή του.

Ἄλλο εἶναι τὸ ἐπικίνδυνο σημεῖο, στὸ ὁποῖο δοκιμάζεται ἕνας συγγραφεὺς πού, χωρὶς νὰ προδώσῃ τὰ ἔνστικτά του, διαπνέεται ἀπὸ τὸ ἠθικὸ συναίσθημα κι' ἐμφανίζει τύπους ταπεινούς. Ὁ κίνδυνος εἶναι ἡ κατηγορία ἐκείνη τῶν ταπεινῶν, ποὺ δέχονται τὶς ἐπιθέσεις τῆς ζωῆς ὄχι ὡς ἀγαθοὶ ἄνθρωποι, ἀκλόνητοι κι' ἀμετάβλητοι, μὰ οὔτε καὶ ὡς ἄνθρωποι ἀντιδρῶντες μὲ τὸ Κακό, ἀλλ' ὡς τύποι ποὺ καταπίνουν κάθε ἐπίθεση καὶ κάθε ταπείνωση κι' ἀφήνουν νὰ τοὺς δηλητηριάσῃ χωρὶς νἄχουν τὴ δύναμη ν' ἀντιδράσουν. Ἀπὸ τοὺς Καλοὺς τοὺς χωρίζει τὸ γεγονὸς ὅτι ἀποκτοῦν μιὰ ψυχὴ φαρμακωμένη. Ἀπὸ τοὺς Κακοὺς τοὺς χωρίζει ἡ ἀδυναμία τους. Τὸ ἠθικό τους συναίσθημα — θετικὸ ἢ ἀρνητικὸ — δὲν ἔχει τίποτα τὸ ἀθῶο, δὲν ἔχει τίποτα τὸ ζωντανό, δὲν τὄχει ἰδῇ φῶς καὶ ἥλιος. Βγαίνοντας ἀπὸ τὸν ὑπόκωφο φθόνο κι' ἀπὸ τὸ ὑπόκωφο μῖσος, καταπίνεται συνεχῶς καὶ βγαίνει τελικῶς ὑπὸ τὴ μορφὴ τῆς πλέον στείρας καὶ φανατικῆς ἠθικολογίας καὶ τοῦ πλέον ρυπαροῦ ἀσκητισμοῦ. Τέτοιοι τύποι ὑπάρχουν σ' ὅλες τὶς θρησκεῖες, ἀπὸ τὸ Χριστιανισμὸ ἕως τοὺς σοσιαλισμούς, κι' ἀποτελοῦν τὸ ὑπόστρωμα κάθε κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως. Ταπεινοὶ δὲν εἶναι. Εἶναι ἠθικὰ ράκη. Ὅταν ἡ δειλία τους εἶναι μόνο δογματική, καὶ περιορίζεται μόνο στὸ νὰ μὴν ὁμολογοῦν πὼς εἶναι ἀντίχριστοι, τότε γίνονται ἐπικίνδυνοι, γιατί, ἐπειδὴ ἡ χολή τους συνοδεύεται κι' ἀπὸ μιὰ δύναμη, καταλήγουν δήμιοι. Ὅταν ἡ δογματικὴ δειλία τους δὲν συνοδεύεται κι' ἀπὸ καμμιὰ δύναμη, τότε πρόκειται γιὰ ἠθικὰ ράκη, ποὺ ἀναδίνουν τὴν κακοσμία τῆς ἀποσυνθέσεως. Τέτοιοι τύποι λοιπὸν ἢ μποροῦν νὰ εἶναι πρόσωπα ἑνὸς συγγραφέως μὲ γερὰ ἔνστικτα, ὁπότε θὰ παρουσιασθοῦν στὴν ἀληθινή τους ἀθλιότητα, ἔξω ἀπὸ κάθε ἐξιδανίκευση καὶ ὡραιοποίηση, ποὺ τοὺς κάνουν συγγραφεῖς κατώτεροι κι' ἄρρωστοι, ἢ τέλος τέτοιοι τύποι μποροῦν νὰ εἶναι ὡρισμένοι συγγραφεῖς οἱ ἴδιοι. Ἀλλὰ στὸ ἔργο τοῦ Παπαντωνίου τέτοιοι τύποι δὲν μποροῦν ν' ἀναπνεύσουν, γιατὶ τοὺς λείπει ἡ ρυπαρὴ ἀτμόσφαιρα. Τὸ πῶς ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς τὸν ταπεινό, τὸ πόσο ἀνώτερος τύπος εἶναι δηλαδὴ ὁ ταπεινός, μὲ πόση ἀξιοπρέπεια κι' ἀριστοκρατικότητα, φαίνεται ἀπὸ τὸν μικρὸ πεζὸ «Ψαλμὸ» κι' ἀπὸ τ' ἀκόλουθα τετράστιχα:

Δὲν ἔχω δόξα. Εἶν' ἥσυχα τὰ ἔργα ποὺ ἔχω πράξει.
Ἄκουσα τὴ γλυκειὰ βροχή. Τὴ δύση ἔχω κυττάξει.
Ἔδωκα στὰ παιδιὰ χαρές, στοὺς σκύλους λίγο χάδι.
Ζευγάδες καλησπέρισα ποὺ γύριζαν τὸ βράδυ.

Τώρα δὲν ἔχω τίποτα νὰ διώξω ἢ νὰ κρατήσω.
Δὲν περιμένω ἀνταμοιβή. Πολὺ' ναι τέτοια ἐλπίδα.
Εὐδόκησε ν' ἀφανιστῶ χωρὶς νὰ ξαναζήσω...
Σ' εὐχαριστῶ γιὰ τὰ βουνὰ καὶ γιὰ τοὺς κάμπους
[ποὺ εἶδα.

VI

Ἀλλὰ σ' αὐτὸ τὸ ποίημα, ὅπως καὶ στὴν «Πέτρα τοῦ Γριβόδημου», κι' ὅπου ἀλλοῦ ὁ Παπαντωνίου ἔχει ὡς ἀντικείμενό του θέμα θρησκευτικό, δὲν λείπει ποτὲ ὁ ὕμνος πρὸς τὰ ἐγκόσμια, ποὺ εἶναι τόσο θεῖα! Τὸ τυπικώτερο διήγημα εἶναι οἱ πέντε γυναῖκες τοῦ Βασιλιᾶ Χαρούν, μὲ τὶς ὁποῖες συμβολίζονται οἱ πέντε αἰσθήσεις. Τὰ ἐγκόσμια, — ποὺ εἶναι τόσο θεῖα!

Εἴτε παρουσιάσει κανεὶς τὰ θεῖα ὡς ἐγκόσμια, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι, εἴτε τὰ ἐγκόσμια ὡς θεῖα, ἐκτελεῖ ἔργο ἐγκόσμιο, καὶ στὸ βάθος εἶναι παγανιστής, ποὺ δὲν ταιριάζει στὸ σκότος καμιᾶς φαρμακωμένης ψυχῆς. Γιὰ ἕναν καλλιτέχνη, ποὺ ἡ πνευματική του ἀγωνία κι' ἡ ψυχική του ἀνάταση τὸν ὁδηγεῖ στὸ μισόφωτο βυζαντινῶν ναῶν καὶ ψυχῶν, γιὰ ἕναν καλλιτέχνη ὅμως, ποὺ κάθε στιγμὴ τοῦ τίθεται ἀμείλικτο τὸ δίλημμα τοῦ ὡραίου καὶ τοῦ Ἀσχήμου, ἕνας καὶ μόνος δρόμος ὑπάρχει γιὰ νὰ μὴν προδώσῃ τὴν ἰδιοσυγκρασία του, γιὰ νὰ μὴν ἀποκηρύξῃ τὴν Τέχνη του, γιὰ νὰ μὴν κάψῃ τὰ βιβλία του, γιὰ νὰ μὴ φορέσῃ τὸ μοναχικὸ σχῆμα: ἡ αἰσθητικοποίηση τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν, ἡ ἐπιλογὴ τοῦ ὡραίου, ἡ ἀπόρριψη τοῦ ἄσχημου. Σ' αὐτὸ τὸ δρόμο ὁ Παπαντωνίου εἶχε ἕνα μεγάλο πρόδρομο, ἕνα συγγραφέα καθόλου αἰσθητικό, καθόλου ἀττικό, ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο βάθος καὶ μὲ μυστικοπάθεια: τὸν Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη. Ἀλλ' ὁ Παπαδιαμάντης, στὸν ὁποῖο ἡ θρησκεία ἦταν ἰδιωτικὴ ὑπόθεση, δὲν ἔζησε καὶ δὲν ἔπλασε στὸ ἔργο του τὶς αἰσθητικές της ἀξίες. Τὸ πόσο δύσκολο ὅμως εἶναι νὰ ἐξορίσῃ κανεὶς τὴν ἄρνηση τοῦ ὡραίου, ποὺ ἀποτελεῖ τὴ βασικὴ ἰδιότητα, — ἢ ἴσως καὶ τὴν ἀξία — μιᾶς θρησκείας ποὺ ἀρνεῖται τ' ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου, νὰ τὸ ἐξορίσῃ ἀπὸ τὸ καλλιτεχνικό του ἔργο χωρὶς ταυτοχρόνως καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς θρησκευτικοὺς κόσμους, ἀλλὰ ζητῶντας ἀντιθέτως μέσα σ' αὐτοὺς αἰσθητικὰ θέματα,

— τὸ πόσο δύσκολο εἶναι, λέγω, αὐτό, φαίνεται ἀπὸ αὐτὴ τὴ φύση τοῦ πράγματος.

Ἀπ' ἀρχῆς τέχρι τέλους στὸ «Ἅγιον Ὄρος» κι' ὅπου ἄλλοῦ ζῇ τὸ Βυζάντιο μέσα στὸ ἔργο τοῦ Παπαντωνίου, συνεχῶς τὸν καταδιώκει τὸ ὅραμα τῆς πολυτελείας καὶ τῆς χλιδῆς τῆς θρησκευτικῆς αὐτῆς Πολιτείας, καὶ τ' ἀντικείμενα τῆς Τέχνης της. Στὴν «Πέτρα τοῦ Γριβόδημου», — δεύτερο διήγημα τοῦ «Βυζαντινοῦ Ὀρθρου», ποὺ ἕνας πατέρας πηγαίνει στὸ Ὄρος γιὰ νὰ μεταπείσῃ τὸ γυιό του καλόγηρο νὰ ξαναγυρίσῃ στὸν κόσμο, σ' ἕνα διήγημα δηλαδὴ θρησκευτικό, — ξεσπᾶ αἴφνης ἕνας μυριόστομος κόσμος παγανιστικὸς σὲ μιὰ περιγραφὴ τῆς Φύσεως, καὶ στὸ «Ἅγιον Ὄρος» τὸ ἴδιο. Ὁλόκληρος ὁ βυζαντινὸς κόσμος βγαίνει ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Παπαντωνίου ὡς κόσμος κινούμενος μεταξὺ χλιδῆς καὶ ἀσκητισμοῦ, κόσμος δηλαδὴ *αἰσθητικός*, στὸν ὁποῖον ὁ ἀσκητισμὸς χρησιμεύει γιὰ μέτρο τῆς ἀξίας τῆς χλιδῆς. Ὁ συγγραφεὺς μένει πιστὸς στὸ νόημά του, τὸ νόημα τῆς «πολυτελοῦς λιτότητος». Ἡ ἀττική του ἰδιοσυγκρασία τὸν ἔχει προορίσει νὰ μπαίνῃ στὸ νόημα τῆς λιτότητος, καὶ μ' αὐτὸ πλησιάζει τὴν ἔννοια τοῦ ἀσκητισμοῦ, ἑνὸς ἀσκητισμοῦ ὅμως χωρὶς τ' ἀντιαισθητικά του στοιχεῖα, ἀλλ' ἐπὶ πλέον καὶ χωρὶς τὴν ψυχολογία φαρμακωμένων ψυχῶν καὶ χωρὶς σκότος καὶ χωρὶς μυστικοπάθεια, ἑνὸς ἀσκητισμοῦ *ἀριστοκρατικοῦ*, ἑνὸς ἀσκητισμοῦ δηλαδὴ ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου, ποὺ ἀποτελεῖ αἰσθητικὸ δημιούργημα τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος μὲ κανέναν τρόπο δὲν ἐννοεῖ νὰ προδώσῃ τὴν Ἀττική! Ἔτσι ὁ βυζαντινὸς κόσμος, ἕνας κόσμος τῶν ἄκρων, καὶ στὸν ἀσκητισμό του καὶ στὴ χλιδή του καὶ σὲ ὅλα τὰ πάθη του ἀσύμμετρα δονούμενος, ἐμφανίζεται στὸ ἔργο τοῦ Παπαντωνίου χωρὶς τὶς ἀκρότητες καὶ χωρὶς τὴ μυστικοπάθεια ποὺ τὶς προκαλεῖ, ἀλλ' ἀντιθέτως χυμένος μέσα στὴν κλασσικὴν ἀττικὴ συμμετρία.

VII

Ὡς αὐτὴ τὴν στιγμὴ δὲν ἔθιξα παρὰ μερικὰ μόνο σημεῖα ἑνὸς μεγάλου καὶ πολύπλευρου ἔργου, καὶ δὲν θὰ προλάβω δυστυχῶς νὰ μιλήσω περισσότερο γιὰ τὴ θέση ποὺ ἔχει ἡ γυναίκα στὸ ἔργο τοῦ Παπαντωνίου, ζήτημα γιὰ μένα καίριο κάθε ἔργου λογοτεχνικοῦ. Θὰ πῶ δυὸ μόνο λόγια γιὰ τὴ Μαρώ, γιὰ τὴν «Κυκλαμιὰ τοῦ Ἀναπλιοῦ», ὡς ἐκπροσωπευτικὸ τύπο τῆς ὁμορφιᾶς καὶ τῆς ἀνησυχίας, προσωπικότητα συγγενῆ μὲ τὴ λαίδη Χάμιλτον, ποὺ ἔμεινε στὴν Ἱστορία γιὰ παντοτεινὸ παράδειγμα μέσα στὸ γυναικεῖο φῦλο τοῦ ἀνθρώπινου ἐκείνου τύπου, ποὺ ζῇ ὡς Τέχνη τὴ Ζωή, ἀντὶ νὰ ζῇ ὡς Ζωὴ τὴν Τέχνη.

Ὑπάρχουν γυναῖκες ἀσήμαντες, ἁπλὰ καὶ ὅμοια ἀντίτυπα ἑνὸς φυλετικοῦ ἐνστίκτου, ποὺ δὲν ἐνέπνευσαν κανέναν. Ὑπάρχουν γυναῖκες μὲ ἀρρωστημένο ἔνστικτο, ποὺ ἀπώθησαν πολλούς. Ὑπάρχουν γυναῖκες σημαντικές, ποὺ ἐνέπνευσαν καλλιτέχνες. Ἀλλ' ὑπάρχουν γυναῖκες σημαντικώτερες, ποὺ ἔγραψαν τὴν ἱστορία τους μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς Φύσεως κι' ὄχι τοῦ τυπογραφείου. Ὅ,τι ἐκφράζεται μ' αὐτά, ὅ,τι ἐκφράζεται μὲ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, ἔρχεται καὶ παρέρχεται, ζῇ καὶ πεθαίνει, χωρὶς ν' ἀφήσῃ οὔτε τὰ παιδιὰ τῆς ἀσήμαντης γυναίκας, οὔτε τὰ ἔργα τῆς Γεωργίας Σάνδη, οὔτε τὴν αἴγλη τῆς Κοζίμα Βάγνερ, ἀλλὰ μόνον «ἐξωτερικὲς περιπέτειες» — ὅπως νομίζουν οἱ ἀφελεῖς! — ποὺ διδάσκονται ἁπλῶς «πρὸς συνετισμὸν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν» ὑπὸ σοβαρῶν καὶ ἀνιαρῶν διδασκάλων. Διδασκάλων κάθε λογῆς. Διδασκάλων ἀνίδεων, ὅσο οἱ ἀνέραστοι ὅταν μιλοῦν γιὰ ἔρωτα κι' ὅσο οἱ στεριανοὶ ὅταν μιλοῦν γιὰ φουρτοῦνες. Οἱ γυναῖκες αὐτές, ποὺ ἡ ψυχή τους εἶναι τὸ σκήνωμα τοῦ σώματός τους, ἀντὶ τὸ σῶμα τους νὰ εἶναι τὸ σκήνωμα τῆς ψυχῆς τους, οἱ γυναῖκες αὐτὲς ποὺ ἐκπροσωποῦν, περισσότερο ἀπὸ τὸ πνεῦμα, τὸ βαθὺ καὶ ἀνεξιχνίαστο μαρτύριο τῆς Φύσεως, ποὺ ποιὸς ξαίρει πῶς στέλνει τοὺς σπασμούς του στὸ δρᾶμα τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθήσεων, οἱ θεῖες αὐτὲς γυναῖκες ποὺ θυμίζουν στὸν ἄνθρωπο ὅτι τὰ στοιχεῖα τῆς Φύσεως παρουσίασαν, ὅποτε τὸ κατώρθωσαν μὲ μέσα *ὑλικά*, ὅλα τὰ πάθη κι' ὅλα τὰ αἰνίγματα ποὺ μόνο μεγάλοι συγγραφεῖς μπόρεσαν μὲ τὸ πνεῦμα τους νὰ δημιουργήσουν, οἱ γυναῖκες αὐτὲς ἦταν νίκες τῆς Φύσεως κατὰ τοῦ Πνεύματος, νίκες τῆς ὁμορφιᾶς κατὰ τῆς Κοινωνίας, τοῦ Ἐνστίκτου κατὰ τῆς Λογικῆς, τοῦ Σώματος κατὰ τῆς «Ψυχῆς», τοῦ Πάθους κατὰ τῆς Φρονήσεως, τῆς Ζωῆς κατὰ τῆς Φιλοσοφίας. Ἂς τελειώσουμε λοιπὸν μ' αὐτές, ποὺ ὅπως ἡ «Κυκλαμιὰ τοῦ Ἀναπλιοῦ», κατώρθωσαν νὰ μᾶς ἀποδείξουν πόσο ὑλικὸ εἶναι τὸ πνεῦμα καὶ πόσο πνευματικὴ εἶναι ἡ ὕλη γιὰ καλλιτέχνες ὅπως ὁ συγγραφεὺς γιὰ τὸν ὁποῖο μιλᾶμε, καὶ παρακίνησαν μεγάλους καλλιτέχνες νὰ δημιουργήσουν μορφὲς ὁμορφιᾶς καὶ δράματος μέσ' ἀπὸ τὴν ψυχή τους καὶ μὲ τὸ πνεῦμα τους, κι' ἔπλασαν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τῶν δημιουργημάτων τῆς Φύσεως δημιουργήματα τοῦ ἤχου, τῆς σμίλης, τῶν χρωμάτων καὶ τοῦ λόγου, στήνοντάς τα αἰώνια καὶ κατάμουτρα στὸ Νόμο τῆς Φθορᾶς καὶ σύροντας τὸ χορὸ τῆς Αἰωνιότητας γύρω ἀπὸ τὰ ράκη του!

Ε. ΛΕΜΠΕΣΗΣ

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ 1824

Κατά τούς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως τό ἐνδιαφέρον τῆς Διοικήσεως διά τήν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, παραλλήλως πρός τήν Ἀκρόπολιν ἡ ὁποία καί ἐθεωρεῖτο τό προπύργιον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, φαίνεται καί ἀπό τήν ἐκλογήν τῶν ἑκάστοτε διοριζομένων διοικητικῶν ὑπαλλήλων, τῶν ὁποίων αἱ ἐκθέσεις πρός τάς προϊσταμένας αὐτῶν ἀρχάς ἀποδεικνύουν πόσον διέφερον τῶν συναδέλφων των ἄλλων πόλεων ἡ ἐπαρχιῶν. Ὁ Ἔπαρχος τῶν Ἀθηνῶν ἔστελλε τακτικά ἔκθεσιν πρός τό ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν διά τά ζητήματα τῆς ἐπαρχίας του οἰκονομικῆς εἴτε διοικητικῆς φύσεως, ὁ δέ ἀστυνόμος καί λιμενάρχης Ἀθηνῶν πρός τό ὑπουργεῖον Ἀστυνομίας ἔκθεσιν δι' ὅλα τά συμβαίνοντα ἐντός τῆς πόλεως. Ἡ Ὕπαρξις τῆς πλουσίας καί εὐφόρου πεδιάδος τῶν Ἀθηνῶν καθώς καί τοῦ ἀπεράντου ἐλαιῶνος, κατά μέγα μέρος ἐθνικῶν, ἐχόντων ἀνάγκην χρηστῆς διοικήσεως καί κανονικῆς λειτουργίας τῶν ὑπηρεσιῶν, ἐδικαιολόγει τήν σπουδήν τῆς κυβερνήσεως νά διορίζῃ τιμίους καί μορφωμένους ὑπαλλήλους.

Ἀπτή ἀπόδειξις τῶν ἀνωτέρω εἶναι ἡ ἐπιμέλεια καί ἀκρίβεια μέ τήν ὁποίαν συνετάχθη ὁ κατωτέρω δημοσιευόμενος στατιστικός πίναξ τῶν συνοικιῶν καί τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἀνεκτίμητος ἀξία τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ ἔγκειται εἰς τό ὅτι μᾶς δίδει μίαν εἰκόνα τῶν Ἀθηνῶν μέ ὅλας τάς συνοικίας των καί μέ τόν πληθυσμόν καί ἀριθμόν τῶν οἰκιῶν μιᾶς ἑκάστης χωριστά. Ἐπίσης, ἡ διάκρισις ποῦ κάμνει μεταξύ κατοίκων καί παροίκων δίδει ἕνα κῦρος ἀναμφισβήτητον εἰς τόν πίνακα ὅσον ἀφορᾶ τόν γνήσιον ἀθηναϊκόν πληθυσμόν. Ἡ εὐσυνείδητος αὐτή ἐργασία τοῦ ἀστυνόμου Μόσχου Ἀθανασιάδου ἀποτελεῖ, πιθανώτατα, τήν πρώτην ἀπογραφήν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Ἀθηνῶν.

Περίοδος Γ'

Ἀριθ. 63

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρὸς τὸ Ἔξοχον Ὑπουργεῖον τῆς Ἀστυνομίας

Η ΓΕΝΙΚΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἐμπερικλείομεν ἐνταῦθα καταγραφήν ἐντελῆ τῶν Μαχαλάδων, ὁσπιτίων, ἐργαστηρίων, κατοίκων καί παροίκων τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, τήν ὁποίαν πρό ἡμερῶν κατά χρέος μετ' ἀκριβείας ἐκάμαμεν. Ἀκολούθως θέλομεν κάμει κατά τόν αὐτόν τρόπον καί διευθύνομεν πρός τό Ὑπουργεῖον τοῦτο καί τόν κατάλογον τῶν χωρίων καί κατοίκων ταύτης τῆς ἐπαρχίας. Καθώς καί ἄλλοτε, παρακαλοῦμεν καί αὖθις τό ἔξοχον Ὑπουργεῖον διά νά μᾶς στείλῃ τά καθήκοντα τῆς Γενικῆς Ἀστυνομίας, καθότι χωρίς αὐτά δέν ἠμποροῦμεν νά ἐκτελέσωμεν τό παραμικρόν ἀπό τά χρέη μας.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Ὀκτωμβρίου 1824

Ὁ Γενικός Ἀστυνόμος
(Γ.Σ.) ΜΟΣΧΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ
Ὁ Γραμματεύς
Δ. ΓΟΥΤΑΣ

Κατάλογος τῶν Μαχαλάδων, ὁσπιτίων, ἐργαστηρίων, κατοίκων καί παροίκων τῆς πόλεως Ἀθηνῶν.

Μαχαλάδες	*ὁσπίτια*	*ψυχές*
1. Τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου . . .	81	315
2. Τῆς Παναγίας Βλασσαροῦς . .	66	329
3. Τοῦ Χριστοκοπίδη	59	341
4 Σωτήρα Δικαία	64	316
5. Τοῦ Ἁγίου Φιλίππου	51	270
6. Ἁγίων Ἀναργύρων	69	270
7. Ἁγίου Ἀθανασίου	25	125
8. Μισό Σπηλιώτισσα	83	397
9. Καθολικοῦ	22	112
10. Μεγάλου Μοναστηρίου . . .	8	56
11. Ἁγία Εἰρήνη	53	328
12. Νέος Ἅγιος Δημήτριος . . .	64	385
13. Ἁγίου Ἰωάνν. Προδρόμου . .	59	278
14. Ἁγίας Ἐλεούσσας	42	225
15. Ἁγίου Νικολάου Χτενᾶ . . .	51	250
16. Ἁγία Κονόμα	38	177
17. Παναγία Ρόμπη	58	250
18. Καμοκαρέα	60	297
19. Ἁγίων Θεοδώρων	31	164
20. Ἅγιος Γ. Καρύτζης	43	245
21. Παναγία Ἀγγέλου	80	430
22. Σωτήρα ἁγία Γορνυκιό . . .	30	136
23. Ἀσώματα Γιλᾶ	17	84
24. Ἅγιος Νικόλαος	8	74
25. Ῥοδακιοῦ	72	363
26. Σωτήρα Κοτάκη	102	506
27. Ἁγ. Νικολάου Κουτίτου . . .	28	119
28. Κανδήλα	82	346
29. Κιμνιάτι	20	82
31. Ἁγίου Ν. Ραγκαβᾶ καί Δουβέργινα Παν.	31	107
33. Ἁγίου Δ. Κατεφορίτη καί Ἰωάννου Μαγκούφη	41	191
34. Ἅγιος Θωμᾶς	54	258
35. Ἁγία Ἐπιπαντή	13	73
35	1605	7899
Ὅσοι τῶν ἐργαστηρίων καί παροίκων		1141
		9040

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Ὀκτωμβρίου 1824.
Ὁ Γενικός Ἀστυνόμος
(Τ.Σ.) ΜΟΣΧΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ
Ὁ Γραμματεύς
Δ. ΓΟΥΤΑΣ

Τά ἀνωτέρω δύο ἔγγραφα τοῦ Ἀστυνόμου Ἀθηνῶν εὑρίσκονται εἰς τά Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (φάκ. Ἀστυνομίας).

Κ. Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΤΟ ΜΟΥΛΙΚΟ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Φουντωμένος ὁ γέρος ἀπὸ χαρὰ γιὰ τὰ μαντάτα ποὺ τοῦπε ἡ κυρά του, κλάδευε τὰ δέντρα στὸ περβόλι σιγοτραγουδώντας ἕνα παλιὸ τραγούδι:

Σήκω, Διαμάντω, νὰ πᾶς στὸ μύλο.
— Δὲ μπορῶ, μάννα, δὲ μπορῶ.
Σήκω, Διαμάντω, νὰ πᾶς στὴ βρύση.
— Δὲ μπορῶ, μάννα, δὲ μπορῶ.
Σήκω, Διαμάντω, νὰ σὲ παντρέψω.
— Οὔπατα, μάννα, οὔπατα!...
. . . . . .

— Μπράβο, Κῶτσο, μπράβο, λεβέντη μου! μονολογοῦσε μὲ θαυμασμὸ καθὼς γέμιζε τὴν πίπα του.

Ἔκατσε κάτω ἀπ' τὴν κληματαριὰ κι' ἄρχισε νὰ καπνίζει.

— Γιὰ σκέψου, μουρμούρισε, νὰ γίνει κι' αὐτὸς γιός. Ἔ, ρέ, ψυχή μου. Ἐφτὰ λεβέντες στὴ σειρά. Μπράβο, Κῶτσο· βαστᾶνε γιὰ τὰ καλὰ ἀκόμα τὰ κότσια σου...

Βλέποντας τὸν καπνὸ τῆς πίπας του νὰ διαλύεται στὸν ἀγέρα, θυμήθηκε τὸ συγχωριανό του τὸ Γιαννιὸ τὸν «κουφιοσπόρη», ὅπως τὸν εἶχαν βγάλει, ποὺ τόχε καημὸ ὁ φουκαρᾶς γιατὶ δὲ μπόραγε νὰ κάνει παιδί. Βρὲ τί γιατρούς, τί φάρμακα, τί θεραπεῖες ἔκανε στὴ γυναῖκα του: τίποτα. Σκεφτόταν τὴν κοροϊδεία ποὺ θἄτρωγε ὁ Γιαννιὸς σὰ μαθευόταν πὼς αὐτὸς ἔκανε τώρα στὰ γεράματα κι' ἄλλο γιό. Θἄσκαγε ἀπ' τὸ κακό του ὁ Γιαννιός. Χά... χά... χά... σιγογέλαγε μόνος του μ' ἐνθουσιασμό.

***

— Γιώργη, μοῦ φαίνεται πὼς ἡ γριὰ μᾶς ἑτοιμάζει κάνα μούλικο.

Ὄχεντρα κι' ἂν τὸν εἶχε δαγκώσει τὸ Γιώργη, δὲ θὰ τινάζονταν ἔτσι ἀπάνω. Ἄρπαξε τὸν ἀδερφό του ἀπ' τὸ γιακά:

— Τ' εἶπες, ρέ; Ποιὸς στὄπε;

— Ἤμουνα στὴν κάμαρα κι' ἄκουσα τὸ γέρο καὶ τὴ γριὰ ποὺ τὰ λέγανε στὴν κουζίνα. Τοῦπε πὼς εἶναι κιόλας στὸν τρίτο μῆνα.

— Βρὲ ρεζιλίκι ποὺ θὰ πάθουμε, τραύλισε ὁ Γιώργης, κι' ἔφερε μ' ἀπόγνωση τὸ χέρι του στὸ κούτελο. Βρὲ τὴν ἄτιμη, τί μᾶς ἔκανε. Πώπω, ρεζιλίκια! Νὰ καθόμαστε τώρα ἕξη ἄντρες τῆς παντρειᾶς νὰ παστρεύουμε τὸ μύξικο. Τριανταπέντε χρονῶ τώρα ἐγώ, καὶ νἄχω ἀδερφὸ μὲ κολόπανα.

— Σάματις ἐγώ, ρὲ Γιώργη. Πέρσι ἀπολύθηκα ἀπὸ φαντάρος, καὶ νἄχω τώρα ἀδερφὸ αὐτὸ τὸ μπαστάρδικο.

— Βρὲ τὸν παλιόγερο. Δὲ σκέφτηκε, μωρέ, πὼς ἂν ἤμουνα παντρεμένος ἀπὸ τότε ποὺ πρωταρραβωνιάστηκα,θἄχε τώρα ἐγγόνια τῆς παντρειᾶς; Καὶ καλά· τί θὰ πεῖ ὁ κόσμος σὰν τὸ μάθει αὐτό; Τὴν παλιομητριά, τί μᾶς ἔκανε. Ὕστερ' ἀπὸ εἰκοστρία χρόνια νὰ κάνει δεύτερο παιδί! Τὴν ἄτιμη. Θὰ φύγω ἀπὸ τὸ σπίτι. Ποιὸς βαστάει τέτοιο ρεζιλίκι;

— Ἐμένα, Γιώργη, μάνα μου εἶναι, ἀλλὰ θὰ πάρω τὸ μέρος σας. Δὲν εἶναι σωστὰ πράματα αὐτά.Θὰ γίνουμε ρεζίλι στὸ χωριό.

— Μωρὲ σάμπως εἶναι μόνο αὐτό; Ἀλλοίμονο ἂν ξεφύγει κανενὸς στὸ χωριὸ καμιὰ κουβέντα. Θὰ σκοτωθοῦμε. Ἄ, νὰ σοῦ πῶ, δὲν τόχω ὄρεξη ἐγώ. Θὰ πάρω τὸ καπέλο μου καὶ θὰ φύγω. Κάντε ὅ,τι θέλετε. Θὰ τὸ πῶ καὶ στοὺς ἄλλους.

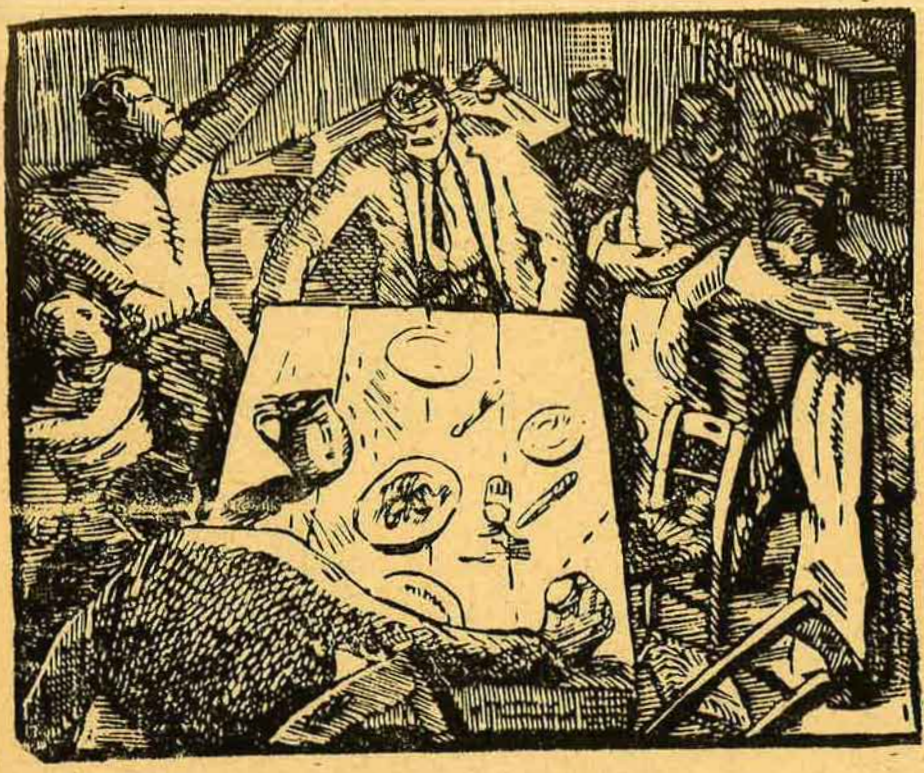
— Κι' ἐγώ, Γιώργη, θὰ φύγω. Δὲ θέλω νὰ τοὺς δῶ μ' αὐτὸ ποὺ κάνανε. Τί δηλαδή· νὰ μοῦ λέει ἡ παρέα κάθε λίγο καὶ λιγάκι: «Τράβα νὰ νταντέψεις τὸ μούλικο»; Θὰ φύγω.

***

Ὅλοι σκουντουφλιασμένοι κάθονταν στὸ τραπέζι. Δίχως ὄρεξη ἐρχόταν ἕνας-ἕνας καὶ καθόταν στὴ θέση του. Ποῦ ἄλλες μέρες τὸ κέφι καὶ τὰ πειράγματα μεταξύ τους. Ἀρχίσανε τὸ φαΐ δίχως νὰ πεῖ κανεὶς μιλιά. Δὲν εἶχανε τὸ θάρρος νὰ τοῦ τὰ ποῦνε κατάμουτρα τοῦ γέρου. Ντρέπονταν καὶ νὰ τὸν κοιτάξουνε. Ὅλοι εἶχανε συμφωνήσει νὰ μιλήσει τοῦ γέρου πρῶτος ὁ Γιώργης, σὰ μεγαλύτερος ποὺ ἦτανε. Κι' ἔτσι ἔγινε. Σὲ μιὰ στιγμή, ρώτησε ἀποφασιστικὰ ὁ Γιώργης τὸν πατέρα του:

— Δὲ μοῦ λές, γέρο, εἶν' ἀλήθεια πὼς...

Σὰν κάτι νὰ μάντεψε ὁ γέρος. Τὸν διέκοψε ἐρεθισμένος:



— Τί, γιὰ τὸν καινούργιο ἀδερφό σας ποὺ θὰ κάνετε, θέλετε νὰ πεῖτε, κι' ἔχετε ζαρώσει ὅλοι σὰ μαϊμοῦδες;

— Ναί! τ' ἀπάντησαν ὅλοι μαζὶ μὲ πεισμωμένη φωνή.

— Ἔ, λοιπόν; Ἀλήθεια εἶναι. Καὶ θὰ πιοῦμε κιόλας στὴν ὑγειά του. Σᾶς κακοκαρδίζει;

— Αὐτὸ ἔλειπε τώρα. Βέβαια, ἔπρεπε νὰ μᾶς κάνει νὰ πηδήξουμε ἀπ' τὴ χαρά μας. Μεγάλο κατόρθωμά σου, βλέπεις, καὶ τί νὰ γίνει! εἶπε ὁ Γιώργης εἰρωνικά.

— Καὶ βέβαια μεγάλο κατόρθωμα εἶναι, ἀπάντησε μὲ περηφάνεια καὶ μὲ θυμὸ ὁ γέρος. Τί θέλατε δηλαδή, νἄμουνα σὰν τὸν «κουφιοσπόρι» τὸ Γιαννιό;

— Ξεχνᾶς ὅτι θἄχες τώρα δισέγγονα ἂν ἤμουνα παντρεμένος μὲ τὴ Μαριώ;

— Ἔ, κι' ἔπειτα;

— Τί κι' ἔπειτα καὶ ξέπειτα. Ξεχνᾶς πὼς κοντεύεις τὰ ὀγδόντα;

— Εἶμαι ἀκριβῶς ἑβδομῆντα τριῶ. Ἔχει διαφορὰ ἀπ' τὰ ὀγδόντα.

— Ὄχι Γιάννης, Γιαννάκης! ἔκανε εἰρωνικὰ ὁ Γιώργης.

— Καὶ τί θὲς νὰ μᾶς πεῖς, δηλαδή. Ἂς πιοῦμε πὼς εἶμαι ὅσο χρονῶ θέλεις ἐσύ. Κι' ὕστερα; ἔκανε ἐρεθισμένος ὁ γέρος.

— Δὲν ξέρω.

— Τότε τί ξέρεις;

— Ἕνα πρᾶμα: Πῶς θὰ γίνουμε ὅλοι ρεζίλι στὸ χωριὸ μ' αὐτό...

— Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο θὰ γίνουμε ρεζίλι;

— Δὲν ξέρω.

— Νὰ ξεραθεῖς τότες. Ἄντε στὸ διάολο, μεσημεριάτικα, ἔκανε θυμωμένος ὁ γέρος.

— Ἐγὼ θὰ πάω στὸ διάολο. Νὰ δοῦμε ἐσὺ τί θὰ κάνεις.

— Καὶ δὲν πᾶς; Κι' ὅλοι σας νὰ πᾶτε τὸ ἴδιο τόχω. Τὰ κότσια μου νἄναι καλά. Γιατί δούλεψα στὰ νειάτα μου; Γιὰ νἄχω στὰ γεράματά μου. Δὲ σᾶς ἔχω ἀνάγκη. Κανένανε δὲν ἔχω ἀνάγκη. Φοβέρες ἐγὼ δὲν ἀκούω.

Οἱ μεγαλύτεροι ἀνακατευτήκανε στὴν κουβέντα παίρνοντας τὸ μέρος τοῦ Γιώργη.

— Μὰ τώρα, πατέρα, δὲν εἶναι σωστὸ πρᾶμα αὐτό.

— Τοῦ Θεοῦ εἶναι.

— Σιγὰ μὴν εἶναι τοῦ Θεοῦ! τὸν ἔκοψε ὁ Γιάννης μὲ χλευασμό.

Ὁ γέρος σούφρωσε τὰ φρύδια:

— Δηλαδή; Γιὰ κάνε το λιανά!

— Νά, μὴν τυχὸν καὶ σοῦ λένε μεθαύριο νὰ κάνεις κατὰ τὸ κούτελο τὸ χέρι σου, γιὰ νὰ δεῖς ἂν μπορεῖ νὰ προχωρέσει κατὰ πίσω ἢ θὰ βρίσκει τίποτα ἐμπόδια!

'Η φουρτούνα ποὺ ἀγκομαχοῦσε μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ γέρου, ξέσπασε. "Αρπαξε τὸ τραπέζι καὶ τὸ ἀναποδογύρισε μουγκρίζοντας σὰ λαβωμένο θερίο:

—"Ατιμοι! Τέτοια φοβερὴ βλαστήμια νὰ πῆτε στὸν πατέρα σας! Νὰ φύγετε ὅλοι, ἀχάριστοι. "Ολοι! Στὸ διάολο ἀπὸ δῶ μέσα, ἀνήθικοι, ποὺ τολμήσατε νὰ πεῖτε σὲ μένα, στὸν πατέρα σας, τέτοια βαρειὰ βλαστήμια. Χαθεῖτε ἀπὸ μπροστά μου. Νὰ μὴ σᾶς ξαναδοῦν τὰ μάτια μου. Φύγετε μὴν ἐγκληματίσω. Φύγετε!

Τὰ μάτια του εἶχαν θολώσει. Χούφτωσε μιὰ μποτίλια ἀπὸ χάμου γιὰ νὰ τὴ ξεσφεντονίσει κατὰ πάνω τους. 'Η γυναίκα του τὸν ἔπιασε. "Ολοι ἔφευγαν βρίζοντας.

'Η Κώτσαινα τόνε χάϊδεψε στὰ μαλλιὰ ἁπαλά. Γλυκαίνοντας ὅσο μπόραγε τὴ φωνή της, τοῦπε:

—"Ελα, ἡσύχασε. Μὴ στενοχωριέσαι μὲ τὰ παλιόπαιδα. Δὲν ξέρουνε τί λένε. Μὴ συχίζεσαι καὶ μοῦ πάθεις τίποτα.

Γοργοανασαίνοντας, ὁ γέρος ἔπεσε πάνω σὲ μιὰ καρέκλα κι' ἔκατσε γιὰ κάμποσην ὥρα ἀμίλητος.

"Οταν συνῆρθε, κοίταξε ἐπίμονα στὰ μάτια τὴ γυναῖκα του. Τὰ εἶδε νὰ βουρκώνουν. Τὴν τράβηξε κοντά του, καὶ παίρνοντάς την στὴν ἀγκαλιά του, τὴ γλυκοφίλησε μὲ τρυφεράδα. "Ετσι καθὼς τὴν εἶχε πάνω στὰ γόνατά του, ἔσκυψε κι' ἄρχισε νὰ τὴ φιλάει μὲ πάθος στὴν κοιλιὰ σιγομουρμουρίζοντας:

—Λεβέντη μου, ἐσένανε νὰ δεῖς ἐγὼ πῶς θὰ σ' ἔχω. Πρίγκιπα θὰ σὲ κάνω. "Ολη μου τὴν περιουσία σὲ σένανε θὰ τὴν ἀφήσω. Σὲ σένα ὅλα, λεβέντη μου. "Ολα γιὰ σένα, γιόκα μου, λεβέντη μου, παιδί μου..

ΝΙΚΟΣ ΑΓΓΕΛΟΥ

ΑΠ' ΤΟ ΣΤΡΑΤΩΝΑ

Τίποτα δὲ μοῦ τὸ μηνάει πὼς μπορεῖ νἄναι Κυριακή.
Πάντα τὸ σπίτι σκέφτομαι καὶ κάθε σκέψη μου γιὰ κεῖ.
Σὲ χίλια μικροπράματα τὴ φαντασία μου βάζω.
Καὶ μέχρι νἄρθει ἡ ἀράδα μου γιὰ τὸν κουρέα, ρεμβάζω.
Σὲ μιὰ βδομάδα σώνονται, βλέπω, καὶ τὰ ψιλά μου.
Κι' ἀπ' τὸ στενὸ παράθυρο τοῦ γωνιαίου θαλάμου,
κυττάζω τοῦ σβηνόμενου φωτὸς τὰ στερνὰ ράκη
ποὺ κρύβονται μὲ διάκριση πίσω ἀπ' τὴ Σαμοθράκη.
Κυκλοφοροῦμε ἀσήμαντα στὴν πόλιν ἀνθρωπάρια.
Καὶ νἄχεις καὶ τὸν Τραχανᾶ ποὺ ψέλνει ὅλο τροπάρια.
Τοῦ κάθε ἁλόγου ποὺ θὰ βρεῖ χαϊδεύει τὸ ἐπιρρίνειο,
καὶ τὄχει, σὰν ἀπολυθεῖ, γιὰ ψάλτης, λέει, στ' 'Αγρίνιο.
"Α, νά τος ποὺ μοῦ κόλλησε, καὶ μ' ἄλλους, φίρι-φίρι,
τεντώνεται ἀπὸ πάνω μου στὸ στενὸ παραθύρι.
Κι' ὅλοι τὸ περιεχόμενο μαντεύουμε μὲ πάθος
τοῦ κόκκινου φορέματος ποὺ περπατεῖ στὸ βάθος.
Τὸ σύννεφο τοῦ βραδυνοῦ τραίνου ποὺ κλαίει καὶ τρέχει,
ψιχάλισμα ἀναμνήσεων λυπημένων μοῦ βρέχει.
'Αναπολῶ τὴ συντροφιὰ τῆς μικρῆς μου 'Αθηναίας
μ' ἔνταση ποὺ τρανώτερη νὰ γίνει δὲ μπορεῖ.
Καὶ δίπλα ἕνας συνάδελφος ποὺ μὲ θαυμάζει, ὅλο ἀπορεῖ
τάχα γιατί δὲν ἔγινα ὡς τὰ τώρα δεκανέας.

ΟΛΜΟΣ ΠΕΡΑΝΘΗΣ

LUDWIG FULDA

ΤΟ ΑΓΡΙΟ ΚΥΝΗΓΙ

ΚΩΜΩΔΙΑ ΤΕΤΡΑΠΡΑΚΤΗ

Μετάφραση ΔΗΜ. Ι. ΛΑΜΨΑ (*)

ΠΡΑΞΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΔΩΜΑΤΙΟ ΣΤΟΥ ΛΙΜΠΕΝΑΟΥ

Άνετη διασκευή μὲ ἔκδηλο παλαιϊκὸ γοῦστο. Μεσαία θύρα γιὰ τὴ γενικὴ εἴσοδο. Δεξιὰ κι' ἀριστερὰ μπροστὰ μεγάλες πλαγινὲς θύρες. Ἀριστερὰ πίσω μιὰ μικρότερη θύρα. Στὴ μέση τῆς σκηνῆς μεγάλο στρογγυλὸ τραπέζι μὲ καθίσματα. Δεξιὰ μπροστὰ μιὰ βαρειὰ παλαιϊκὴ πολυθρόνα μὲ τραπεζάκι γιὰ τὸ κάπνισμα. Στοὺς τοίχους οἰκογενειακὲς εἰκόνες.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

Ὁ Λιμπενάου, ποὺ κάθεται στὴν πολυθρόνα καπνίζοντας. **Ἡ Ἑλένη,** ποὺ στρώνει μὲ προθυμία τὸ τραπέζι γιὰ τὸ τσάϊ.

Λιμπενάου, *κοιτάζοντάς την.* — Θαρρῶ, ἀπόψε κάνεις ἰδιαίτερες ἑτοιμασίες.

Ἑλένη. — Φυσικά! Γιατὶ εἶναι ἰδιαίτερη κι' ἡ περίσταση. Ἄχ, πόσο χαίρομαι γι' αὐτὴ τὴ βραδιά! Ξαίρεις, μπαμπά, πὼς δὲν ἔχω τάλαντο γιὰ τίποτε· μὰ μπορῶ νὰ χαίρωμαι σὰν ἕνα ὁλάκαιρο σύνταγμα! — [Καὶ τί ὡραῖο ποὺ φαίνεται τὸ καινούργιο τραπεζομάντηλο! Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ πῶ, ἂν καὶ τόχω κεντήσει ἡ ἴδια. Εἶναι σωστὸ καλλιτέχνημα. Νὰ μὴ μοῦ τὸ λερώσετε μόνο!

Λιμπενάου. — Ἐγὼ θὰ προσέξω.

Ἑλένη,] *δείχνοντας τὶς θέσεις.* — Ἐδῶ θὰ καθίσης ἐσύ, ἐδῶ ἐγὼ κι' ἐδῶ ἐκεῖνος.

Λιμπενάου, *σηκώνεται.* — Ἐκεῖνος; Ἐπροχωρήσαμε τόσο;

Ἑλένη, *διορθώνοντας τὸν ἑαυτό της γρήγορα.* — Ἤθελα νὰ πῶ — ὁ Παῦλος.

Λιμπενάου. — Ὅσο πάμε καὶ καλύτερα!

Ἑλένη, *τρέχοντας σ' αὐτὸν καὶ κρύβοντας τὸ κεφάλι της στὸ στῆθος του.* — Ἄχ, μπαμπά!

Λιμπενάου. — Αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀνήκουστη ἱστορία. Μεγαλώνουμε ἕνα κορίτσι, τὸ κοιτάζομε σὰν τὰ μάτια μας καὶ θαρροῦμε, πὼς ἔχομε χτίσει στὴν καρδιά του ἕνα σπιτάκι, νὰ καθόμαστε μονάχοι. Καὶ νάσου κάποια ὡραία ἡμέρα σούρχεται ἕνας κάποιος *ἐκεῖνος* καὶ σὲ πετάει στὰ καλὰ καθούμενα στὸ δρόμο.

Ἑλένη. — Αὐτὸ δὲ θὰ τὸ κάνη ἐκεῖνος. Τὸν ἔβλεπα καὶ πρώτα μὲ καλὸ μάτι, ἀλλὰ τὸν ἐσυμπάθησα γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τὴν καρδιά μου, ὅταν μούειπε πὼς δὲ σέβεται κανέναν ἄλλον ἄνθρωπο περισσότερο στὸν κόσμο ἀπὸ σένα.

Λιμπενάου. — Νά, νά, τώρα μ' ἄρχισες τὶς κολακεῖες.

Ἑλένη, *ζωηρά.* — Καὶ ξαίρεις, μπαμπά, ἂν ἤσουν νεώτερος κι' ἐγὼ δὲν ἤμουν κόρη σου, δὲ θὰ ἐπαντρευόμουν κανέναν ἄλλον ἀπὸ σένα.

Λιμπενάου. — Βέβαια, ἂν μὲ λέγαν Παῦλο.

Ἑλένη. — Γιὰ πές μου, μπαμπά! Ὅταν ἤσουν νέος, δὲ σ' ἀγαπούσαν ὅλα τὰ κορίτσια, ἔ;

Λιμπενάου. — Οὔτε τοὺς ἐπαίρναγε ἀπ' τὸ νοῦ τέτοιο πράμα!

Ἑλένη. — Μπά, τὰ κουτοπράματα!

Παῦλος, *μὲ φράκο κι' ἕνα μπουκέτο ἀπὸ τριανταφύλλα μπαίνει βιαστικὸς ἀπ' τὴ μεσαία θύρα.*

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ

Οἱ προηγούμενοι. Ὁ Παῦλος.

Παῦλος. — Καλὴ σπέρα σας.

Λιμπενάου, *ἔρχεται εἰς προϋπάντησή του.* — Κοίτα, τί ἐπισημότη! Κι' ἀπὸ πότε ἔρχονται μὲ φράκο στὸ στρογγυλό μου τραπέζι; Καὶ τί ὄμορφα λουλούδια! Ἔ, μ' αὐτὸ εἶναι μία ἰδιαίτερη φροντίδα γιὰ μένα! Δόστε τά μου ἐδῶ! *(Πάει νὰ τὰ πάρη.)*

Παῦλος. — Ὄχι, Κύριε Σύμβουλε, τὰ λουλούδια εἶναι — γιὰ τὴ Δεσποινίδα κόρη

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο καὶ τέλος.

σας. Γιατὶ ἐσκόπευα — γιατὶ ἤθελα — *(κατὰ μέρος.)* Δὲ θὰ τὸ βγάλω ἀπ' τὰ χείλη μου ὅλη μου τὴ ζωή!

Λιμπενάου. — Γιὰ τὴν κόρη μου; Κι' ἐγὼ θὰ μείνω πάλι μ' ἄδεια τὰ χέρια; Μά, αὐτὸ εἶναι προσβολὴ — εἶναι θανάσιμη προσβολή!

Παῦλος. — Κύριε Σύμβουλε, ἂν ἤξαιρα —

Λιμπενάου. — Μάλιστα — τὸ βλέπω ἀπὸ καιρό, πὼς οἱ ἐπισκέψεις σας δὲν εἶναι γιὰ μένα καὶ πὼς εἶμαι ἐδῶ ὁλωσδιόλου περιττός. Γι' αὐτὸ ἀποσύρομαι, βαρειὰ πειραγμένος, στὰ δωμάτιά μου. Ἔννοια σας, καὶ δὲ θὰ μὲ ξαναϊδῆτε τόσο γρήγορα! *(Φεύγει ἀπ' τ' ἀριστερά.)*

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

Ἡ Ἑλένη. Ὁ Παῦλος. Κατόπιν **ὁ Λιμπενάου.** Στὸ τέλος **ἡ Ἄννα.**

Παῦλος, *κοιτάζοντάς τον σαστισμένος.* — Δεσποινὶς Ἑλένη, μήπως ὁ μπαμπάς σας ἤθελε νὰ ὑποδηλώσῃ μ' αὐτό, πὼς ἐγὼ — πὼς ἐμεῖς —

Ἑλένη, *κατὰ μέρος.* — Θεέ μου, τί ἀδέξιος ποὺ εἶναι!

Παῦλος. — Δὲ μοῦ ἀπαντᾶτε κι' ἐσεῖς καὶ — δὲ μὲ ρωτᾶτε, τί σημαίνει αὐτὸ τὸ ἐπίσημο φόρεμα κι' αὐτὰ τὰ λουλούδια; *(Μικρὴ διακοπή. Κατόπιν χαρούμενα:)* Ἑλένη, τούειπατε τίποτα;

Ἑλένη, *σιγά.* — Ὄχι. *(Κατὰ μέρος:)* Δὲν ἠμπορῶ βέβαια νὰ τοῦ τὸ πῶ ἐγὼ πρώτη.

Παῦλος, *παίρνοντας ἐπίσημη στάση.* — Δεσποινὶς Ἑλένη, ἡ ἡμέρα αὐτὴ εἶναι ἡ πανηγυρικώτερη ἡμέρα τῆς ζωῆς μου καὶ τὰ λουλούδια αὐτὰ εἶναι ἡ ἀπόδειξη, πὼς ἔγινα ἕνας καινούργιος ἄνθρωπος — χάρις σὲ σᾶς! Γιατὶ ἀπ' τὴν ὥρα, ποὺ μὲ ἐκατηγορήσατε, πὼς σᾶς ἐκατηγόρησα, πὼς δὲν ξαίρετε νὰ χορέψετε, δὲν ἠμποροῦσα κι' ἐγὼ πιὰ νὰ χορέψω — ἠμποροῦσα μόνο νὰ κοιτάζω τὰ μάτια σας καὶ μέσα στὰ μάτια αὐτά μοῦ ἐπαρουσιάστηκε ἕνας καινούργιος, ἕνας ὁμορφότερος, ἕνας καλύτερος κόσμος, ποὺ δὲν εἶχα καμιὰ ἰδέα γι' αὐτὸν προηγουμένως. Κι' ἔτσι συνέβη, ὅλη μου ἡ ὑπόσταση, ἡ καρδιά μου — κάθε παλμὸς τῆς καρδιᾶς μου — καὶ μὲ μιὰ λέξη — *(παρακλητικά:)* Ἑλένη, μὰ βοήθησέ με, καημένη!

Ἑλένη, *τὸν ἀγκαλιάζει ἀπ' τὸ λαιμὸ καὶ τοῦ δίνει ἕνα φιλί.*

Παῦλος, *θριαμβευτικά.* — Ἑλένη, μ' ἀγαπᾶς!

Ἑλένη. — Ἀλλιώς, Παῦλο, δὲ θὰ σὲ ἐβοήθαγα τόσο γλήγορα.

Παῦλος. — Ἄχ, ἀγαπημένη μου, ἄχ, ἐσὺ — *(Θέλει νὰ τὴν ἀγκαλιάσῃ.)*

Ἑλένη. — Στάσου! Πρῶτα πρέπει νὰ τελειώσουμε ἕνα σπουδαῖο ζήτημα. Ἔλα δῶ, θὰ χορέψωμε μαζὶ βάλς. Τόμαθα ἐν τῷ μεταξὺ κρυφά.

Παῦλος. — Ἀλήθεια, τόκανες αὐτό;

Ἑλένη. — Ἀπὸ ὑπερηφάνεια. Θέλω νὰ εἶμαι ἰσότιμη μὲ τὸν ἄντρα μου.

Παῦλος. — Ἄχ, εἶμαι τόσο εὐτυχισμένος! *(Τὴν πιάνει, ἀρχίζουν νὰ χορεύουν βάλς κι' αὐτὸς μετράει τὸ χρόνο.)* Ἕνα, δύο, τρία!

Λιμπενάου, *παρουσιάζεται στὴν ἀριστερὴ θύρα ἀπὸ πίσω καὶ μετράει μαζί.* — Ἕνα, δύο, τρία! Ἕνα, δύο, τρία!

Παῦλος, *χορεύοντας ὁλοένα.* — Κύριε Ὑγιεινομικὲ Σύμβουλε, σᾶς ζητῶ τὴν χεῖρα τῆς κόρης σας!

Λιμπενάου, *προχωρώντας ἀνάμεσό των.* — Ἀγαπημένα μου παιδιά, τέτοια χαρούμενη ἡμέρα εἶχα χρόνια καὶ χρόνια τώρα νὰ ἰδῶ!

Παῦλος, *θερμά.* — Δὲν εἶστε πιὰ θυμωμένος, δὲν εἶν' ἔτσι;

Λιμπενάου, *πιάνοντας τὸ χέρι του.* — Τὸ ἐσκέφτηκα τὸ πράγμα ἐν τῷ μεταξύ. Θὰ σᾶς συχωρέσω μὲ τὴ συμφωνία, πὼς θὰ κάνετε τὸ παιδί μου εὐτυχισμένο. Καὶ τώρα εἶναι ὅλα ἐν τάξει· τώρα μποροῦμε νὰ πιοῦμε τὸ τσάϊ μας.

Ἑλένη. — Μπαμπά, τί λές; Ἔχω ἀκόμη τόσες δουλειὲς στὴν κουζίνα. *(Βάζει κατὰ μέρος τὸ μπουκέτο καὶ πηγαίνει πρὸς τὰ πίσω.)*

Παῦλος, *τὴν ἀκολουθεῖ.*

Λιμπενάου. — Ἔτσι! *(Στὸν Παῦλο.)* Καὶ τοῦ λόγου σου γιὰ ποῦ, παλληκάρι μου;

Παῦλος. — Ἔχω — ἔχω κι ἐγὼ δουλειὲς στὴν κουζίνα.

Ἑλένη καὶ **Παῦλος,** *φεύγουν ἀπ' τὰ πίσω ἀριστερά.*

Λιμπενάου. — Μιὰ ἀκόμη ἔπρεπε νὰ τὰ ἰδῇ ἐτούτα! Τότε θάηταν ἡ βραδιὰ ἀκόμη ὡραιότερη.

[**Ἄννα,** *ἔρχεται ἀπ' τὴ μεσαία θύρα καὶ δίνει στὸ Λιμπενάου μιὰ κάρτα.* — Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐπιθυμεῖ νὰ ἰδῇ τὸν Κύριο Σύμβουλο.

Λιμπενάου. — Τέτοια ὥρα; *(Κοιτάζει τὴν κάρτα.)* Δόκτωρ Μπάρρυ! Ἐδῶ πάλι βρίσκεται αὐτός; *(Γνέφει στὴν Ἄννα νὰ τὸν περάσῃ μέσα.)*

Ὁ Μπάρρυ, *μὲ τ' ἀριστερὸ χέρι δεμένο καὶ μὲ καμπόσα μπλάστρια στὸ πρόσωπο ἔρχεται ἀπ' τὴ μεσαία θύρα.*

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ὁ Λιμπενάου. Ὁ Μπάρρυ.
Ἀργότερα **ἡ Ἄννα.**

Μπάρρυ. — Ἔχω τὴν τιμή.

Λιμπενάου. — Θεὲ καὶ Κύριε, πῶς γινήκατε ἔτσι;

Μπάρρυ. — Κύριε Σύμβουλε — ἐκτροχιάστηκα!

Λιμπενάου. — Ἐκτροχιαστήκατε;

Μπάρρυ. — Μὲ τὸ ἔξπρὲς. Τρομερὴ ταχύτης, γιὰ νὰ ἐξισωθῇ μιὰ καθυστέρηση. Μιὰ μεγάλη καμπύλη καὶ κράχ, κράχ — πετάει τὸ βαγόνι μου ἀπ' τὴ γραμμή. Δουλειὰ μιανῆς στιγμῆς. Εὐτυχῶς κανεὶς δὲν ἔπαθε ἐκτὸς ἀπὸ μένα.

Λιμπενάου. — Δὲ φαίνεται νάπαθε κανένα εὐγενὲς ὄργανο —

Μπάρρυ. — Ὄχι. Μόνο ποὺ ἐπαραμορφώθηκα λιγάκι.

Λιμπενάου. — Φίλτατέ μου, αὐτὸ θὰ ἠμποροῦσε ὁ καθένας νὰ σᾶς τὸ προειπῆ, πὼς κάποτε θὰ σᾶς συνέβαινε κάτι τέτοιο. Μὰ γιατί ταξιδεύετε μέρα-νύχτα ἔτσι;

Μπάρρυ. — Τὸ κάνω γιὰ εὐχαρίστησή μου.

Λιμπενάου. — Ἄ, ἔτσι;

Μπάρρυ. — Δὲν ἀντέχω πολὺ στὸ ἴδιο μέρος. Δὲν ἔχω οὔτε οἰκογένεια, οὔτε ἐπάγγελμα, οὔτε καμιὰ ἀσχολία —

Λιμπενάου. — Μὰ δὲν εἶσαστε Δόκτωρ;

Μπάρρυ. — Ἀμερικάνικος. Ἀλλά, σᾶς παρακαλῶ, αὐτὸ ἀναμεταξύ μας.

Λιμπενάου. — Καὶ ποιό γιατρὸ ἔχετε ὡς τὰ τώρα;

Μπάρρυ. — Τὸ γιατρὸ τοῦ σπητιοῦ μου.

Λιμπενάου. — Καὶ σὲ ποιό μέρος τῆς Εὐρώπης ζῆ ὁ γιατρὸς τοῦ σπητιοῦ σας;

Μπάρρυ. — Στὴ Φραγκφούρτη στὸ Μάϊν. Πολὺ κεντρικὴ θέση. Τὸν προσκαλῶ κάθε φορὰ τηλεγραφικῶς, ὅταν τὸν χρειάζωμαι. Μὰ θάηθελα νὰ συμβουλευθῶ κι' ἐσᾶς.

Λιμπενάου. — Ποῦ μένετε ἐδῶ;

Μπάρρυ. — Στὸ Ξενοδοχεῖο τοῦ Βορρᾶ. Θαυμάσιο Ξενοδοχεῖο. Τιμὲς πολὺ λογικές.

Λιμπενάου. — Τότε θὰ σᾶς ἐπισκεφθῶ αὔριο τὸ πρωΐ. Δὲ βιάζει καὶ πολὺ τὸ πρᾶμα.

Μπάρρυ. — Τὸ ἀργότερο στὶς ὀχτώ, σᾶς παρακαλῶ.

Λιμπενάου. — Γιατί;

Μπάρρυ. — Στὶς ἐννέα φεύγω.

Λιμπενάου. — Τί; Πάλι θὰ ταξιδέψετε;

Μπάρρυ. — Μὲ περιμένουν στὶς Βρυξέλλες. Ἀνοίγει ἡ ἔκθεση. Θὰ γίνουν μεγαλοπρεπεῖς ἑορτές. Μά, ἂς πηγαίνω, γιατὶ βιάζομαι —

Λιμπενάου. — Ὅταν κουβεντιάζετε μὲ κανένα, εἴσαστε κι' ὅλας στὸν παρακάτω σταθμό.

Μπάρρυ, *φεύγει γλήγορα ἀπ' τὴ μεσαία θύρα.*

Λιμπενάου, *κοιτάζοντάς τον.* — Νά κι' ἕνας, πούχει πάρα πολὺ καιρό, μὰ δὲν ξαίρει νὰ τὸν χρησιμοποιήση λογικά.

Ἄννα, *μπαίνει ἀπ' τὴ μεσαία θύρα μὲ μιὰ κάρτα.* — Ὁ Κύριος αὐτὸς παρακαλεῖ μὲ ἐπιμονὴ νὰ τὸν δεχθῆτε.

Λιμπενάου. — Ἄλλος πάλι! Μὰ δὲν εἶναι τώρα ἡ ὥρα τῶν ἐπισκέψεων! *(Βλέπει τὴν κάρτα.)* Ἂς περάση!

Ἄννα, *ἀνοίγει τὴ θύρα καὶ κατόπιν φεύγει.*

Ὁ Κρούσιος, *μπαίνει βιαστικὸς ἀπ' τὴ μεσαία θύρα.*

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ

Ὁ Λιμπενάου. Ὁ Κρούσιος.

Ἀργότερα ἡ **Ἄννα.**

Κρούσιος. — Μὲ συγχωρεῖτε, Κύριε Σύμβουλε, ποὺ σᾶς ἐνοχλῶ τόσον ἀργά. Μὰ τάχω ἐντελῶς χαϊμένα. Εἶμαι ὁ μόνος, ποὺ ἀπόμεινα ἀπ' τὴν οἰκογένειά μου.

Λιμπενάου, *προσφέροντάς του ἕνα κάθισμα.* — Καθίστε καὶ ἐξηγηθῆτε καθαρώτερα!

Κρούσιος. — Εὐχαριστῶ — δὲν μπορῶ νὰ καθίσω — εἶμαι πολὺ ταραγμένος. Χτὲς — σύμφωνα μὲ τὴ συμβουλή σας — ἔφυγε ἡ γυναίκα μου γιὰ τὰ λουτρά. Σήμερα κιόλας τηλεγραφεῖ, πὼς δὲ μπορεῖ ν' ἀνθέξη μονάχη, πὼς εἶναι δυστυχισμένη καὶ πὼς πρέπει νὰ πάη ἀμέσως μαζί της κι' ἡ κόρη μου.

Λιμπενάου. — Αὐτὸ εἶναι εὐεξήγητο στὴ νευρικὴ κατάσταση ποὺ βρίσκεται.

Κρούσιος. — Μόλις ἄκουσε ἡ κόρη μου, πὼς πρέπει νὰ πάη στὴ στιγμὴ στὴ γυναίκα μου καὶ νὰ μείνη ὅλο τὸ καλοκαίρι στὰ πληκτικὰ αὐτὰ σιδηρούχα λουτρά, ποὺ δὲν ξεμυτίζει κανένα ἀντρικὸ πλάσμα, τὴν πιάνουν τὴ φτωχὴ νευρικὰ κλάματα. Εἶχε δόσει τὸ λόγο της νὰ παρευρεθῆ σὲ ἕξι τοὐλάχιστον δεξιώσεις κι' εἶχε ἀγκαζάρει ὅλους τοὺς χορούς. Ἑτοιμάζει γρήγορα τὰ πέντε της μπαούλα, τὴ φέρνω στὸ σταθμό, φεύγει κι' εἶναι τρομερὰ δυστυχισμένη.

Λιμπενάου. — Αὐτὸ εἶναι ὅλο;

Κρούσιος. — Ὤ, ὄχι! Τώρα ἔρχεται ἡ σειρά μου. Εἶμαι κι' ἐγὼ τρομερὰ δυστυχισμένος!

Λιμπενάου. — Μὰ τότε καθίστε τοὐλάχιστον σ' αὐτὴν τὴν καρέκλα. Γιατί, καθὼς γυρίζετε ἔτσι ἀπάνω-κάτω, μὲ κάνετε κι' ἐμένα δυστυχισμένο. *(Τὸν βιάζει νὰ καθίση.)*

Κρούσιος. — Καὶ πιστεύετε, πὼς μπορῶ νὰ βαστήξω ὅλο τὸ καλοκαίρι μονάχος! Μονάχος μὲ τὶς ἐπαγγελματικές μου σκοτοῦρες καὶ ἀναποδιές! Μὰ τότε γιατί ἔχομε τὴν οἰκογένεια, σὰν δὲν μποροῦμε νὰ μοιράσωμε μ' αὐτὴ τὸ βράδυ ὅλες τὶς δυσαρέσκειες, ποὺ ὑποφέρομε ὅλη τὴν ἡμέρα; Καὶ τώρα, ὕστερα ἀπὸ εἰκοσπέντε χρονῶν παντρειά, τώρα ποὺ τὸ φθινόπωρο αὐτὸ θέλω νὰ γιορτάσω τοὺς ἀργυροῦς μου γάμους — *(Λοκιμάζει πάλι νὰ σηκωθῆ.)*

Λιμπενάου, *ξαναβάζοντάς τον στὴν καρέκλα.* — Τοὺς ὑδραργυρένιους σας γάμους, θέλετε νὰ πῆτε.

Κρούσιος, *ἐξακολουθώντας.* — Τώρα ἡ γυναίκα μου κάθεται στὰ σιδηρούχα λουτρά, ἡ κόρη μου κάθεται μαζί της κι' ἐγὼ κάθομαι ἐδῶ!

Λιμπενάου. — Ἀκόμη δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω, τί θέλετε ἀπὸ μένα.

Κρούσιος. — Θέλω νάχετε τὴν καλοσύνη νὰ διατάξετε, νὰ γυρίση ἡ Ἐρνεστίνα τὸ πολὺ σὲ τέσσερις ἑβδομάδες. Ὁμολογῆστε το δά, πὼς ὁ σίδηρος καὶ τὰ τέτοια εἶναι — ἀστεία πράματα!

Λιμπενάου. — Ἂν ἐπρόκειτο γιὰ καμιὰ συνειθισμένη θεραπεία, οἱ τέσσερις ἑβδομάδες θάφταναν καὶ μὲ τὸ παραπάνω. Μὰ ὅπως ἔχουν τώρα τὰ πράγματα, δὲν θὰ συμβουλεύσω νὰ ξαναγυρίση ἡ γυναίκα σας. Ἀπεναντίας θὰ τὴν συμβουλεύσω ἐ-

πιταχτικὰ νὰ μείνη ὅλο τὸ καλοκαίρι στὰ λουτρὰ καὶ τὸ χειμώνα νὰ μὴ γυρίση ἐδῶ, ἀλλὰ νὰ τραβήξη γιὰ τὴν Ἰταλία.

Κρούσιος. — Τί; Καὶ τὸ χειμώνα λοιπὸν θὰ μείνω μονάχος;

Λιμπενάου. — Τὸ μόνο μέσο, γιὰ νὰ θεραπευθῆ ὁριστικὰ ἡ γυναίκα σας, εἶναι ἕνας μακρότερος χωρισμὸς ἀπὸ σᾶς κι' ἀπ' τὴ ζωή, ποὺ κάνει μαζί σας.

Κρούσιος, *πετιέται ἀπάνω σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ ταραγμένος.* — Πῶς;

Λιμπενάου. — Κι' ἐπίσης δὲ θεωρῶ δυστύχημα, ἀλλὰ μεγάλο εὐτύχημα καὶ γιὰ τὴν κόρη σας νὰ μείνη ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερο καιρὸ μακριὰ ἀπ' τὴν κοινωνικὴ τύρβη, ποὺ σιγὰ σιγὰ θὰ τῆς ὑποσκάψη καὶ τὴ δική της ὑγεία.

Κρούσιος. — Κύριέ μου, θέλετε νὰ πῆτε μ' αὐτά, πὼς δὲ νοιώθω νὰ περιποιηθῶ τὴ γυναίκα μου καὶ πὼς ἀνάθρεψα ἄσχημα τὴν κόρη μου; Εἰκοσπέντε χρόνια τώρα δὲν ἔχω ἄλλη σκέψη παρὰ τὴν εὐτυχία τῆς φαμίλιας μου. Ἐμάζευα στὴν ἀρχὴ μάρκο στὸ μάρκο, κατόπιν χιλιάδες στὶς χιλιάδες· κατώρθωσα σιγὰ σιγά, βῆμα μὲ βῆμα, νὰ φτιάσω μιὰ κοινωνικὴ θέση. Καὶ γιατί ὅλα αὐτά; Ἐγὼ δὲν εἶχα τίποτα ἀπ' αὐτά· ἤμουν πάντα βασανισμένος καὶ κατακουρασμένος ἄνθρωπος· ὅλα, ὅλα ἦταν γιὰ τὴν εὐτυχία τῆς γυναίκας μου, γιὰ τὸ μέλλον τοῦ παιδιοῦ μου.

Λιμπενάου. — Κι' ἔτσι δὲ βρήκατε οὔτε μιὰ στιγμή, γιὰ νὰ χαρῆτε ἥσυχα τὴν ὕπαρξή σας μέσα στὸν κύκλο τῶν ἰδικῶν σας — κι' αὐτὸ γιὰ τὴν εὐτυχία τῆς οἰκογενείας σας. Κι' ἔτσι ἀναγκάσατε τὴ γυναίκα σας, ποὺ θὰ τῆς ἀρκοῦσε νὰ ζήση μιὰ ἥσυχη σπητικὴ ζωή, νὰ φορτωθῆ τὰ κουραστικὰ καθήκοντα τῶν κοινωνικῶν δεξιώσεων — κι' αὐτὸ γιὰ τὴν εὐτυχία τῆς οἰκογενείας σας. Κι' ἔτσι ἐπαραχορτάσατε τὴν κόρη σας, πρὶν μεγαλώση ἀκόμη, μὲ χίλιων λογιῶν διασκεδάσεις κι' ἀμβλύνατε πρώϊμα τὴ δροσερὴ καὶ νεανικὴ της αἴσθηση — κι' αὐτὸ γιὰ τὴν εὐτυχία τῆς οἰκογενείας σας. Καὶ τώρα, ὕστερα ἀπὸ εἰκοσπέντε χρόνια, ἔρχεστε σὲ μένα καὶ μοῦ λέτε, πὼς ἡ γυναίκα σας εἶναι δυστυχισμένη, πὼς ἡ κόρη σας εἶναι δυστυχισμένη, πὼς ἐσεῖς ὁ ἴδιος εἶστε δυστυχισμένος — κι' ὅλα αὐτὰ γιὰ τὴν εὐτυχία τῆς οἰκογενείας σας.

Κρούσιος. — Θεέ μου, Θεέ μου, ἂν μποροῦσα νὰ σκεφτῶ, πὼς ὅλη μου ἡ ζωὴ —

Λιμπενάου. — Καὶ ποιός σᾶς ἐμποδίζει ν' ἀρχίσετε μιὰ νέα ζωή; Ἀπ' τὴν παλιὰ ἔτσι κι' ἔτσι δὲν εἴχατε τίποτα. Ἐπήγατε καμιὰ φορὰ στὴν Ἰταλία;

Κρούσιος. — Ναί, μιὰ φορά, ὅταν ἔκλεισα ἕνα δάνειο στὴ Νεάπολη.

Λιμπενάου. — Καὶ δὲν εἴδατε τὴ Ρώμη;

Κρούσιος. — Στάθηκε τὸ τραῖνο εἰκοστρία μόνο λεπτὰ ἐκεῖ.

Λιμπενάου. — Καλὰ λοιπόν! Θὰ σᾶς γράψω μιὰ συνταγή. Δὲν μπορῶ νὰ ἐπιτρέψω στὴ γυναίκα σας νὰ ἔρθη τὸ χειμώνα ἐδῶ· μὰ μπορῶ νὰ ἐπιτρέψω σὲ σᾶς νὰ περάσετε αὐτὸ τὸ χειμώνα μὲ τὴν οἰκογένειά σας στὴν Ἰταλία.

Κρούσιος. — Ἀδύνατο. Δὲν μπορῶ ν' ἀφήσω τὶς δουλειές μου τόσο καιρό.

Λιμπενάου. — Στὸ νέο σας πράκτορα, τὸν Κύριο Κρύχερ, εὑρήκατε ἕναν ἄνθρωπο, ποὺ μπορεῖτε νὰ τοῦ ἐμπιστευθῆτε ὅλες σας τὶς δουλειές. Καὶ μείνετε στὴ Ρώμη ὄχι μισὴ ὥρα μονάχα, ἀλλὰ μισὸ χρόνο. Κι' ὅταν θὰ γυρίσετε ὅλοι σωματικὰ στερεωμένοι καὶ ψυχικὰ ἀνανεωμένοι, τότε θάχετε τέλος πάντων κάτι ἀπ' τὴν ἐργασία σας, θάχετε πράγματι κάτι καμωμένο γιὰ τὴν εὐτυχία τῆς γυναικός σας καὶ γιὰ τὸ μέλλον τῆς κόρης σας.

Κρούσιος. — Κύριε Ὑγιεινομικὲ Σύμβουλε, ἂν ἠμπορούσα νὰ ἐλπίσω — Ναί, ἔχετε δίκιο, δὲν εἶναι ἀκόμη ἀργά. Θέλω ν' ἀπολάψω κι' ἐγὼ τὴ ζωή μου. Πάντως δὲν μπορῶ νὰ λείψω ὅλο τὸ χειμώνα — γίνεται, βλέπετε, ἡ μεγάλη γενικὴ συνέλευση τὸ Γεννάρη. Ἀλλὰ τρεῖς μῆνες ἢ τοὐλάχιστον δυὸ μῆνες μπορῶ νὰ τοὺς θυσιάσω ἡσυχώτατα. Μὰ δὲ θὰ μείνωμε ὅλο τὸν καιρὸ στὴ Ρώμη. Βλέπομε ἐκεῖ, ὅ,τι εἶναι ἀξιοθέατο, κι' ἀπὸ κεῖ πάμε ἀλλοῦ. Θὰ γνωρίσουν ὅλη τὴν Ἰταλία, ἀπὸ πάνω ἕως τὸ μεγάλο δάχτυλο κάτω τῆς μπότας. Ἄλλωστε δίνουν τώρα τὰ πρακτικὰ εἰσιτήρια γιὰ ὅλο τὸ γύρο. Καὶ γιὰ νὰ ἰδῆτε, πόσον ὁριστικὴ εἶναι ἡ ἀπόφασή μου, θὰ πεταχτῶ ἀμέσως στὸ βιβλιοπωλεῖο καὶ θ' ἀγοράσω τὴν «Ἰταλία σὲ ἑξήντα ἡμέρες». *(Φεύγει γρήγορα ἀπ' τὴ μεσαία θύρα.)*

Λιμπενάου. — Νά κι' ἄλλος, ποὺ ἐκτροχιάστηκε μὲ τὸ σιδερόδρομο καὶ ξαναμπαίνει πάλι ἀμέσως σ' αὐτόν. Σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία δὲ γιατρεύεται πιὰ τὸ κακό. Τώρα θὰ βάλη τὴν οἰκογένειά του νὰ τρέχη στὴν Ἰταλία, ὅπως τὴν ἔβαζε ἐδῶ ὡς τὰ τώρα νὰ τρέχη στὰ σαλόνια. — Μὰ ἐγὼ θάθελα τέλος πάντων νὰ πιῶ τὸ τσάϊ μου. *(Πηγαίνει πρὸς τὰ πίσω.)*]

Ἄννα, *ξανάρχεται ἀπ' τὴ μεσαία θύρα πάλι μὲ μιὰ κάρτα.* — Αὐτὴ ἡ Κυρία περιμένει μὲ ἀνυπομονησία στὸ σαλονάκι.

Λιμπενάου. — Μὰ ὅλη ἡ κόλαση ξεχύθηκε ἀπόψε! *(Διαβάζοντας τὴν κάρτα.)* Ἡ Μελανία Ντάλμπεργκ — αὐτὴ τὴν ὥρα! Ἂς περάση!

Ἄννα, *ἀνοίγει τὴ μεσαία θύρα καὶ κατόπιν φεύγει.*

Ἡ Μελανία, *μπαίνει ἀπ' τὴ μεσαία θύρα.*

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ

Ὁ Λιμπενάου. Ἡ Μελανία.

Μελανία, *πολὺ ταραγμένη.* — Κύριε Σύμβουλε — ἀγαπητέ μου φίλε — ὤ, δὲν μπορῶ πιά! *(Πέφτει σ' ἕνα κάθισμα.)*

Λιμπενάου. — Γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τί συνέβη;

Μελανία. — Ὁ ἄντρας μου μούδειξε τὴν πόρτα!

Λιμπενάου, *μὴ καταλαβαίνοντας ἀκόμη.* — Τί ἔκανε;

Μελανία. — Δὲ θέλει ν' ἀνεχθῆ κανένα πιὰ στὸ ἀτελιέ, θέλει νὰ κρατήση τὸ σπήτι μονάχα γιὰ τὸν ἑαυτό του. Εἶναι σὰν μανιακός. Μ' ἔδιωξε ἀπ' τὸ σπήτι.

Λιμπενάου. — Τώρα εἶναι ποὺ δὲν καταλαβαίνω τίποτα!

Μελανία. — Στὴν ἀπελπισία μου ἐσκέφτηκα πρώτα πρώτα ἐσᾶς καὶ τὴν παλιά σας φιλία. Στὸ σπήτι δὲν ξαναγυρίζω μὲ κανένα τρόπο. Δὲν ξαίρω, τί νὰ κάνω. Πρέπει αὔριο νὰ βρῶ ἕνα ἄλλο ἀτελιὲ κι' ἄλλο σπήτι. Ἀπόψε εἶμαι ἄστεγη. Θέλετε νὰ μ' ἀφήσετε νὰ μείνω ἀπόψε ἐδῶ;

Λιμπενάου. — Τὸ λέτε στὰ σοβαρά;

Μελανία. — Ἀλλιῶς πρέπει νὰ πάω σὲ κανένα ξενοδοχεῖο.

Λιμπενάου. — Ὄχι, προτιμῶ νὰ μείνετε στὸ Hôtel Λιμπενάου. Γιατὶ ἀλλιῶς μπορεῖτε στὸ τέλος νὰ κάνετε καὶ κουτότερες τρέλλες.

Μελανία. — Κουτότερες τρέλλες;

Λιμπενάου. — Ἢ θαρρεῖτε γιὰ ἰδιαιτέρως μεγαλοφυὲς τὸ ὅτι τὸ σκάσατε στὰ καλὰ καθούμενα ἀπὸ τὸν ἄντρα σας;

Μελανία. — Μὰ σᾶς λέω, πὼς μ' ἔδιωξε.

Λιμπενάου. — Σᾶς ἔδιωξε — ὡραία. Ὅσο γι' αὐτὸ δὲν μποροῦμε νὰ κάνωμε τίποτε ἄλλο. *(Ἀνοίγει τὴ μπροστινὴ μεγάλη θύρα πρὸς τ' ἀριστερά.)* Σᾶς κάνει αὐτὸ ἐδῶ τὸ δωμάτιο;

Μελανία. — Ὦ — εἶναι καλύτερο ἀπ' ὅ,τι θὰ μποροῦσα νὰ ζητήσω.

Λιμπενάου. — Ἐφέρατε μαζὶ μεγαλύτερα μπαούλα ἢ μονάχα κανένα βαλιτσόνι τοῦ χεριοῦ;

Μελανία. — Ἔφυγα, ὅπως ἤμουν. Θὰ στείλω ἀργότερα στὸ σπήτι νὰ πάρω τὰ περισσότερο ἀναγκαῖα πράματα.

Λιμπενάου. — Πολὺ καλά. Πηγαίνετε τώρα ἐκεῖ μέσα νὰ συνέρθετε καὶ κατόπιν μιλοῦμε διεξοδικώτερα γιὰ τὸ ζήτημα. Ἂν χρειασθῆτε τίποτε, χτυπᾶτε μιὰ φορὰ γιὰ τὸν καμαριεράκο καὶ δυὸ φορὲς γιὰ τὸν καμαριέρη.

Μελανία. — Δὲν μπορεῖτε νὰ φαντασθῆτε, πόσο εἶμαι δυστυχισμένη! *(Φεύγει ἐμπρὸς ἀριστερά.)*

Λιμπενάου, *σείνοντας τὸ κεφάλι του.* [— Ἐκτροχίαση νούμερο τρία!]

Ὁ Μάξ, *μπαίνει βιαστικὸς ἀπ' τὴ μεσαία θύρα.*

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ

Ὁ Λιμπενάου. Ὁ Μάξ.

Ἀργότερα ἡ **Ἄννα.**

Μάξ. — Κύριε Ὑγιεινομικὲ Σύμβουλε!

Λιμπενάου, *κατὰ μέρος.* — Νά κι' ὁ ἄλλος!

Μάξ. — Δόξα σοι ὁ Θεός, ποὺ σᾶς βρίσκω. Νά, ἔτσι καθὼς μὲ βλέπετε, εἶμαι διωγμένος ἀπὸ τὸ σπήτι μου!

Λιμπενάου. — Τί μοῦ λέτε! Κι' ἀπὸ ποιόν;

Μάξ. — Ἀπ' τὴ γυναίκα μου.

Λιμπενάου. — Κύριε, ἀστειεύσαστε μαζί μου;

Μάξ. — Ὄχι, δυστυχῶς! Μοῦ ἀπόδειξε, πὼς ὅλον αὐτὸ τὸν καιρὸ ἤμουν μονάχα ἀνεκτὸς καὶ πὼς δὲν ἔχω κανένα δικαίωμα νὰ ταράξω τὴ μοναρχία της. Εἶμαι ὁ ἀσθενέστερος καὶ γι' αὐτὸ ἄδειασα τὸν τόπο.

Λιμπενάου, *κατὰ μέρος.* — Θαυμάσια! Κι' οἱ δυὸ εἶναι διωγμένοι ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο!

Μάξ. — Αὔριο τὸ πρωῒ θὰ πάω νὰ βρῶ κατοικία. Θὰ ἐνοικιάσω ἕνα δωμάτιο ἐπιπλωμένο, ὅπως ταιριάζει γιὰ ἕνα λόγιο δίχως ἀξιώσεις. Μὰ ἐπειδὴ δὲν ἤθελα νὰ φιλοξενηθῶ ἀπ' αὐτὴν οὔτε μιὰ ὥρα περισσότερο γιὰ χάρη καὶ γιὰ εὐσπλαχνία, θὰ σᾶς παρακαλούσα νὰ μ' ἀφήσετε νὰ μείνω αὐτὴ τὴ νύχτα ἐδῶ.

Λιμπενάου. — Τί καλά, ποὺ ἐθυμηθήκατε σὲ τούτη τὴν περίσταση τὸ ξενοδοχεῖο μου!

Μάξ. — Μὲ ὑποχρεώνετε πολὺ καὶ σᾶς εἶμαι εὐγνώμων.

Λιμπενάου. — Δὲν ὑπάρχει λόγος. Τὸ σπήτι μας εἶναι καὶ γι' αὐτὴ τὴ δουλειά.

Μάξ. — Τὸ ξαίρω. Μὲ ἐφιλοξενήσατε κι' ἄλλη μιὰ φορά, ὅταν πρωτοήρθα ἐδῶ. *(Δείχνει τὸ δωμάτιο, ποὺ εἶναι μπροστὰ ἀριστερά.)* Νά ἐδῶ — σ' αὐτὸ τὸ δωμάτιο. *(Διευθύνεται κατὰ 'κεῖ.)*

Λιμπενάου. — Σταθῆτε! Θαρρεῖτε, πὼς εἶσθε ὁ μόνος φιλοξενούμενος; Ἐκεῖ κάθεται πιὰ μιὰ διακεκριμένη Κυρία. *(Πηγαίνει στὴ δεξιὰ θύρα καὶ τὴν ἀνοίγει.)* Μὰ ἐδῶ ἔχω ἕνα ἄλλο ὅμορφο καὶ χαρούμενο δωμάτιο μὲ πρωϊνὸ ἥλιο. Ἂν σᾶς ἀρέση αὐτὸ —

Μάξ. — Φυσικὰ μ' ἀρέσει.

Λιμπενάου. — Τότε περάστε, ἀναπαυθῆτε καὶ μείνατε μέσα, ὥσπου νὰ σᾶς φωνάξω. Γιὰ τὸ table d'hôte θὰ χτυπήση κουδούνι. *(Τὸν σπρώχνει πρὸς τὴ θύρα.)*

Μάξ, *φεύγοντας.* — Ἄχ, ἂν ἠξαίρατε, σὲ τί ἐλεεινὴ κατάσταση ποὺ βρίσκομαι! *(Φεύγει πρὸς τὰ δεξιά.)*

Λιμπενάου, *μονάχος, χτυπώντας τὰ χέρια του.* — Μπράβο! Δὲ μοῦ μπήκαν τοῦ κάκου κι' οἱ δυὸ μέσ' στὸ δίχτυ. Μὰ τούτη τὴ φορὰ τέλος πάντων θὰ γιατρευτοῦνε!

Ἄννα, *ἀπ' τὴ μεσαία θύρα μὲ μιὰ κάρτα.* — Τοῦτος ὁ Κύριος παρακαλάει μὲ ἐπιμονὴ —

Λιμπενάου. — Τί, ἄλλος πάλι; Ὄχι! Τώρα πιὰ δὲν μπαίνει ἄλλος μέσα!

Ἄννα. — Ὁ Κύριος θέλει νὰ μιλήση μὲ τὴν Κυρία Ντάλμπεργκ.

Λιμπενάου. — Αὐτὸ εἶν' ἄλλο πρᾶμα. Πέρασε τὸν Κύριο ἐδῶ καὶ εἰδοποίησε τὴν Κυρία Ντάλμπεργκ. Εἶναι ἐκεῖ! *(Δείχνει τὴ θύρα, πούναι μπρὸς ἀριστερά.)*

Ἄννα, *φεύγει ἀπ' τὴ μεσαία θύρα.*

Λιμπενάου. — Χόππ, χόππ! Τώρα μπαίνω κι' ἐγὼ στὸ ἄγριο κυνήγι! *(Φεύγει ἀπὸ πίσω ἀριστερά.)*

Ὁ Βαρῶνος Τρόλλ, *ἔρχεται ἀπ' τὴ μεσαία θύρα, ἀκολουθούμενος ἀπ' τὴν Ἄννα.*

ΣΚΗΝΗ ΟΓΔΟΗ

Ὁ Βαρῶνος. Κατόπιν **ἡ Μελανία.** Ἀργότερα **ὁ Λιμπενάου.**

Βαρῶνος. — Πέτε στὸν Κύριο Ὑγειονομικὸ Σύμβουλο, πὼς δὲν θὰ τὸν ἐνοχλούσα, ἂν δὲν μέφερνε ἐδῶ μιὰ πολὺ σπουδαία ὑπόθεση —

Ἄννα. — Θὰ τὸ εἰπῶ. *(Χτυπάει τὴ μπροστινὴ ἀριστερὴ θύρα.)*

Μελανία, *ἀπὸ μέσα.* — Ἐμπρός!

Ἄννα, *δίνοντας τὴν κάρτα τοῦ Βαρώνου ἀπ' τὴν ἀνοιγμένη θύρα.* — Κυρία, αὐτὸς ὁ Κύριος σᾶς ζητεῖ. *(Φεύγει ἀπ' τὴ μεσαία θύρα.)*

Μελανία, *ἀπὸ μέσα.* — Ἔρχομαι. *(Παρουσιάζεται.)* Ὁ Κύριος Βαρῶνος — Σεῖς ἐδῶ; Πῶς ἐμάθατε —;

Βαρῶνος. — Ἔρχομαι ἀπ' τὸ σπήτι σας. Ὁ ὑπηρέτης σας μούειπε, πὼς ἐφύγατε ἀπ' αὐτοῦ σὰν ἀπελπισμένη. Ἀμέσως ἐνόησα, πὼς ἔγινε ἐκεῖνο, ποὺ ἀπὸ καιρὸ εἶχα καταλάβει, πὼς θὰ γίνη. Ἔστειλα τὸν ὑπηρέτη νὰ σᾶς ἀκολουθήση. Ὁ δρόμος σας ἦταν πρὸς τὰ ἐδῶ. — Πρέπει τέλος πάντων νὰ ἀναγνωρίσετε, πὼς δὲν ὑπάρχει κανένα μέσο, γιὰ νὰ γεφυρώση τὸ χάσμα, ποὺ σᾶς χωρίζει ἀπ' τὸν σύζυγό σας. Γι' αὐτὸ θὰ ζητήσετε μιὰ καρδιά, ποὺ συμμερίζεται τὸν ἐλεύθερο παλμὸ τῆς ἰδικῆς σας καὶ ποὺ μπορεῖ νὰ νοιώση πράγματι τὴ μεγάλη σας ψυχή.

Μελανία. — Εἶναι ἀκόμη ἡ γλώσσα τῆς φιλίας αὐτή, Κύριε Βαρῶνε;

Βαρῶνος. — Ἀφῆστε κατὰ μέρος αὐτὴ τὴν κρύα καὶ δίχως περιεχόμενο λέξη! Τὸ ξαίρετε ἀπὸ πολὺν καιρό, πὼς ποτὲ δὲ σᾶς ἐνόμισα χαϊμένη γιὰ μένα καὶ πὼς ἦταν κάποιο βαθύτερο αἴσθημα ἐκεῖνο, ποὺ μ' ἔκανε ὅλον αὐτὸ τὸν καιρὸ νὰ ὑποφέρω τὰ χειρότερα μαρτύρια — μαρτύρια τῆς συμπαθείας, μαρτύρια τῆς ζήλειας. Τὸ ξαίρετε, Μελανία, πὼς σᾶς ἀγάπησα ἀπὸ τὴν πρώτην ὥρα, ποὺ σᾶς ἐγνώρισα, πὼς σᾶς λατρεύω — σήμερα, ὅπως τότε!

Μελανία, *ταραγμένη βαθειά.* — Θεέ μου — Θεέ μου, αὐτὸ δὲν τὸ ἐγνώριζα. Τότε εἶμαι ἐγὼ ἡ ἔνοχος — ναί, ἐγώ. *(Πέφτει σ' ἕνα κάθισμα.)*

Βαρῶνος. — Καὶ εἶναι ἐνοχὴ νὰ ἔχετε γλυτώσει τέλος πάντων ἀπὸ ἀνάξια δεσμά;

Μελανία, *πετιέται ἀπάνω.* — Ἀνάξια δεσμά! Ἔτσι ὀνομάζετε τὸ γάμο μου; Ἔτσι ὀνομάζετε τὴν ἀγάπη μου σ' ἕναν ἄντρα, ποὺ τὸν ἐπίκρανα ἀνήκουστα, ποὺ δὲ θὰ μπορέση νὰ μοῦ συχωρέση ποτέ, ὅ,τι ἔκανα ἀπὸ ἄγνοια, ὅ,τι ἔκανα ὁλωσδιόλου ἀνίδεη! Ναί, ἀνίδεη! Γιατὶ μὲ εἴχατε ἀπατήσει!

Βαρῶνος, *φλογερά.* — Μελανία, αὐτὴ ἡ λέξη —!

Μελανία. — Μὲ ἐμπιστοσύνη ἔβαλα τὴν τύχη τοῦ ἀντρός μου στὰ χέρια σας, γιατὶ αὐτὰ τὰ χέρια τὰ ἐνόμιζα καθαρά. Ὅ,τι στὴν ἄκακη τύφλωσή μου ἐπερνοῦσα γιὰ φιλικὴ ὑπηρεσία, αὐτὸ ἦταν προδοσία τῆς τιμῆς τοῦ ἀντρός μου, τῆς δικῆς μου τῆς τιμῆς.

Βαρῶνος. — Σᾶς ἀγαπῶ — ναί! Διπλὴ ἦταν ἡ ἀνιδιοτέλειά μου, ὅταν ἐφάνηκα πρόθυμος νὰ ἐξυπηρετήσω τὸν ἄντρα σας. — Καὶ σὲ τί ἠμπόρεσα νὰ τὸν βοηθήσω; Πιστεύετε στ' ἀλήθεια, πὼς ὁ Ὑπουργὸς χαρίζει τὶς θέσεις του μὲ μιὰ δική μου κουβέντα;

Μελανία, *χαρούμενη.* — Δὲ σᾶς χρωστεῖ λοιπὸν τὴν καθηγεσία;

Βαρῶνος. — Τὴν χρωστεῖ στὸ ἔργο του.

Μελανία, *μὲ τὴ μεγαλύτερη χαρά.* — Εὐλογημένος ὁ Θεός! Τότε ἠμποροῦν νὰ διορθωθοῦν ὅλα, ὅλα! Ἦταν γιὰ μένα μιὰ σκληρή, μὰ δίκαιη τιμωρία, ποὺ ἐζήτησα ἕως τώρα μιὰν ἄλλη θέση παρὰ νάειμαι δίπλα στὸν ἄντρα, ποὺ ἀγαπῶ.

Βαρῶνος. — Καὶ τὸν ἀγαπᾶτε ἀκόμη;

Μελανία. — Τὸν ἀγαπῶ καὶ θὰ διορθώσω μὲ χαρούμενη ἀφοσίωση τὸ σφάλμα μου ἀπέναντί του.

Λιμπενάου, *ἀπὸ πίσω ἀριστερά.* — Μὲ συγχωρεῖτε, Κύριε Βαρῶνε, ποὺ δὲ σᾶς ἐχαιρέτισα ἀμέσως. Εἰς τί χρεωστῶ τὴ σπάνια τιμή;

Βαρῶνος, *σαστισμένος.* — Κύριε Ὑγειονομικὲ Σύμβουλε — ἤθελα μόνο νὰ φέρω μιὰ σπουδαία εἴδηση στὴν Κυρία Ντάλμπεργκ.

Λιμπενάου. — Μὰ δὲν ξαίρετε, πὼς ἡ Κυρία Ντάλμπεργκ τώρα λέγεται Κυρία Βάϊπρεχτ;

Βαρῶνος, *κάνει μιὰ τυπικὴ ὑπόκλιση στὴ Μελανία. Μὲ ἔμφαση.* — Ἀπὸ σήμερα δὲ θὰ τὸ λησμονήσω ποτὲ πιά. *(Φεύγει ἀπ' τὴ μεσαία θύρα.)*

ΣΚΗΝΗ ΕΝΑΤΗ

Ὁ Λιμπενάου. Ἡ Μελανία.

Λιμπενάου, *[κοιτάζοντας κατὰ τὸ Βαρῶνο.* — Φαίνεται, πὼς κι ἄλλος πάλι ἐξετροχιάστηκε. *(Στὴ Μελανία.)]* Πιστεύω, πὼς θὰ συνειθίσατε τελείως στὸ σπήτι μου. Δὲν εἶναι, ἀλήθεια, ἐδῶ ἡσυχώτερα παρὰ σ' ἐκεῖνο τὸ σπήτι, ποὺ εὐτυχῶς ἐφύγατε ἀπ' αὐτό;

Μελανία. — Ἄχ, ἀγαπητέ μου φίλε, θάηταν γιὰ μένα καλύτερα νὰ μὴν εἶχα ἀφήσει ποτὲ τὸ σπήτι ἐκεῖνο!

Λιμπενάου. — Ἀφήσει; Μά, θαρρῶ, ἐκεῖνος ὁ λυσσασμένος σᾶς πέταξε στὸ δρόμο. Καὶ φυσικὰ δὲ σᾶς ἀπόμενε τίποτε ἄλλο πιά, παρὰ νὰ σωθῆτε ἀπὸ τὰ νύχια του. Καὶ τώρα εἴσαστε ἐδῶ, ποὺ δὲ σᾶς ἐνοχλεῖ κανείς καὶ θὰ πιῆτε μαζί μας τὸ τσάϊ σας μὲ ὅλη σας τὴν ἡσυχία.

Μελανία,— Μὰ δὲν καταλαβαίνετε, πόσο πικρὸ θὰ μοῦ φανῆ αὐτὸ τὸ τσάϊ; Ἐδῶ σ' αὐτὸ τὸ τραπέζι ἔχω περάσει τὶς ὡραιότερες ὧρες μου. Θυμάμαι ἀκόμη τὴ βραδιά, ποὺ ἐπρωτογνώρισα τὸ Μάξ. Σεῖς κι' ἡ Ἑλένη εἴχατε ἀργήσει νὰ ρθῆτε. Ἐσκοτείνιαζε. Καθόμαστε ἐδῶ μονάχοι μας, ὁ ἕνας ἀπέναντι στὸν ἄλλο — στὰ μισοσκότεινα. Μπορέσαμε νὰ ἰδωθοῦμε στὰ μάτια, ὅταν ὁ Μάξ ἄναψε τὸ φῶς. Ἕνα μπουκέτο ἀπὸ τριαντάφυλλα ἦταν ἀνάμεσό μας καὶ στὴ στιγμὴ ἐνοιώσαμε, πὼς ὁ ἕνας ἦταν πλασμένος γιὰ τὸν ἄλλο. Ἐδῶ εἴμαστε συχνὰ μαζί, χωρὶς νὰ σκοτιζώμαστε γιὰ τὸν κόσμο ἐκεῖ ἔξω. Ἐδῶ ἐκουβεντιάζαμε, ὅ,τι μᾶς ἔλεγε ἡ καρδιά μας. Ἐδῶ δίπλα μου ἐκαθόταν ὁ ἄντρας, ποὺ ἀγαπούσα —

Λιμπενάου, — Καὶ ποὺ μὲ τὴν παντρειὰ τὸν ἐχάσατε ὕστερα ἀπὸ τὰ μάτια σας.

Μελανία, — Ἔφταιξα πολὺ ἀπέναντί του. Δὲ θὰ μπορέση ποτὲ νὰ μὲ συχωρέση.

Λιμπενάου,— Κι' ἐγὼ εἶμαι βέβαιος γι' αὐτό. Γι' αὐτὸ βγάλτε τον αὐτὸν τὸν Κύριο ἀπ' τὸ κεφάλι σας! Καὶ τί χρειαζόστε ἕναν ἄντρα; Ἐσεῖς ἔχετε δὰ τὴν τέχνη σας!

Μελανία, — Τὴν τέχνη μου; Καὶ μπορεῖ αὐτὴ νὰ μὲ κάμη νὰ ξεχάσω τὴ χαΐμένη εὐτυχία; Μπορεῖ ἡ τέχνη ν' ἀντικαταστήση τὴν ἀγάπη;

Λιμπενάου, — Σὲ σᾶς μπορεῖ. Χαρῆτε, ποὺ γινόσαστε ὁλοένα πιὸ διάσημη, καὶ φανῆτε ἀπόψε στ' ἀληθινὰ εὔθυμη!

Μελανία.— Εὔθυμη — μακριὰ ἀπ' αὐτόν!

Λιμπενάου. — Μὰ δὲν εἶναι ἀπόψε ἡ πρώτη βραδιά, ποὺ περνάτε μακριὰ ἀπ' αὐτόν. Καὶ σήμερα ἄλλωστε πρέπει νὰ μᾶς βοηθήσετε νὰ γιορτάσωμε τοὺς ἀρραβῶνες τῆς κόρης μου.

Μελανία, *μὲ ἔκπληξη.* — Ἀρραβωνιάστηκε ἡ κόρη σας;

Λιμπενάου. — Μὲ τὸν Παῦλο Κρύχερ.

Μελανία, *ἀναστενάζοντας.*—Τί εὐτυχισμένοι!

Λιμπενάου. — Ναί, εἶναι. Γιατὶ δὲν ἔχουν καμιὰν ἄλλη φιλοδοξία παρὰ ν' ἀγαπᾶ ὁ ἕνας τὸν ἄλλο!

Μελανία, *ἐπαναλαμβάνοντας μὲ συγκίνηση.* — Ν' ἀγαπᾶ ὁ ἕνας τὸν ἄλλο!

Λιμπενάου.— Καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, ἔχομε ἀπόψε κι' ἕναν ἄλλο ἐπισκέπτη. Ἐδῶ, *(δείχνοντας δεξιά,)* μένει ἕνας νέος, ποὺ ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἐπιθυμεῖ διακαῶς νὰ σᾶς γνωρίση.

Μελανία. — Μὰ δὲν ἔχω ἀπόψε οὔτε τὴν παραμικρὴ διάθεση —

Λιμπενάου. — Εἶναι ἕνας εἰλικρινὴς θαυμαστής σας.

Μελανία. — Πότε θὰ ἡσυχάσω τέλος πάντων ἀπὸ τοὺς θαυμαστάς μου!

Λιμπενάου. — Ἀρκεῖ νὰ διακρίνετε τοὺς ἀληθινοὺς ἀπὸ τοὺς ψεύτικους. Πηγαίνετε τώρα ἐκεῖ μέσα κι' ἔχετε λίγη ὑπομονή. Μόλις χτυπήσω τὸ κουδούνι γιὰ τὸ τσάϊ, σᾶς παρακαλῶ νὰ ρθῆτε μ' ὅσο τὸ δυνατὸν πιὸ χαρούμενο πρόσωπο.

Μελανία. — Εἶναι μεγάλη θυσία αὐτή, ποὺ θὰ κάνω γιὰ σᾶς.

Λιμπενάου, *τὴ συνοδεύει ἕως τὴν μπροστινὴ ἀριστερὴ θύρα.*

Μελανία, *φεύγει ἀριστερά.*

Λιμπενάου. — Τώρα στὸν ἄλλο κακοποιό! *(Πηγαίνει πρὸς τὰ δεξιὰ κι' ἀνοίγει τὴ θύρα.)* Ἐλάτε ἔξω, ἐλλογιμώτατε!

Ὁ Μάξ, *ἔρχεται ἀπ' τὰ δεξιὰ μ' ἕνα πανὶ γύρω ἀπ' τὸ κεφάλι.*

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ

Ὁ Λιμπενάου. Ὁ Μάξ.

Μάξ. — Τί θέλετε;

Λιμπενάου. — Τί στολίδι εἶναι αὐτό, ποὺ φορέσατε στὸ κεφάλι;

Μάξ. — Βάζω στὸ κεφάλι μου ὅλο κρύα ἐπιθέματα.

Λιμπενάου. — Βγάλτε τὸ κολοκύθι αὐτὸ ἀπὸ κεῖ! Δὲν μπορεῖ κανεὶς ἔτσι νὰ σᾶς παρουσιάση σὲ μιὰ Κυρία.

Μάξ. — Ποιά Κυρία;

Λιμπενάου. — Μὰ σᾶς εἶπα καὶ στὴν ἀρχή, πὼς ἔχομε μιὰ ἐπίσημη ἐπίσκεψη. Ἡ ἐπίσημη αὐτὴ προσωπικότης φλέγεται ἀπὸ τὸν πόθο νὰ συναντήση τέλος πάντων μιὰ φορὰ τὸν συγγραφέα τῆς Ἱστορίας τῶν Λαγγοβάρδων.

Μάξ. — Τότε πέστε, σᾶς παρακαλῶ, στὴν Κυρία, πὼς εἶμαι ὁλωσδιόλου ἀκαταλόγιστος.

Λιμπενάου. — Αὐτὸ πρέπει νὰ τῆς τὸ πῆτε ὁ ἴδιος· γιατὶ ἐμένα δὲ θὰ μ' ἐπίστευε. Πρέπει νὰ τὴν ὁδηγήσετε κατόπιν στὸ τραπέζι.

Μάξ. — Ὄχι, μὴν ἔχετε αὐτὴ τὴν ἀξίωση ἀπὸ μένα! Νὰ ὁδηγήσω σ' αὐτὸ τὸ τραπέζι μιὰ ξένη πληκτικὴ Κυρία, σ' αὐτὸ τὸ τραπέζι, ποὺ ἐγνώρισα κι' ἀγάπησα τὴ Μελανία! — Πιστεύετε, πὼς θὰ ἦταν ἀκόμα δυνατὴ μιὰ συμφιλίωση;

Λιμπενάου. — Ἀφοῦ σᾶς ἔδειξε τὴν πόρτα; Ἀκατανόητο!

Μάξ. — Ναί, ἀκατανόητο! — Θὰ βάλω ἕνα νέο ψυχρὸ ἐπίθεμα. *(Θέλει νὰ φύγη.)*

Ὁ Παῦλος κι' **ἡ Ἑλένη** *ἔρχονται ἀπὸ πίσω ἀριστερά.*

ΣΚΗΝΗ ΕΝΔΕΚΑΤΗ

Οἱ προηγούμενοι. Ὁ Παῦλος. Ἡ Ἑλένη.

Παῦλος. — Ἄ, ἐδῶ εἶναι ὁ λατρευόμενος ἥρως τῆς ἡμέρας, ὁ περίφημος καθηγητὴς Μάξ Βάϊπρέχτ!

Λιμπενάου καὶ **Ἑλένη.** — Καθηγητής;

Μάξ, *ἀποκρούοντάς το.* — Ὄχι, ὄχι!

Παῦλος. — Μὰ δὲν ἐδιάβασες τὰ ἐσπερινὰ φύλλα;

Μάξ. — Ὄχι!

Παῦλος, *βγάζοντας μιὰ ἐφημερίδα καὶ διαβάζοντάς την.* — «Ὁ ὑφηγητὴς τοῦ ἐνταῦθα Πα-

νεπιστημίου κύριος Δόκτωρ Μάξ Βάϊπρεχτ διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς 'Ιστορίας. Κατ' ἐπισήμους πληροφορίας ἡ σχολὴ ἐχαρακτήρισεν ἐν τῇ προτάσει της ὁμοφώνως τὸ ὑποβληθὲν ἔργον τοῦ κυρίου Βάϊπρεχτ ὡς πρότυπον».

Μάξ, *βγάζοντας τὸ πανὶ ἀπ' τὸ κεφάλι του.* — Εἶναι ἀλήθεια, εἶναι ἀλήθεια; Χρωστῶ τὸν διορισμό μου στὸν ἑαυτό μου, μονάχα στὸν ἑαυτό μου!

Παῦλος. — Ναί, ἀγαπημένε μου φίλε, εἶσαι τὸ ἀντικείμενο τῆς συζητήσεως σ' ὅλη τὴν πόλη. "Οπου κι' ἂν πάῃ κανείς, μιλοῦν γιὰ σένα. Μερικοὶ μάλιστα μὲ ἐρώτησαν, ἂν εἶσαι παντρεμένος.

Μάξ. — Τί; Δὲν ξαίραν τίποτα γιὰ τὴ γυναίκα μου;

Παῦλος. — "Ω, ὄχι! Οἱ ρόλοι ἀλλάξαν. Τώρα δὲ λένε πιὰ «'Η κυρία Ντάλμπεργκ κι' ὁ σύζυγός της» παρὰ «'Ο καθηγητὴς Βάϊπρεχτ κι' ἡ σύζυγός του». Γιατὶ ἐσὺ εἶσαι τώρα ἡ διασημότης κι' ἐκείνη τὸ Etcetera.

Μάξ. — Τὸ Etcetera! Αὐτὸ δὲ θὰ τὸ ἀνεχθῶ — ποτὲ — ποτέ! 'Απαιτῶ τὴν ἴδια ἀναγνώριση γι' αὐτή· γιατὶ τὴ λατρεύω, τὴν ἀγαπῶ καὶ δὲν μπορῶ νὰ ζήσω χωρὶς αὐτή!

Λιμπενάου. — Σ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψη θὰ πρεπε νάειχατε φτάσει λίγο ἐνωρίτερα.

Μάξ. — "Αχ, ἤμουν τυφλωμένος, ἤμουν μανιακός! "Εσφαλα βαρειὰ ἀπέναντί της!

Λιμπενάου. — Στὸν καθένα, ὅ,τι τοῦ ἀνήκει! 'Ηθέλατε νὰ γίνετε διάσημος ἀνήρ. 'Εγινήκατε! Βάλτε τώρα ἄλλο ἕνα ψυχρὸ ἐπίθεμα καὶ δὲ θὰ σᾶς βλάψῃ! Κι' ὅταν χτυπήσῃ τὸ κουδούνι, ἐλάτε στὸ τσάϊ καὶ νάεισαστε εὐχαριστημένος!

Μάξ. — Εὐχαριστημένος! Γιὰ μένα πιὰ δὲν ὑπάρχει εὐχαρίστηση!

Λιμπενάου. — Περάστε ἀπ' ἐδῶ, Κύριε Καθηγητά! *(Τὸν σπρώχνει πρὸς τὴ δεξιὰ θύρα.)*

ΣΚΗΝΗ ΔΩΔΕΚΑΤΗ

Οἱ προηγούμενοι χωρὶς τὸν Μάξ.

Λιμπενάου. — "Ετσι! Τώρα γρήγορα νὰ τελειώσουμε τὴ σκηνοθεσία! Πρῶτα τὸ σαμοβάρι!

'Ελένη. — Τὸ φέρνω ἐγώ! *(Φεύγει βιαστικὴ ἀπ' τὴ μεσαία θύρα.)*

Λιμπενάου. — Καὶ σύ, γαμπρέ μου, θὰ μᾶς δανείσῃς τὰ τριαντάφυλλά σου! Θὰ γίνῃ καὶ δεύτερο συνοικέσιο μ' αὐτά!

Παῦλος, *παίρνει τὸ μπουκέτο, τὸ βάνει σ' ἕνα βάζο καὶ τὸ τοποθετεῖ στὸ τραπέζι.* — Νά τα!

'Ελένη, *ξαναγυρίζει μὲ τὸ σαμοβάρι καὶ τὸ τοποθετεῖ στὸ τραπέζι.* — Νά, μπαμπά!

Λιμπενάου. — 'Ωραῖα! Τώρα ἂς σβήσωμε τὸ φῶς! *(Τὸ σβήνει. Τὸ δωμάτιο γίνεται μισοσκότεινο.)*

Λιμπενάου. — Καὶ τώρα θὰ ξανακάμουν γιὰ δεύτερη φορὰ τὴν πρώτη των συνάντηση. 'Ελάτε, παιδιά! *(Παίρνει τὸ κουδούνι ἀπ' τὸ τραπέζι καὶ πηγαίνει μὲ τὴν 'Ελένη καὶ τὸν Παῦλο στὴ μεσαία θύρα. Στέκεται αὐτοῦ καὶ χτυπάει τὸ κουδούνι δυνατά.)*

Κι' οἱ τρεῖς, *φεύγουν γρήγορα ἀπ' τὴ μεσαία θύρα.*

'Η Μελανία *ἀπ' τ' ἀριστερὰ* κι' **ὁ Μάξ** *ἀπ' τὰ δεξιὰ ἔρχονται συντριμμένοι.*

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΤΡΙΤΗ

'Η Μελανία. 'Ο Μάξ.

Μελανία, *κατὰ μέρος.* — Αὐτὸ τὸ σκοτάδι — 'Ακριβῶς, ὅπως τότε. *(Κάθεται στὸ τραπέζι.)*

Μάξ, *κατὰ μέρος.* — Τί σκοτάδι! — "Οπως ἐκείνη τὴ βραδιά. *(Κάθεται στὸ τραπέζι ἀπέναντί της.)*

Μελανία, *κατὰ μέρος.* — Θαρρῶ, πὼς κάθεται κιόλας αὐτοῦ ὁ θαυμαστής μου.

Μάξ, *κατὰ μέρος.* — Θαρρῶ, ἐδῶ εἶναι κι' ἡ πληκτικὴ Κυρία. *(Σηκώνεται καὶ κάνει μιὰ ψυχρὴ ὑπόκλιση.)*

Μελανία, *ἀνταποδίδει τὸ χαιρετισμό, κλίνοντας λίγο τὸ σῶμα της. Κατὰ μέρος.* — 'Εκεῖ κάθονταν τότε ὁ Μάξ.

Μάξ, *κατὰ μέρος.* — 'Εκεῖ καθόταν ἡ Μελανία! Κι' ἄναψα τὸ φῶς — ἔτσι — *('Ανάβει τὸ φῶς.)*

Κι' οἱ δυό, *κοιτάζονται.*

Μελανία, Μάξ, *μαζί.* — Μάξ! Μελανία! *(Πετιοῦνται ἀπάνω καὶ πέφτει ὁ ἕνας στὴν ἀγκαλιὰ τ' ἀλλουνοῦ.)*

Μελανία. — Μὰ εἶναι παραμύθι αὐτό;

Μάξ. — Εἴμαστε μαγεμένοι! Τὸ παρελθὸν ἦταν ἕνα κακὸ ὄνειρο καὶ βλεπόμαστε σήμερα γιὰ πρώτη φορά!

Μελανία. — Καὶ δὲ θὰ χάσωμε πιὰ ὁ ἕνας τὸν ἄλλο!

Μάξ. — Ποτέ, ποτέ!

Μελανία. — Ναί — ξυπνήσαμε κι' ἀρχίζομε νὰ ζοῦμε!

Μάξ. — Νὰ ζοῦμε γιὰ μᾶς μονάχα, γιὰ τὴν ἀγάπη μας! *(Πηγαίνει στὸ τραπέζι, παίρνει ἕνα τριαντάφυλλο καὶ τῆς τὸ δίνει.)* Τὸ τριαντάφυλλο, ποὺ μούδωκες τότε, ἐμαράθηκε. Μὰ ἄνθισε τώρα μιὰ καινούργια ἄνοιξη!

Μελανία. — Πάρε κι' ἀπὸ μένα ἕνα σημάδι τῆς ἀγάπης μου! *(Τοῦ δίνει ἕνα σημείωμα.)*

Μάξ. — Τί εἶναι αὐτό;

Μελανία. — Μιὰ ἀγγελία, ποὺ θὰ βάλω στὶς ἐφημερίδες.

Μάξ, *διαβάζει.* — «Ζητεῖται ἀμέσως καλὴ μαγείρισσα». *(Πέφτοντας στὰ πόδια της θριαμβευτικά.)* Μελανία! Δὲν τὸ ἄξιζα καθόλου, νὰ γίνω τόσον εὐτυχισμένος!

'Ο Λιμπενάου, ὁ Παῦλος κι' **ἡ 'Ελένη** *μπαίνουν ἀπ' τὴ μεσαία θύρα.*

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Λιμπενάου. — Νά τέλος πάντων! — Δυὸ

φορὲς ὡς τώρα σᾶς ἔχω ἐνώσει. Μὴν περιμένετε νὰ τὸ κάνω αὐτὸ καὶ τρίτη φορά!

Μάξ. — Εἴμαστε ἑνωμένοι — γιὰ πάντα!

Λιμπενάου. — Τότε πρέπει νὰ γιορτάσετε τὸν *ἀληθινό* σας γάμο τὴν ἴδια ἡμέρα μὲ τοῦτο τὸ νέο ζευγάρι.

Μάξ. — Καὶ τί μᾶς δίνετε γιὰ προίκα;

Λιμπενάου. — Ἕνα τέτοιο στρογγυλὸ τραπέζι, σὰν κι' αὐτὸ — Παιδιά, τί λέτε, παίρνομε τέλος πάντων τὸ τσαΐ μας;

Ὅλοι, *κάθονται στὸ τραπέζι, ὁ Λιμπενάου στὴ μέση, τὰ ζευγάρια δεξιὰ κι' ἀριστερά του.*

ΑΥΛΑΙΑ

ΤΕΛΟΣ

ΑΠΕΛΠΙΣΜΟΣ

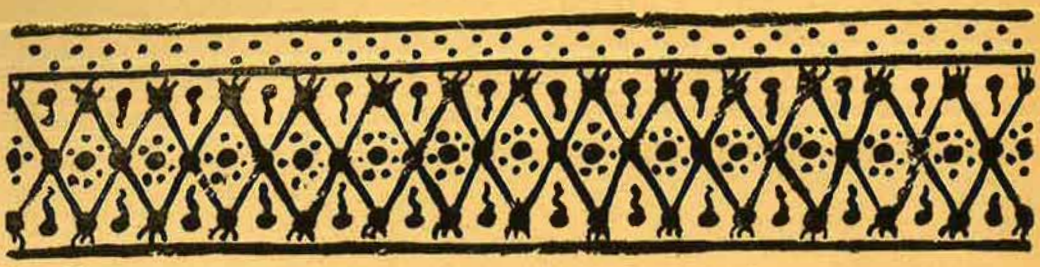
Τῆς μοναξιᾶς μου προσδοκία χειμωνική,
ποὺ πεθυμιὲς χλωμὲς εἶχες ζεστάνει,
στ' ἄχρωμα δάχτυλά μου ἔχεις πεθάνει.
Δὲ σ' ηὗρε μήτε ἡ ἀνοιξιάτικη ἐποχή!

Ἔκλεισες μιὰ σελίδα, τόση δά,
στὴν ἄκρη τῆς καρδιᾶς μου ποὺ ματώνει.
Πῶς νὰ μπορῇς νὰ νιώσῃς πὼς τελειώνει
μιὰ ἀκρούλα φῶς, ποὺ τρέμει, ποὺ πηδᾷ;

Μιὰ ἀκρούλα φῶς, ποὺ ἀγκάλιασες, καθὼς
στὸ τζάμι σου τὴν ἔσπρωξεν ὁ ἀγέρας.
Καὶ τώρα, στὸ θαμπὸ φέγγος τῆς μέρας,
ποὺ σβεῖ τοῦ μαρασμοῦ γερτὸς ἀνθός...

ΙΣΙΔΩΡΑ ΚΑΜΑΡΙΝΕΑ





Ο ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ ΣΕΡΒΙΚΩΝ ΛΑΪΚΩΝ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ

(ΕΞΗ ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ)

Στὴ μνήμη τοῦ ΠΕΤΡΟΥ ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ

Ἡ σερβικὴ λαϊκὴ ποίηση, ἀπ' τὶς πρωτοτυπότερες κι' ἀδρότερες, ὄχι μόνο στὰ Βαλκάνια, μὰ καὶ σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη, εἶναι σχεδὸν ἄγνωστη σὲ μᾶς. Ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ ὁ πρόδρομος τῆς γλωσσικῆς ἀπολύτρωσης κι' ἀναγέννησης τῆς Σερβίας Vuk Stephanovich Karadzitsch (1787-1864) (ὁ Πολίτης καὶ Ψυχάρης μαζὶ τῶν Σέρβων), σκύβοντας στοργικὰ πάνω ἀπ' τὴ φλογερὴ σερβικὴ λαϊκὴ ψυχή, σύναξε μ' ἀγάπη ἀπ' τὸ στόμα της καὶ τύπωσ' ἕνα ὁλόκληρο θησαυρὸ (λαϊκὰ τραγούδια, παροιμίες, παραμύθια), τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι τῆς χώρας του προκάλεσε τὸ μεγαλόστομο θαυμασμὸ τῶν πιὸ κορυφαίων πνευμάτων τοῦ ΙΘ' αἰώνα: ἀπ' τὸν Γκαῖτε ὡς τὸν Μισελέ, ἀπ' τὸν Οὐῶλτερ Σκὼτ ὡς τὸν Μιτσκιεβιτς, κι' ἀπ' τὸν Χέρντερ ὡς τὸν Γκρὴν (1).

Ἡ Σερβία εἶναι προπαντὸς ἡ χώρα τοῦ τραγουδιοῦ. Αὐτὴ δίνει ἕνα ξεχωριστὸ τόνο σ' ὅλη τὴ σλαυϊκὴ ποίηση. Οἱ Σέρβοι ἐνέπνευσαν τὰ τραγούδια τῶν Χαϋδούκων Βουλγάρων, τῶν κλεφτῶν τῆς Ἀλβανίας, ξύπνησαν τὸ τραγοῦδι στοὺς Ρουμάνους, αὐτοὶ δώρησαν στὴν Οὐγγαρία τὸ μεγαλύτερο ποιητή της.

Ἰδιαίτερα, ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες μποροῦμε στὸ σερβικὸ λαϊκὸ τραγοῦδι νὰ ξεχωρίσουμε τὰ στοιχεῖα τῆς δικῆς μας ἐπίδρασης (ἢ καὶ τ' ἀντίθετο), ἀφοῦ εἶναι γνωστὸ πὼς ἡ Σερβία ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Βυζαντίου δέχτηκε βαθειὰ τὴν ἐπίδραση τοῦ Ἑλληνισμοῦ σ' ὅλους τοὺς πνευματικοὺς τομεῖς (2).

Ἡ μακρόχρονη συμβίωση στὴ Βαλκανικὴ τῶν δυὸ λαῶν, ἀποτύπωσε βαθειὰ τὴ σφραγίδα τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ πάνω στὸ σερβικό. Ἡ λαϊκὴ μοῦσα τῶν Σέρβων τραγούδησε κι' ὕμνησε τὰ ἱστορικὰ ἀντραγαθήματα καὶ τὰ φλογερὰ πάθη τῶν ἡρώων της πάνω στὰ μοτίβα ποὺ βρισκε πρόχειρα στὴν ἑλληνικὴ μουσική, ἔτσι ποὺ νὰ εἶναι ὁλοφάνερη ἡ συγγένεια καὶ στὸν ἁπλοϊκὸν ἀκροατή (1).

Δυστυχῶς ὅμως τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι τῶν γειτόνων μας εἶναι σχεδὸν ἄγνωστο στὴν Ἑλλάδα. Οἱ μεταφράσεις ποὺχουν γίνει οὔτε καὶ πολλὲς εἶναι, οὔτε καὶ τῶν καλύτερων τραγουδιῶν. Στὰ 1862 ὁ ἀρχαιολόγος Περβάνογλου, στὸ γνωστὸ περιοδικὸ «Φιλίστωρ», τονίζει σὲ μιὰ μελέτη του τὴν ἀξία τῆς λαϊκῆς μούσας τῶν γειτόνων μας Σέρβων (2).

Δυὸ χρόνια ἀργότερα, ὁ Δαλματὸς N. Tommaseo, ὁ ἀκούραστος ὑπερασπιστὴς τῆς λαϊκῆς μας γλώσσας καὶ μεγάλος θαυμαστὴς τῆς λαϊκῆς σερβικῆς ποίησης, ἐξόριστος στὴ χώρα μας ὕστερ' ἀπὸ τὴ συντριβὴ τῆς βενετικῆς ἐπανάστασης, δημοσίευσε στὸ περιοδικὸ «Χρυσαλλὶς» δεκατέσσερις μεταφράσεις λαϊκῶν τραγουδιῶν (3).

Στὸ ἴδιο περιοδικό, τὸ 1865, ὁ Στέφανος Κουμανούδης, καθηγητὴς τῆς Λατινικῆς Φιλολογίας στὸ Ἀθηναϊκὸ Πανεπιστή-

---

(1) Εἶναι γνωστὸ πὼς ἐκτὸς ἀπ' τὴ σοφὴ Jacobs, ὁ Γκαῖτε κι' ὁ Χέρντερ μετάφρασαν μὲ πολλὴν ἐπιτυχία σερβικὰ τραγούδια.

(2) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου: Τὸ Δημοτικὸν ἆσμα περὶ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, Δ.Ι.Ε.Ε. (1885), τόμ. Β', σελ. 193 κ.ἑ.

(1) Βλ. Σοφίας Κ. Σπανούδη, Ἡ μουσικὴ τῶν Ρουμάνων (ἐφημ. «Ἐλεύθ. Βῆμα» 4/4/39), Δ. Α. Χ(αμουδόπουλου): Λαϊκὴ Ρουμανικὴ μουσικὴ (ἐφημ. «Πρωΐα» 14/4/39), ὅπου ὑποστηρίζεται ἡ γνώμη τοῦ βυζαντινοῦ χαραχτῆρα τῆς λαϊκῆς μουσικῆς τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ.

(2) Ι. Περβάνογλου: Περὶ τῆς Δημοτικῆς τῶν Σέρβων ποιήσεως. Περιοδ. «Φιλίστωρ», τόμ. Γ' (1862), σελ. 542 - 549.

(3) «Χρυσαλλὶς» (1864), τόμ. Β', φυλ. 33, σελ. 269, 270, φυλ. 40, σελ. 494, 495, 496.

μιο δημοσιεύει δεκαπέντε μεταφράσεις (1).

Νὰ χαρακτηριστικὰ τί γράφει σὲ γράμμα του πρὸ τῆ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ:

«Κύριοι συντάκται τῆς Χρυσαλλίδος.

» Εἰς δύο τῶν προηγουμένων τευχῶν τοῦ περιοδικοῦ σας ἐδημοσιεύσατε, καλῶς ποιοῦντες, μεταφράσεις τινὰς σερβικῶν δημοτικῶν ἀσμάτων, ἐκπονηθείσας παρὰ τοῦ ἀξίου ἐν Ἰταλοῖς γραμματολόγου Τωμμασέου. Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ἐκείνων ἔλαβα καὶ ἐγὼ τὸ ἐνδόσιμον νὰ ἐνθυμηθῶ τινάς μου ὁμοίας μεταφράσεις, ἃς εἶχα κάμει πρὸ ἐτῶν, καὶ σήμερον σᾶς τὰς στέλλω πρὸς δημοσίευσιν. Καλὸν βέβαια εἶναι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νὰ πλησιάζωμεν τὰς φυσικὰς πηγὰς τῆς λαογενοῦς ποιήσεως, καθ' ὅσον τὰ περίτεχνα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τὰ κατατηξίτεχνα ποιητικὰ προϊόντα, ἐνίοτε πληθυνόμενα ὑπερμέτρως, ἀπειλοῦν τὴν τοῦ ἐν ἡμῖν φυσικοῦ αἰσθήματος ἀπάμβλυνσιν, ἂν ὄχι καὶ αὐτὴν τὴν ἀπόσβεσίν του. Περὶ δὲ τῶν ἐμῶν μεταφράσεων ἄλλοι ἂς κρίνωσιν· ἐγὼ τόσον μόνον παρατηρῶ, ὅτι ἐπροσπάθησα νὰ μεταφράσω κατὰ λέξιν, εἰς τὸν μετρικὸν ρυθμὸν τῶν πρωτοτύπων.»

Οἱ μεταφράσεις αὐτὲς ἔχουν διπλὴ ἀξία: πρῶτα ἱστορική, γιατί, μαζὶ μὲ τοῦ Tommaseo (2), ἀποτελοῦν τὴν πρώτη προσπάθεια ποὺ ἔγινε γιὰ νὰ γνωρίσει ἡ Ἑλλάδα τὴ σερβικὴ λαϊκὴ ποίηση, ἰσάξια μὲ τὴ δική μας (3)· κι' ὕστερα φιλολογική. Σὲ μιὰν ἐποχὴ ποὺ οἱ ἐχθροὶ τῆς λαϊκῆς γλώσσας ἦταν τόσοι πολλοί, εἶναι ἐξαιρετικὰ ἀξιοπρόσεχτο τὸ ὅτι ὁ Κουμανούδης, μὲ ὅλο τὸ κῦρος τῆς ἐπιβλητικῆς του ἀξίας, διατράνωσε τὴ θερμή του ἀγάπη πρὸς τὴν καταφρονεμένη γλῶσσα τοῦ λαοῦ μας μεταφράζοντας σ' αὐτὴ τὰ σερβικὰ λαϊκὰ τραγούδια. Μὴ ξέροντας σερβικά, δὲ μπορῶ νὰ ἰδῶ ἂν οἱ μεταφράσεις αὐτὲς εἶναι πιστὲς μὲ τὸ πρωτότυπο, καὶ γενικὰ νὰ κρίνω τὴ φιλολογική τους ἀξία. Μὰ δὲ μοῦ φαίνονται νὰ εἶναι πολὺ σιμὰ στὸ ρυθμὸ τοῦ πρωτότυπου καὶ νὰ διατηροῦν τὴν ἁρμονία καὶ τὴν πλαστικότητά του. Καὶ τοῦτο τὸ συμπεραίνω ἀπὸ μιὰ σύγκριση μὲ τὶς μεταφράσεις τοῦ Tommaseo. Πόση διαφορά! Στὴ γλῶσσα, στὸ ρυθμό, σὲ ὅλα! Ἴσως νὰ ὀφείλεται αὐτὸ στὸ ὅτι ὁ Tommaseo χρησιμοποίησε τὸ συνηθισμένο στὴ δική μας λαϊκὴ ποίηση δεκαπεντασύλλαβο, καὶ στὸ ὅτι, καθὼς λέει ὁ κ. Λάσκαρις, οἱ μεταφράσεις του εἶναι «ἀρκετὰ ἐλεύθερες». Μὰ δὲν πρέπει νὰ ξεχάσουμε ὅτι ὁ Tommaseo γνώριζε τὴ δημοτική μας γλῶσσα — σὰν φανατικὸς ὑποστηριχτής της — καλύτερα ἀπὸ πολλοὺς δικούς μας λογίους, καὶ μάλιστα τόσο ποὺ νὰ φτιάχνει χαριτωμένα Δημοτικὰ τραγούδια σ' αὐτήν, καθὼς μᾶς λέει ὁ Βεργωτῆς.

***

Ἀπὸ τὸ ἀνέκδοτο ἀρχεῖο τοῦ Κουμανούδη, ποὺ ἡ καλωσύνη κι' ἡ εὐγένεια τοῦ γιοῦ τοῦ συγγραφέα μοῦ παραχώρησε, βρῆκα ἕξη ἀκόμη μεταφράσεις, ποὺ νομίζω ὅτι πρέπει νὰ δοῦν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Σὲ μιὰ ὑποσημείωση, βλέπουμε ὅτι οἱ μεταφράσεις αὐτὲς ἔγιναν στὴν περίοδο τῶν σπουδῶν του στὸ Μόναχο τὸ 1839, πρᾶμα ποὺ ἀνασκευάζει τὴν πληροφορία τοῦ κ. Λάσκαρι, ὅτι il [les] avait tradüits dans sa jeunesse pendant son séjour en Serbie (1).

1.

Ὅλην τὴν νύκτα τοῦ Θεοῦ
Νὰ κοιμηθῶ δὲν μπόρεσα.
Παιγνίδια ἤκουα καὶ χορούς
Κ' ἡ ἀγάπη μου εἰς τὸν χορὸν
Ὅλα μου τὰ τραγούδια
Τραγούδησε καὶ ἔλεγε
Τὸ ὄνομά μου πάντοτε.
Σηκώθηκα πῆγα στὸν χορὸν
Πλὴν ὁ χορὸς τελείωσεν
Καθένας ἐκοιμήθηκε
Μὲ τὴν ἀγαπημένη του.
Ἡ ἐδική μου μοναχὰ
Λιθάρ' εἶχε προσκέφαλο —.
Τὴν βάλω κρῖνον στὸ κεφάλ'
Καὶ δαχτυλίδι εἰς τὸ χέρ'.
Καὶ τὴν φιλῶ καὶ μιὰν καὶ δυὸ
Κ' ἡ ἀγάπη μου ἐξύπνησε
Καὶ μόνη της ὡμίλησε:
Θεέ μου παντοδύναμε!
Καὶ ποιὸς νὰ μὲ ἐξύπνησε;
Πόθεν ὁ κρῖνος στὸ κεφάλ';
Καὶ δαχτυλίδι εἰς τὸ χέρ';
Δὲν ἔχω ἡ δόλια συγγενεῖς·
Νὰ πῶ, πῶς ἀπὸ τὸν καλό μ';
Ἐκεῖνος εἶν' πολὺ μακρυά.

(Εἰς τὸ μέτρον τοῦ πρωτοτύπου· ἀλλ' ἐκεῖνο 24 στίχοι.)

2.

Ἀγαπητέ μου ἀδελφὲ καὶ ἅγιε Νικόλα!
Ἡμεῖς κι' ὡς τώρα πίναμεν μαζὺ κρύο κρασάκι,
Ἀλλὰ δὲν ἐνυστάξαμεν ἐπάνω στὸ τραπέζι
Οὐδὲ ἀπὸ τὸ χέρι μας ἔπεφτε τὸ ποτῆρι.
Τί σ' ἦρθε καὶ ἐνύσταξες εἰς τὸ τραπέζι ἔτσι;
Τότε τὸν ἀποκρίνεται ὁ ἅγιος Νικόλας·
Μὴ μὲ μαλλόνης ἀδελφὲ καὶ βροντερὲ Ἠλία!
Κάτι ὀλίγο νύσταξα καὶ στ' ὄνειρό μου εἶδα,
Ἔπλεαν εἰς τὴ Θάλασσα τριακόσιοι καλογέροι
(Θαῦμα μεγάλο) ἔπλεαν στὴ Θάλασσα ἐπάνω
Χαρίσματα ἦχαν φόρτωμα διὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος

(1) Ἔ. ἀ. τόμ. Γ' (1865), φυλλ. 52, σελ. 109 - 111.
(2) Michel Lascaris: Tommaseo traducteur de chants Serbes en grec. Prague 1930.
(3) Κ. Ἀμάντου: Βόρειοι γείτονες (Ἀθῆναι 1923), σελ. 104, 280.

(1) Michel Lascaris, ἔ. ἀ. σελ. 9.

'Αγιοκέρι κίτρινον κι' ἀσπρουδερὸ θυμίαμα
Κι' ἄνεμος ἀπ' τὰ σύννεφα ἐφύσηξε μεγάλος,
Κι' ἐσήκωσε στὸ Πέλαγος κύματ' ἀγριωμένα,
Καὶ νὰ πνιγοῦν κινδύνευαν οἱ μαῦροι καλογέροι.
Τότ' ἔκραξαν μὲ μιὰ φωνὴ ὅλοι οἱ καλογέροι:
Βοήθα μας ὀγλήγορα Θεὲ κι' ἅγιε Νικόλα!
Κι' ἐγὼ εὐθὺς ἐπῆγα ἐκεῖ, τοὺς ἔδωσα βοήθεια,
Κι' ἐγλύτωσ' ἀπ' τὸν κίνδυνο τοὺς μαύρους καλογέρους
Καὶ βγῆκαν ἀπ' τὴ Θάλασσα γεροὶ καὶ μὲ χαρά τους
'Επρόσφεραν τὰ δῶρα τους εἰς τὸ "Αγιον "Ορος
Τὸ κίτρινόν τους τὸ κερὶ τὸ ἄσπρον τους θυμίαμα:
Νὰ τότες ἐγὼ νύσταξα, τὸ μάτι μου ἐκλείστη
Κι' ἀπόλυσ' ἀπ' τὸ χέρι μου νὰ πέση τὸ ποτῆρι.

3.

'Από τὸν κάμπο ρόδο φέρνει ἀέρας
Καὶ τὸ πάγει στὴ σκηνὴ 'Ιόβου.
'Εκεῖ ἦτον ὁ 'Ιόβος καὶ ἡ Μαρία,
'Ιόβος γράφει, Μαρία κεντάει,
Σώθηκε τοῦ 'Ιόβου ἡ μελάνη,
Σώθη καὶ τῆς Μάρως τὸ χρυσάφι.
Τότε λέγ' ὁ 'Ιόβος τὴν Μαρίαν.
Σ' εἶν' ἀγαπημένη ἡ ψυχή μου;
Σ' ἔρχεται σκληρὸν τὸ δεξὶ μ' χέρι;
Κι' ἡ Μαριὼ σιγὰ ἀπολογιέται.
Πίστευσέ με, 'Ιόβο μου ψυχή μου,
Πλειὸ ἀγαπητή μ' εἶν' ἡ ψυχή σου
Παρὰ καὶ τὰ τέσσερά μ' ἀδέρφια
Πλειὸ ἀπαλώτερ' ἡ δεξιά σου
Παρὰ τ' ἀπαλὰ προσκεφαλάκια.

(Κατὰ τὸ μέτρον τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλ' ἐκεῖνο εἰς 16 στίχους).

4.

'Από δυὸ βουνὰ ἔβγαιν' ὁ ἥλιος
"Εδε κι' ἕνας νέος πλαγιασμένος
'Ανάμεσα σὲ δυὸ καλαῖς κόραις.
Μόν' τὴν μιὰ φιλεῖ τὴν ἄλλη ὄχι.
Τὸν 'μιλεῖ ἡ εὔμορφη κοπέλλα
Παλληκάρι, δὲν φιλεῖς καὶ μένα;
Καὶ ὁ νέος τὴν ἀπολογᾶται·
'Εγώ, κόρη, σ' ἐφιλοῦσα 'σένα
Πλὴν φοβοῦμαι ἀπὸ τὸν ἀδελφόν σου
Ποῦναι μαλλοτής, κι' ὅπου ὑπάγει
μαλλόματα θέλει καὶ γυρεύει.

Σὰν ἄκουσε ἡ κόρη αὐτὰ τὰ λόγια,
Πῆγεν εἰς τὰ πράσινα τὰ δάση,
"Οχενδραν ἐζήτησε καὶ ηὗρε,
Καὶ μὲ τὸ χρυσό της δαχτυλίδι,
"Εκοψέ την· κι' ὡς μισὸ ποτῆρι
"Εχυσε φαρμάκι θανατηφόρο.
Τ' ἄλλο στὸ κρασὶ μέσα τὸ βάλλει
Καὶ τὸν ἀδελφόν της φαρμακώνει.
"Υστερα στὸ παλληκάρι ὑπάγει,
Κι' ἐφαρμάκωσα τὸν ἀδελφόν μου —.
Πλὴν ὁ νέος ἀπόκρισιν τὴν δίνει.
Φῦγε ἀπ' ἐμπρός μου φαρμακεῦτρα,
Σὺ φαρμάκωσες τὸν ἀδελφόν σου
Καὶ θὰ φαρμακώσης καὶ ἐμένα
Τὸ ἀνδριομένον παλληκάρι.

(Κατὰ τὸ μέτρον τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλ' ἐκεῖνο εἰς 26 στίχους).

5.

Μὴν τ' ἀφίνης, μωρ' κορίτσι,
Τὸ ἐλάφι στὴν αὐλή σου.
Τὸ βασιλικὸ σοῦ τρώγει!
"Αφς το ἄφς το ἀκριβέ μου!
Γιὰ τ' αὐτὸ τὸν ἔχω σπείρει.

(Κατὰ τὸ πρωτότυπον ἀκριβῶς.)

6.

Τί καλὸ νὰ βλέπης πρὸς τὸ βράδυ
Δίπλα στὸν παράνυμφον τὴν κόρην
Πῶς ἀπ' τὸ στεφάνι ὑποκάτω,
Κρυφτὸ ρίχνει βλέμμα στὸν γαμβρόν της.
Κι' ὁ γαμβρὸς τὴν λέγει αὐτὰ τὰ λόγια:
Τί μὲ βλέπεις νύφη καὶ ψυχή μου; —
Σὲ κυττάζω ἀφέντη καὶ καλέ μου,
Νὰ ἰδῶ τί μάθημα μοῦ δίνεις,
Πῶς εἰς τὴν μητέρα σου ν' ἀρέσω; —
Εὔκολα θ' ἀρέσης τῆς μητρός μου!
Πλάγιαζε ἀργὰ καὶ πρωῒ ξύπνα,
Σάρονε τὴν αὐλὴ καὶ νερὸ φέρνε,
Κτένιζε καὶ τὰ ξανθὰ μαλλιά σου. —

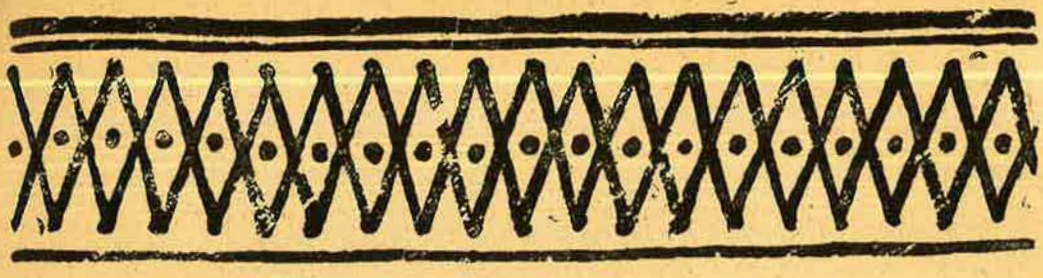
(Εἰς 19 στίχους τὸ πρωτότυπον.)

Εἶναι εὐχάριστο τὸ ὅτι βρέθηκαν κι' ἄλλοι ποὺ θέλησαν νὰ μᾶς γνωρίσουν τὸ σερβικὸ λαϊκὸ τραγοῦδι (1).

Μὰ οἱ προσπάθειες αὐτὲς εἶναι τόσο ἐλάχιστες, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν νὰ μᾶς φέρουν σὲ πραγματικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴν τόσο ἄξια λαϊκὴ ποίηση τῶν γειτόνων μας. Εἶναι καιρὸς πιὰ νὰ νιώσουμε πὼς οἱ πνευματικοὶ δεσμοὶ ἀνάμεσα στοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς δὲν εἶναι τόσο στενοὶ ὅσο θὰ ἔπρεπε. Χρειάζονται ἀποφασιστικὲς προσπάθειες γιὰ νὰ τονώσουν τὴν πνευματικὴ ἐπικοινωνία καὶ γνωριμία. "Ας μὴ ξεχνᾶμε πὼς ὑπάρχει βαθειὰ ἑνότητα ἱστορίας καὶ πολιτισμοῦ στὴ Βαλκανικὴ· κι' ὁ μελετητὴς τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τῶν γειτόνων μας θὰ ξεχωρίσει τὰ στοιχεῖα τῆς ἀλληλεπίδρασης, πρᾶγμα σημαντικὸ γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

ΑΛΕΚΟΣ Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

(1) 'Ανδρέα Μαρτζώκη: 'Η ποίησις τῶν Σέρβων, Περιοδ. «'Αττικὴ "Ιρις», ἔτος ς' (1903), σελ. 183-184, ἔτος ζ' (1904), σελ. 17, 71, 236, 252, 260, 271, ἔτος η' (1905), σελ. 110, 148. — Κ. Πασαγιάννη: Σερβικὰ τραγούδια, 'Αθήνα 1919. — Περιοδ. «Βαλκανικὴ Λογοτεχν[illegible], ἔτος Α' (1937), τεῦχ. α', σελ. 19.



JOHN GALSWORTHY

Ο ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ (*)

Μετάφραση ΣΟΦΙΑΣ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ - ΠΑΠΑΔΑΚΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΩΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΝ

Ὁ γέρο-Τζόλυον, ὁ μεγαλύτερος ἀδερφὸς Φορσάϊτ, ἀρραβωνιάζει τὴν ἐγγονή του Τζοὺν μὲ τὸν ἀρχιτέκτονα Φίλιππο Μποσίνεϋ. Ὅλη ἡ οἰκογένεια, — ἐφτὰ ἀδέρφια μὲ τὰ παιδιά τους καὶ τὰ παιδιὰ τῶν παιδιῶν τους, ἕνα πολύκλαδο οἰκογενειακὸ δέντρο στὴν πλέρια ἀκμή του — παρευρίσκεται στὴ δεξίωση. Μιὰ μεγαλοαστικὴ οἰκογένεια τοῦ Λονδίνου σ' ὅλη τὴν ἐπιδεικτικὴ λάμψη της, μὲ τὶς ἰδέες καὶ τὶς φιλοδοξίες της, μὲ τὴν περηφάνεια καὶ τὴν αὐτοπεποίθησή της... Ὁ πατέρας τῆς Τζούν, ὁ νέος Τζόλυον, εἶχε ἀπὸ χρόνια φύγει ἀπὸ τὸ σπίτι του, ἀφήνοντας τὴ γυναῖκα του καὶ τὴ μικρούλα ἀκόμη Τζοὺν γιὰ ν' ἀκολουθήσει μιὰ ξένη. Σὲ λίγο πέθανε κι' ἡ μητέρα της, κι' ὁ γέρο-Τζόλυον, ποὺ λάτρευε τὰ παιδιά, — τὴν αὐγὴ τῆς ζωῆς, — ἀφοσιώθηκε στὴν ἐγγονή του, καὶ τώρα, μεγάλη πιά, θελληματικὴ σὰν κι' αὐτόν, αἰσθηματικὴ καὶ περήφανη, τὴν ἀρραβωνιάζει μὲ τὸν ἄντρα ποὺ εἶχε ἐκείνη διαλέξει, παρὰ τὴ δική του δυσπιστία γιὰ τὸ φτωχὸ ἀρχιτέκτονα. Ἕνας « καλλιτέχνης », ἔλεγε μὲ περιφρόνηση ὅλη ἡ οἰκογένεια, ποὺ τόλμησε νὰ κάμει τὴν πρώτη ἐπίσκεψή του στὶς γριὲς θεῖες τῆς Τζοὺν μ' ἕνα μαλακὸ καπέλο... Πῶς ἀποφάσισε ὁ γέρο-Τζόλυον νὰ δώσει τὴν ἐγγονή του; Δὲ θὰ γινόταν ὁ γάμος, ἂν ὁ γαμπρὸς δὲν ἐξασφάλιζε πρῶτα ἕνα καλὸ εἰσόδημα ἀπ' τὴ δουλειά του.

Σὲ λίγο δίνεται στὸν Μποσίνεϋ ἡ εὐκαιρία ν' ἀναδειχτεῖ. Ὁ Σόμς, ὁ γιὸς τοῦ Τζαίημς Φορσάϊτ, ὁ « ἰδιοκτήτης », ὅπως τὸν ἔλεγε περιφρονητικὰ ὁ γέρο-Τζόλυον, — ἴσως καὶ μὲ λίγη πικρία γιὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ δικοῦ του γιοῦ, ποὖχε καταστρέψει τὸ μέλλον του γιὰ ἕνα πάθος, — ἀναθέτει στὸ νεαρὸ ἀρχιτέκτονα τὴν οἰκοδομὴ μιᾶς ἐξοχικῆς κατοικίας. Θάθελε νὰ φύγει ἀπὸ τὸ Λονδῖνο, νὰ πάρει τὴ γυναῖκα του, τὴν Εἰρήνη, μακρυὰ ἀπὸ τὴν κοινωνία ποὺ τόσο τὴν ἐπηρέαζε. Ἡ Εἰρήνη Φορσάϊτ, μιὰ χλωμὴ γοητευτικὴ καλλονὴ μὲ λεπτὰ καλλιτεχνικὰ γοῦστα καὶ κρυμμένη εὐαισθησία, « ἀδιάφορη σὰν εἰδωλολατρικὴ θεά », παντρεύτηκε τὸν Σόμς ὑποκύπτοντας στὶς ἐπίμονες παρακλήσεις του, μὰ κράτησε τὴν ψυχή της κλεισμένη ζηλότυπα στὸν ἑαυτό της. Ὁ κόσμος γύρω της ἦταν τόσο διαφορετικός... Μόνο ἡ Τζοὺν τῆς κινοῦσε λίγο τὸ ἐνδιαφέρον, μὰ κι' αὐτὴ τώρα τελευταῖα ἀφοσιώθηκε στὸ μνηστῆρα της καὶ δὲ νιαζόταν γιὰ τὸ δρᾶμα τῆς φίλης της.

Ἡ στενὴ ἐπαφὴ τῆς Εἰρήνης μὲ τὸν Μποσίνεϋ — ἐξ αἰτίας τοῦ νέου σπιτιοῦ ποὺ χτιζόταν — δίνει κάποιο θέλγητρο στὴ ζωή της. Ἡ ἀτίθασση καλλιτεχνικὴ ψυχή του, γεμάτη θέρμη κι' ὀνειροπόληση, τὴν ἑλκύει σιγὰ-σιγά. Τὸν αἰσθηματικὸ σύνδεσμό τους δὲ τὸν βλέπουμε ἄμεσα. Τὸν μαντεύουμε μέσ' ἀπὸ χίλιες μικρὲς λεπτομέρειες, ἀδιόρατες μὰ τόσο ἐκφραστικές, κι' ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ κουτσομπολιό, ποὺ στὸ σπίτι τοῦ Τίμοθυ, τοῦ νεώτερου Φορσάϊτ, ὅπου ζοῦν κι' οἱ γεροντοκόρες ἀδερφές του, δὲν ἀφίνει οἰκογενειακὴ ὑπόθεση ἀνεξέταστη. Μιὰ βραδυὰ στὸ θέατρο, διηγεῖται ἡ Εὐφημία, ἡ κόρη τοῦ Νίκολας, ἡ Τζοὺν κι' ὁ « Κουρσάρος » — ἔτσι ἀποκαλοῦν τὸν Μποσίνεϋ — εἶχαν μιὰ σκηνὴ μεταξύ τους. Ἡ Τζοὺν ἦταν δακρυσμένη, καὶ στὴ σύγχισή της κλώτσησε τὸ καπέλο ἑνὸς κυρίου... Ἰδιαίτερα σχολιάζεται μιὰ ἐπίσκεψη τῆς Εἰρήνης στὴν οἰκοδομή, καὶ μιὰ κουβέντα ποὺ τῆς ξέφυγε καθὼς γύριζε μέσα στ' ἀμάξι τοῦ Σουΐθιν, τοῦ θείου της: « Δὲ θὰ μ' ἐνιαζε νὰ μὴ γύριζα ποτὲ σπίτι μου ». Τὴ φράση αὐτὴ τὴν ἀνέφερε μ'ὅλη τὴν ἀφέλεια του ὁ χοντρὸς καὶ καλόκαρδος Σουΐθιν, καὶ σὲ λίγο ἔφτασε ὡς τ' αὐτιὰ τῆς Τζούν. Ἡ ταραχή της ἐπιβεβαίωσε τὶς ὑποψίες. Κάτι τὸ ὕποπτο κρυβόταν σ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση.

Παράλληλα μὲ τὸ κεντρικὸ αὐτὸ θέμα, δίνεται πλάγια, μὰ τὸ ἴδιο ἔντονα, τὸ δρᾶμα τοῦ γέρο-Τζόλυον καὶ τοῦ γιοῦ του. Ἡ Τζούν, ἀφοσιωμένη ὁλότελα στὸ μνηστῆρα της καὶ στὴ μυστικὴ θλίψη της γιὰ τὴ στάση του, ἀφήνει μονάχο στ' ἀπέραντο σπίτι του τὸ γέρο παπποῦ της.

Ὁ γέρο-Τζόλυον, ὁ εὐγενικώτερος τύπος τῆς οἰκογένειας, ξεχωρίζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους γιατὶ ἔχει τὴν ἱκανότητα τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης καὶ μπορεῖ νὰ ξεφεύγει λίγο ἀπὸ τὴν τάξη του, κι' ἀνάμεσα στοὺς καπνοὺς ἑνὸς καλοῦ πούρου ἢ μέσα στὴ φύση, νὰ περιφρονεῖ τὶς στενὲς ἀντιλήψεις τῶν ἄλλων... Μιὰ κρυφὴ νοσταλγία νὰ ξαναδεῖ τὸ γιό του τὸν πλημμυρίζει. Ἕνα βράδυ πηγαίνει στὴ λέσχη του. Ἡ

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

συνάντησή τους, μέσα στοὺς τύπους τῆς ἀγγλικῆς ἀξιοπρέπειας, ἦταν ὡστόσο θερμή. Ξαναβρῆκε γιὰ λίγο τὸ συνομιλητή, τὸ φίλο... Μιὰν ἄλλη μέρα, πηγαίνει στὸ σπίτι τοῦ γιοῦ του, σὲ μιὰ φτωχοσυνοικία τοῦ Λονδίνου, καὶ γνωρίζεται μὲ τὰ παιδιά του: Τὸν Τζόλλυ, τὸ ψιδὶ τῆς ἁμαρτίας, στρουμπουλὸ καὶ σκανταλιάρικο σὰν τὸν πατέρα του, καὶ τὴ Χόλλυ, τὴν κόρη ποὺ γεννήθηκε ὅταν ὁ νέος Τζόλυον ἐνομιμοποίησε τὸ δεύτερο γάμο του. Μιὰ ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη — τὸ περίεργο αὐτὸ αἴσθημα ποὺ χαρακτηρίζει τοὺς πολὺ νέους καὶ πολὺ γέρους — συνδέει τὸ γέρο-Τζόλυον μὲ τὰ ἐγγονάκια του, ποὺ σκαρφαλώνουν στὰ γόνατά του καὶ τὸν ἀνταμείβουν γιὰ «τὸ μικρὸ παραστράτημα» ποὺ ἔκανε, προδίδοντας τὶς κοινωνικὲς πεποιθήσεις του. 'Η «αὐγὴ τῆς ζωῆς» τὸν εἶχε πάλι κερδίσει... 'Η ξαφνική του ἐπίσκεψη τάραξε τὴ γυναῖκα τοῦ νέου Τζόλυον κι' ὅλος ὁ πληγωμένος ὡς τότε ἐγωϊσμός της ξέσπασε σὲ μιὰ νευρικὴ κρίση. 'Αποσύρθηκε στὴν κάμαρά της, μὰ ὁ γέρο Τζόλυον, διορατικὸς πάντα, μάντεψε τὰ αἰσθήματά της. 'Έφυγε μὲ κάποια πικρία, μὰ γεμᾶτος ἀπὸ τὸ δροσερὸ δραμα τῆς νέας ζωῆς.

'Ωστόσο, ἡ οἰκοδομὴ πλησιάζει στὸ τέλος της. 'Ο Σὸμς πηγαίνει νὰ ἐξελέγξει τοὺς λογαριασμούς. Μιὰ διαφορὰ ἀπὸ ἑφτακόσες λίρες στὸν προϋπολογισμὸ φέρνει, γιὰ πρώτη φορά, ἀντιμέτωπες τὴν 'Ιδιοκτησία μὲ τὴν Τέχνη. Τὸ πάθος τοῦ ἀρχιτέκτονα γιὰ τὸ ἔργο του δὲν τὸν ἀφήνει νὰ κάμει συμβιβασμούς. 'Η μανία τοῦ ἰδιοκτήτη νὰ κερδίσει ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερα μὲ τὸ ἴδιο χρῆμα, τὸν κάνει νὰ ἐξεγείρεται στὴ σκέψη μιᾶς νέας δαπάνης ποὺ δὲν εἶχε ὑπολογίσει. 'Ο ἀρχιτέκτων ἀπειλεῖ νὰ παραιτηθεῖ, κι' ὁ Σὸμς ἀναγκάζεται νὰ ἐγκρίνει τὶς ἑφτακόσες λίρες. Βιάζεται νὰ ἰδεῖ τὸ σπίτι του τελειωμένο καὶ τὴν Εἰρήνη μακρυὰ ἀπὸ τὸ Λονδίνο. Προαισθάνεται τίποτε νέο; Μαντεύει τὸ σύνδεσμό της μὲ τὸν Μποσίνεϋ; Παρακολουθεῖ σαρκαστικὰ τὴ λύπη τῆς Τζούν, μὰ δὲν τρομάζει ἀκόμη. 'Η συμπάθεια τῆς γυναίκας του γιὰ τὸν ἀρχιτέκτονα τοῦ εἶναι ὠφέλιμη γιὰ τὴν ὥρα. Χάρη σ' αὐτήν, ἡ Εἰρήνη δὲν ἔφερε ἀντίσταση στὰ σχέδια του γιὰ τὸ νέο σπίτι καὶ τὴ μελλοντικὴ διαμονή της στὴν ἐξοχή. Τὸ μόνο ποὺ τὸν ἀπασχολεῖ τώρα εἶναι ἡ σκέψη πὼς τὸ σπίτι θὰ κοστίσει πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅ,τι λογάριαζε. Μὰ δὲ γίνεται πιὰ νὰ ὀπισθοχωρήσει. Δὲν εἶναι ἀπὸ κείνους ποὺ ἀφήνουν στὴ μέση μιὰ δουλειὰ ποὺ ἄρχισαν. Έτσι, ἡ οἰκοδομὴ τελειώνει. 'Υπολείπεται τώρα ἕν' ἄλλο ζήτημα: ἡ διακόσμηση.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

'Ο Σὸμς καὶ ὁ Μποσίνεϋ ἀλληλογραφοῦν.

'Ο Τζαίημς δὲν εἶπε λέξη στὸ γιό του γιὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὴν οἰκοδομή. Μὰ στὴν πρώτη εὐκαιρία ποὺ τοῦ δόθηκε ἕνα πρωΐ, νὰ πάει στοῦ Τίμοθυ γιὰ κάποιο ἀποχετευτικὸ σχέδιο ποὺ ἡ ὑγειονομικὴ ὑπηρεσία εἶχε ἐπιβάλει στὸν ἀδερφό του, ἔκαμε ἐκεῖ λόγο γι' αὐτήν.

Δὲν ἦταν, εἶπε, ἄσχημο σπίτι. Έβλεπε πὼς θὰ μποροῦσε κανένας νὰ κερδίσει κάμποσα ἀπ' αὐτὴ τὴ δουλειά. 'Ο ἀρχιτέκτων ἦταν ἔξυπνος ἄνθρωπος, μὲ τὸ δικό του τρόπο. Μὰ κανένας δὲν ἤξερε τί θὰ κόστιζε στὸν Σὸμς ὡς ποὺ νὰ τελειώσει.

'Η Εὐφημία Φορσάϊτ, ποὺ κατὰ τύχη ἦταν ἐκεῖ, — εἶχε ἔρθει νὰ δανειστεῖ τὸ τελευταῖο ρομάντσο τοῦ αἰδεσιμώτατου κ. Σκόλς: «Πάθος καὶ Παρηγοριά», ποὺ ἦταν τόσο πολὺ τῆς μόδας, — εἶπε:

— Εἶδα χτὲς τὴν Εἰρήνη. Εἶχε μιὰ μικρὴ κουβεντούλα μὲ τὸν Μποσίνεϋ στὴν ἀγορά.

Μ' αὐτὸ τὸν ἁπλὸ τρόπο ἀνάφερε μιὰ σκηνὴ ποὺ τῆς εἶχε στ' ἀλήθεια κάμει βαθειὰ καὶ πολὺ μπερδεμένη ἐντύπωση. Πήγαινε βιαστικὴ στὸ Τμῆμα Μεταξωτῶν τῶν 'Εκκλησιαστικῶν καὶ 'Εμπορικῶν 'Αποθηκῶν — τὸ ἵδρυμα αὐτό, ποὺ μὲ τὸ ἀξιοθαύμαστο σύστημά του νὰ μὴ δέχεται παρὰ ἀξιόπιστα πρόσωπα, μὲ βάση πάντα τὴν πληρωμὴ πρὶν ἀπὸ τὴν παράδοση, εἶχε ἐπιβληθεῖ στὴν ἐκτίμηση τῶν Φορσάϊτ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο — γιὰ νὰ προμηθευτεῖ ἕνα κομμάτι δαμασκηνὶ μεταξωτὸ γιὰ τὴ μητέρα της ποὺ περίμενε ἔξω στ' ἀμάξι.

Καθὼς περνοῦσε ἀπὸ τὸ τμῆμα τῶν Παντοπωλείων, τὸ μάτι της πῆρε μὲ δυσαρέσκεια τὴν πλάτη μιᾶς ἐξαιρετικὰ ὄμορφης σιλουέτας. Εἶχε τόσο χαριτωμένες ἀναλογίες, ἦταν τόσο καλοζυγιασμένη καὶ τόσο ὡραῖα ντυμένη, ποὺ ἡ Εὐφημία, μὲ τὴν ἔνστικτη σεμνοτυφία της, ταράχτηκε μονομιᾶς. Ἤξερε, περισσότερο ἀπὸ διαίσθηση παρὰ ἀπὸ πεῖρα, πὼς τέτοιες γυναῖκες σπάνια ἔχουν σχέση μὲ τὴν ἀρετή. Ναί, εἶχε τὴ γνώμη πὼς δὲν εἶχαν καμιὰ σχέση. 'Η δική της ἡ πλάτη δὲν ἦταν καὶ πολὺ ἴσια.

Εὐτυχῶς οἱ ὑποψίες της βγῆκαν ἀληθινές. Ένας νέος, ποὺ ρχόταν ἀπὸ τὸ φαρμακεῖο, ἔβγαλε τὸ καπέλο του κι' ἄρχισε νὰ μιλάει στὴ γυναῖκα μὲ τὴν ἄγνωστη πλάτη. Τότε εἶδε μὲ ποιὸν εἶχε νὰ κάμει. 'Η γυναίκα σίγουρα ἦταν ἡ κ. Σὸμς κι' ὁ νέος ὁ κ. Μποσίνεϋ. Γιὰ νὰ μὴ γίνει ἀντιληπτή, ψώνισε βιαστικὰ ἕνα κουτὶ χουρμάδες τῆς Τύνιδας. Δὲν τῆς ἄρεσαν οἱ συναντήσεις τὴν πολυάσχολη πρωϊνὴ ἐκείνη ὥρα, μὲ τὰ χέρια γεμᾶτα δέματα. Έτσι, χωρὶς νὰ θέλει, παρακολούθησε μ' ἐνδιαφέρον τὴ μικρή τους συνέντευξη.

'Η κ. Σὸμς, ποὺ συνήθως ἦταν κάπως χλωμή, εἶχε ἕνα χαρούμενο χρῶμα στὰ μάγουλά της. Κι' ὁ τρόπος τοῦ κ. Μποσίνεϋ ἦταν παράξενος ἂν καὶ χαριτωμένος (ὁ νεα-

ρὸς ἀρχιτέκτων τῆς φάνηκε ὁλότελα ξεχωριστὸς ἄντρας, καὶ τὸ παρατσοῦκλι ποὺ τοῦχε βγάλει ὁ Τζώρτς, «ὁ Κουρσάρος», εἶχε κάποιο ρωμαντισμό — τὄβρισκε γοητευτικό). Φαινόταν νὰ τὴν ἱκετεύει. Πραγματικά, μιλοῦσαν μὲ τόση θέρμη, — ἢ καλύτερα ἐκεῖνος μιλοῦσε μὲ τόση θέρμη, γιατὶ ἡ κ. Σὸμς δὲ μιλοῦσε πολύ, — ποὺ δημιουργοῦσαν χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν μιὰ ταραχὴ γύρω τους ἐμποδίζοντας τὴν κυκλοφορία.

Ἕνας νόστιμος γέρος στρατηγός, πηγαίνοντας ν' ἀγοράσει τσιγάρα, ἀναγκάστηκε νὰ λοξοδρομήσει ὁλότελα, καὶ σηκώνοντας κατὰ τύχη τὸ βλέμμα του, ἀντίκρυσε τὸ πρόσωπο τῆς κ. Σὸμς, κι' οὔτε πολὺ οὔτε λίγο ὁ γέρο ξεκουτιάρης τῆς ἔβγαλε τὸ καπέλο. Ἔτσι εἶναι οἱ ἄντρες.

Τὴν Εὐφημία ὅμως τὴ στενοχωροῦσαν πρὸ παντὸς τὰ μάτια τῆς κ. Σὸμς. Δὲν κοίταξε οὔτε μιὰ φορὰ τὸν Μποσίνεϋ ὡς τὴν ὥρα ποὺ τὴν ἀποχαιρέτησε κι' ἔφυγε... Τότε τὸν κοίταξε καθὼς ἀπομακρυνόταν. Ἄ! ἐκεῖνο τὸ βλέμμα!

Αὐτὸ τὸ βλέμμα εἶχε στοιχίσει πολλὴ ἀνήσυχη σκέψη στὴν Εὐφημία. Δὲ θἄταν πολὺ νἄλεγε κανένας πὼς τὴν εἶχε πληγώσει μὲ τὴ σκοτεινὴ καὶ γεμάτη νωχέλεια τρυφερότητά του. Λὲς πὼς ζητοῦσε νὰ τὸν ξαναφέρει κοντά της γιὰ ν' ἀναιρέσει κάποια λόγια ποὺ τοῦχε πεῖ.

Ὤ, ἡ Εὐφυμία δὲν εἶχε τὸν καιρὸ νὰ μπεῖ περισσότερο στὸ νόημα αὐτῆς τῆς συνάντησης, μὲ τὸ μεταξωτὸ ἐκεῖνο ὕφασμα στὰ χέρια. Μὰ εἶχε σκανδαλιστεῖ πολύ, πάρα πολύ! Ἔκλινε ἐλαφρὰ τὸ κεφάλι χαιρετώντας τὴν κ. Σὸμς, γιὰ νὰ τῆς δείξει πὼς εἶδε, κι' ὅπως εἶπε ἀργότερα ἐμπιστευτικὰ στὴ συγκάτοικό της, τὴ Φράνση (τὴν κόρη τοῦ Ρότζερ): «Φάνηκε σὰ νὰ τὴν ἔπιασαν σκαστή».

'Ο Τζαίημς, ποὺ δὲν ἤθελε ν'ἀκούσει καμιὰ εἴδηση ποὺ νὰ ἐπιβεβαιώνει τὶς ὀδυνηρές του ὑποψίες, τὴν ἀποπῆρε ἀμέσως:

— Ὤ! σίγουρα θὰ πῆγαν νὰ διαλέξουν χαρτιὰ γιὰ τὴν ταπετσαρία τοῦ σπιτιοῦ.

Ἡ Εὐφημία χαμογέλασε.

— Στὰ μπακάλικα; εἶπε ἥσυχα, καὶ παίρνοντας τὸ «Πάθος καὶ Παρηγοριὰ» ἀπὸ τὸ τραπέζι, πρόσθεσε:

— Θὰ μοῦ δανείσετε λοιπὸν αὐτὸ τὸ βιβλίο, θεῖτσα μου; Ἀντίο!

Κι' ἔφυγε.

Ἕνα λεπτὸ ἀργότερα ἔφυγε κι' ὁ Τζαίημς. Εἶχε κιόλας ἀργήσει.

Σὰν ἔφτασε στὰ γραφεῖα Φορσάϊτ - Μπάσταρντ - Φορσάϊτ, βρῆκε τὸν Σὸμς καθισμένο στὴν περιστροφικὴ καρέκλα του νὰ ἑτοιμάζει μιὰ δικαστικὴ ἀγόρευση. Χαιρέτισε τὸν πατέρα του μὲ μιὰ σύντομη καλημέρα, καὶ παίρνοντας ἕνα φάκελο ἀπὸ τὴν τσέπη του, εἶπε:

— Ἴσως νὰ σ' ἐνδιαφέρει νὰ ρίξεις μιὰ ματιὰ σ' αὐτὸ τὸ χαρτί.

'Ο Τζαίημς διάβασε τὸ παρακάτω γράμμα:

309, Ὁδὸς Σλόαν
15 Μαΐου

Ἀγαπητὲ Φορσάϊτ,

Μὲ τὴν ἀποπεράτωση τῆς οἰκοδομῆς τοῦ σπιτιοῦ σας, τὰ καθήκοντά μου ὡς ἀρχιτέκτονος τέλειωσαν. Ἂν πρέπει νὰ συνεχίσω τὴ διακοσμητικὴ ἐργασία, ποὺ σύμφωνα μὲ τὴν παράκλησή σας δέχτηκα ν' ἀναλάβω, θἄθελα νὰ συνεννοηθοῦμε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Θὰ ἐργαστῶ μὲ ἀπόλυτη ἐλευθερία ὅπως ἐγὼ κρίνω. Ποτὲ δὲν ἔρχεστε στὸ Ρόμπιν Χίλλ χωρὶς νὰ προτείνετε κάτι ἀντίθετο μὲ τὰ σχέδια μου. Ἔχω ἐδῶ τρία γράμματά σας, ποὺ τὸ καθένα μοῦ συνιστᾶ πράματα ποὺ ποτὲ δὲ θὰ σκεφτόμουν νὰ ἐφαρμόσω. Χτὲς ἦταν ἐδῶ κι' ὁ πατέρας σας, καὶ μοῦδωσε κι' ἐκεῖνος μερικὲς πολύτιμες συμβουλές.

Σᾶς παρακαλῶ λοιπόν, ἀποφασίστε, ἂν θέλετε, νὰ πάρω τὴ διακόσμηση ἢ ν' ἀποσυρθῶ... Τὸ κάτω-κάτω αὐτὸ θὰ μοῦ ἦταν τὸ προτιμότερο.

Θέλω ὅμως νὰ καταλάβετε πὼς ἂν ἀναλάβω τὴ διακόσμηση, θὰ τὴν κάνω μόνος μου, χωρὶς κανενὸς εἴδους ἐπέμβαση.

Ἂν μοῦ ἀναθέσετε τὴν ἐργασία, πρέπει νὰ ἔχω ἀπόλυτη ἐλευθερία.

Δικός σας
Φίλιππος Μποσίνεϋ

Δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ ξέρει ποιὰ ἦταν ἡ ἀκριβὴς καὶ ἄμεση ἀφορμὴ μιᾶς τέτοιας ἐπιστολῆς. Μὰ διόλου ἀπίθανο νἄνιωσε ὁ Μποσίνεϋ μιὰ ξαφνικὴ ἐπανάσταση γιὰ τὴ θέση του ἀπέναντι στὸν Σὸμς — τὴν αἰώνια θέση τῆς Τέχνης ἀπέναντι στὴν Ἰδιοκτησία — ποὺ τόσο θαυμάσια συνοψίζεται γιὰ τὰ πιὸ ἀπαραίτητα ζητήματα τῆς μοντέρνας ζωῆς σὲ μιὰ φράση ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ συγκριθεῖ μὲ τὶς ὡραιότερες τοῦ Τάκιτου: Θωσ. Τ. Σόροου (1), Ἐφευρέτης — Μπέρτ. Μ. Πάντλαντ, Ἰδιοκτήτης.

— Τί σκέφτεσαι νὰ τοῦ ἀπαντήσεις; ρώτησε ὁ Τζαίημς.

'Ο Σὸμς δὲ γύρισε κἂν τὸ κεφάλι του.

— Δὲν ἀποφάσισα, εἶπε κι' ἐξακολούθησε νὰ γράφει τὴν ἀγόρευσή του.

Ἕνας πελάτης του, ποὺ εἶχε χτίσει μερικὲς οἰκοδομὲς σ' ἕνα οἰκόπεδο ποὺ δὲν ἦταν δικό του, εἰδοποιήθηκε ξαφνικὰ καὶ μὲ πολὺ ἀπότομο τρόπο νὰ τὶς γκρεμίσει. Ἀφοῦ ἐξέτασε ὅμως λεπτομερέστερα τὴν ὑπόθεση, ὁ Σὸμς βρῆκε τὸν τρόπο νὰ γνωματεύσει πὼς ὁ πελάτης του εἶχε κεῖνο ποὺ λέμε δικαίωμα κατοχῆς, καὶ πὼς δὲν ἦταν βέβαια τὸ οἰκόπεδο δικό του, μὰ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸ κρατήσει, κι' αὐτὸ ἦταν τὸ καλύτερο ποὺ εἶχε νὰ κάμει. Καὶ τώρα ὁ Σὸμς προσπαθοῦσε, συνεπὴς μὲ τὴ συμβουλὴ ποὺ εἶχε δώσει, νὰ τὴν κάμει νὰ βγεῖ σωστή.

(1) Σόροου σημαίνει λύπη.

Εἶχε μιὰ ἰδιαίτερη φήμη πὼς ἤξερε νὰ δίνει σίγουρες συμβουλές. Ὁ κόσμος ἔλεγε γι' αὐτόν: «Πήγαινε στὸ νέο Φορσάϊτ — ἔξυπνος ἄνθρωπος!» Κι' ὁ Σὸμς ἐκτιμοῦσε πολὺ αὐτή του τὴ φήμη.

Ἡ φυσική του κλίση ν' ἀποφεύγει τὶς πολλὲς κουβέντες τὸν ὠφέλησε πάρα πολύ. Δὲ θὰ μποροῦσε νὰ βρεῖ καταλληλότερο μέσο γιὰ νὰ δώσει στὸν κόσμο, κι' ἰδιαίτερα στὸν κόσμο τῆς ἰδιοκτησίας (ὁ Σὸμς δὲν εἶχε ἄλλους πελάτες), τὴν ἐντύπωση πὼς ἦταν ἄνθρωπος ποὺ μποροῦσε κανεὶς νὰ βασίζεται σ' αὐτόν. Κι' ἀλήθεια, ὁ Σὸμς ἦταν ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος. Ἡ παράδοση, ἡ συνήθεια, ἡ μόρφωση, ἡ κληρονομικὴ δεξιοτεχνία, ἡ ἔμφυτη σύνεση, ὅλα μαζὶ ἑνωμένα ἀποτελοῦσαν μιὰ στέρεη ἐπαγγελματικὴ ἐντιμότητα ἄτρωτη ἀπὸ κάθε πειρασμό, ἀπὸ μόνο τὸ λόγο πὼς ἦταν θεμελιωμένη στὴν ἔμφυτη ἀντιπάθεια τοῦ κινδύνου. Πῶς μποροῦσε νὰ πέσει, ἀφοῦ ἡ ψυχή του ἀποστρεφόταν μὲ φρίκη τὶς συνθῆκες ἐκεῖνες ποὺ μποροῦσαν νὰ κάμουν δυνατὴ μιὰ πτώση; Δὲν πέφτει κανένας χαμηλότερα ἀπὸ τὸ πάτωμα.

Καὶ οἱ ἀμέτρητοι ἐκεῖνοι Φορσάϊτ, ποὺ γιὰ τὶς ἀτέλειωτες ὑποθέσεις τους σ' ὅλων τῶν εἰδῶν τὰ ζητήματα ἰδιοκτησίας (ἀπὸ τὶς γυναῖκες τους ὡς τ' ἁλιευτικά τους δικαιώματα) χρειάζονταν τὶς ὑπηρεσίες ἑνὸς σίγουρου ἀνθρώπου, τὄβρισκαν ἄνετο καὶ συμφερτικὸ ν' ἀναθέτουν τὶς δουλειές τους στὸν Σὸμς. Ἡ ἐλαφρὰ ὑπεροπτικὴ στάση του, ἑνωμένη μὲ κεῖνο τὸ ὕφος σὰ νἄψαχνε διαρκῶς δικαστικὲς ἀποφάσεις, τὸν ἔκανε νὰ κερδίζει πολύ. — Δὲν εἶναι κανεὶς ὑπεροπτικὸς παρὰ μόνο σὰν εἶναι σίγουρος!

Αὐτὸς ἦταν ποὺ κρατοῦσε ὅλη τὴ δουλειά. Γιατὶ ὁ Τζαίημς, μ' ὅλο ποὺ ρχόταν σχεδὸν κάθε μέρα γιὰ νὰ τὴν παρακολουθεῖ, δὲν ἔκανε τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ κάθεται στὴν καρέκλα, νὰ διπλώνει τὰ πόδια του, νὰ μπερδεύει κάπως τὰ πράματα ποὖχαν κιόλας κανονιστεῖ, καὶ ξάφνου νὰ φεύγει πάλι — κι' ὁ συνεταῖρος ὁ ἄλλος, ὁ Μπάσταρντ, ἦταν ἕνας φουκαρᾶς ποὺ τσακιζόταν ὁλημερὶς στὴ δουλειὰ καὶ ποὺ δὲ λογάριαζαν ποτὲ τὴ γνώμη του.

Ἔτσι ὁ Σὸμς ἐξακολουθοῦσε ἀδιάκοπα τὴν ἀγόρευσή του. Δὲ θὰ μποροῦσε ὅμως νὰ πεῖ κανεὶς πὼς ἦταν ἥσυχο τὸ μυαλό του. Εἶχε τὴν αἴσθηση πὼς κάποια στενοχώρια κρεμόταν πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι του... Ἦταν κάμποσος καιρὸς ποὺ τὸν κυνηγοῦσε. Προσπάθησε νὰ πείσει τὸν ἑαυτό του πὼς προερχόταν ἀπὸ κάποια φυσικὴ ἀδιαθεσία, — τὸ σηκότι του, — ἤξερε ὅμως πὼς δὲν ἦταν ἀλήθεια.

Κοίταξε τὸ ρολόϊ του. Σ' ἕνα τέταρτο τῆς ὥρας ἔπρεπε νὰ βρίσκεται στὴ Γενικὴ Συνέλευση τῆς Νέας Ἀνθρακευτικῆς Ἑταιρίας — μιὰ ἀπὸ τὶς ὑποθέσεις τοῦ θείου Τζόλυον — Ἐκεῖ θἄβλεπε καὶ τὸ θεῖο Τζόλυον, καὶ θὰ τοὔλεγε κάτι γιὰ τὸν Μποσίνεϋ — Δὲν εἶχε ἀποφασίσει τί, μὰ θὰ τοὔλεγε κάτι — Πάντως δὲ θ' ἀπαντοῦσε στὸ γράμμα του πρὶν δεῖ τὸ θεῖο Τζόλυον. Σηκώθηκε καὶ φύλαξε μεθοδικὰ τὰ χειρόγραφα τῆς ἀγόρευσής του. Πῆγε σ' ἕνα μικρὸ σκοτεινὸ ντουλάπι, ἄναψε τὸ φῶς, ἔπλυνε τὰ χέρια του μ' ἕνα κομμάτι καφεδὶ σαπούνι οὐϊντσορ καὶ τὰ σκούπισε σὲ μιὰ κρεμασμένη πετσέτα. Ὕστερα βούρτσισε τὰ μαλλιά του, προσέχοντας πολὺ τὴ χωρίστρα του, ἔσβυσε τὸ φῶς, πῆρε τὸ καπέλλο του, καὶ λέγοντας πὼς θὰ γύριζε στὶς δυόμισυ, βγῆκε.

Δὲν ἦταν πολὺ μακρυὰ τὰ γραφεῖα τῆς Νέας Ἀνθρακευτικῆς Ἑταιρίας, στὸ Ἀϊρονμόνγκερ Λαίην, ὅπου γινόταν πάντα ἡ Γενικὴ Συνέλευση, ἀντίθετα μὲ τὶς ἄλλες ἑταιρίες ποὺ εἶχαν τὴ φιλόδοξη συνήθεια νὰ συνέρχωνται στὸ Ξενοδοχεῖο τῆς Κάνον Στρήτ. Ὁ γέρο-Τζόλυον, εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἐναντιώθηκε στὶς ἐπεμβάσεις τοῦ Τύπου. Τί δουλειά, εἶπε, εἶχε ὁ κόσμος μὲ τὶς ὑποθέσεις του.

Ὁ Σὸμς ἔφτασε ἀκριβῶς στὴν ὥρα του καὶ πῆρε τὴ θέση του στὸ τραπέζι τοῦ Συμβουλίου, ποὺ τὰ μέλη του, καθισμένα στὴ σειρά, κάθε διευθυντὴς μ' ἕνα καλαμάρι μπροστά του, εἶχαν ἀπέναντί τους τοὺς μετόχους.

Στὴ μέση αὐτῆς τῆς σειρᾶς διακρινόταν ὁ γέρο-Τζόλυον μὲ τὴ μαύρη σφιχτοκουμπωμένη ρεντιγκότα του καὶ τ' ἄσπρα μουστάκια του, ἀκουμπισμένος στὴ ράχη τῆς καρέκλας μὲ τὶς ἄκρες τῶν δαχτύλων του πάνω σ' ἕνα ἀντίγραφο τῆς ἀναφορᾶς καὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν Διευθυντῶν.

Δεξιά του, ὑπερφυσικὸς σὲ ὄγκο, καθόταν ὁ Γραμματέας Χέμμιγκς. Μιὰ πλατιὰ θλίψη ἔλαμπε στὰ ὄμορφα μάτια του. Τὸ γκρίζο γένι του, πένθιμο σὰν ὅλο τὸ παρουσιαστικό του, ἔδινε τὴν ἐντύπωση πὼς σίγουρα κάτω ἀπ' αὐτὸ θὰ βρισκόταν μιὰ κατάμαυρη γραβάτα.

Πραγματικά, ἡ περίπτωση ἦταν μελαγχολική, γιατὶ μόλις εἶχαν περάσει ἕξη βδομάδες ἀπὸ τότε ποὺ ἦρθε ἐκεῖνο τὸ τηλεγράφημα ἀπὸ τὸν Σκόρριερ, τὸν εἰδικὸ ὀρυκτολόγο, ποὺ ἦταν σ' εἰδικὴ ἀποστολὴ στὰ Μεταλλεῖα, πὼς ὁ Πιππὶν ὁ ἐπιτηρητής τους εἶχε αὐτοκτονήσει προσπαθώντας, ὕστερ' ἀπὸ τὴν περίεργη σιωπή του ἐπὶ δυὸ χρόνια, νὰ γράψει μιὰ ἐπιστολὴ στὸ Συμβούλιο. Ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη βρισκόταν τώρα πάνω στὸ τραπέζι. Θὰ διαβαζόταν στοὺς μετόχους, ποὺ ἔπρεπε φυσικὰ νἄναι σ' ὅλα ἐνήμεροι.

Ὁ Χέμμιγκς εἶχε πεῖ συχνὰ στὸν Σόμς, κουβεντιάζοντας μαζὶ του ὀρθὸς μπρὸς στὸ τζάκι, μὲ τὰ χέρια κάτω ἀπὸ τὴ ζακέτα του:

— Ὅσα δὲν ξέρουν οἱ μέτοχοί μας, δὲν ἀξίζουν τὸν κόπο νὰ τὰ μάθει κανείς. Ἀκοῦστέ με ποὺ σᾶς τὸ λέω ἐγώ, κύριε Σόμς.

Ὁ Σόμς θυμόταν κάποιο δυσάρεστο ἐπεισόδιο ποὺ προκάλεσε αὐτὴ ἡ φράση, μιὰ μέρα ποὺ ἦταν μπροστὰ καὶ ὁ γέρο-Τζόλυον. Ὁ θεῖος του σήκωσε τὸ βλέμμα του αὐστηρὰ κι' εἶπε :

— Μὴ λὲς ἀνοησίες, Χέμμιγκς! Θέλεις νὰ πεῖς πὼς ἐκεῖνα ποὺ ξέρουν δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τὰ μάθει κανείς.

Στὸ γέρο-Τζόλυον δὲν ἄρεσαν οἱ κοροϊδίες.

Ὁ Χέμμιγκς, μὲ μιὰ ἔκφραση θυμοῦ στὰ μάτια καὶ μὲ τὸ χαμόγελο γυμνασμένου σκυλιοῦ, ἀποκρίθηκε μ' ἕναν τόνο πλαστῆς ἐπιδοκιμασίας:

— Νά μιὰ ὡραία κουβέντα, κύριε — Πολὺ ὄμορφο! Ὁ θεῖος σας ἔχει πάντα ἕτοιμο τὸ ἀστεῖο του.

Τὴν ἐπόμενη φορὰ ποὺ εἶδε τὸν Σόμς, βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ τοῦ πεῖ :

— Ὁ πρόεδρος ἄρχισε νὰ παραγερνᾶ. Δὲ μπορῶ νὰ τὸν κάμω νὰ νιώσει μερικὰ πράματα. Κι' εἶναι τόσο ἰσχυρογνώμων! — Μὰ τί μπορεῖ κανεὶς νὰ περιμένει ἀπὸ ἕναν ἄνθρωπο μὲ τέτοιο πηγοῦνι ;

Ὁ Σόμς εἶχε συμφωνήσει κλίνοντας τὸ κεφάλι.

Ὅλοι ἤξεραν πὼς τὸ πηγούνι τοῦ γέρο-Τζόλυον ἔμοιαζε σὰ νὰ προειδοποιοῦσε.Φαινόταν στενοχωρημένος σήμερα, μ' ὅλο ποὺ εἶχε τὸ ἴδιο ὕφος ποὺ συνήθιζε νὰ παίρνει στὶς Γενικὲς Συνελεύσεις. Ὁ Σόμς θὰ τοῦ μιλοῦσε δίχως ἄλλο γιὰ τὸν Μποσίνεϋ.

Ἀριστερά, ὕστερ' ἀπὸ τὸν γέρο-Τζόλυον, καθόταν ὁ μικροκαμωμένος κ. Μποῦκερ μὲ τὸ ὕφος του κι' ἐκεῖνος « τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων », σὰ νἄψαχνε μέσα στὴν αἴθουσα κάποιον ἐξαιρετικὰ εὐαίσθητο μέτοχο. Καὶ πλάϊ του ἦταν ὁ κουφὸς Διευθυντὴς μὲ πρόσωπο κατσουφιασμένο, καὶ πιὸ πέρα ἀπὸ τὸν κουφὸ Διευθυντὴ ὁ γέρο Μπλήνταμ, τέλεια γαλήνιος, μὲ τὸ ὕφος συνειδητῆς ἀρετῆς, πολὺ φυσικό, γιατὶ ἤξερε πὼς τὸ καφετὶ δέμα ποὖφερνε πάντα στὴ Συνέλευση ἦταν κρυμένο πίσω ἀπὸ τὸ καπέλλο του (ἕνα παλαιϊκὸ ψηλὸ καπέλο μὲ κεῖνα τὰ φαρδειὰ μπὸρ ποὺ ταιριάζουν μὲ πολὺ πλατιὲς γραβάτες, χείλη καλοξυρισμένα, μάγουλα δροσερὰ καὶ μικρὲς ἄσπρες περιποιημένες φαβορίτες).

Ὁ Σόμς δὲν ἔλειπε ποτὲ ἀπὸ τὴ Γενικὴ Συνέλευση. Τὸ θεωροῦσαν σωστὸ νὰ παρευρίσκεται κι' αὐτός, μὴν τύχει καὶ παρουσιαστεῖ ἄξαφνα « κάποια ἀπρόοπτη δυσκολία ». Κοίταζε γύρω μὲ τὸ κλειστὸ ὑπεροπτικὸ ὕφος του τοὺς τοίχους τοῦ δωματίου, ὅπου κρέμονταν σχεδιαγράμματα τοῦ ὀρυχείου καὶ τοῦ λιμανιοῦ καὶ μιὰ μεγάλη φωτογραφία κάποιου πηγαδιοῦ ποὺ κατάληγε σὲ στοὲς χωρὶς καμιὰ παραγωγικὴ ἀξία, ὅπως εἶχαν ἀποδείξει οἱ ἔρευνες. Ἡ φωτογραφία αὐτὴ — μιὰ ἀπόδειξη τῆς αἰώνιας εἰρωνείας ποὺ κρύβεται κάτω ἀπὸ κάθε ἐμπορικὴ ἐπιχείρηση — ἔμενε ἀκόμη στὸν τοίχο, σὰν τὸ ὁμοίωμα χαϊδεμένου παιδιοῦ τῶν Διευθυντῶν ποὺ εἶχε πεθάνει.

Καὶ τώρα ὁ γέρο-Τζόλυον σηκώθηκε νὰ παρουσιάσει τὴν ἀναφορὰ καὶ τὸν προϋπολογισμό του.

Κρύβοντας κάτω ἀπὸ μιὰν ἰώβια γαλήνη τὸν ἀέναο ἀνταγωνισμὸ ποὺ εἶναι βαθειὰ ριζωμένος στὴν ψυχὴ κάθε Διευθυντῆ ἐνάντια στοὺς μετόχους του, τοὺς κοίταζε ἤρεμα. Ὁ Σόμς τοὺς κοίταζε κι' αὐτός. Ἀναγνώριζε τοὺς περισσότερους. Ἦταν ὁ γέρο Σκρόμπελ, ὁ πισέμπορος, ποὺ ἐρχόταν πάντα, ὅπως ἔλεγε ὁ Χέμμιγκς, γιὰ νὰ « θολώσει τὰ νερά », ἕνα γεροντιο μὲ διεστραμένη ἔκφραση, κόκκινο μοῦτρο, δυνατὲς μασέλες κι' ἕνα πελώριο πλακουτσωτὸ καπέλο ἀκουμπισμένο στὰ γόνατά του. Κι' ὁ αἰδεσιμώτατος κ. Μπόμς, ποὺ πάντα ἐπρότεινε ἕνα εὐχαριστήριο ψήφισμα γιὰ τὸν πρόεδρο καὶ μέσα σ' αὐτὸ ἐξέφραζε τὴν ἐλπίδα πὼς τὸ συμβούλιο δὲ θὰ παρέλειπε νὰ ἐξυψώσει τὸ ἠθικὸ ἐπίπεδο τῶν ὑπαλλήλων. Εἶχε τὴ σωτήρια συνήθεια νὰ σταματᾶ στὴν ἔξοδο ἕναν ἀπ' τοὺς Διευθυντὲς καὶ νὰ τὸν ρωτᾶ ἂν νόμιζε πὼς ὁ ἐρχόμενος χρόνος θἄταν καλὸς ἢ ἄσχημος. Κι' ἀνάλογα μὲ τὴν ἀπάντηση, ν' ἀγοράζει ἢ νὰ πουλᾶ τρεῖς μετοχὲς μέσα στὶς ἑπόμενες δεκαπέντε μέρες.

Κι' ἦταν ἀκόμη κι' ἐκεῖνος ὁ στρατιωτικός, ὁ ταγματάρχης Ὀμπόλλυ, ποὺ δὲν ἔπαυε νὰ μιλᾶ ἔστω καὶ γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴν ἐπανεκλογὴ τοῦ ἀκροατῆ καὶ ποὺ πότε πότε δημιουργοῦσε ἀληθινὴ ἀναστάτωση παίρνοντας ἀπὸ τὰ χέρια τῶν ἄλλων τὰ χαρτιὰ μὲ τὶς προτάσεις ποὺ τοὺς εἶχαν ἐμπιστευθεῖ γιὰ τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου.

Αὐτοὶ ὅλοι ἀποτελοῦσαν τὸ Συμβούλιο μαζὶ μὲ τέσσερους-πέντε γεροὺς σιωπηλοὺς μετόχους ποὺ συμπαθοῦσε ὁ Σόμς, — ἀνθρώπους τῆς δουλειᾶς, ποὺ ἀγαποῦσαν νὰ κοιτάζουν μόνοι τους χωρὶς θόρυβο τὶς ὑποθέσεις τους, — καλοὺς καὶ σταθεροὺς ἄντρες ποὺ πήγαιναν κάθε μέρα στὸ Σίτυ καὶ γύριζαν κάθε βράδυ στὶς καλὲς καὶ πιστὲς γυναῖκες τους.

Καλὲς καὶ πιστὲς γυναῖκες! Κάτι μέσα σ' αὐτὴ τὴ σκέψη προκαλοῦσε πάλι μιὰν ἀνέκφραστη ἀνησυχία στὸν Σόμς.

Τί θἄλεγε στὸ θεῖο του ; Τί ἀπάντηση ἔπρεπε νὰ στείλει σ' ἐκεῖνο τὸ γράμμα ; !

— . . . Ἂν κανεὶς ἀπὸ τοὺς μετόχους ἔχει νὰ μὲ ρωτήσει κάτι, θ' ἀπαντήσω πολὺ εὐχαρίστως.

Ἕνας μικρὸς ὑπόκωφος κρότος! Ὁ γέρο Τζόλυον ἄφησε νὰ πέσουν στὸ τραπέζι τὰ χαρτιὰ τῆς ἀναφορᾶς καὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ στεκόταν ὄρθιος, στριφογυρίζοντας ἀνάμεσα στὸ δείχτη καὶ τὸν ἀντίχειρα τὰ γυαλιά του ἀπὸ ὄστρακο χελώνας.

'Ο ἴσκιος ἑνὸς χαμόγελου φάνηκε στὴ μορφὴ τοῦ Σόμς. Θἄκαναν καλὰ νὰ ὑποβάλουν γρήγορα τὶς ἐρωτήσεις τους! "Ηξερε καλὰ τὴ μέθοδο τοῦ θείου του (ποὺ ἦταν ἄλλωστε ἰδεώδης) νὰ προσθέτει ἀμέσως:

— Προτείνω λοιπὸν νὰ ἐγκριθοῦν ἡ ἀναφορὰ κι' ὁ προϋπολογισμός.

Ποτὲ δὲν τοὺς ἄφηνε ν' ἀνασάνουν — οἱ μέτοχοι ἦταν γνωστὸ πὼς σπαταλοῦσαν τὸ χρόνο τζάμπα.

"Ενας ψηλὸς ἀσπρογένης μὲ ξερακιανὸ δυσαρεστημένο πρόσωπο σηκώθηκε.

— Νομίζω ὅτι μπορῶ νὰ ὑποβάλω μιὰ ἐρώτηση σχετικὴ μὲ τὴν ἐγγραφὴ αὐτῶν τῶν 5.000 λιρῶν στὸν προϋπολογισμὸ «ἐπ' ὀνόματι τῆς χήρας καὶ τῆς οἰκογενείας» (ἔριξε γύρω του ἕνα αὐστηρὸ βλέμμα) «τοῦ μακαρίτου ἐπιτηρητοῦ»... ὁ ὁποῖος... χμ!... τόσο ἀσυλλόγιστα (τονίζω: ἀσυλλόγιστα) ηὐτοκτόνησε τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ ὑπηρεσίαι του εἶχαν ὑψίστην σημασίαν διὰ τὴν 'Εταιρίαν. Εἴχατε δηλώσει ὅτι ἡ συμφωνία, τὴν ὁποίαν τόσον ἀτυχῶς διέκοψε μὲ τὸ ἴδιο του τὸ χέρι, ἦτο διὰ μίαν περίοδον πέντε ἐτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον ἕνα εἶχε περάσει... 'Εγώ...

'Ο γέρο-Τζόλυον ἔκαμε ἕνα κίνημα στενοχώριας.

— Πιστεύω ὅτι δικαιοῦμαι, κύριε Πρόεδρε. 'Ερωτῶ ἂν αὐτὸ τὸ ποσὸν τὸ ὁποῖον ἐπληρώθη ἢ ἐπροτάθη νὰ πληρωθεῖ ἀπὸ τὸ Συμβούλιον... χμ!... εἰς τὸν μακαρίτην... εἶναι διὰ τὰς ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας θὰ προσέφερεν εἰς τὴν 'Εταιρίαν ἂν δὲν εἶχε αὐτοκτονήσει.

— Εἶναι μιὰ ἀναγνώριση τῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ ἔχει προσφέρει καὶ ποὺ ὅπως ξέρουμε ὅλοι — κι' ἐσεῖς ἐπίσης — εἶχαν βασικὴ ἀξία.

— Τότε, κύριε, τὸ μόνον ποὺ δύναμαι νὰ εἴπω εἶναι ὅτι ἀφοῦ πρόκειται διὰ παλαιὰς ὑπηρεσίας τὸ ποσὸν εἶναι ὑπερβολικόν.

'Ο μέτοχος κάθισε.

'Ο γέρο-Τζόλυον περίμενε μιὰ στιγμὴ καὶ εἶπε:

— Προτείνω τώρα ἡ ἀναφορὰ νὰ...

'Ο μέτοχος σηκώθηκε πάλι.

— Μπορῶ νὰ ρωτήσω τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου ἂν ἔχουν ὑπ' ὄψιν τους ὅτι δὲν εἶναι δικά τους τὰ χρήματα τὰ ὁποῖα — δὲν διστάζω νὰ πῶ ὅτι ἂν τὰ χρήματα ἦσαν δικά τους...

"Ενας δεύτερος μέτοχος μὲ στρογγυλὸ σκυθρωπὸ πρόσωπο, ποὺ σ' αὐτὸν ὁ Σόμς ἀναγνώρισε τὸν κουνιάδο τοῦ μακαρίτη τοῦ ἐπιτηρητῆ, σηκώθηκε κι' εἶπε μὲ θέρμη:

— Κατὰ τὴ γνώμη μου, κύριε, τὸ ποσὸ δὲν εἶναι ἀρκετό.

'Ο αἰδεσιμώτατος κ. Μπόμς σηκώθηκε τώρα ὄρθιος.

— "Αν μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ ἐκφράσω τὴ γνώμη μου, εἶπε, θὰ ἔλεγα ὅτι τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἀποθανὼν ηὐτοκτόνησε θὰ ἔπρεπε νὰ βαρύνει πολύ, πάρα πολύ, εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἀξιοτίμου προέδρου μας. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἔχει βαρύνει διότι — τὸ λέγω αὐτὸ διὰ λογαριασμόν μου καὶ πιστεύω καὶ διὰ λογαριασμὸν ὅλων τῶν παρευρισκομένων (πολὺ ὡραῖα! πολὺ ὡραῖα!) — ἀπολαμβάνει τῆς ἀμερίστου ἐμπιστοσύνης μας. "Ολοι ἐπιθυμοῦμε νὰ φανοῦμε εὐσπλαχνικοί. 'Αλλ' εἶμαι βέβαιος (ἐκοίταξε αὐστηρὰ τὸν κουνιάδο τοῦ μακαρίτη) ὅτι θὰ δείξει μὲ μιὰ γραπτὴ πρόταση, ἢ καλύτερα μὲ τὴ μείωση τοῦ ποσοῦ, τὴ ζωηρὴ ἀποδοκιμασία μας διότι μία ζωὴ τόσον ὑποσχετικὴ καὶ πολύτιμος ἀπεχώρησε τόσον ἀνευλαβῶς ἀπὸ μίαν σφαῖραν εἰς τὴν ὁποίαν καὶ τὰ ἰδικά του συμφέροντα καὶ — διατί ὄχι; — καὶ τὰ ἰδικά μας ἐχρειάζοντο τόσον ἐπιτακτικῶς τὴν συνέχειάν της. Δὲν πρέπει — ὄχι, δὲν δυνάμεθα — νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὴν σημαντικὴν αὐτὴν ἄρνησιν παντὸς καθήκοντος ἀνθρωπίνου καὶ θείου.

'Ο αἰδεσιμώτατος ξανακάθισε στὴν καρέκλα του. 'Ο κουνιάδος τοῦ μακαρίτη σηκώθηκε πάλι.

— 'Επιμένω σ' αὐτὸ ποὺ εἶπα. Τὸ ποσὸν δὲν εἶναι ἀρκετό.

'Ο πρῶτος μέτοχος ξέσπασε:

— 'Αμφισβητῶ τὴ νομιμότητα τῆς πληρωμῆς. Κατὰ τὴ γνώμη μου, δὲν εἶναι νόμιμος. 'Ο Νομικὸς Σύμβουλος τῆς 'Εταιρίας εἶναι παρών. Νομίζω πὼς ἔχω δικαίωμα νὰ τοῦ θέσω αὐτὸ τὸ ἐρώτημα.

"Ολοι γύρισαν τώρα καὶ κοίταξαν τὸν Σόμς. Νά λοιπὸν ποὺ εἶχε συμβεῖ κάτι. Σηκώθηκε μὲ κλειστὰ χείλη σοβαρὸς καὶ ψυχρός. Τὰ νεῦρα ἔπαιξαν μέσα του· ἡ προσοχή του, ἐπιτέλους τραβηγμένη σὲ κάτι ἄλλο, ἔπαψε νὰ κοιτάζει τὸ σύννεφο κεῖνο ποὺ λούφαζε πάνω ἀπὸ τὸν ὁρίζοντα τοῦ λογισμοῦ του.

— Τὸ ζήτημα, εἶπε μὲ χαμηλὴ λεπτὴ φωνή, δὲν εἶνε καθόλου ἁπλό. Δεδομένου ὅτι δὲν ὑπάρχει πιθανότης νὰ τεθεῖ ἐκ νέου τὸ ζήτημα ὑπὸ ἐξέτασιν, εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἡ πληρωμὴ εἶναι αὐστηρὰ νόμιμος. "Αν συμφωνεῖτε, νὰ ζητηθεῖ ἡ γνώμη διαιτητοῦ.

'Ο γυναικάδερφος τοῦ ἐπιτηρητῆ συνοφρυώθηκε, κι' εἶπε μ' ἕναν τόνο γεμάτο ὑπονοούμενα:

— Χωρὶς ἀμφιβολία, πρέπει νὰ ζητηθεῖ ἡ γνώμη διαιτητοῦ. Μπορῶ νὰ ρωτήσω τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ποὺ μᾶς ἔδωσε τὴ σπουδαία αὐτὴ πληροφορία; 'Ο κ. Σόμς Φορσάϊτ; Μπᾶ!

Τὸ βλέμμα του ἀπὸ τὸν Σόμς στράφηκε στὸ γέρο-Τζόλυον μὲ εἰρωνικὸ ὕφος.

Μιὰ φλόγα ἐφούντωσε τὰ χλωμὰ μάγουλα τοῦ Σόμς, μὰ ἡ ὑπεροψία του δὲν κλονίσθηκε. 'Ο γέρο-Τζόλυον κάρφωσε τὰ μάτια του στὸν ὁμιλητή.

—Ἂν, εἶπε, δὲν ἔχει νὰ πεῖ τίποτ' ἄλλο ὁ «γυναικάδελφος» τοῦ μακαρίτου ἐπιτηρητοῦ, προτείνω νὰ ἐγκριθοῦν ἡ ἀναφορὰ καὶ...

Τὴ στιγμὴ ὅμως ἐκείνη σηκώθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς πέντε σιωπηλοὺς δυσκίνητους μετόχους ποὺ εἶχαν κερδίσει τὴ συμπάθεια τοῦ Σόμς, καὶ εἶπε:

—Ἀποδοκιμάζω ἐντελῶς αὐτὴ τὴν πρόταση. Μᾶς ζητοῦν νὰ δώσουμε ἐλεημοσύνη στὴ σύζυγο καὶ τὰ παιδιὰ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ὁποῖα, μᾶς λέτε, ζοῦσαν ἀπὸ τὴν ἐργασία του. Πολὺ πιθανόν. Δὲ μ' ἐνδιαφέρει ἂν αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια ἢ ὄχι. Ἔχω ἀντίρρηση ἀπὸ λόγους ἀρχῶν. Εἶπε τοῦ πὼς «αὐτὸ δὲν ἦταν ἐπιχείρηση». Ἦταν ὅμως καταδικασμένος νὰ ὑποστηρίξει τὴν πρότασή του. Θὰ ὀπισθοχωροῦσε; Φαινόταν ἀπίθανο.

Ὅλοι περίμεναν μ' ἐνδιαφέρον. Ὁ γέρο-Τζόλυον ὕψωσε τὸ χέρι του. Τὰ γυαλιὰ κρέμονταν ἀνάμεσα στὰ δάχτυλά του, κι' ὁ ἀντίχειρας ἔτρεμε ἐλαφρά, λὲς καὶ προμηνοῦσε μιὰν ἀπειλή.

Ἀπευθύνθηκε στὸ δυνατὸ σιωπηλὸ μέτοχο:

— Ξέρετε πολὺ καλὰ τί προσπάθειες κατέβαλε ὁ μακαρίτης ἐπιτηρητὴς στὴν ἔκρηξη τοῦ ὀρυχείου. Καὶ προτείνετε σοβαρὰ αὐτὴ τὴ διόρθωση, κύριε, ἐνῶ τὶς γνωρίζετε:



ναι καιρὸς πιὰ νὰ σταματήσει ἡ αἰσθηματικὴ αὐτὴ φιλανθρωπία. Ὅλη ἡ χώρα ἔχει καταστραφεῖ ἐξ αἰτίας της. Ἀρνοῦμαι νὰ δοθεῖ τὸ χρῆμα μου σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ μοῦ εἶναι τελείως ἄγνωστοι καὶ ποὺ δὲν ἔκαμαν τίποτε γιὰ νὰ τὸ κερδίσουν. Ἀρνοῦμαι πέρα ὡς πέρα. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἐπιχείρηση. Προτείνω λοιπὸν νὰ ἐπιστραφεῖ ἡ ἀναφορὰ κι' ὁ προϋπολογισμὸς καὶ νὰ διορθωθοῦν μὲ τὴ διαγραφὴ αὐτῆς τῆς δωρεᾶς.

Ὁ γέρο-Τζόλυον εἶχε μείνει ὄρθιος τὴν ὥρα ποὺ μιλοῦσε ὁ δυνατὸς καὶ σιωπηλὸς μέτοχος. Ἡ ὁμιλία ξύπνησε μιὰ ἠχὼ μέσα σ' ὅλες τὶς καρδιές, γιατὶ κήρυττε πραγματικὰ τὴ λατρεία τῶν δυνατῶν, τὴν κίνηση ἐνάντια στὴ γενναιοδωρία, ποὺ κεῖνον τὸν καιρὸ εἶχε κιόλας ἀρχίσει στὴν ὑγιέστερη μερίδα τῆς κοινωνίας.

Ἡ φράση «Αὐτὸ δὲν εἶναι ἐπιχείρηση» εἶχε συγκινήσει ἀκόμα καὶ τὸ συμβούλιο. Καθένας χωριστὰ τὸ νιώθε πὼς πραγματικὰ δὲν ἦταν. Ἤξεραν ὅμως καὶ τὸ δεσποτικὸ χαρακτῆρα καὶ τὴν ἐπιμονὴ τοῦ προέδρου. Καὶ κεῖνος θὰ τὸ νιώθε μέσα

—Ἐπιμένω.

Ὁ γέρο-Τζόλυον ἐπρότεινε στὴ συνέλευση αὐτὴ τὴν τροποποίηση.

—Ὑποστηρίζει κανεὶς ἄλλος αὐτὴ τὴν πρόταση; ρώτησε κοιτάζοντας ἤρεμα γύρω.

Καὶ τότε, βλέποντας τὸ θεῖο του, ὁ Σόμς ἔνιωσε τὴ δύναμη τοῦ χαρακτήρα ποὺ βρισκόταν σ' αὐτὸν τὸ γερασμένον ἄνθρωπο. Κανεὶς δὲν κουνήθηκε. Κοιτάζοντας κατ' εὐθεῖαν τὸ δυνατὸ σιωπηλὸ μέτοχο, ὁ γέρο-Τζόλυον εἶπε:

— Τώρα προτείνω νὰ ἐγκριθοῦν ἡ ἀναφορὰ κι' ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ ἔτους 1886. Ὑποστηρίζετε τὴν πρόταση μου; Ὅσοι συμφωνοῦν, παρακαλῶ νὰ τὸ δείξουν ὅπως συνήθως. Ἔχει κανεὶς ἀντίρρηση; Κανείς... Ἐγκρίνεται. Ἂς προχωρήσουμε παρακάτω, κύριοι.

Ὁ Σόμς χαμογέλασε. Ἀσφαλῶς ὁ θεῖος Τζόλυον εἶχε τὴ μέθοδό του.

Μὰ τώρα ἡ προσοχή του ξαναγύρισε στὸν Μποσίνεϋ. Περίεργο πῶς αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἀπασχολοῦσε ὅλη τὴν ὥρα τὴ σκέψη του, ἀκόμα καὶ στὶς ὧρες τῆς δουλειᾶς.

Ἡ ἐπίσκεψη τῆς Εἰρήνης στὴν οἰκοδομὴ—

μά δὲν εἶχε τίποτα τὸ παράτυπο, μόνο πὼς μποροῦσε νὰ τοῦ τὄχε πεῖ. Μά πάλι, μήπως τοῦλεγε ποτὲ τίποτα; Γινόταν ὅλο καὶ πιὸ σιωπηλὴ καὶ πιὸ εὐερέθιστη. Εὐχόταν στὸ Θεὸ νἄχε τελειώσει τὸ σπίτι, νἄχαν μπεῖ μέσα, μακρυὰ πιὰ ἀπὸ τὸ Λονδῖνο. Ἡ πολιτεία δὲν ἦταν γι' αὐτήν. Δὲν εἶχε ἀρκετὰ γερὰ νεῦρα. Κείνη ἡ ἀνοησία γιὰ τὴ χωριστὴ κρεβατοκάμαρα ξανάρχισε πάλι!

Ἡ Συνέλευση ἄρχισε νὰ διαλύεται τώρα. Κάτω ἀπὸ τὴ φωτογραφία τοῦ ἐρημωμένου μεταλλείου ὁ αἰδεσιμώτατος κ. Μπὸμς εἶχε στριμώξει τὸν Χέμμιγκς. Ὁ μικροκαμωμένος κ. Μποῦκερ, μὲ τὰ τραχιὰ φρύδια του ζαρωμένα ἀπὸ χαμόγελα ὀργισμένης εἰρωνείας, εἶχε στήσει τὸ ἀποχαιρετιστήριο καυγαδάκι του μὲ τὸ γέρο Σκράμπελ. Ἀπόφευγαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο σὰν τὸ δηλητήριο. Ἀνάμεσά τους ἦταν κάποια ὑπόθεση ἑνὸς συμβολαίου γιὰ πίσες, ποὺ ὁ μικροκαμωμένος κ. Μποῦκερ εἶχε ἐξασφαλίσει ἀπὸ τὸ συμβούλιο γιὰ ἕναν ἀνιψιό του κάτω ἀπὸ τὴ μύτη τοῦ γέρο Σκράμπελ. Ὁ Σὸμς τὄχε ἀκούσει ἀπὸ τὸν Χέμμιγκς, ποὺ ἀγαποῦσε τὸ κουτσομπολιὸ καὶ μάλιστα ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ τοὺς διευθυντές του, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τὸν γέρο - Τζόλυον, ποὺ τὸν φοβόταν.

Ὁ Σὸμς περίμενε νὰ βρεῖ εὐκαιρία. Ὁ τελευταῖος μέτοχος ἐξαφανιζόταν πίσω ἀπ' τὴν πόρτα, ὅταν ἐπλησίασε τὸ θεῖο του ποὺ ἔβαζε κείνη τὴ στιγμὴ τὸ καπέλο του.

— Μπορῶ νὰ σᾶς μιλήσω ἕνα λεπτό, θεῖε Τζόλυον;

Εἶναι ἀβέβαιο τί περίμενε ὁ Σὸμς ἀπ' αὐτὴ τὴ συνομιλία. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μυστηριώδη ἐκείνη ἐπίδραση τὴ γεμάτη φόβο καὶ σεβασμὸ ποὺ ὁ γέρο - Τζόλυον ἐξασκοῦσε πάνω σ' ὅλους γενικὰ τοὺς Φορσάϊτ, καὶ ποὺ εἶχε πηγὴ τὴ φιλοσοφικὴ εὐστροφία του ἢ ἴσως — ὅπως ἔλεγε μὲ βεβαιότητα ὁ Χέμμιγκς — τὸ πηγούνι του, ἕνας ὄπουλος ἀνταγωνισμὸς χώριζε τὸ νέο καὶ τὸ γέρο Φορσάϊτ. Κρυβόταν κάτω ἀπὸ τὸ ξηρὸ ὕφος τοῦ χαιρετισμοῦ τους, κάτω ἀπὸ τοὺς γεμάτους ἐπιφύλαξη ὑπαινιγμοὺς ποὺ ἔκανε ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλο. Ἴσως προερχόταν ἀπὸ τὴν ἥρεμη ἰσχυρογνωμοσύνη («πεῖσμα» τὴν ἔλεγε μᾶλλον) ποὺ ὁ γέρο Τζόλυον ἔβλεπε στὸν ἀνιψιό του, ἀπὸ μιὰ μυστικὴ ἀμφιβολία ἂν θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ τὰ βγάλει πέρα μαζί του.

Κι' οἱ δυὸ αὐτοὶ Φορσάϊτ, ποὺ σὲ πολλὲς ἀπόψεις βρίσκονταν στὴν ἴδια ἀπόσταση, ὅσο κι' οἱ πόλοι μακριὰ ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο, εἶχαν μὲ τοὺς διαφορετικοὺς τρόπους των — σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ ἀπὸ τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογένειας — ἕνα κοινὸ προτέρημα, τὸ βασικὸ προσὸν τῆς σίγουρης καὶ συνετῆς διορατικότητας γιὰ τὶς «ὑποθέσεις», ποὺ εἶναι τὸ χαρακτηριστικώτερο σημάδι τῆς μεγάλης κοινωνικῆς τάξης ποὺ ἀνῆκαν. Καθένας τους, μὲ κάποια καλὴ τύχη καὶ μὲ λίγες εὐνοϊκὲς εὐκαιρίες, ἦταν προωρισμένος γιὰ μιὰ μεγάλη σταδιοδρομία. Κι' οἱ δυὸ τους θὰ μποροῦσαν νὰ γίνουν καλοὶ χρηματιστές, μεγάλοι προμηθευτές, πολιτικοί, ἂν καὶ ὁ γέρο - Τζόλυον σὲ μερικὲς διαθέσεις του — κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση ἑνὸς πούρου ἢ μέσ' στὴ φύση — θὰ ἦταν ἄξιος ὄχι ἴσως νὰ περιφρονήσει, πάντως ὅμως νὰ ἀμφισβητήσει τὴν ἀξία τῆς ὑψηλῆς σταδιοδρομίας του. Ἐνῶ ὁ Σὸμς, ποὺ δὲν κάπνιζε ποῦρο, δὲ θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ τὸ κάμει.

Κι' ὕστερα, ἦταν πάντα στὴ σκέψη τοῦ γέρο - Τζόλυον ὁ κρυφὸς καημὸς πὼς ὁ γιὸς τοῦ Τζαίημς — τοῦ Τζαίημς ποὺ τὸν λογάριαζε πάντα σὰν ἕνα ἀσήμαντο πλάσμα — θ' ἀκολουθοῦσε τὸ δρόμο τῆς ἐπιτυχίας, ἐνῶ ὁ δικός του ὁ γιός...

Ἐπιτέλους τώρα τελευταῖα — γιατὶ σὰ Φορσάϊτ, δὲ ζοῦσε κι' αὐτὸς ἔξω ἀπὸ τὴν ἀκτῖνα τοῦ οἰκογενειακοῦ κουτσομπολιοῦ — ἄκουσε τὴ φριχτή, ἀβέβαιη, μά γι' αὐτὸ ὄχι λιγώτερο ἐνοχλητικὴ διάδοση γιὰ τὸν Μποσίνεϋ, κι' ὁ ἐγωϊσμός του πληγώθηκε.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ πὼς ἡ ἀγανάκτησή του δὲ στρεφόταν ἐνάντια στὴν Εἰρήνη, παρὰ ἐνάντια στὸν Σόμς. Ἡ ἰδέα πὼς ἡ γυναίκα τοῦ ἀνιψιοῦ του (γιατὶ μποροῦσε αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος νὰ τὴν προσέχει περισσότερο — ὤ! παράξενη ἀδικία, σὰ νἄταν δυνατὸν νὰ τὴν προσέχει περισσότερο ὁ Σόμς) θἄπαιρνε ἀπὸ τὴ Τζοὺν τὸν ἀρραβωνιαστικό της, τοῦ ἦταν ἀβάσταχτα ταπεινωτική. Καὶ βλέποντας τὸν κίνδυνο, δὲν τὸν ἔκρυβε σὰν τὸν Τζαίημς ἀπὸ ἁπλὴ νευρικότητα, μὰ μὲ τὴν ἁπάθεια τῆς πλατειᾶς του ματιᾶς διαπίστωνε πὼς δὲν ἦταν ἀπίθανος. Ἡ Εἰρήνη εἶχε κάτι τὸ τόσο σαγηνευτικό. Προαισθανόταν τί θὰ τοῦλεγε ὁ Σόμς καθὼς ἄφηναν μαζὶ τὴν αἴθουσα τοῦ Συμβουλίου κι' ἔβγαιναν στὸ θόρυβο καὶ τὴν πολυκοσμία τοῦ Τσίπσάϊντ. Περπάτησαν μαζὶ λίγα λεπτὰ χωρὶς νὰ μιλοῦν. Ὁ Σὸμς μὲ τὸ δειλὸ ἀλαφρὸ βῆμα του κι' ὁ γέρο-Τζόλυον εὐθυτενής, χρησιμοποιώντας νωχελικὰ τὴν ὀμπρέλα του γιὰ μπαστούνι.

Ἔστριψαν ἀμέσως σ' ἕνα σχετικὰ ἥσυχο δρόμο, γιατὶ ὁ γέρο - Τζόλυον πήγαινε σ' ἕνα δεύτερο συμβούλιο κι' ἔπρεπε νὰ τραβήξει κατὰ τὴν ὁδὸ Μουργκαίητ.

Τότε ὁ Σόμς, χωρὶς νὰ σηκώσει τὰ μάτια του, εἶπε:

— Πῆρα αὐτὸ τὸ γράμμα ἀπὸ τὸν Μποσίνεϋ. Δῆτε τί γράφει. Σκέφτηκα πὼς ἔπρεπε νὰ σᾶς μιλήσω. Ξόδεψα ἕνα σωρὸ λεφτὰ παραπάνω ἀπ' ὅ,τι εἶχα ὑπολογίσει γι' αὐτὸ τὸ σπίτι, καὶ θἄθελα νὰ ξεκαθαρίσω τὸ ζήτημα.

Ὁ γέρο-Τζόλυον ἔριξε ἀνόρεχτα μιὰ ματιὰ στὸ γράμμα.

— Αὐτὸ ποὺ λέει εἶναι ἀρκετὰ καθαρό.

— Μιλᾶ γιὰ πλήρη ἐλευθερία...

Ὁ γέρο - Τζόλυον τὸν κοίταξε... Ὁ ἐρεθισμὸς κι' ἡ ἀντίδραση ποῦταν ἀπὸ καιρὸ κρυμένη μέσα του γιὰ τὸν νεαρὸ αὐτὸ ποὺ οἱ ὑποθέσεις του ἄρχισαν νὰ μπερδεύονται μὲ τὶς δικές του, ξέσπασε.

—Ἀφοῦ λοιπὸν δὲν τοὔχεις ἐμπιστοσύνη, γιατί τοῦ ἀναθέτεις δουλειές;

Ὁ Σὸμς τοὔριξε ἕνα πλάγιο βλέμμα.

—Εἶναι πολὺ ἀργὰ τώρα πιὰ γιὰ νὰ πάρω ἔτσι τὸ ζήτημα. Τὸ μόνο ποὺ θέλω νὰ καταλάβετε, εἶναι πὼς ἂν τὸν ἀφήσω ἐλεύθερο, δὲ θὰ μπορέσω νὰ μπῶ ποτὲ μέσα στὸ σπίτι αὐτό. Σκέφτηκα πὼς ἂν τοῦ μιλούσατε σεῖς, θὰ βάραινε περισσότερο.

—Ὄχι, εἶπε ἀπότομα ὁ γέρο Τζόλυον. Δὲ θ' ἀνακατευτῶ σ' αὐτὴ τὴ δουλειά.

Τὰ λόγια καὶ τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀνιψιοῦ ἔδιναν τὴν ἐντύπωση πὼς ἔκρυβαν πολὺ σοβαρώτερα νοήματα, ποὺ δὲν εἰπώθηκαν. Καὶ τὸ βλέμμα ποὺ ἄλλαξαν μεταξύ τους ἦταν σὰ μιὰ ἀποκάλυψη γι' αὐτὴ τὴν ἀμοιβαία συναίσθηση.

—Τὸ σκέφτηκα, εἶπε ὁ Σὸμς, γιὰ χατῆρι τῆς Τζούν. Τίποτ' ἄλλο! Νόμισα πὼς θἄταν καλύτερα νὰ ξέρετε πὼς δὲ θ' ἀνεχτῶ καμιὰ κουταμάρα.

—Καὶ τί σημασία ἔχει αὐτὸ γιὰ μένα; τοῦ εἶπε ἀπότομα ὁ γέρο-Τζόλυον.

—Ὦ! δὲν ξέρω, εἶπε ὁ Σὸμς, καί, μουδιασμένος ἀπὸ τὸ κοφτερὸ βλέμμα τοῦ θείου του, δὲ μπόρεσε νὰ πεῖ περισσότερα. Νὰ μὴ λέτε πῶς δὲ σᾶς τὄπα, πρόσθεσε βαρύθυμα ξαναβρίσκοντας τὴν ψυχραιμία του.

—Δὲν ξέρω τί θὲς νὰ πεῖς, φώναξε ὁ γέρο-Τζόλυον. Ἔρχεσαι καὶ μὲ σκοτίζεις γιὰ τέτοια πράματα... Δὲ θέλω νὰ ξέρω τίποτα γιὰ τὶς ὑποθέσεις σου. Νὰ τὶς κανονίζεις μοναχός σου.

—Πολὺ καλά, εἶπε ὁ Σὸμς χωρὶς διόλου νὰ κινηθεῖ. Αὐτὸ θὰ κάμω.

—Καλημέρα λοιπόν, εἶπε ὁ γέρο-Τζόλυον. Καὶ χώρισαν.

Ὁ Σὸμς ξαναγύρισε στὸ δρόμο του, καὶ μπαίνοντας σ' ἕνα φημισμένο ἑστιατόριο, παράγγειλε ἕνα πιάτο καπνιστὸ σαλμὸν κι' ἕνα ποτῆρι κρασὶ Σαμπλίς. Σπάνια ἔτρωγε πολὺ τὸ μεσημέρι, καὶ συνήθως ἐγευμάτιζε ὄρθιος, γιατὶ εὕρισκε πὼς αὐτὴ ἡ στάση ἦταν εὐεργετικὴ γιὰ τὸ σηκότι του, ποὺ ἦταν πολὺ καλά, μὰ ποὺ τοῦ ἄρεσε νὰ φορτώνει σ' αὐτὸ ὅλες τὶς στενοχώριες του.

Σὰν ἀπόφαγε, ξαναγύρισε σιγὰ στὸ γραφεῖο του μὲ σκυμένο κεφάλι, μὴ δίνοντας προσοχὴ στὶς χιλιάδες τοῦ κόσμου ποὺ συνωστίζονταν στὰ πεζοδρόμια καὶ ποὺ κι' ἐκεῖνοι ἀπὸ τὴ δική τους μεριὰ δὲν τοῦ ἔδιναν καμιὰ σημασία.

Τὸ βραδυνὸ ταχυδρομεῖο ἔφερε τὸ παρακάτω γράμμα στὸν Μποσίνεϋ:

ΦΟΡΣΑΪΤ, ΜΠΑΣΤΑΡΝΤ & ΦΟΡΣΑΪΤ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΙ
2001 ΜΠΡΑΝΤΣ ΛΑΙΗΝ ΠΟΥΛΤΡΥ Ε. Σ.

Μάϊος 17, 1887

Ἀγαπητὲ Μποσίνεϋ,

Ἔλαβα τὸ γράμμα σας, οἱ ὅροι τοῦ ὁποίου μὲ ἐξέπληξαν ὄχι λίγο. Εἶχα τὴν ἐντύπωση πὼς εἶστε καὶ εἴσαστε πάντα «ἐντελῶς ἐλεύθερος», γιατὶ δὲ θυμοῦμαι νὰ ἔχει γίνει δεκτὴ ἀπὸ μέρους σας καμιὰ ἀπὸ τὶς ὑποδείξεις ποὺ εἶχα τὴν ἀτυχία νὰ κάμω ὡς τώρα. Ἀφήνοντάς σας σύμφωνα μὲ τὴν ἀπαίτηση σας «ἐντελῶς ἐλεύθερο», ἐπιθυμῶ νὰ καταλάβετε καλὰ πὼς ἡ ὁλικὴ δαπάνη γιὰ τὸ σπίτι, ὅπως θὰ μοῦ παραδοθεῖ μὲ ὅλες του τὶς διακοσμήσεις, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ἀμοιβῆς σας (ὅπως ἔχει συμφωνηθεῖ μεταξύ μας), δὲν πρέπει νὰ ὑπερβεῖ τὶς δώδεκα χιλιάδες λίρες — ἀριθ. 12.000. Τὸ ποσὸν αὐτὸ σᾶς ἀφίνει ἀρκετὸ περιθώριο, καὶ ὅπως ξέρετε, εἶναι πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ κεῖνο ποὺ εἶχα ὑπ' ὄψη μου ἀρχικῶς νὰ ξοδέψω.

Δικός σας

Σὸμς Φορσάϊτ

Τὴν ἄλλη μέρα ἔλαβε ἕνα σημείωμα ἀπὸ τὸν Μποσίνεϋ:

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΜΠΑΙΗΝΣ ΜΠΟΣΙΝΕΫ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ
309, ΣΛΟΑΝ ΣΤΡΗΤ SW

Μάϊος 18

Ἀγαπητὲ Φορσάϊτ,

Ἂν νομίζετε πὼς σ' ἕνα τόσο λεπτὸ ζήτημα, ὅπως εἶναι ἡ διακόσμηση, μπορῶ νὰ ὑποχρεωθῶ νὰ καθορίσω τὴ δαπάνη ὡς τὴν τελευταία πεντάρα, φοβοῦμαι πὼς κάνετε λάθος. Βλέπω πιὰ πὼς σᾶς κούρασε ὅλη αὐτὴ ἡ συμφωνία, καὶ ὅσο γιὰ μένα, θὰ προτιμοῦσα νὰ παραιτηθῶ.

Δικός σας

Φίλ. Μπ. Μποσίνεϋ

Ὁ Σὸμς σκέφτηκε καὶ στάθμισε πολὺ τὴν ἀπάντησή του, κι' ἀργὰ τὴ νύχτα στὴν τραπεζαρία, ὅταν ἡ Εἰρήνη πῆγε νὰ πλαγιάσει, ἐσύνταξε τὸ παρακάτω γράμμα:

62 ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΟΝΠΕΛΙΕ SW

Μάϊος 1887

Ἀγαπητὲ Μποσίνεϋ,

Νομίζω ὅτι γιὰ τὸ συμφέρον καὶ τῶν δυὸ μας θὰ ἦταν πάρα πολὺ ἄσχημο ν' ἀφήσουμε τὰ πράγματα σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ποὺ ἔφτασαν. Δὲν ἤθελα νὰ πῶ ὅτι ἂν ξεπερνούσατε τὸ ποσὸν ποὺ καθώρισα στὸ γράμμα μου κατὰ δέκα ἢ εἴκοσι ἢ ἀκόμη καὶ πενῆντα λίρες, θὰ συνέβαιναν προστριβὲς μεταξύ μας. Θὰ ἤθελα λοιπὸν ν' ἀναθεωρήσετε τὴν ἀπάντησή σας. Εἶστε «ἐντελῶς ἐλεύθερος» μέσα στοὺς ὅρους αὐτῆς τῆς ἀλληλογραφίας, κι' ἐλπίζω πὼς θὰ βρῆτε τὸν τρόπο νὰ συμπληρώσετε τὶς διακοσμή-

σεις, ποὺ συμφωνῶ κι' ἐγὼ πὼς εἶναι δύσκολο νὰ καθορίσει κανεὶς ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἀκριβῆ τους δαπάνη.

Δικός σας
Σὸμς Φορσάϊτ

Ἡ ἀπάντηση τοῦ Μποσίνεϋ, ποὺ ἦρθε τὴν ἄλλη μέρα, ἦταν ἡ παρακάτω:

Μάϊος 20

Ἀγαπητὲ Φορσάϊτ,

Πολὺ καλά.

Φ. Μποσίνεϋ
(Ἀκολουθεῖ)

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

ΣΤΡΟΦΕΣ

I

Βγάλε τὴ μπόλια ἀπ' τὰ μαλλιά, χρυσὴ νὰ λάμψει ἡ μέρα,
νὰ φωτιστοῦν τ' ἀκρόβουνα κι' οἱ κάμποι πέρα ὡς πέρα.

II

Τὸ πρωϊνὸ σὲ καρτερεῖ — Κόρη ! — στὸ παρεθύρι . . .
Νὰ σὲ γιομίσει μάλαμα — χρυσάφι καὶ μπακίρι . . .

III

Τὸ παρεθύρι ὁλάνοιχτο. Μιὰ γλάστρα στὸ περβάζι . . .
Καὶ μέσ' ἀπ' τὸ παράθυρο, μιὰ κόρη ποὺ διαβάζει.

IV

Στὸ παρεθύρι μου ἄπλωσε τὸ πρωϊνὸ χρυσάφια !
Λάμψαν τριγάλανοι οὐρανοί. Θροΐσαν στὰ χωράφια
τὰ καταπράσινα σπαρτά. Καὶ τὰ πουλιὰ τραγούδια
ἀρχίνησαν γλυκόφωνα στὰ δέντρα, στὰ λουλούδια.

V

Ἡ κόρη ἀπ' τὸ παράθυρο κρυφοκυττᾶ τὸ δρόμο...
Ἔχει γυμνὰ νὰ μπράτσα της καὶ τὸ λευκό της ὦμο.

ΣΩΤ. Δ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ



Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΥΦΩΝΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Φλέγον ζήτημα, ἡ βυζαντινή μας μουσικὴ καταντᾶ πολυπλοκώτατος γρίφος χάρις σὲ μιὰ ἔντονη ἀρθρογραφία ποὺ διεξάγεται τώρα τελευταία μὲ θρασύτητα, ἀλλὰ κάποτε καὶ μὲ κάποια ἀνεξήγητη ἐμπάθεια. Κάθε γνώμη εἶναι σεβαστή, ὅταν ὅμως δὲν ὑπερβαίνη τὰ ὅρια μιᾶς ἀνιδιοτελοῦς καθοδηγήσεώς μας καὶ μιᾶς εἰλικρινοῦς διαφωτίσεως. Ἡ λιβελλογραφία εἶναι ἀνάρμοστο ὅπλο ἀμύνης, ἐφ' ὅσον πρόκειται γιὰ ἕνα ζήτημα τόσο σοβαρό, τόσον ἱερὸ γιὰ ὅλους.

Τὸ θέμα εἶναι γνωστό: Βυζαντινὴ μουσικὴ ἡ τετραφωνία... στὴν ἐκκλησία, ἐννοεῖται. Ὡς μουσικός, ἀλλὰ καὶ ὡς εἰδικός, ἀφοῦ πρέπει νὰ δείξω δελτίο ταυτότητας, ρίχνω κι' ἐγὼ τὴ γνώμη μου στὴν τόσον ἐπίκαιρη αὐτὴ συζήτησι.

Μένει, δυστυχῶς, ἀληθὲς πώς, ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων, πολυφωνικὰ «πειράματα» ἐπάνω σὲ βυζαντινὲς μελῳδίες δὲν στάθηκαν ὥς τώρα στὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς των καὶ δὲν μᾶς ἱκανοποιοῦν σήμερα καθόλου. Ἡ συστηματικὰ κακότεχνη ἐναρμόνισι τοῦ βυζαντινοῦ μέλους — ἀλλὰ καὶ ποιοῦ μέλους, τοῦ τεμαχισμένου ἀργοκίνητου μελῳδικοῦ πυρήνα ἢ τῆς ἀκαθόριστης καὶ ἄτεχνης μελῳδικῆς γραμμῆς; — δὲν παρουσιάζει τὶς περισσότερες φορὲς παρὰ ἕνα κατασκεύασμα ποὺ δὲν ξεπερνᾶ τὴν ἱκανότητα μιᾶς μαθητικῆς ἐπεξεργασίας, ποὺ ἠχεῖ πραγματικὰ σὰν καντάδα καὶ ποὺ προδίδει τὴν προέλευσί του. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἔλλειψι θρησκευτικῆς ἐνατενίσεως γιὰ μιὰ κατανυκτικὴ ἑρμηνεία τῶν θαυμασίων κειμένων τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ὑμνογραφίας προκαλεῖ τὴν ἀγανάκτησι καὶ τὸν ἀποτροπιασμὸ κάποτε ὅλων μας, ἐκτὸς ἐκείνων, βέβαια, ποὺ βρίσκουν καὶ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τὸν ἀντίλαλο τοῦ ἀγαπητοῦ των τραγουδιοῦ τῆς ταβερνούλας. Οἰκτρά, λοιπόν, ὡς τώρα καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποτελέσματα, μ' ὅλη τὴν καλὴ καὶ εἰλικρινῆ θέλησι ἐκείνων ποὺ τὰ ἔχουν ὑποθάλψει, καὶ ποὺ δὲν συζητοῦνται περισσότερο ἐδῶ γιὰ λόγους πολὺ τεχνικούς.

Ναί! εἶναι καιρὸς τὸ βυζαντινὸ μονόφωνο μέλος νὰ ξαναβρῆ πρωταρχικὰ τὸ σπίτι του, τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἀπ' ὅπου καὶ προέρχεται. Ἡ θεόπνευστος ἀπόφασι τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου νὰ συντελέση στὴν ἐπαναφορὰ «ἐν τῷ ναῷ» τῆς μονόφωνης βυζαντινῆς μουσικῆς, μὲ τὴν θεάρεστο πρόθεσι ἡ βυζαντινὴ τελετουργία νὰ ἐπανεύρη τὴν παλιά της αἴγλη, θ' ἀποτελέση σταθμὸ ποὺ πρέπει νὰ κινήση τὸ ἐνδιαφέρον ὅλων ἐκείνων ποὺ δὲν ἀρέσκονται σὲ ἐπιπόλαιες καὶ καιροσκοπικὲς ἐπιλύσεις. Ἡ σπανία προσωπικότης καὶ ἐπιβλητικότης τοῦ Πρωθιεράρχου μας ἐγγυᾶται γι' αὐτό, μὲ τὴν προϋπόθεσι ὅμως πὼς θὰ θελήση νὰ τελειώση τὸ τόσο σπουδαῖο καὶ βαρυσήμαντο ἔργο του. Εἶναι καιρὸς νὰ ἐξοστρακισθῆ ἀπὸ τὸ ναὸ κάθε κακότεχνη τετραφωνία, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης καιρὸς νὰ παύσουν καὶ οἱ κακότεχνες ἐκτελέσεις τοῦ βυζαντινοῦ μέλους ποὺ τὶς χαρακτηρίζουν δῆθεν ἡ «κατὰ παράδοσιν» ρινοφωνία καὶ οἱ λαρυγγισμοί, τὰ ἀνούσια καὶ αὐθαίρετα αὐτὰ φωνητικὰ αὐτοσχεδιάσματα — ἐλλείψει πραγματικῶν μουσικῶν γνώσεων — ποὺ καὶ θεωρητικῶς καὶ ἑλληνοπρεπῶς μένουν ἀστήρικτα. Εἶναι καιρὸς νὰ γίνη γενικὴ «ἐκκαθάρισι», μιὰ ἐπὶ τὸ ἐπιστημονικώτερον «ἀναθεώρησι» τῆς ψαλτικῆς τέχνης, ὅπως ἦταν στοὺς θριάμβους της καὶ ὅπως ἁρμόζει στὴ μουσικῶς ἐξελιγμένη πιὰ εὐαισθησία τοῦ σημερινοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Εἶναι καιρὸς νὰ γίνη μιὰ κατάταξι, νὰ δοθῆ μιὰ ἐνιαία κατεύθυνσι ἐκτελέσεων καὶ ἀποδόσεων τῆς ἱερᾶς μας βυζαντινῆς ὑμνωδίας, τοῦ ξεχωριστοῦ αὐτοῦ μέρους ἀπὸ τὸν τεράστιο θησαυρὸ ποὺ μᾶς ἔχει προικίσει ὁ αἰωνόβιος πολιτισμός μας. Δὲν περιττεύει, νομίζω, ἐδῶ ὁ καθ' ὅλα ἀνιδιοτελὴς ὑπαινιγμός μου νὰ συστηθῆ ἕνα εἶδος μονίμου συνεδρίου βυζαντινῆς μουσικῆς, ὄχι, πρὸς Θεοῦ, γιὰ νὰ λύη ζητήματα, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα καὶ τὶς ἀπαιτήσεις πάντοτε τοῦ Μακαριωτάτου, νὰ μελετᾶ, νὰ ἐρευνᾶ καὶ νὰ παρουσιάζει πρὸ παντὸς τὰ ἑκάστοτε πορίσματά του σ' αὐτόν, γιὰ νὰ ἐπιτευχθῆ ἐπιτέλους μιὰ ἐνιαία προσήλωσι, μιὰ πρακτικὴ διοχέτευσι τῶν πραγμάτων, ἔξω ἀπὸ κάθε ἐκμεταλλευτικὴ τάσι εἰδικῶν καὶ μή, ἐπ' ἀγαθῷ, ἂς ἐλπίσουμε, τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς, ποὺ ἀνεξαιρέτως ὅλος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς θὰ τὴ γνωρίση τότε καλύ-

τερα, θὰ τὴν ἀγαπήση καὶ θὰ τὴ θαυμάση ἀκόμη περισσότερο, καὶ τὸ σπουδαιότερο, θὰ προσευχηθῆ εὐλαβέστερα καὶ κατανυκτικώτερα.

***

Ἡ ὀλιγόλογη αὐτὴ ἔκθεσι τῆς γνώμης μου δὲν πρέπει ὅμως νὰ μὲ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ἄλλη πρόθεσι αὐτοῦ τοῦ σημειώματος, ν' ἀποκρούσω καὶ μερικὲς σπασμωδικὲς ἀκρότητες καὶ ψευτοπροφητικὲς ἀπόψεις ποὺ σταχυολογῶ δῶθε - κεῖθε μέσα στὸ «σάλο» τῶν συζητήσεων, γενικώτερα γιὰ μιὰ γνησιώτερη δῆθεν μελλοντικὴ μουσικὴ ἐξέλιξι στὸν τόπο μας. Οἱ ἐμπνευσμένοι αὐτοὶ ἀρθρογράφοι διατείνονται πὼς ἑλληνικὴ μουσικὴ εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι μόνο ἡ μονόφωνη βυζαντινή, ἐκείνη δηλαδὴ — γιὰ νὰ ἑρμηνεύσω τὴ σκέψι των — ποὺ στηρίζεται μόνο στοὺς νόμους τῆς μονόφωνης βυζαντινῆς τέχνης, ἀποκλείοντας κάθε πολυφωνικὴ τάσι εἴτε ἐντὸς εἴτε ἐκτὸς τοῦ ναοῦ «ὡς ξενίζουσα». Βέβαια, τέτοιου εἴδους πρωτότυπη μοιρολατρεία δὲν στέκει ἔστω καὶ στὴν περιοχὴ τῆς μουσικῆς, ἂν μάλιστα μὲ λογικὴ συνέπεια προταθῆ πὼς πρέπει ἐπίσης ν' ἀγνοήσουμε κάθε ἀνακάλυψι, κάθε κατάκτησι, κάθε πρόοδο τῶν συγχρόνων ἐποχῶν, μὲ τὴ δικαιολογία πὼς εἶναι ξένης ἡ φράγκικης καταγωγῆς — ἀφοῦ οἱ πρόγονοί μας δὲν τὰ ἐγνώρισαν — καὶ συνεπῶς ἀντίκεινται πρὸς τὴν ἑλληνικὴ νοοτροπία. Ὡραῖες καὶ χτυπητὲς «φιλολογικὲς» ἀπόψεις τοῦ ζητήματος, ὅμοιες μὲ ἐκεῖνες τοῦ παρελθόντος αἰῶνος: «τὴν τῶν προγόνων διαλέγεσθαι κλπ.», φρικτὰ παραληρήματα χρονίας ἀρχαιοπληξίας καὶ ἀνούσιοι καιροσκοπικοὶ λυρισμοί!

Περιορίζομαι ἐπίσης σὲ λίγα καὶ ἀπαντῶ ἀμέσως κατηγορηματικά: *'Η ἑλληνικὴ μουσική, τὸ ἑλληνικὸ μουσικὸ μέλλον ἀνήκουν στὴν πολυφωνία!*

α') Ἡ πολυφωνικὴ μουσικὴ ἔγινε, αὐθόρμητα καὶ ἀβίαστα, ἀνάγκη στὸν τόπο μας ἀφ' ὅτου ὑπάρχουμε ὡς ἐλεύθερο κράτος ἢ ἀπὸ γεννήσεως τοῦ νεοελληνισμοῦ, κι' αὐτὸ μὲ τὴν πλήρη καὶ ψυχικὰ οἰστρηλατημένη συγκατάθεσι ὁλόκληρου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἑκατὸ περίπου χρόνια πέρασαν ἀπὸ τὴ σύνθεσι τοῦ ἱεροῦ Ἐθνικοῦ μας Ὕμνου,— γιὰ νὰ θέσω ἕνα ὅριο,— καὶ ἤδη ἔχουμε νὰ ἐπιδείξουμε ὄχι μόνο ἕνα ἀξιόλογο μουσικὸ πολυφωνικὸ ἐπίπεδο, μιὰ πολυφωνικὴ τέχνη καὶ ἐκπαιδευτικὰ πολυφωνικὰ μέσα ποὺ εἶναι — τῶν ἀναλογιῶν τηρουμένων — ἀντάξια ὁποιουδήποτε ἄλλου πολιτισμένου λαοῦ, ἀλλὰ καὶ σπάνια προσόντα καὶ ἱκανότητα γιὰ τὴ νέα αὐτὴ μουσική μας εὐαισθησία καὶ νοοτροπία, ποὺ θαρρεῖς πὼς αἰῶνες τώρα ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ ἔχει συσσωρεύσει μέσα της. Ἂν καταφερόμαστε σήμερα ἐναντίον μιᾶς κακότεχνης ἐκκλησιαστικῆς τετραφωνίας, γιὰ τὰ δυστυχῶς πενιχρὰ ὡς τώρα ἀποτελέσματά της, ἂν οἱ προσπάθειές μας τείνουν στὸ νὰ θριαμβεύση καὶ πάλιν «ἐν τῷ ναῷ» τὸ τόσο παρεξηγημένο βυζαντινό μας μέλος, αὐτὸ δὲν σημαίνει πὼς μποροῦμε «ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ» καὶ μὲ μιὰ μονοκονδυλιὰ νὰ ἐξαλείψουμε ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ... καὶ τῆς Ἑλλάδος τὴν νῦν καὶ τὴν μέλλουσα ἑλληνικὴ πολυφωνικὴ μουσική, γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουμε δὲν ξέρω ποιὸ ἐγκεφαλικὸ μουσικὸ σύστημα ἢ ποιὰ νοσηρὴ μουσικολογικὴ θεωρία, τὰ αὐθαίρετα αὐτὰ ἀποκυήματα μιᾶς ξιπασμένης φαντασίας ποὺ Κύριος οἶδε χάριν τίνος προσωπικοῦ ὠφελήματος ξεφύτρωσαν καὶ φούντωσαν αὐτὴ τὴ στιγμή, καὶ ποὺ μοιραίως θὰ καταλήξουν, ἂν ὑποθέσουμε πὼς μποροῦν νὰ ἐπιπλεύσουν, στὸν τέλειο διχασμὸ τῆς μονόφωνης καὶ τῆς πολυφωνικῆς μας μουσικῆς, εἰς βάρος ὅμως, τὸ προλέγω, τῆς πρώτης.

β') Ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ἀλλὰ καὶ ἀσυγχώρητα λάθη ποὺ γίνονται αὐτὴ τὴ στιγμὴ εἶναι νὰ κρίνωνται καὶ νὰ ἀναλύωνται *στατικὰ καὶ μόνο* τὰ πράγματα. Ἐποικοδομικὲς μουσικολογικὲς θεωρίες γιὰ τὴν «παλινόρθωσι» τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας βυζαντινῆς μουσικῆς, ὅσο χρήσιμες καὶ ἐπίκαιρες κι' ἂν εἶναι, δὲν ἐπαρκοῦν γιὰ νὰ κλονίσουν τὶς νέες μουσικὲς ἀντιλήψεις καὶ πεποιθήσεις μας. Ἐξακολουθῶ ἀναλυτικώτερα.

Ἀναμφισβήτητα, γίνεται τρομερὴ σύγχυσι μεταξὺ «μέλους» καὶ «τέχνης», καὶ στὴν περίπτωσί μας μεταξὺ μονόφωνου βυζαντινοῦ μέλους καὶ μονόφωνης βυζαντινῆς τέχνης. *Μονόφωνο βυζαντινὸ μέλος* — ἂς μοῦ ἐπιτραπῇ ἐδῶ ἡ κάπως σκόπιμα ἀκαδημαϊκὴ στάσι μου — εἶναι τὸ ἀριστουργηματικὸ αὐτὸ μελωδικὸ δημιούργημα, ποὺ μᾶς ἀφῆκαν αἰῶνες τώρα δημιουργίας ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ποὺ χρωστοῦμε στὴν ἀπρόσωπη μεγαλοφυΐα τῆς φυλῆς μας καὶ ποὺ ἰσχύει καὶ θὰ ἰσχύη ἐσαεί. Εἶναι θησαυρὸς ποὺ πρέπει νὰ τὸν φυλάξουμε «ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ». *Μονόφωνη βυζαντινὴ τέχνη* εἶναι τὰ ἐκφραστικὰ μέσα ἢ τὸ ἐκφραστικὸ πλαίσιο, ἂν θέλετε, μὲ τὰ μελισματικὰ διακοσμητικὰ σχεδιάσματα, τὰ ἐπιβαλλόμενα τονικὰ ἰσοκρατήματα κτλ., τὰ μέσα, τελοσπάντων, ποὺ διαθέτει αὐτὴ ἡ τέχνη, ὅμοια, σ' αὐτό, μὲ κάθε μονόφωνη τέχνη, ποὺ ἔστω κι' ἂν τὰ παραδεχόμαστε σὰν ἕναν τέλειο καὶ αὐτάρκη μουσικὸ ὀργανισμὸ ποὺ ἐξυπηρέτησε καὶ ἐξυπηρετεῖ τὸν σκοπό του, δὲν ἐπαρκοῦν πιὰ στὴ σημερινή μας μουσικὴ ἀντίληψι γιὰ τὴν ἄνθησι, τὴν πλέρια ἄνθησι μιᾶς νέας περιόδου ἑλληνικῆς μουσικῆς. Γι' αὐτό, ἐπαναλαμβάνω, ὅσο δικαιολογημένα κι' ἂν προβαίνουμε στὶς προσπάθειές μας νὰ «σώσουμε» τὸ θαυμάσιο βυζαντινὸ μέλος ἀπὸ μιὰ τέλεια κατάπτωσί του, ποὺ πραγματικὰ πρωταίτιός της μένει μᾶλλον

ἡ ἀκαθόριστη καὶ ἀχαλίνωτη σημερινὴ ψαλτική, παρὰ ἡ ἄμοιρη τετραφωνία, αὐτὸ δὲν ὑπονοεῖ πὼς πρέπει καὶ νὰ πατάξουμε κάθε πολυφωνικὴ τάσι στὸν τόπο μας, ἐνθρονίζοντας—ὤ, μὲ πόση ὀπισθοδρομικὴ λύσσα καὶ ἐρασιτεχνικὴ ἀκαμψία τῶν ὑποστηρικτῶν της!—τὴ μόνη δῆθεν αὐθεντικὴ καὶ ἄξια λόγου μουσική, τὴ μονόφωνη βυζαντινὴ μουσικὴ τέχνη. Ὅσο ἄψογα καὶ καλλίφωνα κι' ἂν νομίζουμε πὼς πρέπει νὰ ἐκτελῆται ἕνα ὁποιδήποτε τροπάρι, θὰ ἦταν τερατούργημα ἐκ μέρους μας ἂν καταπιανόμαστε νὰ δημιουργήσουμε καὶ σήμερα μονόφωνη βυζαντινὴ μουσική. Ὅλοι προβλέπουμε τὴν τραγελαφικὴ αὐτὴ νέα κατάστασι. Ἡ *δυναμικότης*, συνεπῶς, βρίσκεται στὸ πλευρὸ τῆς πολυφωνίας, δηλαδὴ τῆς μουσικῆς αὐτῆς τέχνης ποὺ κατακυρίευσε τὸν κόσμο ἐδῶ καὶ αἰῶνες τώρα ὡς κατάκτησι τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ὄχι ὡς προϊὸν φράγκικης ἐπινοήσεως, ἐφ' ὅσον, μάλιστα, τονίζω, οἱ φράγκοι ἐξακολουθοῦν κι' αὐτοὶ νὰ μεταχειρίζωνται τώρα ἀκόμη, δίπλα στὰ γνωστὰ πολυφωνικὰ ἀριστουργήματά των, τὴν ἐπίσης ἀξιόλογη μονόφωνη ἐκκλησιαστικὴ παλιὰ μουσική των, ἐπίγονη τῆς δικῆς μας. Κι' ἐδῶ ἀδίστακτα καὶ μὲ εἰλικρινῆ ὑπερηφάνεια προεξοφλῶ πὼς οἱ κατόπιν ἑλληνικὲς γενεὲς θὰ εὐλογοῦν βέβαια ἐκείνους ποὺ μάχονται σήμερα γιὰ τὴν ἀνύψωσι τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ψαλτικῆς, θὰ εὐλογοῦν ὅμως καὶ ἐκείνους ποὺ μὲ πραγματικὴ προφητικὴ διορατικότητα ἀνέλαβαν — μὲ πόση ἀλοίμονο κάποτε αὐταπάρνησι — νὰ διαπλάσουν τὸ νέο ἑλληνικὸ μουσικὸ ρεῦμα, διοχετεύοντας τὸ δημοτικό μας τραγοῦδι (παρακλάδι κι' αὐτὸ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς) καθὼς καὶ τὸ βυζαντινὸ μέλος στὴ μόνη ἀληθινὴ καὶ ζωντανὴ μελλοντικὴ του ἐξέλιξη μὲ τὴν ἀνυπολόγιστη ἠθοπλαστικὴ ἀκτινοβολία του, τὴν ἑλληνικὴ μουσικὴ πολυφωνία.

γ') Ἀναντίρρητα, τὸ πρόβλημα τῆς μουσικῆς αἰσθητικῆς καθοδηγήσεώς μας εἶναι ἀπὸ τὰ ἱερώτερα. Στὴ σημερινὴ ὅμως ἀναδημιουργικὴ καὶ δημιουργικὴ συνάμα ἑλληνικὴ νέα περίοδο ποὺ ἀνέτειλε, τόσον ὁ λαὸς ὅσον καὶ ἡ νεολαία τῆς ἁπανταχοῦ ἑλληνικῆς γῆς ἀνήκουν σ' ἐκείνους πού, καθ' ὑπόδειγμα τοῦ μεγαλοφυοῦς μας ἐμψυχωτοῦ, δυναμικὰ προβλέπουν τὸ μέλλον καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς φυλῆς καὶ τοῦ ἔθνους. Ἐπὶ πλέον, ἡ νεολαία μὲ τὴν ἄσπιλη νεανικὴ ψυχικὴ ὁρμή της ζητᾶ κατευθύνσεις μὲ θετικώτερες βάσεις, καὶ προκειμένου γιὰ τέχνη, μὲ ἀφάνταστο καὶ ἀκαταπόνητο δυναμικὸ περιεχόμενο. Πέρασαν ἀνεπιστρεπτεὶ οἱ ἐποχὲς τῆς ἐπιβολῆς τῆς μονόφωνης μουσικῆς τέχνης. Ἦταν διαφορετικὲς ἐποχές, ὅπου οἱ μουσικὲς ἀνάγκες καὶ γνώσεις δὲν ὑπερέβαιναν τὸ ἐπίπεδο τῶν ἀπαιτήσεων τῆς μόνης κι' ἀποκλειστικὰ ἐν χρήσει τότε μονόφωνης τέχνης, ὅπως καὶ δὲν εἶχαν ν' ἀντικρούσουν καὶ τὰ κάθε λογῆς σημερινὰ κι' ἑλκυστικὰ γιὰ τ' αὐτιά μας πολυφωνικὰ μουσικὰ ρεύματα.

***

Γι'αὐτό, τονίζω, βαυκαλίζονται μὲ ἄγονα ὄνειρα ὅσοι φαντάζονται πὼς μποροῦν μὲ μεγαλόσχημες παθητικὲς θεωρίες καὶ μὲ μελίρρητη μουσικολογικὴ φρασεολογία νὰ συγκρατήσουν τὸν ἀκάθεκτο ροῦν αὐτῶν τῶν ρευμάτων. Ἡ Ἑλλάς μας εἶναι αἰωνία χάρις στὸ ἀθάνατο ἑλληνικὸ πνεῦμα, ποὺ τὸ χαρακτηρίζει πρὸ παντὸς αὐτὴ ἡ μόνη ἀληθινὴ ἀνωτερότης, νὰ συλλαμβάνη τὰ ἑκάστοτε παρουσιαζόμενα πνευματικὰ ρεύματα, νὰ τὰ ἀναδημιουργῆ καὶ νὰ τὰ πλάθη πρὸς ὄφελος αὐτῆς τῆς αἰωνίας καὶ ἀπαράμιλλης ἀνωτερότητός του. Ἂν ἐπὶ δουλείας, λόγῳ τοῦ ἀμφίβολου ἐπιπέδου τοῦ πολιτισμοῦ, τὸ ἀθάνατο ἑλληνικὸ πνεῦμα ἔδειξε στατικὲς πνευματικὲς ἀρετὲς ἀντοχῆς καὶ ἐμμονῆς, σήμερα, σήμανε πιὰ ἡ ὥρα νὰ δείξουμε καὶ τὶς ἐπίλοιπες πνευματικὲς ἱκανότητές μας, τὶς δυναμικές, καὶ ἐννοῶ ἀναδημιουργία ἐδῶ, δημιουργία ἐκεῖ, κοντολογῆς κάθε γνήσια ἑλληνικὴ πνευματικότητα. Ἂς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ προσθέσω, ἐν παρόδῳ, κι' αὐτὴ τὴν καταθλιπτικὴ σκέψι: Φαντάζεσθε τί καλλιτεχνικὴ ἐξέλιξι κι' ἀποκρυστάλλωσι θὰ εἴχαμε νὰ ἐπιδείξουμε σήμερα καὶ στὴ βυζαντινή μας ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τέχνη ἂν τὸ πεπρωμένο τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς δὲν γραφόταν μὲ πέντε αἰώνων σκλαβιά! Ἄλλωστε, τίποτε τὸ ἑλληνοπρεπῶς ἀνώτερο ἀπὸ μιὰ ἰσορροπία, μιὰ ἁρμονία ὅλων τῶν δυνατοτήτων τόσο περισυλλογῆς ὅσο κι' ἐξορμήσεως, καὶ τίποτε τὸ οὐσιωδῶς φράγκικο ἢ ἀνατολίτικο, ὅταν «λαμπικαριστῆ» μέσα στὴ θαυματουργὴ χοάνη τοῦ ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ δαιμονίου. Ἐχθρὸς δὲ τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς τέχνης δὲν εἶναι μόνον ὁ ἄμουσος, ὁ ἀνίδεος ἢ ὁ ἀνίκανος, ἀλλὰ καὶ κάθε μεγαλορρήμων πού, ἐκτοξεύοντας σοφιστεῖες, ἐργάζεται ἔστω καὶ καλῇ τῇ πίστει ἐναντίον τῆς προοόδου τῆς φυλῆς, τῆς δικῆς μας αἰωνίας ἑλληνικῆς φυλῆς, μὲ τὰ ἴδια προαιώνια καὶ πάντα σὲ κίνησι ἰδανικά!

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΟΝΗΡΙΔΗΣ

ΡΕΜΒΑΣΜΟΣ

Ὧρες πολλές, μοναχή, σκυμμένη,
νιώθω τῆς ἀπομόνωσης ἡ ζωὴ νὰ βαραίνη.
Ἐπάνω στὸ γραφεῖο μου λιποθυμοῦν οἱ κρῖνοι.
Μέσ' στ' ἄρωμά τους κολυμπᾶ μὲ βαρεμὸ ἡ γαλήνη.

Τὸ δειλινὸ ἀπ' ἔξω στέλνει ἕνα φῶς μενεξεδί,
ἁπλώνεται σὰ χάδι,
ἁπλώνεται σὰ χέρι ἁπαλό,
ποὺ ὅσο μπορεῖ,
παραμερίζει ἀκόμα τὸ σκοτάδι.

Κι' ὅμως σὲ λίγο θὰ πλημμυρίσῃ ἐχθρικὰ
τὰ πάντα, τὰ γνώριμα, κάθε γωνιά.
Τί κούραση... τί ἐρημιά...

Σηκώνω τὸ κεφάλι.
Ἀντίκρυ μου κυττάζω τῶν δυό μου ἀγοριῶν τὴ ζωγραφιά.
Τὸ χρυσὸ φῶς τῆς νιότης τους πέφτει παντοῦ.
Σὲ κάτι bibelots παλιά, στοὺς κρίνους ποὺ ἀνθοῦν
καὶ στὴ δικιά μου μοναξιά.

Φεύγει ὁ φόβος ποὖχα γιὰ τὴ σκοτεινιά,
φωτίζοντ' ἡ ψυχή μου, τὰ γνώριμα, κάθε γωνιά.

Ἐρχόσουν καὶ μ' ἀγκάλιαζες, θυμᾶμαι...
Τὸ χλωμό πρόσωπό μου κύτταζες
στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ.

Μὲ τὴν ἀνήσυχη φωνή σου
ὅλος παλμὸ ψιθύριζες:
Εἶσαι ἡ Δειλινή. Σὲ ἀγαπῶ.

Τ' ἄρωμα ποὺ πλημμύριζε τὴν ὕπαρξή σου
(ἔτσι μοῦ ἔλεγες) ἀπόψε τὸ φορῶ.
Τὰ δειλινὰ εἶναι ὁλάνοιχτα,
ὁ δρόμος εἶναι ἐρημικός,
ἂν ὅλ' αὐτὰ δὲ σὲ καλοῦνε πίσω,
εἶσαι τρελλός... εἶσαι τρελλός!

ΕΥΦΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

Τό θεατρικό μέρος

ΠΕΡΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ἐθνική ἐπιτυχία.

Συνήθισε τὸ περιοδικὸ τοῦτο νὰ μὴ βλέπῃ μὲ ξένα μάτια, νὰ ὑποστηρίζῃ τὶς ἀπόψεις του ἔστω κι' ἂν βρίσκεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς προτιμήσεις ἢ μὲ τὸ πεῖσμα τῶν περισσοτέρων καὶ νὰ μὴ δέχεται ἀνεξέλεγκτα ἀκόμα καὶ τὴν πιὸ ἔγκυρη γνώμη. Μένει προπάντων ἀσυγκίνητο ὅταν ἡ ἐπιδοκιμασία κι' ὁ θαυμασμὸς ἔρχονται ἀπέξω, ἀπὸ τὰ μεγάλα εὐρωπαϊκὰ πνευματικὰ κέντρα κι' ἀπὸ προσωπικότητες ποὺ δὲν ἐπιτρέπουν συζητήσεις κι' ἀμφισβητήσεις. Ξέρει τί ἀξία ἔχει κάθε γνώμη ποὺ προορίζεται γιὰ κατανάλωση μακρυὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα ἐκείνου ποὺ τὴ διατυπώνει καὶ κυρίως δὲν ξεχνάει ὅτι αὐτὴ ἡ περίφημη ἀντικειμενικότητα, ποὺ μπορεῖ νἄχῃ ἕνας ξένος κριτής, ἀξιόλογος καὶ στοχαστικός, ἐννοεῖται, ἐξουδετερώνεται συχνότατα ἀπὸ τὰ ἐμπόδια ποὺ ὑψώνονται ἀνάμεσα σ' ἕνα Γάλλο λ. χ. λογοτέχνη καὶ σ' ἕνα ἑλληνικὸ ποιητικὸ ἔργο ἢ πεζογράφημα, — ἀπὸ τὴν ἀδυναμία του νὰ γνωρίσῃ τὴ γλῶσσα μας στὰ μυστικά της καὶ στὶς τσαχπινιές της, νὰ κατανοήσῃ τὴν ἑλληνικὴ σκέψη στὶς βαθύτερες ἀφετηρίες της καὶ στοὺς κρυφοὺς ἑλιγμούς της, νὰ ἐξηγήσῃ καὶ νὰ δικαιολογήσῃ μερικὲς συνήθειες τοῦ λαοῦ μας ποὺ μιλοῦν καὶ γιὰ τὴν καταγωγή του, καὶ γιὰ τὶς συνθῆκες τῆς ζωῆς του, καὶ γιὰ τὶς χαρὲς καὶ γιὰ τὶς λύπες του.

Ἔχει τὸ περιοδικὸ τοῦτο δυσπιστία γιὰ ὅ, τι μᾶς γράφουν οἱ ξένοι, ἀπληροφόρητοι τὶς περισσότερες φορὲς καὶ συγκαταβατικοὶ κριτὲς ἑνὸς λαοῦ ποὺ τὸν ὑποτιμοῦν μὲ τὴν ἐπιείκειά τους. Καὶ δὲ θὰ στεκόταν στὶς ἐνθουσιώδεις ἐντυπώσεις τῶν Ἄγγλων κριτικῶν ἀπὸ τὶς παραστάσεις τοῦ Βασιλικοῦ μας Θεάτρου στὸ Λονδῖνο, ἂν δὲν εἶχε παρακολουθήσει τὴν ἐθνική μας σκηνὴ σὲ ὅλη τὴν προσπάθειά της, ἂν δὲν ἤξερε ὅτι ἔφτασε πιὰ σὲ ἀποτελέσματα ποὺ ἄλλοτε ἦταν ἀληθινὰ ἐξαιρετικὰ καὶ ἄλλοτε εὐπρόσωπα, καὶ προπάντων ἂν δὲν εἶχε δῆ σὲ ὅλες τὶς ἐμφανίσεις της ὅ, τι κάνει ἀξιόλογη κάθε θεατρικὴ ἐργασία: τὸ ὀργανωμένο καὶ πειθαρχημένο σύνολο, τὸν καθαρὸ θεατρικὸ ρυθμὸ ποὺ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ κινήσῃ ζωηρὸ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τῶν πιὸ προοδευμένων, τῶν πιὸ ἀπαιτητικῶν, τῶν πιὸ ὑπερήφανων γιὰ τὴν παράδοσή τους στὸ θέατρο καὶ γενικώτερα στὴν πνευματικὴ ζωή. Αὐτὸ τὸ σύνολο κι' αὐτὸς ὁ θεατρικὸς ρυθμὸς εἶναι ἕνα γεγονὸς ποὺ τὸ σημειώσαμε ἔπειτ' ἀπὸ ἀρκετὲς πρεμιέρες τοῦ Β Θεάτρου, τὸ σχολιάσαμε, τὸ ἐκτιμήσαμε καὶ τὸ θεωρήσαμε πάντα σὰ μιὰ προϋπόθεση γιὰ τὴ δημιουργία θεατρικῆς παραδόσεως ἀλλὰ καὶ σὰ μιὰν ἔνδειξη πολιτισμοῦ. Καὶ περισσότερο ἀπὸ καθετὶ ἄλλο, περισσότερο ἀπὸ τὴν ἐπίδοση τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ἠθοποιοῦ, αὐτὴν ἴσα-ἴσα τὴν ἔνδειξη παρουσίασε στὸ Λονδῖνο τὸ Β. Θέατρο. Ἐχάρισε στοὺς Λοντρέζους, ὅπως γράφουν οἱ ἀγγλικὲς ἐφημερίδες, μιὰ αἰσθητικὴν ἀπόλαυση, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπληροφόρησε ὅτι σ' αὐτὴ τὴ μικρὴ γωνιὰ γῆς δὲν ὑπάρχει μόνο παρελθόν. Τοὺς ἔδωσε μιὰ πληροφορία ποὺ τοὺς προκάλεσε χαρὰ καὶ ἔκπληξη μαζί. Κι' αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ πληροφορία, χωρὶς καμμιὰ ὑπερβολὴ καὶ χωρὶς τὴν παραμικρότερη ἐπιθυμία νὰ ἐξογκωθῇ ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἐπισήμου ἑλληνικοῦ θεατρικοῦ συγκροτήματος στὸ ἐξωτερικό, εἶναι μιὰ ἀνεκτίμητη ὑπηρεσία στὸ ἔθνος. Τὸ Β. Θέατρο ἐπῆγε σ' ἕνα μεγάλο εὐρωπαϊκὸ κέντρο ζωῆς καὶ πνευματικῆς καλλιέργειας — τὸ ἴδιο ἐλπίζουμε ὅτι θὰ κάνῃ καὶ στὴ Φραγκφούρτη καὶ στὸ Βερολῖνο — καὶ φώναξε: διατηρήστε τοὺς ὡραίους καὶ δικαιολογημένους θαυμασμούς σας γιὰ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, ἀλλὰ μὴ μείνετε σ' αὐτήν· προχωρήστε στὸ Βυζάντιο, ἢ καὶ μ' ἕνα πήδημα περάστε στὴ σημερινὴ Ἑλλάδα: ἔχετε νὰ δῆτε πολλά, ἔχετε νὰ γνωρίσετε ἄγνωστα καὶ ποικίλα, ἔχετε νὰ μελετήσετε ἀρκετά. Ἕνας λαὸς ἀρχίζει νὰ ὡριμάζῃ, νὰ συγκροτῆται, νὰ σχηματίζῃ πνευματικὴ παράδοση, νὰ προσφέρῃ σὲ ὅσους ἔχουν πνευματικὲς ἀνάγκες καὶ περιέργειες. Ὁ τόπος του δὲν ἔχει μόνο ἐρείπια, ὡραῖο οὐρανό, λαμπρὸν ἥλιο. Ἔχει καὶ μερικὰ ἄλλα πράγματα, ποὺ ὀφείλει νὰ τὰ γνωρίζῃ ὅποιος θέλει νὰ ξέρῃ τί συμβαίνει στὴν ἐποχή του.

Ἔτσι βλέπω τὴν ἐπιτυχία τοῦ Β Θεάτρου καὶ τοῦ κ. Κωστῆ Μπαστιᾶ στὸ Λονδῖνο. Σὰν ἕνα ἄγγελμα στὸν πολιτισμένο κόσμο ὅτι κάτι συμβαίνει στὴν Ἑλλάδα. Γιατὶ ὅταν ὑπάρχῃ σ' ἕναν τόπο θέατρο, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ἄλλα...

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Ἕνας ἀπολογισμός.

Ἡ Γενικὴ Διεύθυνση Γραμμάτων καὶ Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας συγκέντρωσε κι' ἐφέτος τὰ «πεπραγμένα» της σ' ἕναν ἀπολογισμό, ποὺ εἶναι πλούσιος σὲ πρωτοβουλίες καὶ ἱκανοποιητικώτατος σὲ ἀποτελέσματα. Τὸν συμπτύσσουμε στὰ σπουδαιότερα καὶ χαρακτηριστικώτερα καὶ τὸν προσφέρουμε σὲ ὅσους δὲν εἶχαν ἐκτιμή-

σει ποτὲ τὴν ἀνάγκη νὰ ὀργανωθοῦν τὰ Γράμματα καὶ οἱ Τέχνες καὶ ν' ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξάρτητη ὑπηρεσία τους στὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας καὶ τὴν προστασία τοῦ Κράτους.

Ι. ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Α'. Τὸ *Τμῆμα Γραμμάτων καὶ Θεάτρου* ἀπένειμε τὰ κρατικὰ βραβεῖα στὰ καλύτερα λογοτεχνικὰ βιβλία τοῦ χρόνου (ποίηση, πεζὸς λόγος, κριτικὴ καὶ θέατρο), προκήρυξε διαγωνισμὸ γιὰ τὴ βράβευση σχολικῶν θεατρικῶν ἔργων, ἐνίσχυσε πολλοὺς λογοτέχνες καὶ ἀρκετὰ περιοδικὰ μὲ τὴν ἀγορὰ ἀντιτύπων ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις τους, παρακολούθησε τὰ θεατρικὰ ζητήματα, εἰδικώτερα τὴν κίνηση τῶν ἰδιωτικῶν θιάσων, καί, μὲ σειρὰ νομοθετικῶν μέτρων ποὺ εἰσηγήθηκε στὴν Κυβέρνηση, πολλαπλασίασε τοὺς πόρους τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου καὶ τοῦ ἔδωσε τὴν εὐχέρεια νὰ ἐργασθῆ μὲ δραστηριότητα μοναδικὴ στὰ θεατρικὰ χρονικὰ τοῦ τόπου, ἔχτισε θερινὸ θέατρο στὴ Θεσσαλονίκη, — τὰ ἐγκαίνιά του θὰ γίνουν τὸν Σεπτέμβριο, — συγκρότησε τὸ πρῶτο «Ἄρμα τοῦ Θέσπιδος», θίασο δηλαδὴ ἀπὸ σαράντα πρόσωπα, μὲ δικό του σκηνοθέτη καὶ σκηνογράφο, ἐφωδιασμένο μὲ ἄρτια τεχνικὰ μέσα, ποὺ θὰ διδάξη στὴν ἐπαρχία κλασικὰ καὶ σύγχρονα ἔργα, ἐργάζεται γιὰ τὴν ἐπέκταση τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου στοὺς γύρω του χώρους ἔτσι ποὺ νὰ μπορέση νὰ στεγάση καὶ τὸ Ἐθνικὸ Μελόδραμα, ποὺ ὑποσχέθηκε τὴν ἵδρυσή του ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ἑτοιμάζει ὑπαίθριο ἀθηναϊκὸ θέατρο μὲ 10.000 θέσεις, ἔφερε τὸ Κρατικὸ Μελόδραμα τῆς Φραγκφούρτης καὶ τὸν Ἀγγλικὸ θίασο τοῦ Ὄλντ Βίκ, ἔστειλε τὸ Βασιλικὸ Θέατρο στὸ Λονδῖνο, τὴ Φραγκφούρτη καὶ τὸ Βερολῖνο, ἔκαμε ἡμικρατικὸ τὸ θεατρικὸ ἵδρυμα τῆς Μαρίκας Κοτοπούλη μὲ ἐτήσια ἐπιχορήγηση 1 ½ ἑκατομμυρίου, ἀναδιοργάνωσε τὴ Δραματικὴ Σχολὴ τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου μὲ τὴν ἵδρυση νέων ἕδρῶν καὶ βοήθησε τὸ Μουσεῖο Θεάτρου μὲ χρηματικὲς χορηγίες καὶ δωρεὲς καλλιτεχνικῶν ἔργων.

Β'. Τὸ *Τμῆμα Βιβλιοθηκῶν καὶ Ἀρχείων* ἐφρόντισε γιὰ τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν ἀποδοτικώτερη λειτουργία τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους μὲ σειρὰ μέτρων: τὰ ἐφωδίασε μὲ ἐγκατάσταση πυροσβεστικῶν συσκευῶν καὶ μεταλλικῶν ἀρχειοθηκῶν, καθὼς καὶ μὲ φωτογραφικὰ καὶ ἄλλα μηχανήματα, τὰ ἐπλούτισε μὲ συγγράμματα ἀναφερόμενα στὴν ἱστορία τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, μὲ νέες ἀξιολογώτατες συλλογὲς (οἰκονομικὸ ἀρχεῖο τῆς Ἀρμοστείας Σμύρνης, ἱστορικὸ τμῆμα τοῦ Β. Ναυστάθμου ἀπὸ τὸ 1850 κλπ.), ἀνέθεσε στὸ διευθυντή τους ἐπιστημονικὲς ἐπιθεωρήσεις τοῦ ἀρχειοφυλακείου Κερκύρας, τοῦ ἀρχείου τῆς Ἰονίου Γερουσίας, τῶν ἀρχειοφυλακείων Κεφαλληνίας, Ζακύνθου, Ἰθάκης, Λευκάδος, Παξῶν καὶ Σάμου, τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Βερροίας, τῶν ἱστορικῶν ἀρχείων Ὕδρας καὶ Σπετσῶν, τοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου καὶ τῶν μοναστηριακῶν ἀρχείων τῆς Κρήτης καὶ τῆς Μονῆς τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα τῆς Σπάρτης, ἐξακολούθησε νὰ συγκεντρώνη δηλώσεις ἰδιωτικῶν καὶ μοναστηριακῶν ἀρχείων γιὰ σημαντικὰ ἔγγραφα, ἔστειλε ἀπάνω ἀπὸ 2.000 τόμους στὶς δημόσιες καὶ ἄλλες βιβλιοθῆκες — διέθεσε γιὰ τὴν ἀγορά τους περίπου 140.000 δρχ. ἀπὸ τοὺς πόρους τοῦ Γεν. Συμβουλίου τῶν Βιβλιοθηκῶν τῆς Ἑλλάδος — καὶ 15.000 τόμους ἀπὸ τὰ πολλαπλᾶ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Πρωτοστάτησε, ἀκόμα, γιὰ τὴν τακτικὴ λειτουργία τῆς Ζωσιμαίας Βιβλιοθήκης Ἰωαννίνων καὶ τῆς Δημοσίας Βιβλιοθήκης Ζακύνθου, ἔστειλε εἰδικοὺς ὑπαλλήλους γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τῶν δημοσίων βιβλιοθηκῶν Κερκύρας, Ζακύνθου, Σάμου, Ἰωαννίνων καὶ Χίου καὶ τῶν δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν Κρήτης, Μυτιλήνης, Δημητσάνης καὶ Βυτίνης. Τέλος, τὸ Γεν. Συμβούλιο τῶν Βιβλιοθηκῶν τῆς Ἑλλάδος, ποὺ ἑδρεύει στὸ ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Παιδείας, ἐτύπωσε μέ ἔξοδά του τὰ ἑξῆς ἔργα: 1) Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία 1936 2) Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία 1938. 3) Βιβλιολογία καὶ βιβλιοθηκονομία Δημητρίου Μάργαρη.

ΙΙ. ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

Α'. Τὸ *Τμῆμα Εἰκαστικῶν Τεχνῶν* παρακολούθησε καὶ καθοδήγησε τὴν καλλιτεχνικὴ κίνηση τοῦ τόπου, ὀργάνωσε στὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, μὲ τὴ συνεργασία τῆς «Ὁμάδος Ἑλλήνων Ζωγράφων - Χαρακτῶν», τὴν Α' Πανελλήνιο Ἔκθεση Χαρακτικῆς, ἐνίσχυσε τὶς ἐκθέσεις τῶν εὐθυμογράφων, τῶν «Ἐλευθέρων Καλλιτεχνῶν» καὶ τοῦ «Συνδέσμου Ἑλλήνων Καλλιτεχνῶν» μὲ τὴν ἀγορὰ ἔργων, ἐφρόντισε γιὰ τὴν εὐπρόσωπη ἐμφάνιση τῆς Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν (ἀγορὰ ἐπίπλων, ὀργάνων καὶ βιβλίων), ἐρρύθμισε τὶς ἐργασίες τῆς μόνιμης ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ ἑλληνικοῦ περιπτέρου στὴν Ἔκθεση τῆς Βενετίας, ἔκαμε εἰδικὸ κανονισμὸ διδασκαλίας τῶν θεωρητικῶν καὶ ἱστορικῶν μαθημάτων στὴν Ἀνωτάτη Σχολὴ τῶν Καλῶν Τεχνῶν, ἔστησε στὴν Κέρκυρα τὶς προτομὲς τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ καὶ Νικολάου Μαντζάρου (δαπάνη ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας), προκήρυξε διαγωνισμοὺς γιὰ τὶς προτομὲς τοῦ Γκρέκο καὶ τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ (δαπάνη τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Θράκης), χορήγησε τὸ ἀπαιτούμενο ποσὸν γιὰ τὴν προτομὴ τοῦ Αἰμιλίου Ριάδη, ἐνίσχυσε οἰκονομικῶς τὴν «Ἕνωση Σωματείων Εἰκαστικῶν Τεχνῶν» κι' ἔδωσε γενικὲς κατευθύνσεις στὴ δράση της, ἐφρόντισε γιὰ τὴν ὀργάνωση ἐκθέσεων ἔργων χαρακτικῆς καὶ εὐθυμογραφίας στὴ Διεθνῆ Ἔκθεση Θεσσαλονίκης, συγκέντρωσε ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα χίλια πανω - κάτω παιδικὰ ζωγραφήματα καὶ ὀργάνωσε ἔκθεση παιδικῆς τέχνης στὴ Ν. Ὑόρκη, ἐξασφάλισε πιστώσεις γιὰ τὴν ἐπίπλωση καὶ τὴν ἔναρξη τῆς λειτουργίας τῶν σταθμῶν τῆς Ἀνωτ. Σχολῆς τῶν Καλῶν Τεχνῶν στοὺς Δελφοὺς καὶ στὴν Ὕδρα, παρακολούθησε τὴ

λειτουργία τῆς σχολῆς αὐτῆς καὶ προώθησε στὴ λύση τους τὰ βασικά ζητήματά της, ἔφερε ἀπὸ τὴν Κεφαλληνία ἔργα λαϊκῆς τέχνης καὶ τὰ ἔδωσε στὸ 'Αθηναϊκὸ Μουσεῖο Κοσμητικῶν Τεχνῶν, ἐδώρισε στὴν 'Εθνικὴ Πινακοθήκη ἔργα 'Ελλήνων καὶ ξένων καλλιτεχνῶν, τέλος ὀργάνωσε τὴ Β' Πανελλήνιο 'Εκθεση στὸ Ζάππειο, ἀγόρασε πολλὰ ἔργα καὶ ἀπένειμε βραβεῖα καὶ μετάλλια σὲ ζωγράφους, γλύπτες καὶ χαράκτες.

Β'. Τὸ *Τμῆμα Μουσικῆς* ἐνίσχυσε μὲ 700 000 δρχ. τὰ 'Ωδεῖα καὶ τὶς Φιλαρμονικές, ἀνέβασε τὴ χορηγία τοῦ 'Υπουργείου 'Εθνικῆς Παιδείας πρὸς τὸ 'Ωδεῖο 'Αθηνῶν σὲ 1.200.000 δρχ. κι' ἔτσι ἔκαμε δυνατὴ τὴ μονιμοποίηση τῶν μελῶν τῆς Συμφωνικῆς 'Ορχήστρας, ἐξασφάλισε τὴ συμμετοχὴ τῆς 'Ελλάδος, μὲ δικό της ἀντιπρόσωπο, στὸ Μόνιμο Διεθνὲς Συμβούλιο συνεργασίας μουσουργῶν τοῦ Βερολίνου, ἐπρωτοστάτησε στὴν ἀνταλλαγὴ ἑλληνικῆς καὶ γερμανικῆς μουσικῆς μὲ συναυλίες ποὺ δόθηκαν στὴν 'Αθήνα καὶ στὸ Βερολῖνο καθὼς καὶ ἑλληνικῆς καὶ ρουμανικῆς μὲ συναυλίες στὴν 'Αθήνα καὶ στὸ Βουκουρέστι, παρακολούθησε τὴ λειτουργία τῶν 'Ωδείων, Μουσικῶν Σχολῶν καὶ Φιλαρμονικῶν Μακεδονίας καὶ Θράκης κι' ἐπροκήρυξε διαγωνισμὸ γιὰ τὴ συγγραφὴ καὶ μελοποίηση σχολικῶν τραγουδιῶν.

Αὐτὰ εἶναι τὰ «πεπραγμένα» τῆς Γεν. Διευθύνσεως Γραμμάτων καὶ Καλῶν Τεχνῶν στὶς γενικὲς καὶ χαρακτηριστικώτερες γραμμές τους. Νὰ διατυπώσουμε προβλέψεις κι' εὐχές; 'Η μεγάλη ἐπιτυχία τοῦ Β. Θεάτρου καὶ τοῦ κ. Κωστῆ Μπαστιᾶ στὸ Λονδῖνο, ἡ *ἐθνικὴ* αὐτὴ ἐπιτυχία, εἶναι ἡ καλύτερη προειδοποίηση, ἡ ἐπαρκέστερη ἐγγύηση γιὰ τὴ δράση τῆς Γεν. Διευθύνσεως Γραμμάτων καὶ Καλῶν Τεχνῶν.

Χ.

'Η Εἰκονογράφησις τοῦ τεύχους.

Τὸ πορτραῖτο τῆς 'Ιωάννας Tornabuoni ποὺ δημοσιεύεται ἐκτὸς κειμένου στὸ τεῦχος τοῦτο, εἶναι ἔργο τοῦ μεγάλου 'Ιταλοῦ ζωγράφου Ghirlandajo (1449 - 1494) καὶ βρίσκεται στὸ Παρίσι στὴ συλλογὴ τοῦ Ροδόλφου Kann. Οἱ εἰκόνες τῆς νουβέλλας «Τὸ βουνὸ τῶν λύκων» καὶ τοῦ μυθιστορήματος «'Ο 'Ιδιοκτήτης» ἔγιναν ἀπὸ τὸν κ. Τάσσο. Τὸ διήγημα «Τὸ μούλικο» εἰκονογράφησε μὲ μιὰ ξυλογραφία του ὁ κ. Tavy Notton

---

ΑΡΧΑΙΟΙ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Αἴγινα.

Τὸ νησάκι τοῦτο τῆς 'Αττικῆς, ἡ πρώτη γνωριμιὰ τοῦ 'Αθηναίου μὲ τὴ θάλασσα, εἶναι 'Αττικὸ καὶ στὴ φύση τοῦ ἐδάφους, «λεπτόγαιον», γυμνὸ καὶ πευκόφυτο μαζί, πεδινὸ καὶ θαλασσινό, μὲ ἀρχαῖες κολόννες στὶς κορυφές του, μὲ ὅμοιο ἐλαφρὸ ἀέρα σὰν τῆς 'Αττικῆς. Μέθανα καὶ Πόρος λίγο νοτιώτερα ξεφεύγουν ἀπότομα ὄχι μόνο γεωγραφικὰ ἀπὸ τὴν 'Αττικὴ φυσιογνωμία, περισσότερο ὁ δεύτερος μὲ τὸ εἰδυλλιακὸ - ρομαντικὸ χαρακτῆρα του καὶ μὲ τὴ νοτισμένη κουφόβρασή του.

Τὸν 'Αθηναῖο ἡ Αἴγινα καὶ ἀπὸ μακρυὰ τὸν ξαποσταίνει καθὼς εἶναι εὐχάριστο τέρμα τοῦ ματιοῦ, νότιο ἀντίστοιχο στὴν ἁλυσίδα τῶν βουνῶν τῆς 'Αττικῆς, τοῦ Αἰγάλεω, τῆς Πάρνηθας, τῆς Πεντέλης καὶ τοῦ 'Υμηττοῦ. "Ολων τούτων ἡ χάρη βρίσκεται ὄχι μόνο στὶς γραμμές τους, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀπόστασή τους σχετικὰ μὲ τὴν 'Αθήνα, τόση ὥστε νὰ μὴ τὴ σφίγγουν κυκλώνοντάς την βαρειά. Οἱ μικροὶ κάμποι ποὺ μεσολαβοῦν ἀνάμεσα εἶναι εὐχάριστη πεδινὴ ἅπλα, ἐνῶ ἀνοίγματα ἀνάμεσα στὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ τὰ βουνά φτιάνοντας δρόμους πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα καὶ τὴν Πελοπόννησο, πρὸς τὴ Στερεὰ καὶ πρὸς τὰ Μεσόγαια, τὰ ἐμποδίζουν ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι ἀδιάβατοι φραγμοί. Στὰ νότια, τὸ ἀτερμάτιστο τῆς θάλασσας τὸ κλείνει ἡ Αἴγινα. "Ας φανταστοῦμε γιὰ λίγο τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ Σαρωνικοῦ ἔρημο ἀπὸ τὸ νησάκι τοῦτο. Τὸ ἀπεριόριστο πέλαγος ποὺ θὰ σχηματιζόταν ἔτσι μπροστὰ ἀπὸ τὴν 'Αττική, θὰ χαλοῦσε ἀπὸ τὴ μεριὰν αὐτὴ τὴ φυσιογνωμία της, κάνοντας μιὰ παραφωνία στὴ ζυγισμένη σωφροσύνη τοῦ ἁρμονικοῦ τοπίου.

'Αντίθετα, γιὰ τοὺς ἀρχαίους 'Αθηναίους καρφὶ στὰ μάτια τους, ζηλότυπο κεντίδι στὴν καρδιά τους ἦταν τὸ νησὶ αὐτό, τὸ ξακουστὸ γιὰ τὰ πλούτη του καὶ γιὰ τὸ ἐμπόριό του. Τὸ ἀμέτρητο πλοῦτος ποὺ ἕνας Αἰγινήτης ἔμπορος, ὁ Σώστρατος, ἀπόχτησε στὴν 'Ισπανία, κανεὶς ἄλλος δὲν τὸ εἶχε φτάσει ὡς τὴν ἐποχὴν τοῦ 'Ηροδότου — «τούτῳ γὰρ οὐκ οἷά τε ἐστι ἐρίσαι ἄλλον». Πρώτη ἀπ' τὶς 'Ελληνικὲς πόλεις ἡ Αἴγινα, γιὰ νὰ διευκολύνῃ τὶς ἐμπορικὲς συναλλαγές, ἔκοψε νομίσματα, τὰ γνωστὰ πανάρχαια μὲ τὴ χελώνα στὴ μιὰ μεριά.

Τοὺς 'Αθηναίους τοὺς σπαραγμένους ὡς τὰ χρόνια τοῦ Σόλωνα καὶ πολὺ ἔπειτα ἀπὸ τὸ πραγματικό τους πρόβλημα — ἀπορρόφηση τοῦ φτωχοῦ χωρικοῦ ἀπὸ τοὺς εὐπατρίδες ποὺ ἔφερε τὴν τέλεια ὑποδούλωσή του — δὲ μποροῦσε νὰ μὴ τοὺς σκανταλίζει τὸ γεγονὸς ὅτι τόσο κοντά τους, μὲ τὴν ἐξοικονόμηση τοῦ περισσευούμενου πληθυσμοῦ στὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο, δὲν εἶχε σχηματιστεῖ ἡ δυσαρεστημένη τάξη ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ κλονίσει τὸ ὀλιγαρχικὸ καθεστὼς τῶν εὐπατριδῶν. Τῆς παλιᾶς αὐτῆς ἀριστοκρατίας τῆς Αἴγινας, ποὺ τραβοῦσε ἀπὸ τὸν 'Αχιλλέα κι' ἀπὸ τὸν Αἰακό, καὶ ποὺ ἔνθερμα τῆς τραγούδησε ὄχι κάποιος Αἰγινήτης ποιητής, ἀλλ' ἕνας ξένος, ὁ Πίνδαρος, δωριέας κι' αὐτὸς μὲ συγγενικὴ συγκίνηση («Αἴγινα, φίλα μᾶτερ...»), τοὺς ἔφηβους καὶ τοὺς ἄντρες της ὅταν νικοῦσαν στὸ παγκράτιο, στὸ πένταθλο, ἢ στὴν πάλη.

'Η ὑποταγὴ τοῦ εὔπορου τούτου νησιοῦ, ποὺ γινόταν ὁλοένα καὶ μεγαλύτερο ἐμπόδιο στὸ δρόμο τῶν 'Αθηναίων, στάθηκε ἡ κυριώτερη φροντίδα τους μόλις ἄρχισαν νὰ ἐλευθερώνονται ἀπὸ τοὺς δικούς τους παλιοὺς θεσμοὺς κι' ἀπὸ τὸν κίνδυνο τοῦ Μήδου, καὶ τὴν ἐπέτυχαν τμηματικά,



Εἰκ. 1. — 'Αγγεῖο τῆς μεσοελλαδικῆς ἐποχῆς (κατὰ τὸ 1800 π.Χ.)

στὸ 459/8 πρῶτα, καὶ τέλος στὰ χρόνια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. 'Απὸ τότε κι' ἔπειτα, ἡ Αἴγινα, ὑποτελὴς στοὺς 'Αθηναίους, παύει νὰ ἔχει δική της ἱστορία.

Τῆς Αἰγινήτικης σχολῆς τὴν πλαστικὴ τέχνη τὴν ξακουσμένη ἀπὸ τ' ἀρχαῖα χρόνια τὴ γνώρισε ἡ Εὐρώπη πρῶτα στὶς ἀρχὲς τοῦ περασμένου αἰώνα, ὅταν ἀνακαλύφθηκαν τὰ γλυπτὰ τοῦ ναοῦ τῆς 'Αφαίας — ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα ἐπεισόδια τοῦ ρομαντισμοῦ.

Τὴν ἀποστολὴ τοῦ 1811, ποὺ τὴν ὁδηγοῦσαν δύο ἀρχιτέκτονες, — ὁ "Αγγλος Cockerell, ὁ ζωντανὸς κι' αἰσθαντικὸς καλλιτέχνης, καὶ ὁ Γερμανὸς βαρῶνος Haller von Hallerstein, αὐτὸς τύπος διαφορετικός, μὲ κλίση στὴν ἤρεμη, ἐπιστημονικὴ θεώρηση, — τὴν εἶχε προλάβει μιὰ ἄλλη παλιότερη τοῦ 1765, ὀργανωμένη ἀπὸ τὴν 'Εταιρεία τῶν Dilettanti, ποὺ ὅμως εἶχε περιοριστεῖ στὴ μελέτη τῶν ἐρειπίων, χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσει ἀνασκαφικὴν ἔρευνα Πλούσια λεία τῆς ἀποστολῆς τοῦ 1811 στάθηκαν τὰ γλυπτὰ ἀπὸ τὰ ἀετώματα τοῦ ναοῦ τῆς 'Αφαίας (τότε τὸν ἔλεγαν τῆς 'Αθηνᾶς), μὲ τὰ γελαστὰ πρόσωπά τους — ἡ πρώτη γνωριμία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου μὲ τὸ ἀρχαϊκὸ χαμόγελο, ποὺ γιὰ καιρὸ κράτησε τὸ ὄνομα «Αἰγινήτικο». 'Απὸ πολλὲς περιπέτειες πέρασαν τὰ γλυπτὰ αὐτὰ ὡς ποὺ νὰ γίνουν ἰδιοκτησία τοῦ Λουδοβίκου τῆς Βαυαρίας, μανιακοῦ γιὰ νὰ τὰ ἀποκτήσει, καὶ νὰ καταλήξουν τὸ σημαντικώτερο στόλισμα τῆς Γλυπτοθήκης τοῦ Μονάχου. Στημένα ἕναν αἰῶνα τώρα μέσα στὴ μεγάλη κλασικιστικὴ αἴθουσα μὲ τὴν ψηλοτάβανη κρυάδα της, καὶ μπαλωμένα ἀπὸ τὶς οἰκτρὲς συμπληρώσεις τοῦ Τόρβαλτσεν, κανεὶς δὲ θὰ πεῖ ὅτι βρίσκονται στὸ πιὸ ταιριαστὸ περιβάλλον. "Ομως ὅλα μαζί, χῶρος καὶ περιεχόμενο, αἴθουσα καὶ γλυπτά, ἀνακαλύψεις τῆς κοινῆς νοσταλγίας τῆς ἐποχῆς αὐτῆς γιὰ τὴν ἀρχαιότητα, δύσκολα θ' ἀποφάσιζε κανεὶς νὰ τὰ χωρίσει. Θὰ ἦταν σὰ νὰ ἔσχιζε τὴν πιὸ ἐξαϋλωμένη σελίδα τοῦ ρομαντισμοῦ.

'Ο προχωρημένος 19ος αἰώνας, διψώντας γιὰ γνώση καὶ ἐπιστημονικὴ ἑρμηνεία, δὲ μποροῦσε νὰ ἱκανοποιηθεῖ μὲ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀετωμάτων, ἀλλὰ θέλοντας νὰ μάθει καὶ τὰ προβλήματά τους, ζήτησε συστηματικώτερη ἔρευνα τοῦ ναοῦ. Τὸ χρέος αὐτὸ ἔπεσε στὴ χώρα ποὺ κληρονόμησε τὰ γλυπτὰ αὐτά, στὴ Βαυαρία. Μὲ ἐντολὴ τῆς 'Ακαδημίας τοῦ Μονάχου, ἄρχισε τὸ 1901 ἡ βαυαρικὴ ἀποστολὴ ἐπιστημονικὲς ἀνασκαφὲς γύρω στὸ ναὸ τῆς 'Αφαίας, ποὺ δὲν τελείωσαν παρὰ μὲ τὸν πρόωρο θάνατο τοῦ ἡγέτη της, τοῦ μεγαλόπνοου 'Αδόλφου Furtwängler. "Εξοχος καρπὸς τῶν ἐρευνῶν μένει τὸ δίτομο ἔργο «Aigina», ὅπου τὴ θερμὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Furtwängler συμπληρώνουν συνεργάτες ἄξιοι στὴν ἀρχαιολογικὴν ἔρευνα καὶ στὴν ἀρχιτεκτονικὴ περιγραφή, ἀνάμεσα σ' ἄλλους ὁ ἀπόγονος τοῦ γνωστοῦ μας Θειρσίου, ὁ ἀρχαιολόγος Thiersch, ποὺ πέθανε τὶς τελευταῖες αὐτὲς μέρες. 'Αλλὰ σ' ἕνα τέτοιο ἔδαφος, ὅπου τ' ἀρχαῖα εἶναι σπαρμένα παντοῦ, χρειάζονταν πιὸ ἐκτεταμένη ἔρευνα, ὄχι μόνο στὸ λόφο τῆς 'Αφαίας. "Ελληνες ἀρχαιολόγοι καὶ ὁ Furtwängler εἶχαν σκάψει τὴν περιοχὴ τῆς ἀρχαίας πόλης, στὴ θέση «Κολόννα», ἔτσι εἰπωμένη ἀπὸ τὴν ἀρχαία κολόννα ποὺ πρώτη χαιρετάει τοὺς ταξιδευτὲς ὅταν φτάνουν στὴν Αἴγινα. 'Απὸ τὸ ναὸ αὐτό, γνωστὸν ὡς τώρα μὲ τὸ ὄνομα «ναὸς τῆς 'Αφροδίτης», ἔρχεται ἡ θαυμάσια ἐκείνη Σφίγγα τοῦ Μουσείου τῆς Αἴγινας, ποὺ ἀντίγραφό της εἶναι στημένο στὸ Α' Νεκροταφεῖο, πάνω ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Furtwängler.

"Οταν μετὰ τὸν πόλεμο ἡ Βαυαρικὴ 'Ακαδημία ξανάρχισε τὸ ἔργο της, ὁ λόφος αὐτὸς τῆς Κολόννας ἔγινε τὸ κύριο σημεῖο τῆς ἐξερεύνησης, καὶ εὐτύχημα εἶναι ὅτι αὐτὴ κατέληξε στὰ χέρια τοῦ γνωστοῦ ἀρχαιολόγου καὶ φίλου τῆς 'Ελλάδος κ. Γαβριὴλ Welter. Γνωστοῦ ὄχι βέβαια χάρη στὴν παρακολούθηση τῆς ἐργασίας του ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ τύπο, ποὺ ἐξαντλεῖ τὸ ἐνδιαφέρον του μὲ τὸ νὰ φιλοξενεῖ πρόθυμα αὐτοδιαφημίσεις ἑνὸς ἢ δύο ἀπὸ τοὺς δικούς μας ἀρχαιολόγους. Τὴν ἐργασία τοῦ κ. Welter στὴν Αἴγινα, ἀνασκαφικὴ καὶ μουσειακή, τὴν ἔχουν εὐτυχῶς προσέξει οἱ ἐπισκέπτες καὶ οἱ φίλοι τῆς Αἴγινας, δικοί μας καὶ ξένοι, καὶ ὄχι λιγώτερο οἱ κάτοικοί της.

'Ο ἐρευνητὴς αὐτὸς ξεχωρίζει ἀπὸ τοὺς παλιότερους μὲ τὸ ὅτι εἶναι ὁ πρῶτος «Αἰγινήτης». 'Η Αἴγινα δὲν εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ ἐπιστημονικά του ἐνδιαφέροντα, ἀλλὰ ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς του. Μόνιμος κάτοικός της γιὰ πολλὰ

χρόνια, ἔσκαψε συστηματικὰ πάνω στὴν ἀρχαία πόλη, καθὼς καὶ στὸ "Ορος, καί, πρὶν καλὰ-καλὰ ἀρχίσει νὰ δημοσιεύει τὰ συμπεράσματα τῶν ἀνασκαφῶν του σὲ εἰδικὰ περιοδικά, ἔδωσε ἕνα ἔργο προσιτὸ σὲ κάθε μορφωμένον ἄνθρωπο καὶ ἀπαραίτητο στοὺς εἰδικούς, τὸ βιβλίο του «Aigina» (ἔκδοση τοῦ Γερμαν. 'Ινστιτούτου, 1938). "Οποιος, παρασυρμένος ἀπὸ τὴ φροντισμένη ἐξωτερική του ὄψη, ἀπὸ τὴν κατακάθαρη κατάταξη τοῦ ὑλικοῦ καὶ ἀπὸ τὸ καλογραμμένο κείμενο, τὸ θεωρήσει σὰν ἐκλαΐκευση ἀπὸ γνωστὰ καὶ εἰπωμένα πράγματα, δὲν ξέρει νὰ διακρίνει ποῦ βρίσκεται ἡ ἀντιγραφὴ καὶ ποῦ ὁ μόχθος τῆς νέας σύνθεσης.

Γιὰ τὸν εἰδικό, περισσότερο καινούργιο ὑλικὸ παρουσιάζει τὸ πρῶτο μέρος, ποὺ πραγματεύεται τὴν προϊστορικὴν Αἴγινα, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ νεολιθικὴν ἐποχή. Οἱ ζωντανὲς περιγραφὲς ὄχι μόνο τῶν ἐρειπίων, ἀλλὰ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς κάθε περιόδου, εἶναι καρπὸς τοῦ ἀνασκαφικοῦ ἔργου του· αὐτὸς βρῆκε, μελέτησε καὶ ἑρμήνευσε τὰ εὑρήματα, καὶ μπόρεσε νὰ φτάσει ὡς τὴ σύλληψη τῆς ξεχωριστῆς φυσιογνωμίας τῆς κάθε ἐποχῆς.

'Ολοζώντανες ξετυλίγονται μπροστά μας οἱ εἰκόνες αὐτές 'Από τὰ ἀγγεῖα τῆς *νεολιθικῆς ἐποχῆς*, ποὺ συγγενεύουν μὲ τῆς 'Αρκαδίας καὶ μὲ τῆς 'Αργολίδος, συμπεραίνει πὼς ὁ συνοικισμὸς ποὺ ἐγκαταστάθηκε τότε στὴ θέση Κολόννα ἦρθε ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, καὶ πὼς γιὰ νὰ διαλέξουν τὴ θέση αὐτὴ κοντὰ στὴ θάλασσα, πρέπει αὐτοὶ ποὺ τὸν ἀποτελοῦσαν νὰ ἦταν ναυτικοί.

Τὸ ἀρχαιότερο τεῖχος, δυνατό, μὲ τετράγωνους πύργους ποὺ μαρτυροῦν κίνδυνο ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θάλασσας, ἔγινε στὴν ἀμέσως κατόπι, τὴν *πρώιμη χαλκὴν ἐποχή*. Τὰ Κυκλαδικά, Κρητικά, Ἰωνικὰ καὶ Βοιωτικὰ ἀγγεῖα ποὺ βρίσκονται στὸ συνοικισμὸν αὐτό, δείχνουν δυνατὴ ἐπικοινωνία μὲ τὶς περιοχὲς αὐτές, ἐμπόριο καὶ πολιτισμό. «Τὸ πλοῦτος τῶν σχημάτων τῶν ἀγγείων, ἡ προτίμηση γιὰ κομψὲς πολύπλοκες μορφές, τὰ πολυτελῆ πέτρινα ἀγγεῖα, οἱ φορητὲς ἑστίες, ὅλ' αὐτὰ μαρτυροῦν ἕναν προχωρημένο κι' ἐκλεπτυσμένο σπιτικὸ πολιτισμό, ποὺ εἶναι ἔργο καὶ περιοχὴ τῆς γυναίκας». Δὲν ἦταν ὅμως "Ελληνες οἱ πρῶτοι αὐτοὶ κάτοικοι, ἀλλ' οἱ προέλληνες τῶν νησιῶν, οἱ γνωστοὶ ἀπὸ τοῦ Θουκυδίδη τὴν ἀρχαιολογία Κᾶρες.

Μιὰ νέα φυλή, 'Ελληνικὴ τούτη τὴ φορά, ἔρχεται νὰ διώξει τοὺς Κᾶρες στὰ νησιὰ καὶ στὴν 'Ανατολή, ἢ νὰ τοὺς ἀπορροφήσει ἐν μέρει Τοῦτο γίνεται στὴ *μεσαία χαλκὴν ἐποχή* 'Ο συνοικισμός, πλατύ ερος καὶ καλὰ ὀχυρωμένος, παρουσιάζει ἀγγεῖα μεγάλα μὲ γραμμικὰ κοσμήματα. 'Αντίθετα μὲ τὴν κομψότητα τῶν ἀγγείων τῆς πρώτης χαλκῆς ἐποχῆς, ἡ διακόσμηση τῶν μεσοελλαδικῶν εἶναι μὲ παχειὲς γραμμές, χωρὶς ζήτηση ἀκρίβειας, καὶ μοιρασμένη σὲ μεγάλα διαστήματα, μὲ κάποιαν ὠμότητα βαλμένη πάνω στὴν ἐπιφάνεια (εἰκ. 1).

'Η ἐξαγωγὴ τῶν ἀγγείων γίνεται στὴ Στερεὰν 'Ελλάδα, ἰδίως στὴ Βοιωτία, στὴν 'Αττικὴ καὶ στὴ Μεγαρίδα, ἐνῶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὰ νησιὰ κόβεται.

'Ακολουθεῖ ἡ περιγραφὴ τῆς *ὑστεροελλαδικῆς I-II* ἐποχῆς, μὲ τὴ νίκη τοῦ Κρητικοῦ νατουραλιστικοῦ ρυθμοῦ ποὺ, μὲ τὴ φεουδαρχία τῆς 'Αργολίδος γύρω στὰ 1800 (Μυκηναϊκὴ ἐποχή), δημιουργεῖ τὴ νέα τέχνη, τὴ Μυκηναϊκή. Τὸ σταμάτημα τῆς ἀκμῆς τῆς Αἴγινας στὰ χρόνια τοῦτα τελειώνει μὲ τὴν τέλεια ἐρήμωση τοῦ νησιοῦ. Τοῦτο συμβαίνει, ἄγνωστο γιὰ ποιὸ λόγο, στὸν 13ον αἰώνα, πάλι ὅμως δημιουργήθηκε πολιτισμὸς στοὺς ἐρχόμενους αἰῶνες ποὺ ἔδωσαν τὴν ἱστορικὴν Αἴγινα.

'Αλλὰ δὲν πρόκειται νὰ δώσουμε ἐδῶ περίληψη ὅλου τοῦ βιβλίου, πρᾶγμα ἀδύνατο ἄλλωστε στὴν περίσταση τούτη, ἀφοῦ στὸ λιτό, ἀλλὰ πυκνὸ καὶ καλοζυγισμένο κείμενο περιέχεται συγκεντρωμένο τόσο ἀνεκτίμητο ὑλικό. 'Ο τρόπος αὐτὸς εἶναι ἐνδεχόμενο ν' ἀπογοητεύσει ὅσους ζητοῦν μεγαλόστομες φράσεις σὲ στὺλ διαλέξεως τοῦ «Παρνασσοῦ», γιὰ ὅσους ὅμως ἐκτιμοῦν τὴ δύναμη τῶν πραγμάτων, ὁ συνειδητὸς περιορισμὸς στὴν ἐξιστόρηση ἀπόλυτα ἐξακριβωμένων γεγονότων ἀξίζει περισσότερο ἀπὸ τὴν κάθε κενὴ ὡραιολογία 'Ιστορία καὶ τέχνη τοῦ νησιοῦ περνοῦν σὲ κάθε μιὰ σελίδα ἀδιαίρετες, συμπληρώνοντας ἡ μία τὴν ἄλλη, καὶ μόνο ὅπου



Εἰκ. 2. — Κεφάλι ἑνὸς πολεμιστῆ ἀπὸ τὰ ἀετώματα τοῦ ναοῦ τῆς 'Αφαίας ('Εθνικὸ 'Αρχαιολ. Μουσεῖο).

ἡ ἱστορία εἶναι πολὺ γνωστή, πέρνει ἡ τέχνη τὴν πρώτη θέση. Τὸ κεφάλαιο, ἔξαφνα, γιὰ τὸ ναὸ τῆς Ἀφαίας καὶ γιὰ τ' ἀετώματά του, εἶναι ἡ καλύτερη ἀπὸ τὶς σύντομες σχετικὲς ἐκθέσεις, στηριγμένο στὰ γλυπτὰ τῆς Γλυπτοθήκης τοῦ Μονάχου, καθὼς καὶ στὰ λιγώτερα, ἀλλὰ σημαντικά, τὰ φυλαγμένα στὸ Ἐθνικὸ Μουσεῖο καὶ στὸ Μουσεῖο τῆς Αἴγινας. Εἶναι καὶ κάτι σπουδαιότερο: ἕνας φωτεινὸς ὁδηγὸς ἀνάμεσα στὸ λαβύρινθο τῶν προβλημάτων ποὺ παρουσιάζουν τὰ δυὸ ἀετώματα, τὸ δυτικὸ μὲ τὴν ἀρχαϊκώτερη σύνθεση, τὸ ἀνατολικὸ μὲ τὴν πιὸ προχωρημένη καὶ πιὸ ἐνιαία, ποὺ προετοιμάζει τὴ λύση ποὺ δόθηκε στὰ ἀετώματα τῆς Ὀλυμπίας καὶ τοῦ Παρθενώνα.

Μερικὲς καλὲς φωτογραφίες μᾶς παρουσιάζουν τὰ σπουδαιότερα γλυπτὰ τῆς Αἰγινήτικης πλαστικῆς καὶ δείχνουν τὴν ξεχωριστὴ ἱκανότητά της στὴν ἀπόδοση τόσο τοῦ γυμνοῦ σώματος ὅσο καὶ τοῦ προσώπου· ἡ τρυφερὴ ἔκφραση ποὺ τὸ φωτίζει κάποτε εἶναι ἀγνωστη, στὶς ἄλλες τὶς καθαυτὸ Δωρικὲς σχολές, ἰδίως στὴ μαθηματικὴ καὶ τετράγωνη τοῦ Ἄργους. Δίπλα ὅμως σὲ ἔργα τῆς Κυκλαδικῆς σχολῆς, ἡ Αἰγινήτικη πλαστικὴ ἔχει μίαν ὠμὴ σταθερότητα στὸ περίγραμμα καὶ μιὰ δύναμη ποὺ δὲν εἶναι τοῦ ὀνείρου ἀλλὰ τῆς μάχης (εἰκ. 2).

Τὸ βιβλίο συμπληρώνεται μὲ τὸ πολύτιμο κεφάλαιο « Fasti Aeginetici », χρονολογικὸν πίνακα καὶ βιβλιογραφία στὴν ἱστορία τῆς Αἴγινας, ὅπου δίνεται ὅλη ἡ ἱστορία της ἀπὸ τὰ προϊστορικὰ χρόνια ὡς τὴ Ρωμαϊκὴ κατάκτηση, κι' ἔπειτα ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ ὡς τὴν ἐποχὴ τῆς ἀπελευθέρωσης. Κάθε τι ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν Αἴγινα ἢ προέρχεται ἀπὸ τὸ χῶμα της, ἱστορικὰ πρόσωπα, καλλιτέχνες, μνημεῖα, νομισματα, εἶναι συγκεντρωμένο στὶς τελευταῖες αὐτὲς σελίδες, ξεκαθαρισμένο ἀπὸ μακροχρόνιες ἔρευνες.

Οἱ βιβλιοθῆκες μας δὲν ἔχουν ἔλλειψη ἀπὸ τοπικὲς ἱστορίες, γραμμένες ἀπὸ ἐπαρχιῶτες σοφοὺς μὲ τόσην ἐπαρχιακὴ στενότητα, ποὺ μέσα τους τῶν προϊστορικῶν γεγονότων στενεύει ἡ σημασία πέρνοντας τοπικὰ σύνορα.

Στὰ ἀρχαιολογικὰ χρονικά, ἡ « Aigina » τοῦ κ. Welter εἶναι ἴσως ἡ πρώτη ἀληθινὴ « ἱστορία » ἑνὸς τόπου, πλαισιωμένη ἀπ' ὅλου τοῦ ἀρχαίου κόσμου τὴν κίνηση σὲ ἱστορικὰ γεγονότα, σὲ καλλιτεχνικὴ καὶ λογοτεχνικὴ ζωή, σὲ κοινωνικὲς ἀναμοχλεύσεις. Ἂν μεταφραστεῖ, ὅπως εὐχόμαστε, Ἑλληνικά, θὰ εἶναι γιὰ τὸν ἐπισκέπτη τῆς Αἴγινας ὁ ὑποδειγματικὸς ὁδηγός της, γιὰ τὸν ἱστορικὸ μιὰ ἐξαίρετη συμβολή, γιὰ τὸν σκεπτόμενο ἄνθρωπο μιὰ δραματικὴ ἀφήγηση.

ΣΕΜΝΗ ΠΑΠΑΣΠΥΡΙΔΗ - ΚΑΡΟΥΖΟΥ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ

Θέατρο, Θίασος Ἀνδρεάδη : Μπέρναρντ Σῶ, « Πυγμαλίων », κωμωδία σὲ τρεῖς πράξεις, τέσσερις εἰκόνες καὶ πρόλογο.

Ἡ κ. Ἀνδρεάδη ἐντελῶς στὸ τέλος τῆς χειμερινῆς σαιζὸν εἶχε προσλάβει γιὰ συνεργάτη της τὸν κ. Κούν. Ἡ ἐμψυχωτικὴ καὶ μορφωτικὴ του δύναμη ἔγινε ἀμέσως αἰσθητή. Στὴν παράσταση τῆς « Ἔντα Γκάμπλερ » ὁ θίασος παρουσιάστηκε ἐντελῶς μεταμορφωμένος. Ὅπως θὰ θυμοῦνται οἱ ἀναγνῶστες τῆς « Νέας Ἑστίας », εἶχα γράψει μ' ἐνθουσιασμὸ γι' αὐτὴ τὴν παράσταση, κι' ἐπειδὴ μοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ φανταστῶ ὅτι ἡ συνεργασία ποὺ ἀναγγέλθηκε μὲ πολὺ πάταγο σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες δὲν ἦταν προορισμένη νὰ διαρκέσει, εἶχα ἐλπίσει ὅτι τὸ καλοκαῖρι ὁ θίασος Ἀνδρεάδη θὰ ἔπαυε πιὰ νὰ δείχνει μόνο καλὲς προθέσεις, θὰ ὑπηρετοῦσε πραγματικὰ τὴν Τέχνη.

Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ φιλοδοξία τῆς κ. Ἀνδρεάδη, ποὺ ἐκδηλώνεται καὶ μὲ τὴ μανία της νὰ πρωταγωνιστεῖ πάντα, δὲν τῆς ἐπέτρεψε νὰ ἀνεχθεῖ ἕνα συνεργάτη στὸν ὁποῖο ἀναγκαστικὰ θὰ ἀποδινότανε ἕνα μεγάλο μέρος κάθε ἐπιτυχίας. Ἂν καὶ τόσα χρόνια φανέρωσε καθαρὰ ὅτι δὲν ἔχει κανένα διδακτικὸ προσόν, καμιὰ ἱκανότητα νὰ σχηματίσει γύρω της ἕνα εὐπρόσωπο σύνολο, ἀνέλαβε φέτος πάλι μόνη της τὴ διεύθυνση τοῦ θιάσου της. Ἔτσι πολὺ φοβοῦμαι ὅτι θὰ ἀναγκαστῶ καὶ φέτος νὰ εἶμαι πολὺ μονότονη στὶς κριτικές μου, νὰ ἐπαναλαμβάνω ὅ,τι ἔγραψα κιόλας πολλὲς φορὲς καὶ πρόπερσι καὶ πέρσι.

Ἡ κ. Ἀνδρεάδη, ὅπως τὸ ἔχω συχνὰ τονίσει, ἔχει μιὰν ἀναμφισβήτητη μεγάλη ἀρετή : λογοτεχνικὴ ἀντίληψη. Τὸ ρεπορτόριό της εἶναι πάντα ἐκλεκτότατο. Ὅλα τὰ ἔργα ποὺ παρουσίασε ἔχουν καὶ ἀξία καὶ ἐνδιαφέρον. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτή, προσφέρει ἀληθινὴ πνευματικὴ τροφὴ καὶ διέγερση στὸ κοινό. Καὶ τὸ ἔργο μὲ τὸ ὁποῖο ἔκαμε φέτος ἔναρξη τῆς θερινῆς της περιόδου, ὁ « Πυγμαλίων » τοῦ Μπέρναρντ Σῶ, ἀνήκει στὴν κατηγορία αὐτὴ τῶν ξεχωριστῶν ἔργων. Ἔχω βέβαια τὴν ἀντίληψη ὅτι ὁ Σῶ, ποὺ εἶναι προπάντων ἕνας σατυριστὴς λεπτομερειῶν, — ἡ ὑπόθεση στὰ ἔργα του δὲν ἔχει σχεδὸν καμιὰ σημασία, εἶναι μόνο μιὰ πρόφαση, ἕνας καν βὰς γιὰ νὰ πλέξει ἕνα διάλογο σπινθηριστὰ εἰρωνικὸ καὶ ἔξυπνο, ποὺ ὅμως δὲν γκρεμίζει γιὰ ν' ἀνοικοδομήσει, ποὺ δὲν στήνει κανένα σύστημα, ποὺ ἁπλῶς καὶ μόνο χλευάζει μερικὰ τρωτά, καὶ εἰδικὰ τὸν ἀγγλικανικὸ πουριτανισμὸ καὶ τὴν ἀγγλικανικὴ ὑποκρισία (γι' αὐτὸ ἄλλωστε εἶναι τὰ ἔργα του προπάντων προσιτὰ στοὺς Ἄγγλους καὶ σ' ὅσους γνωρίζουν καλὰ τὴν ἀγγλικὴ νοοτροπία καὶ τὰ ἀγγλικὰ ἤθη), — μεταδίνει πολὺ ζωηρότερα τὸ μήνυμά του μέσον τῆς ἀνάγνωσης παρὰ μέσον τοῦ θεάτρου. Μόνον ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ ν' ἀντιληφθεῖ κάθε ἐλιγμὸ τῆς σκέψης· στὸ θέατρο δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀκατάπαυστα προσηλωμένη ἡ προσοχή, κι' ὅταν δὲν ἔχει τόση σημασία ἡ δράση καὶ ἡ ψυχολογία, ὅσο ἡ κάθε φράση, ἀναγκαστικὰ διαφεύγουν ἀρκετὲς ὀξύτατες παρατηρήσεις, ποὺ ὅλες εἶναι οὐσιαστικές. Ἀλλ' εἶναι τόσο ἄφθονες, ὥστε κι' αὐτὲς ποὺ θὰ συλλάβει κανεὶς στὸ θέατρο ἀρκοῦν γιὰ νὰ εἶναι ἡ θεατρικὴ παράσταση τερπνή, γιὰ νὰ δώσει μιὰ πνευματικὴ ἀπόλαυση, γιὰ νὰ ἀκονίσει τὸ πνεῦμα.

Αλλά πρέπει απαραίτητα ή θεατρική παράσταση νά είναι καλή, κι' αύτό είναι δυσκολώτατο. Πρέπει οί ήθοποιοί νά κατορθώσουν νά δώσουν κάποια ζωή σέ πλάσματα καθαρά διανοητικά, καί νά μεταφέρουν μέσα στή χαρακτηριστική άτμόσφαιρα τοῦ Σῶ, στήν άτμόσφαιρα τοῦ διανοητικοῦ παιχνιδιοῦ. Αν κάτι στό παίξιμό τους ένοχλήσει, ἄν διασπαστεῖ ή άρμονική άτμόσφαιρα τοῦ συνόλου, ὁ θεατής μένει άνερμάτιστος, καταβάλλει κόπο γιά νά καταλάβει τήν παραμορφωμένη πρόθεση τοῦ συγγραφέα, συλλογίζεται τά σφάλματα τῆς ήθοποιΐας, κι' ἐν τῷ μεταξύ τοῦ διαφεύγουν άκόμα περισσότερες ἐξυπνες παρατηρήσεις άπ' ὅσες θά τοῦ διέφευγαν ἄν τό παίξιμο τόν ίκανοποιοῦσε. Χάνεται ὅλος ὁ χυμός τοῦ ἔργου. Αὐτό ἔγινε στήν παράσταση τοῦ «Πυγμαλίωνα». (Μέ τήν ὑπόθεση δέν ὑπάρχει λόγος νά ἀσχοληθῶ, γιατί, τό ἐπαναλαμβάνω, ἡ ὑπόθεση στά ἔργα τοῦ Σῶ δέν ἔχει σημασία, εἶναι μόνο ἕνας κανβάς.) Οἱ ἐντελῶς ἀδίδαχτοι ἠθοποιοί ἔπαιξαν χωρίς καμιά συνοχή καί ἑνότητα, καθένας μέ τό δικό του τρόπο, σύμφωνα μέ τή δική του ἰδιοσυγκρασία. Μερικοί λίγο καλύτερα, μερικοί χειρότερα,—δέν ἀξίζει νά ἀναφερθοῦν οἱ διαφορές. Κανένας δέν εἰσέδυσε μέσα στό νόημα τοῦ Σῶ, κανένας δέν ἦταν καί ζωντανός καί ἐγκεφαλικός, κανένας δέν δημιούργησε, κανένας δέν μετέφερε μέσα στήν ἀτμόσφαιρα τοῦ Σῶ. Κι' αὐτή ἡ κ. Ἀνδρειάδη ἱκανοποίησε μόνο στίς τελευταῖες πράξεις. Στίς πρῶτες, ὅπου πρέπει νά ἐμφανισθεῖ σάν ἕνα ἐντελῶς ἀμόρφωτο καί πρόστυχο κορίτσι πού πουλεῖ λουλούδια στό δρόμο, (ὁ Σῶ θέλει νά δείξει πῶς οἱ καλοί τρόποι πού ἀποχτᾶ ἀργότερα διδάσκονται, δέν εἶναι προνόμιο τῆς ἀριστοκρατικῆς κοινωνίας), δέν κατόρθωσε νά δημιουργήσει, νά βγεῖ ἀπό τόν ἑαυτό της, νά εἶναι φυσική· ἡ χυδαιότητά της ἦταν πολύ ἐνοχλητικά προσποιημένη.

Οἱ σκηνογραφίες ἦταν κι' αὐτές ἐντελῶς ἀποτυχημένες· δέν εἶχαν κανένα χαραχτῆρα, καμιά ἀτμόσφαιρα Δέν ἔδειχναν οὔτε ἕνα ἐσωτερικό ἀγγλικοῦ σπιτιοῦ, οὔτε ἕνα ἰδεατό περιβάλλον αἰσθητά σχηματοποιημένο. Ἦταν ὑπρόσωπες, ἀσήμαντες, ἀδιάφορες κι' ἄσχημες.

Ὁ θίασος Ἀνδρεάδη ἔδειξε καί πάλι, καί φέτος ὅπως πέρσι καί πρόπερσι, ἄριστες προθέσεις· δέν ἔκανε ὅμως οὔτε ἕνα βῆμα πρός τά ἐμπρός, πρός τήν πραγματοποίηση τῶν προθέσεών του, πρός τήν κατάκτηση τοῦ κόσμου τῆς Τέχνης.

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Η «Γιορτή τοῦ Νεροῦ».— Η Συμφωνική Συναυλία στό Θέατρο τοῦ Ἡρώδου.

Δέ συμφωνῶ καθόλου μέ τόν κριτικό ἑνός ἀπογεματινοῦ φύλλου, πού γράφει πῶς δέν πρέπει νά χρησιμοποιεῖται ὁ χορός καί ἑπομένως καί ἡ μουσική γιά ἀναπαραστάσεις συμβολικές, ὅπως ἔγινε στή «Γιορτή τοῦ Νεροῦ», πού ὀργάνωσε ἡ Περιηγητική Λέσχη μέ τή Σχολή τῆς Κούλας Πράτσικα. Γιατί ὁ χορός, λέει, καί ἡ μουσική μόνο ψυχικές καταστάσεις καί ἐσωτερικά συναισθήματα μποροῦν νά ἐκφράσουν καί νά μεταδώσουν. Σύμφωνοι, ὡς ἕνα σημεῖο. Γιατί μήπως τά φυσικά φαινόμενα, πού ἡ ἀναπαράστασή τους βγαίνει ἔξω ἀπό τά ὅρια τῆς μουσικῆς, δέ μᾶς δημιουργοῦν, μέ τή θέα τους, ψυχικές καταστάσεις, χαρᾶς, γαλήνης μελαγχολίας, πού ἐκφράζοντάς τες μ' ἕναν τρόπο μουσικό, τις ὑποβάλλουμε καί στόν ἀκροατή καί τοῦ μεταδίδουμε τή συγκίνηση πού μᾶς προκάλεσαν τά φαινόμενα αὐτά; Ὁλόκληρη ἡ προγραμματική, πού ἔχει φτάσει σήμερα σέ σημεῖο νά περιγράφει καί μηχανές άκόμα, καί πού παρουσιάζεται άκόμα καί στά κλασικά χρόνια τῆς «άπόλυτης μουσικῆς», δέ μᾶς δείχνει πῶς ἡ μουσική ἔχει σήμερα εἰσχωρήσει στό βασίλειο τῶν πλαστικῶν τεχνῶν καί ἔχει ἐπεκτείνει ἀπεριόριστα τίς δυναμικότητές της;

Τί ἄλλο κάνει ὁ Μπετόβεν στήν Ποιμενική του Συμφωνία παρά μᾶς ὑποβάλλει τά συναισθήματα πού ἔνιωθε μποροστά στή φύση, πλάϊ στό ποτάμι ἤ ἔπειτ' ἀπό τή θύελλα; Τά περίφημα «ρωσικά μπαλέτα» στή θαυμαστή «Τελετουργία τῆς Ἄνοιξης» τοῦ Στραβίνσκυ, τί ἄλλο κάνουν παρά μᾶς ὑποβάλλουν τίς βαθειές συγκινήσεις πού γεννᾶ στήν ἀνθρώπινη ψυχή ὁ ὀργασμός τῆς φύσης τήν ἐποχή πού ξαναγεννιέται;

Κατά τη δική μου γνώμη, ἦταν πολύ εὐτυχισμένη ἡ τολμηρή ἔμπνευση τῆς Περιηγητικῆς Λέσχης νά γιορτάσει τά δεκάχρονα τῆς Λίμνης τοῦ Μαραθώνα μέ μιά συμβολική γιορτή μέ μουσική καί χορό.

Ἡ ἐπιτυχία ἦταν ἐξαιρετική, προπάντων τή δεύτερη φορά πού ξαναδόθηκε ἡ γιορτή, στίς 11 Ἰουνίου. Μιά μυσταγωγία πηγαίας καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, ὅπου ὅλα τά στοιχεῖα τῆς ὁμορφιᾶς πού συγκεντρώνει τό ὑποβλητικό τοπίο, μέ τό ζαφειρένιο φόντο τῆς λίμνης, τούς ὁλοπράσινους γύρω λόφους, τούς ἰριδισμούς τοῦ ἀττικοῦ δειλινοῦ «μέ τήν περίσσια χάρη» τους, ἀποτέλεσαν τό πιό ὑπέροχο κάδρο γιά τήν κατανυκτική αὐτή παγανιστική γιορτή.

Στή χορευτική σουίτα τοῦ πρώτου μέρους — «Παιγνίδι μέ τίς δροσοσταλίδες», «Ξωθιές» «Στό σταυροδρόμι» — ταίριαζε ἀπόλυτα ἡ μουσική τοῦ Κουπερέν, μουσική τῆς Ἀναγέννησης, χαρούμενη κι' ἀνάλαφρη, ἐκτελεσμένη ἀπό κουαρτέτο ἐγχόρδων, ἐνῶ τήν ἀναπαράσταιναν χορευτικά μέ χάρη μαζί καί πειθαρχία οἱ λυγερόκορμες κοπέλλες τῆς Σχολῆς Πράτσικα. Στό δεύτερο μέρος — «Γῆ καί νερό». «Ρυάκι», «Λίμνη», «Χείμαρρος» — οἱ χορευτικές σκηνές συνοδεύονταν ἀπό μιά μικρή ὀρχήστρα, αὐλούς καί τύμπανα, ἀπό μαθήτριες τῆς Σχολῆς. Ἐδῶ ἡ μουσική δέν εἶχε ἄλλη σημασία ἀπό τό νά ὑπογραμμίζει τό ρυθμό μέ τά τύμπανα καί νά δημιουργεῖ μέ τά ἁπλούστερα, τά πιό πρωτόγονα μελωδικά κι' ἁρμονικά μέσα καί μέ τό δροσερό *τέμπο* τῶν αὐλῶν, τήν ἐντύπωση ἑνός κόσμου ἀγέρινου, ἑνός νεραϊδόκοσμου, πού διαγράφονταν ἀπάνω στό ἀσημογάλαζο φόντο τῆς λίμνης σάν εἰκόνα ἀπό ὀρχαῖο ἀγγεῖο. Γι' αὐτό

θὰ ἦταν ἄσκοπο νὰ κρίνει κανεὶς τὴ μουσικὴ ξεχωριστά, ἂν ἔχει ἢ δὲν ἔχει δική της ἀξία.

Ἡ τρίτη σειρὰ εἶχε γιὰ συνοδεία μιὰ σουΐτα τοῦ Πρετόριους, διάσημου συνθέτη καὶ μουσικολόγου τοῦ 17ου αἰώνα, ποὺ παρουσίαζε σὲ πολλὰ σημεῖα, προπάντων στὸ «Πανηγύρι», καταπληκτικὴ συγγένεια μὲ τοὺς χορούς τῆς Κρήτης καὶ τὸ «μπάλο» τῶν νησιῶν μας. Ἔτσι ἔχουμε μιὰ παραπάνω ἀπόδειξη γιὰ τὴν ἐπίδραση τῆς Ἀναγέννησης στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Κρήτης, ποὺ ἡ μουσική της ξεχωρίζει τόσο ἀπὸ τὴ μουσικὴ τοῦ Μωριᾶ ὅσο καὶ ἀπὸ τῆς Ρούμελης. Ἦταν πολὺ ἐπιτυχημένη ἡ ἔμπνευση τῆς δ. Πράτσικα νὰ ἐκτελέσει τὸ μέρος αὐτὸ μὲ χορούς κρητικοὺς καὶ νησιώτικους κάπως στυλιζαρισμένους.

Τὸ μόνο σημεῖο τῆς γιορτῆς ὅπου ἔχω ἀντιρρήσεις εἶναι ἡ «ὁμαδικὴ ἀπαγγελία» τῆς «Προσευχῆς» τοῦ Μυριβήλη. Τὸ εἶδος αὐτό, κρύο, ἀνέκφραστο, ἀπρόσωπο, δὲν μπορεῖ νὰ συγκινήσει παρὰ σὲ πολὺ σπάνιες περιπτώσεις καὶ μὲ μιὰν ἐκτέλεση ἄψογη. Ἴσως νὰ ταιριάζει σὲ ἄλλους λαούς, ὅπως στὸν γερμανικὸ ποὺ τὸ πρωτολανσάρησε, ὅπου τὸ ἄτομο εἶναι τέλεια ὑποταγμένο στὴν ὁλότητα, καὶ ἡ ἀτομικὴ ἔκφραση συγχωνεύεται μέσα στὸ γενικὸ ρυθμό Σὲ μᾶς τοὺς ἀτομιστές, ποὺ μόνο μιὰ ἄμεση ἐπικοινωνία ψυχῆς μὲ ψυχὴ μπορεῖ νὰ μᾶς συγκινήσει, τὸ εἶδος αὐτὸ δὲ λέει τίποτα. Μέσα στὴν ἑλληνικώτατη «Γιορτὴ τοῦ Νεροῦ», ἑλληνικὴ μὲ τὴν εἰλικρινέστερη καὶ πλατύτερη σημασία, χωρὶς νὰ εἶναι οὔτε λαογραφικὴ ἀναπαράσταση ἑλληνικῶν χορῶν, οὔτε καθαρευουσιάνικη ἀντιγραφὴ ἀρχαίων παραστάσεων, ἡ ξενωτικὴ αὐτὴ μίμηση ξεχώριζε σὰ χτυπητὸ ψεγάδι.

***

Οἱ ὑπαίθριες συναυλίες στὸ Θέατρο τοῦ Ἡρώδου εἶναι μουσικὲς γιορτὲς ποὺ τὶς περιμένουμε κάθε χρόνο μὲ ἀνυπομονησία. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἀθηναϊκὸ κοινὸ πλημμύρισε τὶς κερκίδες ὅλες στὴν πρώτη συναυλία τῆς Συμφωνικῆς Ὀρχήστρας, στὶς 13 Ἰουνίου. Διευθυντὴς τῆς ὀρχήστρας τούτη τὴ φορὰ ὁ Γερμανὸς ἀρχιμουσικὸς Χέρμπερτ φὸν Καραγιάν, ποὺ λένε πὼς ἔχει κάποια μακρυνὴ καταγωγὴ ἑλληνική. Οἱ διαφημιστικοὶ διθύραμβοι γιὰ τὸ νέο μαέστρο, ποὺ τὸν χαρακτήριζαν ἰσότιμο μ' ἕνα Φούρτβέγκλερ, φάνηκαν ἀμέσως πὼς ἦταν ὑπερβολικοί, κι' ἔτσι τὸ κοινὸ ἦταν φυσικὸ νὰ νιώσει κάποια ἀπογοήτευση, ὅσο κι' ἂν εἶχε μπροστά του ἕναν πολὺ καλὸ ἀρχιμουσικό. Φαντάζομαι ἀκόμα πὼς καὶ ἡ ἀκουστικὴ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου θὰ ξένισε κάπως τὸν κ. Καραγιάν, κι' ἔτσι, μ' ὅλο ποὺ ἀναγνωρίστηκε ἡ μαεστρία του, μᾶς ἔκαμε ν' ἀνυπομονοῦμε ἀκόμα πιὸ πολὺ γιὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ δικοῦ μας Μητροπούλου.

Ὅσο γιὰ τὸ πρόγραμμα, ἡ Συμφωνία τοῦ Χάϋδν, ἡ πρώτη ἀπὸ τὶς 12 Ἀγγλικές, διάφανη, ἰσορροπημένη, κλασική, ταίριαζε ἀπόλυτα καὶ μὲ τὴν ἀκουστικὴ καὶ μὲ τὴν *ἀτμόσφαιρα* τοῦ ἀρχαίου θεάτρου, καὶ μᾶς ἔδωσε στιγμὲς ἀγνῆς καλλιτεχνικῆς ἀπόλαυσης.

Δεύτερο στὸ πρόγραμμα ἦταν τὸ συμφωνικὸ ποίημα «Μολδαῦος», τοῦ ἐθνικοῦ μουσουργοῦ τῶν Τσέχων Μπέτριχ Σμέτανα, ποὺ εἶναι τὸ δεύτερο μέσα στὸν κύκλο τῶν ἕξη συμφωνικῶν ποιημάτων ποὺ ἀποτελοῦν τὸ «Μὰ Βλάστ» («Ἡ Πατρίδα μου») ἔργο μεγαλόπρεπο, ὅπου ζωγραφίζονται, σὰ σὲ μιὰν ὑπέροχη μουσικὴ τοιχογραφία, ὅλοι οἱ ἀγῶνες, οἱ νίκες, οἱ γιορτὲς τοῦ ἡρωϊκοῦ αὐτοῦ λαοῦ. Στὸ «Μολδαῦο» παρασταίνεται μουσικὰ ὁ ἐθνικὸς ποταμός, καθὼς ξεκινᾶ ἀπὸ τὸ βαθύσκιωτο δάσος, κυλᾶ ἀνάμεσα σὲ λειβάδια ποὺ ἀντηχοῦν ἀπὸ τὰ χορεύμενα τραγούδια τῶν χωρικῶν σὲ γιορτὲς καὶ πανηγύρια, γιὰ νὰ καθρεφτίσει στὸ τέλος τὰ ἐπιβλητικὰ κάστρα τῆς Πράγας. Μὲ γλώσσα μουσικὴ καθαρή, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὸ τσέχικο φολκλόρ, μὲ πλούσια καὶ γοητευτικὴ ἐνορχήστρωση, ὁ Σμέτανα ψάλλει τὴ δραματικὴ ἱστορία τῆς πατρίδας του, μέσα στὸ δυνατὸ καὶ παραστατικὸ αὐτὸ ἔργο. Ἡ μουσικὴ αὐτὴ ἑνὸς ἐμπνευσμένου πατριώτη μᾶς γέννησε θλιβεροὺς στοχασμούς. Γιατὶ ἡ μουσικὴ αὐτὴ καθρεφτίζει ὁλόκληρη τὴν ψυχὴ ἑνὸς λαοῦ, γεμάτου σφρῖγος καὶ ζωή, ἑνὸς λαοῦ ποὺ ψάλλει μὲ τὴ δική του γλώσσα τὶς δόξες κι' ὁμορφιὲς τῆς πατρίδας του, μιᾶς πατρίδας ποὺ δὲν ὑπάρχει σήμερα. Κι' ὅμως ἡ μουσικὴ του μένει, μουσικὴ ποὺ ξεχωρίζει ἀπὸ τὴ μουσικὴ ἄλλων λαῶν μὲ τὰ ἀδρά της χαρακτηριστικά, μουσικὴ ποὺ θὰ μᾶς θυμίζει πάντα πὼς ὅσο κι' ἂν σβήσουν μερικὲς γραμμὲς ἀπὸ τὸ χάρτη, ὑπάρχουν ἄλλες, βαθιὰ χαραγμένες στὶς ψυχὲς τῶν λαῶν, ποὺ καμιὰ ἀνθρώπινη δύναμη δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ τὶς σβήσει.

Ἡ Δ' συμφωνία τοῦ Μπράμς, ἡ τελευταία στὸ πρόγραμμα, ζημιώθηκε πολὺ μὲ τὴν ἐκτέλεση στὸ ἀρχαῖο θέατρο. Ἡ *διϋλιστική* του ἀκουστική, ποὺ ξεχωρίζει κάθε χρῶμα τῶν ὀργάνων, δὲ θὰ ἦταν ἴσως ἐπιζήμια σὲ ἔργα μοντέρνα, ἐμπρεσιονιστικά, ὅπου *παραθέτονται* τὰ διάφορα τέμπρα, στὴν ὀρχήστρα ὅμως τοῦ Μπράμς, ὅπου τὰ χρώματα *λυώνουν* τὸ ἕνα μέσα στὸ ἄλλο γιὰ νὰ παρουσιάσουν ἕνα συμπαγὲς ἠχητικὸ σύνολο, εἶναι ἀπαραίτητος ὁ κλειστὸς χῶρος.

Εἶπα παραπάνω πὼς ἡ ἀκουστικὴ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου εἶναι διϋλιστική. Ἔτσι προδίδεται ἀμέσως κάθε ἀδυναμία, καὶ τὸ παραμικρὸ ἀκόμα παραστράτημα τῆς ὀρχήστρας. Εἶμαι βέβαιη πὼς θὰ τὴν ἀκούσουμε ἀργότερα σημαντικὰ βελτιωμένη, ἔπειτα ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ δοκιμασία τοῦ ὑπαίθρου.

ΑΥΡΑ Σ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΓΑΛΛΙΑ

Ἡ δεξίωση τοῦ Charles Maurras. Διάφορα βραβεῖα.

Φιλολογικὸ γεγονὸς ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ὑπῆρξε ἡ δεξίωση τοῦ Καρόλου Μωρρᾶς στὴ Γαλλικὴ Ἀκαδημία. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτή, ὁλόκληρος ὁ παρισινὸς τύπος ἀφιέρωσε στῆλες

γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὴ ζωή του, καὶ οἱ κυριώτερες ἐφημερίδες, ὅπως ὁ «Χρόνος», ἡ «Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων», ὁ «Φιγκαρὼ» καὶ ἡ «Γαλλικὴ Δρᾶσις» (ὄργανο τῶν βασιλοφρόνων ποὺ ἵδρυσε καὶ διευθύνει ἐδῶ καὶ τριανταέξη χρόνια ὁ Μωρρὰς) δημοσίευσαν τὸ λόγο τοῦ νέου ἀκαδημαϊκοῦ καὶ τὴν ἀπάντηση τοῦ Henry Bordeaux. Καὶ τὰ δυὸ κείμενα εἶναι ἀπὸ τὶς ὡραιότερες λογοτεχνικὲς σελίδες τῶν γνωστῶν αὐτῶν συγγραφέων, καὶ τὸ πορτραῖτο τοῦ Μωρρὰς ποὺ φιλοτέχνησε ὁ Μπορντώ, ἀπὸ τὰ πιὸ ζωντανὰ καὶ χαρακτηριστικά. Πότε ἁπλὴ καὶ γεμάτη συγκρατημένη τρυφερότητα, πότε ἀνάλαφρα πειραχτική, πότε ἐξονυχιστικὴ τῆς φιλοσοφικῆς καὶ πολιτικῆς σκέψεως τοῦ νέου ἀθανάτου, ἡ ἀπάντηση τοῦ Μπορντὼ προξένησε, ὅπως τονίστηκε ἀπ' ὅλους, ἐξαίρετην ἐντύπωση, προπάντων ὅταν ὁ συγγραφέας τῶν «Roquevillard» μίλησε γιὰ τὴν ἀναγκαία ἑνότητα τῆς Γαλλίας καὶ τὸ αἰώνιο πνευματικὸ μεγαλεῖο της.

Στὸ λόγο του ὁ Μωρρὰς ὕμνησε τοὺς προκατόχους του, τὸν ἀλησμόνητο συναγωνιστή του καὶ μεγάλο ἱστορικὸ Jacques Bainville, τοὺς Bourget, Barrés, France, καὶ τοὺς ἄλλους τῶν περασμένων ἐποχῶν, Taine, Renan, «καὶ τὸ μεγαλύτερο ἀπ' ὅλους, τὸ δυστυχισμένο, ὑπέροχο καὶ μελωδικὸ Λαμαρτῖνο». Δὲν παρέλειψε οὔτε τὸν ἱδρυτὴ τῆς Ἀκαδημίας, τὸν Richelieu, οὔτε τὸν Μονάρχη της, τὸν Λουδοβίκο ΙΔ', ὅλους αὐτοὺς τοὺς ὑπηρέτες τοῦ ἐθνικοῦ γαλλικοῦ μεγαλείου. Φιλοτέχνησε — ὅπως κι' ὁ Μπορντώ, πιὸ σύντομα ὅμως αὐτὸς — τὸ πορτραῖτο τοῦ προκατόχου του, τοῦ Henri-Robert, κι' ἔδωσε μιὰ ζωντανὴν εἰκόνα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ δικηγόρου κι' ἐξαίρετου ἱστορικοῦ, καὶ ὕστερα μίλησε διεξοδικὰ γιὰ τὴ Γαλλία. Ὕμνησε τοὺς κάμπους της καὶ τοὺς ἀμπελῶνες της, μὲ τὴ γνώση ἐκείνη ποὺ γεννιέται ἀπὸ τὴν τρυφερότητα καὶ τὴν ἀγάπη, ἱστόρησε τὶς μεγάλες γυναικεῖες μορφὲς τῆς θρησκευτικῆς της ἑνότητος, καὶ κατέληξε, ἀφοῦ ἔδωσε μιὰν εἰκόνα περιεκτικὴ τῶν πολιτικῶν ἀγώνων τῶν τελευταίων ἐτῶν, στὴν ἀνάγκη τοῦ συνασπισμοῦ ὅλης τῆς Γαλλίας μπρὸς στοὺς ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς κινδύνους. — Καὶ οἱ δυὸ λόγοι, κείμενα ἀνώτερης ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἐξάρσεως, θὰ παραμείνουν ζωντανὲς σελίδες, ὑπόδειγμα ὕφους καὶ λεπτῆς ἀναλύσεως.

Ἰδιαίτερα εὐχάριστο γιὰ τὴν ἐθνική μας ὑπερηφάνεια ὑπῆρξε τὸ γεγονὸς ὅτι τόσο ὁ Κάρολος Μωρρὰς ὅσο κι' ὁ Ἀνρὺ Μπορντὼ μνημόνευσαν στοὺς λόγους τους, μὲ τὴν ἔκφραση ἐκείνη ποὺ γεννᾶ ὁ θαυμασμός, τὸν ἀσύγκριτο *Ἑλληνογάλλο* ποιητὴ Jean Moréas. Παραθέτουμε τὶς σχετικὲς περικοπές: Μωρρὰς: «Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει γνώσεις, βρίσκει εὐχαρίστηση νὰ διδάσκει· ἐκεῖνος ποὺ ποθεῖ νὰ μάθει, ρωτᾶ. Αὐτὸ εἶν' ἀληθινὸ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ γέρου Ὁμήρου ἴσαμε τὴν ἐποχὴ *τοῦ νέου Μορεάς*, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πλάτωνος ἴσαμε τὸν Descartes καὶ τοὺς τελευταίους μαθητὲς τοῦ Comte.» — Μπορντώ: «Ἡ φιλία μας γεννήθηκε, ὅταν σᾶς συναντοῦσα στὸ καφενεῖο Vachette μὲ τὴ συντροφιὰ τοῦ ποιητοῦ *Ζὰν Μορεάς, ποὺ ἦταν κιόλας διάσημος ἀνάμεσά μας...*». «... Οἱ Ἕλληνες ὅμως, ποὺ φρόντιζαν νὰ σᾶς ἐξυπηρετήσουν προτοῦ φανεῖ ὁ ἀπόγονός τους, *ὁ ποιητὴς Μορεάς*, εἶχαν προηγηθεῖ τῶν Ρωμαίων στὴ γῆ τῆς Προβηγκίας...» «...Ἀπελάμβανα τὴ φιλοξενία σας καὶ δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ αὐτὲς τὶς βραδυὲς ὅπου, μακρυὰ ἀπὸ τὴν πολιτική, μεθούσαμε μὲ ποιήματα τοῦ Λαμαρτίνου, ποὺ τὸν χαρακτηρίζατε ἀρχάγγελο, τοῦ Μπωντελαίρ, ποὺ ἔχει, λέγατε, τὸ ἄρωμα τοῦ μόσχου καὶ τῶν μαραμένων ρόδων, καὶ τοῦ *Ζὰν Μορεάς, μὲ τὶς τέλειες καὶ σύντομες αὐτὲς «Στροφὲς» ποὺ θυμίζουν τὶς Ταναγραῖες κόρες.*»

Πνεύματα ἀνώτερα, σὰν τοῦ Μωρρὰς καὶ τοῦ Μπορντώ, σ' ἐπίσημη τελετή, ὑμνοῦν τὸν Μορεὰς — γιὰ τὸν ὁποῖο ὑπάρχει ὁγκώδης γαλλικὴ βιβλιογραφία (γιὰ τὸ ἔργο του καὶ τὴ ζωή του), καὶ τὸ γεγονὸς αὐτό, ποὺ μᾶς γεμίζει ἀνυπόκριτη χαρά, ἔρχεται σὰν ἀποστομωτικὴ ἀπάντηση σὲ ὡρισμένους λογοτέχνες μας [1].

***

Διάφορα βραβεῖα ἀπενεμήθησαν τὴν περασμένην βδομάδα. Τὸ σημαντικώτερο ἦταν τὸ Prix de la Renaissance, ποὺ βραβεύει τὸν κ. Maurice Guierre γιὰ τὸ ἔργο του «Seul maître à bord», ναυτικὸ μυθιστόρημα ποὺ ὁ συγγραφέας του τὸ ἐμπνεύσθηκε ἀπὸ τὴ ζωή του ὡς ἀξιωματικοῦ καὶ ἀεροπόρου. Τὸ «Prix du Roman d'Aventures» δόθηκε στὸν Pierre Apesteguy γιὰ τὸ μυθιστόρημά του «Le Roi des Sables.»

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΤΟΥΡΚΙΑ

Τὸ Α' Παντουρκικὸ Ἐκδοτικὸ Συνέδριο.

Συνῆλθε ἐπὶ τέλους στὴν Ἄγκυρα (3 Μαΐου) τὸ Α' Παντουρκικὸ Ἐκδοτικὸ Συνέδριο, ποὺ ὅλοι οἱ πνευματικοὶ κύκλοι τῆς Τουρκίας μ' ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον τὸ περίμεναν, καὶ ποὺ μὲ τὸ θάνατο τοῦ Ἀττατοὺρκ εἶχε ἀναβληθεῖ. Τὸ συνέδριο αὐτό, ποὺ ἄρχισε τὶς ἐργασίες του μ' ἕναν ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέροντα λόγο τοῦ πρωθυπουργοῦ Ρεφὶκ Σαϊντάμ, καὶ τοῦ ὁποίου πρόεδρος ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Χασὰν-Ἀλῆ Γιουντζές, κράτησε τρεῖς μέρες καὶ στάθηκε

---

[1] Σύντομη βιβλιογραφία Charles Maurras. Ἔργα: «La Musique intérieure», «Au Signe de Flore», «La Dentelle du Rempart» (Grasset), «Mes idées politiques». «Enquête sur la Monarchie», «Dictionnaire politique et critique» (Arthème Fayard), «Anthinéa», «Les Amants de Venise», «Les Vergers sur la mer», «L'avenir de l'intelligence», «L'étang de berre», «Jeanne d'Arc, Louis XIV, Napoléon» (Flammarion). — Κριτική: René Benjamin «Charles Maurras» (Plon), Maurice Clavière «Charles Maurras» (Lesfauries, édit.) κτλ. — Πρβλ. καὶ ἀναλυτικὸ ἄρθρο μας γιὰ τὸν Maurras στὸ τεῦχος 277 τῆς «Νέας Ἑστίας», σελ. 927.

σημαντικὸς σταθμὸς γιὰ τὴν πνευματικὴν ἐξέλιξη τῆς φίλης Τουρκίας καὶ γιὰ τὴν καλλιτέρεψη γενικὰ τῆς θέσης τοῦ Τούρκου λογοτέχνη καὶ τὴ διάδοση τοῦ τουρκικοῦ βιβλίου.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀποφάσεις τὶς σχετικὲς μὲ ζητήματα ἐσωτερικῆς φύσεως τοῦ ἡμερήσιου καὶ περιοδικοῦ τύπου τῆς Τουρκίας, τὸ Ἐκδοτικὸ Συνέδριο ἔλαβε κι' ἕνα πλῆθος ἄλλες ἀποφάσεις γενικώτερου ἐνδιαφέροντος κι' ἐξυπηρετικὲς τῶν συμφερόντων τῶν διανοουμένων γενικά.

Ἔτσι, ἀποφασίστηκε ἡ ἵδρυση «Γραφείου Μεταφράσεων», προσαρτημένου στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας καὶ διευθυνόμενου ἀπὸ ἐπιτροπὴ πέντε λογοτεχνῶν, μὲ πρόεδρο τὸν ἴδιο τὸν Ὑπουργὸ τῆς Παιδείας. Τὸ γραφεῖο αὐτὸ θὰ καταρτίζει κάθε χρόνο ἕναν κατάλογο ἀπὸ τὰ πιὸ ἐκλεκτὰ ἔργα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας, τὴ μετάφραση τῶν ὁποίων θ' ἀναθέτει, μ' ὁρισμένην ἀμοιβή, σὲ λογοτέχνες τέλεια καταρτισμένους σὲ κάθε γλῶσσα. Τὸ ἴδιο αὐτὸ γραφεῖο θ' ἀναθέτει σὲ εἰδικοὺς ἐπιστήμονες καὶ καθηγητὲς ἢ λογοτέχνες τὴ μετάφραση διαφόρων ἔργων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, λατινικῆς, γερμανικῆς καὶ ἀγγλικῆς φιλολογίας.

Μιὰ δεύτερη ἐπιτροπή, ἀπὸ εἰδικοὺς ὑπαλλήλους τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ λογοτέχνες, θ' ἀναλάβει τὴν ἔκδοση μηνιαίου βιβλιογραφικοῦ δελτίου, ὅπου, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τουρκικὰ ἔργα ποὺ θὰ ἐκδίδονται κάθε μῆνα, θ' ἀναγράφονται κι' ὅσα ξένα ἔργα ἀφοροῦν τὴν τουρκικὴν ἱστορία, λογοτεχνία καὶ τέχνη.

Μιὰ τρίτη ἐπιτροπή, μελετώντας τοὺς διεθνεῖς νόμους πνευματικῆς ἰδιοκτησίας, θὰ ὑποβάλει τὰ πορίσματά της στὴν Ἐθνοσυνέλευση γιὰ τὴν ἔκδοση εἰδικοῦ ἀναγκαστικοῦ νόμου, ποὺ θὰ καθορίζει τὰ συγγραφικὰ καὶ μεταφραστικὰ δικαιώματα καὶ τὰ ζητήματα ἀμοιβῆς τῶν λογοτεχνῶν ἀπὸ τὶς διάφορες ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικά.

Τέλος, ὕστερ' ἀπὸ πρόταση τοῦ βιβλιοπώλη τῆς Πόλης Ἀχμὲτ Χαλήτ, ἀποφασίστηκε καὶ πραγματοποιήθηκε κιόλας ἡ ἵδρυση ἑνὸς ἐκδοτικοῦ συνεταιρισμοῦ (τράστ), ποὺ θ' ἀναλάβει τὴν ἐκτύπωση καὶ κυκλοφορία σὲ κομψούς, προσεγμένους καὶ φτηνοὺς συνάμα τόμους, ὅλων τῶν παλιῶν τουρκικῶν ἔργων κι' ὅλων τῶν ἀνεκδότων χειρογράφων ποὺ φυλάγονται στὶς διάφορες βιβλιοθῆκες τῆς Πόλης.

Οἱ ἐργασίες τοῦ συνεδρίου ἔληξαν μὲ τὰ ἐγκαίνια τῆς Ἐκθέσεως Βιβλίου καὶ Περιοδικοῦ στὴν Ἄγκυρα, ὅπου κανεὶς μπορεῖ ν' ἀντιληφθεῖ — πρᾶγμα ἄλλωστε ποὺ τὸ διαπίστωσαν οἱ ἀναγνῶστες τῆς στήλης αὐτῆς στὴν Ἔκθεση Τουρκικοῦ Βιβλίου τῆς Ἀθήνας — τὴν ἐκπληκτικὴ πρόοδο τῆς τουρκικῆς ἐκδοτικῆς τέχνης ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ νέου τουρκικοῦ ἀλφαβήτου ὡς σήμερα.

***

Κι' ἄλλοτε μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ μιλήσω γιὰ τὴν ἐκλεκτὴ Τούρκισα διηγηματογράφο Χαλιντὲ Ἐντίπ. Εἶναι ἡ μόνη ἴσως διανοουμένη καὶ λογοτέχνις τῆς γειτονικῆς χώρας ποὺ τ' ὄνομά της εἶναι περισσότερο γνωστὸ στὸ ἐξωτερικὸ παρὰ στὸν τόπο της καὶ τὰ ἔργα της διαβάστηκαν περισσότερο στὴ Δύση παρὰ στὴν Ἀνατολή. Τὰ ἐκλεκτὰ μυθιστορήματα καὶ διηγήματά της, τυπωμένα ἐδῶ καὶ 15-20 χρόνια, γνώρισαν ἐκδοτικὴν ἐπιτυχία τέτοια, ποὺ κανεὶς ἄλλος ὡς σήμερα Τοῦρκος λογοτέχνης δὲ μπόρεσε νὰ φτάσει. Ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος Ἀχμὲτ Χαλὴτ τῆς Πόλης, ἀπὸ μερικοὺς μῆνες τώρα, ἀνέλαβε τὴν ἀνατύπωση ὅλων τῶν ἔργων τῆς Χαλιντὲ Ἐντὶπ μὲ τοὺς νέους τουρκικοὺς χαρακτῆρες κι' ἐγκαινίασε τὴ σειρὰ αὐτὴ μὲ τὸ μυθιστόρημά της «Τὸ τελευταῖο ἔργο του». Στὸ ἔργο της αὐτό, ἡ ἐκλεκτὴ μυθιστοριογράφος μᾶς παρουσιάζει τὸ ψυχικὸ δράμα μιᾶς νέας διανοούμενης κοπέλλας, ποὺ δένεται αἰσθηματικὰ μ' ἕναν ἄντρα, ποὺ ἐρωτευμένος μὲ τὴ γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ του, κατορθώνει νὰ τὴν κάμει δική του, προξενώντας ἔτσι τὸ γκρέμισμα τοῦ ἀδελφικοῦ του σπιτιοῦ.

Ὁ ἴδιος ἐκδοτικὸς οἶκος ἐξέδωκε τὸν τελευταῖο μῆνα καὶ τὰ διηγήματα «Μιὰ ἀρμαθιὰ σκάγια» τοῦ πιὸ δυνατοῦ παλιοῦ διηγηματογράφου τῆς Τουρκίας Ρεφὴκ Χαλήτ. Ἀντίθετα μ' ὅ,τι συνέβαινε ὡς τώρα, ὅλοι οἱ ἐκδοτικοὶ οἶκοι τῆς γειτονικῆς χώρας, ἀντὶ νὰ ἐκδίδουν ἔργα νέων Τούρκων λογοτεχνῶν, καταπιάστηκαν μὲ τὴν ἔκδοση εἴτε μεταφράσεων ἀπὸ τὰ τελευταῖα ἔργα τῆς ξένης λογοτεχνίας, εἴτε μὲ τὴν ἀνατύπωση παλιῶν τουρκικῶν λογοτεχνικῶν ἔργων, ποὺ εἶχαν ἤδη κυκλοφορήσει μὲ τοὺς παλιοὺς χαρακτῆρες. Τόσο τὸ μυθιστόρημα τῆς Χαλιντὲ Ἐντίπ, ὅσο καὶ τὰ διηγήματα τοῦ Ρεφὴκ Χαλήτ, εἶναι ἀπὸ τὰ ἔργα ἐκεῖνα ποὺ κυκλοφόρησαν ἐδῶ κι' ἀρκετὰ χρόνια καὶ ποὺ διαβάστηκαν ἀπὸ χιλιάδες ἀναγνῶστες. Τώρα, μὲ τὴν ἔκδοσή τους σὲ νέους τουρκικοὺς χαρακτῆρες, δίνεται ἡ εὐκαιρία καὶ στοὺς νέους ποὺ δὲ μποροῦν, φυσικά, νὰ ξαίρουν τοὺς ἀραβικοὺς χαρακτῆρες, νὰ χαροῦν τὰ δημιουργήματα αὐτὰ τῶν δύο κορυφαίων τῆς τουρκικῆς διανόησης.

***

Ἓν' ἀπὸ τὰ θλιβερώτερα γεγονότα τοῦ περασμένου μῆνα γιὰ τὴ διανοούμενη Τουρκία στάθηκε ὁ θάνατος τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀγκύρας κι' ἐκλεκτοῦ διανοούμενου κι' ἀνθρωπιστῆ Ἀχμὲτ Ἀγάογλου. Ὁ θάνατός του, δὲ χωρεῖ ἀμφιβολία, ἄφησε δυσαναπλήρωτο κενὸ στὴν πνευματικὴ Τουρκία, γιατί, παρὰ τὰ ἑβδομῆντα του χρόνια, ὁ ἀκλιπὼν σοφὸς ἐξακολουθοῦσε νὰ διδάσκει καὶ νὰ μορφώνει τοὺς νέους τῆς χώρας του.

Ἡ κηδεία του ἔγινε στὴν Πόλη δημοσίᾳ δαπάνῃ, κι' ὅλος ὁ ἡμερήσιος καὶ περιοδικὸς τύπος τῆς χώρας ἀφιέρωσε σελίδες ὁλάκερες γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του. Εἰς μνήμην τοῦ σοφοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πολύτιμα ἔργα του χάρισε στὴν Τουρκία κι' ἕναν ἀπὸ τοὺς δυνατώτερους νέους διηγηματογράφους, τὸ γιό του Σερμὲτ Ἀγάογλου, ἀποφασίστηκε νὰ ἱδρυθεῖ στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀγκύρας ἕδρα μὲ τ' ὄνομά του καὶ ν' ἀναρτηθεῖ ἡ εἰκόνα του στὴ μεγάλην αἴθουσα δεξιώσεων τοῦ Πανεπιστημίου καθὼς καὶ στὴν αἴθουσα τῶν συνεδριάσεων τῶν «Συνδέσμων Μελέτης Τουρκικῆς Ἱστορίας καὶ Γλώσσας», ὅπου χρόνια ὁλόκληρα, ὁ Ἀχμὲτ Ἀγάογλου

προσέφερε τὶς πολύτιμες ὑπηρεσίες καὶ τὶς φωτεινές του γνώσεις.

ΑΒΡ. Ν. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἀγγέλου Θ. Σημηριώτη: «*Ὅσο φέγγει...*»

Ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ποιητές μας, ἢ ἀκριβέστερα ἀκόμα, ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς ποιητὲς τῆς γενεᾶς του, ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ φανερώνῃ μιὰ γονιμότητα, εἶναι ὁ κ. Ἄγγελος Σημηριώτης. Ἡ ποιητικὴ ἀρχὴ ποὺ συνειδητὰ ἢ ἀσυνείδητα ἢ καὶ ἀναγκαστικὰ ἀκολουθεῖ, μένει ἡ ἴδια: ἀρχὴ ποὺ θέλει, καὶ ὅταν ἀκόμα ἡ πιὸ ἀχνὴ συναισθηματικὴ κατάσταση κάνει τὸ ὑφάδι τοῦ ποιήματος, τὸ ποίημα νὰ μὴ χάνεται ὁλότελα σὲ μιὰν ἀσάφεια μουσική, νὰ μὴν ἐνεργῇ ἀπάνω μας ὅπως ἀκριβῶς ἡ μουσική, παρὰ νὰ διατηρῇ κάποιους εἱρμοὺς λογικούς, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν τὸ αἰσθάνεται, νὰ μὴν τὸ δέχεται μὲ τὴν ψυχή του μόνο ὁ ἀναγνώστης, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νοῦ, καὶ νἄχη πάντα γιὰ ἔρεισμα, λιγώτερο ἢ περισσότερο φανερό, μιὰ ἰδέα, καὶ νὰ πλέκεται, ἔστω καὶ ἀδιόρατα, γύρω ἀπὸ ἕνα *θέμα*. Ὁ κ. Σημηριώτης, ποὺ ἀντρώθηκε στὴν ἐποχὴ ἀκριβῶς ποὺ ὁ γαλλικὸς συμβολισμὸς ἄρχιζε καὶ σὰ θεωρία καὶ σὰν ποίηση νὰ ποτίζῃ εὐρύτερα τὶς καλλιτεχνικὲς συνειδήσεις καὶ νὰ ξεπερνᾶ τὰ σύνορα τοῦ τόπου ὅπου γεννήθηκε, ὠφελήθηκε ἀπὸ τὰ διδάγματα τῆς νέας σχολῆς, μὰ δὲ θέλησε νὰ προδώσῃ — κι' ἔκανε πολὺ καλὰ — καὶ τὴν ἴδια του τὴ φύση σὲ ὅ,τι πιὸ βαθὺ καὶ οὐσιαστικὸ ἔχει. Ἔτσι, σὲ μερικὰ μόνο σημεῖα ἤρθε σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ συμβολισμό. Στὰ «Μαῦρα Κρίνα» (1905) βλέπουμε ποιήματα σύντομα, μαζεμένα, μιὰ τάση πρὸς τὴν πυκνή, ἐλλειπτικὴ ἔκφραση, ἕνα μεταχείρισμα τῶν λέξεων, τῶν μέτρων, τῆς ρίμας, μουσικό, τέλος, ποιήματα-notations, ποιήματα δηλαδὴ ποὺ δὲν ἐκφράζουν παρὰ συναισθηματικὲς μόνο καταστάσεις. Στὶς κατοπινὲς συλλογὲς («Τραγούδια τοῦ Λυτρωμοῦ», 1920, «Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος»), λιγόστεψαν οἱ ἐπιδράσεις τοῦ συμβολισμοῦ, γιὰ νὰ ξαναφανοῦν, μὰ πολὺ ὀργανικώτερα ἀπὸ πρὶν μετουσιωμένες, μὲ τὸ «Ὀνείρων Ἥσκιοι», ἐδῶ καὶ τέσσερα χρόνια.

Ὁ κ. Ἄγγελος Σημηριώτης, ποιητὴς ὥριμος, ξέρει ὅτι πέρα ἀπὸ δόγματα καὶ σχολές, ἡ ποίηση εἶναι μιά, ὅπως ἕνα τὸ θρησκευτικὸ αἴσθημα μέσα καὶ πέρα ἀπ' ὅλες τὶς θρησκεῖες, ἕνας ὁ ἔρωτας κάτω ἀπ' ὅλες τὶς μορφές του, καὶ ὅτι ἡ ποίηση εἶναι τόσο καλύτερη, ὅσο στὰ λόγια ποὺ τὴν ἀποτελοῦν ἔχει διοχετευθῇ καὶ φυλαχτῇ περισσότερη καὶ βαθύτερη ἀνθρώπινη συγκίνηση. Ξέρει ὅμως, ὅτι καὶ ποτὲ ἡ ἀνάλυση, ἡ λογικὴ ἀνάπτυξη, ἡ νόηση, ὅπου ἐνεργεῖ καὶ παρίσταται σὰ λογικὸ σχῆμα μονάχα, μποροῦν νὰ γίνουν ἀγωγοὶ καὶ φορεῖς τοῦ στοιχείου ποὺ εἶναι ἡ οὐσία τῆς ποίησης. Γιὰ τοῦτο κάνει ὅ,τι μπορεῖ γιὰ νὰ περιορίσῃ, γιὰ νὰ νοτίσῃ μέσα στὰ κύματα τῆς μουσικῆς τὸ στίχο του, νὰ ξεκινήσῃ γιὰ νὰ γράψῃ τὸ ποίημά του ὄχι ἀπὸ μιὰ ξώδερμη συγκίνηση ποὺ προβάλλει εὐθὺς στὴ συνείδησή του σὰ θέμα, ἀλλ' ἀπὸ μιὰ κατάσταση ἀληθινὰ διονυσιακή. Οἱ καλὲς στιγμές του εἶναι ὅπου τὸ πιτυχαίνει αὐτό.

Ἔτσι, γιὰ νὰ φέρω ἕνα παράδειγμα, στὸ ποίημα ποὺ ἐπιγράφεται «Αἰωνιότη», μ' ὅλη τὴν εὔκολη μεταφορὰ καὶ ποὺ δίνει τὴν εὐκαιρία στὸν ποιητή, προσωποποιώντας τὸ αἴσθημά του, νὰ τὸ ἀναπτύξῃ, καὶ παρ' ὅλη τὴν κάπως χτυπητὴ ἠχηρότητα τοῦ τέλους, δὲν ἐνεργεῖ, γιὰ νὰ τὸ πλάσῃ, μιὰ ἀφηρημένη ἰδέα, ἕνα θέμα ξεθυμασμένο καὶ ξεπλυμένο, ἀλλὰ ἕνα αἴσθημα, δηλαδὴ μιὰ πεῖρα ἀτομική, ποὺ ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶναι πεῖρα ἀτομική, καὶ ἂς μὴν ἔχῃ πλάτος, καὶ ἂς μὴν ἔχῃ ἔνταση, θερμαίνει τὰ λόγια. Καὶ θὰ τὰ θέρμαινε ἀκόμα περισσότερο, ἂν ὁ κ. Σημηριώτης, πετώντας ἕναν ἔμφυτο ρητορισμὸ ποὺ τὸν σπρώχνει αὐτόματα στὴ λογικὴ σύνθεση καὶ ἀνάπτυξη τοῦ ποιήματος, ἔσκυβε πιὸ ὑπομονετικὰ στὰ ἄδυτα τῆς ψυχῆς του καὶ κατάφερνε, γυμνώνοντας τοὺς τόνους ποὺ ἀνεβαίνουν ἐκεῖθε ἀπὸ κάθε περιττὸ στολίδι, ἀπὸ κάθε παραμόρφωση καὶ ἀλλοίωση, νὰ τοὺς δώσῃ ἀπήχηση πιὸ ἐσωτερική, πιό, στὴ βαθύτερη σημασία τῆς λέξης, μουσική.

Στὸ «Ὀνείρων Ἥσκιοι» ὁ ἔρωτας τὸν ἔκανε κι' εὗρισκε μερικοὺς τέτοιους τόνους, ὁ ἔρωτας καὶ ἡ θρησκευτικὴ πίστη. Αὐτὰ τὰ δύο κυρίαρχα αἰσθήματα ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι οἱ πιὸ γόνιμες πηγὲς τῶν ἐμπνεύσεών του καὶ στὸ «Ὅσο φέγγει...». Τὴ γυναῖκα τὴν ἀτενίζει πάντα ὁ κ. Σημηριώτης μὲ ὅλη τὴ θέρμη τῆς ψυχῆς, μὲ ἀγάπη, μ' εὐγνωμοσύνη, θρησκευτικά· καὶ στὴ λέξη Θεὸς κλείνει ὅ,τι πιὸ περιούσιο αἰσθάνεται μέσα του, Θεὸς εἶναι Ἐκεῖνος ποὺ ὅταν ἡ ματιά του περνᾶ ἀπὸ μέσα μας, γεμίζει ἥλιο καὶ ὁ πιὸ σκοτεινὸς οὐρανός.

Αὐτὴ ἡ θρησκευτικὴ θέρμη, εἴτε σὰν ἐρωτικὸ εἴτε σὰν καθαρὸ θρησκευτικὸ αἴσθημα φανερώνεται, μοῦ φαίνεται πὼς εἶναι ὅ,τι πιὸ λυρικὸ ἔχει ὁ κ. Σημηριώτης καὶ ὅ,τι δίνει τὸ πιὸ ἄδρὸ γνώρισμά της στὴ φυσιογνωμία του, τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια.

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Νικηφ. Βρεττάκου: «*Μαργαρίτα (Εἰκόνες ἀπ' τὸ 'Ηλιοβασίλεμα)*».

Ξεχώρισα πάντα καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ξεχωρίζω ἕνα στοιχεῖο πολύτιμο στὴν ποίηση τοῦ κ. Βρεττάκου: τὴ λυρικὴ διάθεση. Ὁ κ. Βρεττάκος εὔκολα, ἄνετα, φυσικά, δημιουργεῖ μέσα του λυρικὲς καταστάσεις, ὅ,τι ἀπὸ τὴ ζωὴ ἀντιχτυπᾶ στὴν ψυχή του, ξεπερνᾶ εὔκολα τὶς στεγνὲς περιοχὲς τοῦ λογικοῦ καὶ πάει νὰ γίνῃ αἴσθημα, κατάσταση μουσική, οἶστρος. Καὶ ἀκόμα, ὁ ἠθικὸς κόσμος του δὲ φαίνεται φτωχός. Ἀπ' ὅπου κι' ἂν πέρασε ὡς σήμερα, δείχνεται ἄνθρωπος ποὺ πέρασε μὲ ἀγῶνα, ποὺ

ἔζησε, ποὺ ἤρθε σὲ σύγκρουση μὲ τὸν ἑαυτό του, πὺ μάτωσε. Καὶ στὴ νέα του συλλογὴ ξανοίγουμε ἕνα γνήσιο ἠθικὸ δρᾶμα. Νιώθει σκληρά, πικρὰ τὴ μόνωσή του ὁ ποιητής, αἰσθάνεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος, κλεισμένος στὸ καυκί του, δὲν εἶναι πλάσμα τοῦ Θεοῦ. Μὰ τοῦ κάκου ἀγωνίζεται νὰ ζυγώσῃ τὸ διπλανό του:

Δὲν εἶδα τὸν πλησίον μου πουθενὰ
διασχίζοντας τὸν κόσμο. Δὲν ὑπῆρξα
πλησίον κανενός. Στίλβουν οἱ ὁρίζοντες,
κι' ὁ θόρυβός μου πνίγεται στὸν αἰώνιο
ἦχο τοῦ ἀνέμου, πνίγεται στὸ φλοίσβιμα
τοῦ βραδυασμένου, ἀπέραντου ὠκεανοῦ...

Καὶ ὅμως, αἰσθάνεται τόση ἀνάγκη ν' ἀγαπηθῇ, νὰ νιώσῃ κάποιον πιὸ κοντά του παρ' ὅσο συνήθως μᾶς ζυγώνουν οἱ ἄνθρωποι. Στὴν «Προσευχή», ἀφήνει νὰ ξεχυθῇ σὰν κραυγὴ πρὸς Ἐκεῖνον ποὺ μόνος μπορεῖ νὰ τὸν ἀκούσῃ, τ' ὁλόπικρο παράπονό του:

Κύριε, κοίταξέ με,
πῶς ἐπιμένω πίσω ἀπ' τὶς τροχιὲς
τῶν τελευταίων πλασμάτων σου! Εἶναι μάταιο
νὰ μὲ κουράζεις πιότερο. Ἄφησέ με
μὲ ἡσυχη ἀναπνοὴ κάτω ἀπὸ τὸ κλῆμα
τῶν ἄστρων νὰ κλάψω. Δὲ μπορῶ,
Κύριέ μου, νὰ μισήσω! Ἀγάπησέ με!

Εἶναι σπαρακτικὴ ἡ τελευταία κραυγὴ καὶ μᾶς ἀφήνει νὰ δοῦμε, ὡς μὲ τὰ βάθη, τὸ ψυχικὸ δρᾶμα τοῦ κ. Βρεττάκου. Τὸ δρᾶμα αὐτὸ εἶναι αἰώνιο καὶ εἶναι καθημερινό, — κάθε στιγμή, λίγο πολύ, τὸ νιώθουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Μὰ ἐνῶ ἄλλοι τὸ παίρνουν ἀπόφαση πὼς δὲ μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος παρὰ νὰ ζήσῃ ὁλομόναχος, κλεισμένος στὴ φυλακὴ τῶν αἰσθήσεων καὶ τοῦ νοῦ, ποὺ δὲν ἀφήνουν τὴν ψυχὴ νὰ φτερουγίσῃ πρὸς τοὺς ἄλλους, ὁ κ. Βρεττάκος — καὶ μὲ τὸ δίκιο του — μένει ἀπαρηγόρητος. Καὶ ἀπελπισμένος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, στρέφεται πρὸς τὸ Θεό, ποὺ μόνος μπορεῖ νὰ τοῦ δώσει τὴν ἀγάπη ποὺ λαχταρᾶ, νὰ πάῃ κοντά του.

Ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ τὸ τελειωτικὸ αὐτὸ κίνημα τῆς ἀπελπισίας, πόσες προσπάθειες γιὰ νὰ νιώσῃ «παρουσίες», γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸν κόσμο καὶ τοὺς ἀνθρώπους, μὲ τὴ χτίση καὶ μὲ τὰ πλάσματα τοῦ Θεοῦ, ὁ ποιητής! Τὴν προσπάθεια αὐτὴ τὴν ἐκφράζει ὁ κ. Βρεττάκος μὲ στίχους ποὺ τοὺς δονεῖ μιὰ ἀληθινὴ λυρικὴ θέρμη:

Ἀνοίγω τὸ παράθυρο καὶ παίρνω
τ' ἀστροβρεγμένα στάχυα στὴν ἀγκάλη μου.
Χιλιάδες ἔρωτες εἶναι ὁ Θεός!
Χιλιάδες ἔρωτες εἶναι ὁ κόσμος!
Ἔλα ἴδες τ' ἄπειρο Μαργαρίτα!

Γνήσια διάθεση ποιητική, ποὺ δὲ βρίσκει, ὡστόσο, πάντα καὶ τὴν ἰσάξια ποιητικὴ ἔκφραση. Ὁ κ. Βρεττάκος ἁπλώνεται, πέφτει στὸ βερμπαλισμό, σ' ἕνα λόγο ποὺ φαντάζει σὰν αὐτοσχέδιος. Νομίζει ὅτι ἀφηνόμενος παθητικὰ καὶ πιστὰ στὴ διάθεσή του, μεταφράζοντας σὲ λέξεις τὶς ἄναρθρες μουσικὲς φράσεις ποὺ τὸν πλημμυρίζουν, θὰ πραγματώσῃ καὶ λόγο ποιητικό. Μὰ δὲν πραγματώνει. Καὶ ἴσα-ἴσα μάλιστα, αὐτὸς ὁ αὐθορμητισμός, ἀντὶ νὰ κρατᾶ τὴν ἔκφρασή του σὲ μιὰν ἁπλότητα, τὴ φέρνει στὴν ἐπιτήδευση. Ἐπίθετα, εἰκόνες, ἐκφράσεις, σὲ ὅλ' αὐτά, ἔρχεται ἡ συνείδηση — μιὰ συνείδηση ὄχι πάντα καλλιτεχνική — καὶ βάζει τὴν ὁλοφάνερη σφραγίδα της. Καὶ ἀκόμα, ἡ συνείδηση αὐτὴ — διεστραμμένη ἐδῶ — σωρεύει ὅλες ἐκεῖνες τὶς καθαρευουσιάνικες λέξεις, τὶς παγερές, ποὺ δύσκολα καὶ ἡ πιὸ καλλιτεχνικὴ πνοὴ τὶς ζεσταίνει.

Οἱ νέοι ποιητὲς ἔχουν ἀπόλυτο δίκιο νὰ δίνουν τόση σημασία στὰ ἠθικὰ δράματά τους. Μὰ πρέπει μὲ ὅμοιο πάθος νὰ στρέψουν τὴν προσοχή τους καὶ στὴν ἴδια τὴν τέχνη τους. Μ' αὐτὴν θὰ ἐκφράσουν τὰ δράματά τους, θὰ τὰ βγάλουν στὴ ζωή. Καὶ ὅσο ἡ τέχνη, δὲν εἶναι καθαυτὴ ἕνα ἄρτιο ἐκφραστικὸ μέσο, δὲ μπορεῖ καὶ κανενὸς ἠθικοῦ δράματος νὰ γίνῃ ἱκανοποιητικὸς φορέας καὶ ἀγωγός.

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Paul Baldasséra: «Offrande à Pomone».

Ὁ κύπριος ποιητὴς κ. Παῦλος Βαλδασερίδης ἐκφράζεται σὲ δυὸ γλῶσσες, στὰ ἑλληνικὰ καὶ στὰ γαλλικά. Στὴ μητρικὴ γλῶσσα του, τὰ ἑλληνικά, ἐξέδωσε τρεῖς συλλογές, καὶ ἄλλες τόσες στὴ γλῶσσα τοῦ Ρακίνα καὶ τοῦ Βαλερύ, ποὺ τὴ σπουδάζει ἀπὸ τὰ παιδικὰ χρόνια του, καὶ ποὺ τὴν κατέχει, σὰ φιλολογικὴ γλῶσσα του τουλάχιστον, ὅσο καὶ τὰ ἑλληνικά. Γαλλικὰ γραμμένη εἶναι καὶ ἡ νέα του συλλογή, ἡ «Offrande à Pomone», καμιὰ εἰκοσαριὰ ποιήματα συνηθισμένου μάκρους κι' ἕνα μεγάλο, ὁ «Διόνυσος», καὶ ἀγγέλλει τὴν προσεχῆ ἔκδοση δυὸ μυθιστορημάτων κι' ἑνὸς τόμου μὲ διηγήματα, γραμμένων στὰ γαλλικά. Δὲν ξέρω τί ἀκριβῶς κινεῖ τὸν κ. Βαλδασερίδη νὰ γράφῃ σὲ μιὰ ξένη γλῶσσα, μὰ ὅσα ἐπιχειρήματα κι' ἂν μοῦ ἀραδιάσῃ γιὰ νὰ μὲ πείσῃ ὅτι κάνει καλὰ ποὺ γράφει στὰ γαλλικά, τελικὰ δὲ θὰ τὸν δικαιώσω.

Ὁπωσδήποτε, καὶ γαλλικὰ ὅταν γράφῃ, ἡ ποίηση τοῦ κ. Βαλδασερίδη διατηρεῖ, συνειδητὰ καὶ ἀσυνείδητα, πολλοὺς ἑλληνικοὺς χαρακτῆρες ποὺ ἔγιναν φυσικὰ καὶ γαλλικοί, ἄλλο τόσο, αἰῶνες τώρα: μιὰ διαύγεια, μιὰ χάρη, κάτι τὸ ἄνετο καὶ τὸ εὐκίνητο ποὺ ξεδιπλώνεται μὲ μιὰ ἀλαφριὰ λυγεράδα. Εἶμαι βέβαιος ὅτι τὶς ἀρετὲς αὐτὲς θὰ τὶς ἀποδίδει στὸν κλασικισμὸ ὁ κ. Βαλδασερίδης, ποὺ τὸν ἀκολουθεῖ τώρα πιά, καθὼς σημειώνει στὸν πρόλογό του, ὄχι μόνο γιὰ νὰ φανῇ εὐχάριστος στὸ κοινό, μὰ καὶ γιὰ τὴ δική του εὐχαρίστηση. Καὶ ὡς ἕνα σημεῖο θάχῃ, βέβαια, δίκιο. Νομίζω ὅμως, ὅτι τὸ πιὸ ὀρθὸ θὰ ἦταν ἂν ἔλεγε ὅτι οἱ ἀρετὲς αὐτὲς εἶναι δικές του, ἐκφράζουν τὸ ἄτομό του, τὴ φύση του σὲ ὅ,τι πιὸ βαθὺ ἔχει, ἀνεξάρτητα ἀπ' τὶς προτιμήσεις του τὶς λογοτεχνικές.

Σ' αὐτὲς διακρίνουμε, βέβαια, ὅτι ἐπικρατεῖ ὁ Ρακίνας. Μὰ ὁ κ. Βαλδασερίδης, ἂν ξεκίνησε καὶ ἂν κατέληξε στὸν Ρακίνα, θὰ πέρασε, δίχως ἄλλο, καὶ ἀπὸ τὸν Μορεὰς καὶ ἀπὸ τὸν Βαλερὺ καὶ ἀπὸ τὸν Henri de Régnier προπάντων, ἴσως κι' ἀπὸ ἄλλους ἀκόμα νεορακινικούς. "Οχι πώς δὲ θὰ τοῦ ἔφτανε ὁ Ρακίνας, ὁ ποιητὴς ποὺ ἔγραψε τὶς καθάριες ἐκεῖνες φράσεις, ὅπου ἀκόμα καὶ ἡ βιαιότητα τραγουδεῖ, ὅπου ἠχεῖ καὶ χρυσώνεται τὸ πιὸ ζωηρὸ καὶ τὸ πιὸ ἀληθινὸ πάθος, καὶ πάντα ἀναπτύσσεται σὲ μιὰ εὐγενικὴ γλῶσσα ὅπου μοναδικὰ συνταιριάζονται ἡ ἀνάλυση καὶ ἡ ἁρμονία»(1). Μὰ γιατὶ ὁ Ρακίνας μπορεῖ νὰ μᾶς εἶναι ἀρκετὸς μόνο ὅταν τέλεια ὡριμάσουμε. Ἔτσι, καὶ στοὺς σημερινοὺς στίχους τοῦ κ. Βαλδασερίδη, δίπλα στὴν εὐγένεια καὶ σὲ μιὰ μελωδικὴ καθαρότητα ποὺ κυνηγᾶ, καὶ ποὺ τὶς ὀφείλει ἰδίως στὸ διάβασμα τοῦ Ρακίνα, συναντοῦμε κάθε τόσο σπασίματα καὶ λυγίσματα, μιὰ ποιότητα συναισθηματική, ἀκόμα καὶ θέματα (μυθολογικὰ) ἢ χειρισμὸ θεμάτων (διαλογικὸ ποίημα), ποὺ μόνο ὁποιος γνώρισε καὶ τοὺς νεοκλασικοὺς τῶν χρόνων μας, μπορεῖ νὰ παρουσιάζη. Αὐτὸ τ' ὁμολογεῖ καὶ ὁ κ. Βαλδασερίδης: «Ὡστόσο, λέει, μιὰ καὶ ἐκτελέσουμε τὸ καθῆκον μας πρὸς τὸ ρυθμὸ καὶ τὸν ἑαυτό μας, δὲ θ' ἀπομακρυνθοῦμε ὑπέρμετρα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν μιὰ ποίηση λιγάκι σκεπασμένη, μιὰ στροφὴ ποὺ ἀπευθύνεται στὴ νόηση τῆς εὐαισθησίας των, μιὰ νέα μουσική, ἐντυπώσεις, τέλος, ποὺ ἐπιτρέπουν νὰ ἐλπίζουμε μιὰν ἀδιάκοπη ἀνανέωση τῆς μορφῆς». Δὲν πιστεύω τὶς ἀνανεώσεις αὐτὲς νὰ τὶς φαντάζεται ὁ κ. Βαλδασερίδης τόσο ἀδιόρατες, ὥστε μόνο ἕνα πάρα πολὺ γυμνασμένο αὐτὶ νὰ μπορῆ νὰ τὶς διακρίνη σ' ἕνα τρόπο γραψίματος — τὸν κλασικὸ — ποὺ νὰ μὴν εἶναι, καθὼς θέλει ὁ André Gide, παρὰ «un effort vers la banalité». Ὁ «Διόνυσος», τὸ μεγάλο ποίημα ποὺ πιάνει ὅλο τὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου του, καὶ ὅπου ὁ ποιητικὸς λόγος παίρνει ὅλες τὶς μορφές, ἀπὸ τὴν πιὸ ἐλεύθερη ὡς τὴν πιὸ αὐστηρή, εἶναι κάτι ριζικὰ διάφορο ἀπὸ τ' ἄλλα ποιήματα, ὄχι μόνο γιατὶ παρουσιάζονται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ μερικὲς σελίδες του ἐλεύθερες καὶ χρωματισμένες ἀπὸ μιὰν ἀνταύγεια τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ, παρὰ καὶ γιατὶ δείχνουν μιὰ βασικὰ διαφορετικὴ ἀντίληψη τοῦ νοήματος τῆς μορφῆς.

Σ' αὐτὸ τὸ μεγάλο ποίημα ὁ κ. Βαλδασερίδης μᾶς κάνει νὰ δοῦμε πόσο ἀξιόλογες, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ποιότητα τῆς εὐαισθησίας του, εἶναι καὶ οἱ συνθετικές του ἱκανότητες, πόσο κατέχει τὴν τέχνη ν' ἀναπτύσση ποιητικὰ καὶ ὄχι λογικά, νὰ ἐνορχηστρώνη, νὰ θρέφη μὲ σκέψη, μὲ ὅλους, καὶ τοὺς πιὸ ἀδιόρατους, συναισθηματικοὺς κυματισμούς, ἕνα ποίημα. Ἡ εὐαισθησία του μένει πάντα λυρική, λυρικὰ γίνεται μέσα του ἡ ποιητικὴ ἐργασία ὁποιο κι' ἂν εἶναι τὸ ὑλικό της καὶ ἀπ' ὅπου κι' ἂν ξεκινᾶ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὰ μικρότερά του ποιήματα.

Κάτω ἀπὸ τὴ μυθικὴ μορφὴ τοῦ Διονύσου αἰσθανόμαστε ἀδιάκοπα τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ μὲ ὅ,τι πιὸ βαθὺ καὶ οὐσιαστικὸ ἔχει, καὶ μὲ τὶς πιὸ κρυφές του τρεμοῦλες, τὶς ἴδιες ποὺ δονοῦν μερικοὺς στίχους τῶν μικρῶν του ποιημάτων, τόσο μελωδικούς!

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Κούλη Ἀλέπη: «*Ἀρμενικὴ Μοῦσα*» (*Β' ἔκδοση συμπληρωμένη*).

Γιὰ τὴ σύγχρονη ἀρμενικὴ ποίηση ξέρουμε πολὺ λίγα πράματα, ὅ,τι ἔτυχε νὰ μεταφραστῆ στὶς μεγάλες εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες, καὶ ἰδιαίτερα στὴ γαλλική, τὴν πιὸ γνωστὴ καὶ ὁμιλούμενη στὸν τόπο μας, ἀπὸ διανοούμενους καὶ μὴ ξένη γλώσσα. Ἐγὼ συγκεκριμένα δὲν ἔτυχε νὰ διαβάσω παρὰ ἕνα μονάχα σύγχρονο Ἀρμένη ποιητή, τὸν Ἀρσὰκ Τσομπανιάν, μεταφρασμένον στὴ γαλλική. Πᾶνε ὅμως τόσα χρόνια ἀπὸ τότε, ποὺ εἶναι σὰ νὰ μὴ τὸν διάβασα. Πολὺ γνωστότερος μοῦ ἦταν ὁ Τιγκρὰν Γεργκάτ, χαραγμένος ἀνεξάλειπτα μέσα μου ἀπὸ τὴν πέννα τοῦ Μπαρρές, ποὺ σκιτσάρησε ἕνα τόσο συμπαθητικὸ πορτραῖτο τοῦ φλογεροῦ καὶ πρόωρα πεθαμένου αὐτοῦ Ἀρμένη ποιητῆ καὶ διανοούμενου, στὸ «Ταξίδι στὴ Σπάρτη», πορτραῖτο ποὺ ἦρθε νὰ τὸ ζωηρέψη καὶ νὰ τὸ συμπληρώση μέσα μου τὸ βιβλίο τοῦ L. G. Guerdan γιὰ τὸν Τιγκρὰν Γεργκάτ: «Ἕνας ἀνατολίτης φίλος τοῦ Μπαρρές».

Μιὰ ἐντελῶς, λοιπόν, νέα καὶ ἄγνωστη ποίηση μᾶς παρουσιάζει, μὲ τὰ ποιήματα τῶν εἴκοσι-πέντε Ἀρμένηδων ποιητῶν ποὺ μεταφράζει, ὁ κ. Κούλης Ἀλέπης. Ποιητὲς ὁλότελα ἄγνωστοι σὲ ὅσους δὲν ξέρουν τὴν ἀρμενικὴ γλώσσα ἢ τὴν ξέρουν ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει ἡ ποίηση, καὶ ποὺ θὰ μείνουν γιὰ πάντα, ἴσως, ἄγνωστοι πέρα ἀπὸ ὁρισμένο στενὸ κύκλο ὁμόγλωσσων ἀναγνωστῶν. Μελαγχολεῖ κανεὶς ὅταν σκέπτεται ὅτι τὴν ἴδια μοῖρα ἔχει ἡ ποίηση ὅλων τῶν μικρῶν ἀριθμητικὰ λαῶν, ἐκείνων ποὺ δὲ μιλοῦν μιὰν ἀπὸ τὶς πλατειὰ ἁπλωμένες σ' ὅλο τὸν κόσμο εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες. Ἡ ποίηση τῶν λαῶν αὐτῶν δὲ συμβαίνει κὰν νὰ μεταφραστεῖ. Μὰ κι' ἂν γίνη αὐτό, τί ἀπομένει ἀπὸ μιὰ μεταφρασμένη ποίηση;

Ἔτσι, καὶ στὴ μετάφραση τοῦ κ. Ἀλέπη, σὰ μετάφραση ποὺ εἶναι, δὲ μποροῦμε, βέβαια, νὰ ποῦμε πὼς χαιρόμαστε τὴν οὐσία τῆς ἀρμενικῆς ποίησης, ὅ,τι ἡ ποίηση αὐτὴ θἄχη πιὸ βαθὺ καὶ πιὸ μυστικό. Βλέπουμε μόνο τί θέματα ἐμπνέουν τοὺς Ἀρμένηδες ποιητὲς τῶν τελευταίων πενῆντα χρόνων, τὶς ἐπιδράσεις ποὺ ὑφίστανται, τὶς τάσεις ποὺ ἀκολουθοῦν. Θὰ ἦταν πολὺ ριψοκίνδυνο νὰ πῶ ὅτι στὰ ποιήματα ποὺ μετέφρασε ὁ κ. Ἀλέπης ξεχωρίζω κάτι τὸ ἰδιαίτερο, τὸ προσωπικό, κάτι ποὺ δὲν τὸ ἀκοῦμε ἀλλοῦ καὶ ποὺ εἶναι ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ προπάντων χαρακτηρίζει τὴν ἀρμενικὴ ποίηση. Ὅ,τι καθαρό-

(1) P. Valéry: Remérciement à l'Académie, (Variété, IV).

τερα διακρίνεται, εἶναι κάτι πιὸ γενικό: ἕνας τόνος ἀνατολίτικος, καμωμένος ἀπὸ πάθος, ἀπὸ ἐγκαρτέρηση, ἀπὸ θρησκευτικὴ τρυφερότητα καὶ νοσταλγία. Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη: μιὰ ἀντίληψη τῶν ἐκφραστικῶν μέσων τῆς ποίησης κάπως παλιά. Ὅλοι οἱ ποιητὲς τῆς «Ἀρμενικῆς Μούσας, μολονότι οἱ περισσότεροι ζοῦν καὶ κάμποσοι εἶναι σχετικὰ νέοι, φαίνονται στὴν ποίησή τους ν' ἀκολουθοῦν τρόπους μᾶλλον παλιούς. Μερικοὶ δείχνουν ὅτι ὠφελήθηκαν ἀπὸ μερικὰ διδάγματα τῶν Γάλλων συμβολιστῶν, ἄλλοι δείχνουν ὅτι ἔμειναν ἐκεῖθε καὶ ἀπὸ τὸ συμβολισμὸ ἀκόμη Ὅλοι ἐκφράζονται καθαρά, πλέκουν τὰ ποιήματά τους γύρω ἀπὸ θέματα συγκεκριμένα, συνθέτουν ἀκολουθώντας μιὰ τάξη ἀπὸ νοήματα ποὺ δὲν παρουσιάζει χάσματα καὶ πηδήματα. Μὰ τὸ πολυτιμότερο στοιχεῖο τῆς ποίησης, τὴ ζέστα τῆς ψυχῆς, τὴ συγκίνηση, ὅ,τι μᾶς κάνει ν' ἀνατριχιάζουμε ἀπὸ ἔκσταση, ἀπὸ χαρά, ἀπὸ δέος, μπρὸς στὸ μυστήριο τῆς ζωῆς, ἂν δὲν τὸ γευόμαστε, τὸ μαντεύουμε ὡστόσο, ἀκόμα καὶ στὴ μετάφραση. Νιώθουμε ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ποιητὲς αὐτοὺς εἶναι ἄνθρωποι ποὺ δὲν τοὺς βαραίνει μόνο ἡ πάντα βαρειὰ μοῖρα τοῦ ποιητῆ καὶ τοῦ σκεπτόμενου, μὰ ποὺ τοὺς τρῶνε κι' ἄλλα σαράκια, καὶ ὅτι τὸ πιὸ βαθύ τους ξαλάφρωμα τὸ βρίσκουν στὴν ποίηση. Γιὰ τοῦτο καὶ στὰ ποιήματά τους περνοῦν, κάθε τόσο, μερικοὶ ζεστοὶ τόνοι πάθους, ἀναβρυστικοί, σὰν ἕνα ξέσπασμα ἀνθρώπινο ἀκατέργαστο ἴσως, ὄχι ἀρκετὰ καλλιτεχνικό, μὰ γιὰ τοῦτο ἀκριβῶς κάποτε πιὸ συγκλονιστικό.

Ἀλλοῦ τὰ ξεσπάσματα αὐτὰ εἶναι πιὸ κρατημένα. Τότε παίρνουν ἐκεῖνο τὸν τόνο τῆς ἐγκαρτέρησης καὶ τῆς περισυλλογῆς, τῆς φιλοσοφικῆς ἐνατένισης τῶν πραγμάτων, ποὺ τόσο χαρακτήρισε ὁρισμένη γενεὰ Γάλλων καὶ Αὐστριακῶν ποιητῶν, τοὺς Συμβολιστές, καὶ ποὺ εἶναι ὅ,τι ἀπομένει σὲ ὅσους ἀηδιασμένοι ἢ κουραμένοι ἢ νικημένοι ἀπὸ τοὺς «βαρβάρους», κλείνονται στὸ μέσα τους κόσμο. Ἡ νότα αὐτὴ ἡ δειλινή, ἡ πνιγμένη σὲ σιωπὴ καὶ περίσκεψη, ἀναδίνεται ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Βαχὰν Τεκεγιάν, καὶ ἰδίως ἀπὸ τὸ «Βρέχε παιδί μου». Εἶναι λιγάκι ἁπλοϊκὴ ἡ αἰσθηματικότητα ποὺ ποτίζει τὸ ποίημα αὐτό, καὶ ἡ τελευταία φράση τοῦ «Κλάψε νὰ μεγαλώσῃς» πάει νὰ πέσει σὲ μιὰ ρητορικὴ κοινοτοπία. Μὰ τὸ ποίημα στάζει τὸ μαγικὸ φίλτρο τῆς συγκίνησις μέσα μας, οἱ λέξεις του γίνονται τόνοι, εἶναι μιὰ ἀνεπιτήδευτη πονεμένη ἀνθρώπινη φωνὴ ποὺ μπαίνει στὴν ψυχή μας. Τὴν ἴδια ποιότητα τῆς συγκίνησης, κάτω ἀπὸ τὸ διάφανο συμβολισμό του, μᾶς δίνει καὶ τὸ «Καραβάνι» μὲ τὸν τελευταῖο του στίχο, τὸν ἀκουσμένο σὲ τόσες παραλαγές, μὰ πάντα τόσο ὑποβλητικό: «Ὅ,τι *γιὰ πάντα μοῦφυγε χωρὶς πιὰ νὰ γυρίσει*».

Δὲ θὰ ζητοῦσα βέβαια ἐγώ, τόσο λίγο φίλος τῶν συστημάτων, νὰ ξεχώριζε ὁ κ. Ἀλέπης σὲ σχολὲς ἢ τεχνοτροπίες ἢ σ' ὁτιδήποτε ἄλλο τὰ ποιήματα ποὺ μετάφρασε. Καλὸ ὅμως θὰ ἦταν ἂν ἔβαζε ἕναν πρόλογο δικό του ἢ κανενὸς Ἀρμένη ποιητῆ στὸ βιβλίο του, γιὰ νὰ μᾶς κατατοπίση λιγάκι. Τώρα, ὅλ' αὐτὰ τὰ ποιήματα ποὺ διαβάζουμε, παρουσιάζουν μιὰ μικρὴ ἀταξία, δὲν ἔχουν οὔτε μιὰ χρονικὴ κἀν κατάταξη ποὺ θὰ τοὺς ἔδινε μιὰ συνοχή. Γιὰ τὴν καθαυτὸ μετάφραση δὲ μπορῶ νὰ μιλήσω, ἀφοῦ δὲν ξέρω τ' ἀρμένικα. Μὰ δὲ μοῦ ἐπιτρέπεται ν' ἀμφιβάλλω γιὰ τὴν ἀξία της, ἀφοῦ τὴν ἔκανε ποιητής, καὶ νὰ μὴν ἐπαινέσω τὴν προσπάθεια τοῦ κ. Ἀλέπη νὰ μᾶς παρουσιάση μιὰ ποίηση ἄγνωστη, ἀξιόλογη, καὶ ποὺ φανερώνει ὄχι λίγες συγγένειες μὲ τὴ δική μας.

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Πλάτωνος: «Τίμαιος». Ἀρχαῖον κείμενον, εἰσαγωγή, μετάφρασις, σχόλια Θ. Βλυζιώτη καὶ Χ. Ε. Παπαναστασίου. Βιβλιοθήκη Ἀρχαίων Ἑλλήνων Πεζογράφων καὶ Ποιητῶν. Ἀριθ. 21. Ἐκδοτ. οἶκος Ἰωαννου καὶ Π. Ζαχαροπούλου.

Πλάτωνος: «Κρίτων». Ἀρχαῖον κείμενον, μετάφρασις, σχόλια Κων. Ἀραποπούλου. Ἀριθ. 22.

Λυσίου: «Λόγοι». Β'. Ἀρχαῖον κείμενον, μετάφρασις, σχόλια Σταύρου Τζουμελέα. Ἀριθ. 23.

Θουκυδίδου: «Ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ Πολέμου». Ἀρχαῖον κείμενον, εἰσαγωγή, μετάφρασις, σχόλια Παύλου Γ. Ξιφάρα. Ἀριθ. 24.

Ὁμήρου: «Ὀδύσσεια». Α — Δ. Ἀρχαῖον κείμενον, ἔμμετρος μετάφρασις Ζησίμου Σιδέρη. Προλεγόμενα εἰς τὸ ὁμηρικὸν ζήτημα Γιάννη Κορδάτου. Ἀριθ. 25.

Ἀρριανοῦ: «Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις». Ἀρχαῖον κείμενον, εἰσαγωγή, μετάφρασις, σημειώσεις Ν. Γρηγοριάδου. Ἀριθ. 26.

Ἡροδότου: «Ἱστορία». Ἀρχαῖον κείμενον, μετάφρασις, σημειώσεις Εὐαγγέλου Πανέτσου. Ἀριθ. 27.

Ξενοφῶντος: «Οἰκονομικός». Ἀρχαῖον κείμενον, εἰσαγωγή, μετάφρασις, σημειώσεις Εὐαγγέλου Μῶρου. Ἀριθ. 28.

Εὐριπίδου: «Ἴων». Ἀρχαῖον κείμενον, ἔμμετρος μετάφρασις Νικολάου Πορφύρη, προλεγόμενα εἰς τὸν Εὐριπίδη ὑπὸ Γιάννη Κορδάτου. Ἀριθ. 29.

Ἀριστοτέλους: «Πολιτικά». Ἀρχαῖον κείμενον, εἰσαγωγή, μετάφρασις, σημειώσεις Παναγῆ Λεκατσᾶ. Ἀριθ. 30.

Στίλπωνος Π. Κυριακίδου: «Θεσσαλονικὰ μελετήματα: 1) Αἱ περὶ τὸν Στρυμόνα καὶ τὴν Θεσσαλονίκην σλαβικαὶ ἐποικήσεις κατὰ τὸν Μέσον Αἰῶνα. 2) Διοικητικὴ ἱστορία τοῦ θέματος Θεσσαλονίκης».

Γιάννη Χατζίνη: «Πρόσωπα καὶ Ψυχές». Μελέται.

Κώστα Νταΐφᾶ: «Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Βάλτου». Διηγήματα.

Γεωργ. Α. Μαρκίδη: «Στοχασμοὶ καὶ σημειώματα». Τόμος α'. Δρ. 75.

Τάκη Μπαζακογιάννη: «Ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας». Γνωμικά, φιλοσοφικαὶ σκέψεις, ποιητικοὶ στοχασμοί. Τεῦχος α'. Ἐκδοτ. οἶκος Κ. Π. Παρασκευοπούλου, Βόλος. Δρ. 50.

Εὐγενίας Παλαιολόγου: «Δροσοσταλιές». Ποιήματα.

Κώστα Πτίνη: «Πρῶτο ταξίδι». Στίχοι. Σάμος.

Σαράντου Π. Παυλέα: «Ἀποδημίες». Ποιήματα. Ἐκδόσεις Γκοβόστη.

Γεωργίου Α. Μέγα: «Θρακικαὶ οἰκήσεις. Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς βορειοελληνικῆς ἀγροτικῆς οἰκίας». Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, 1939.

Γεωργίου Α. Μέγα: «Ἡ Λαογραφία καὶ ἡ συμβολὴ τῶν διδασκάλων εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς».

Θρύλος Πάτρης: «Ἡλειακὴ δημοτικὴ ποίηση». Μελέτη.

«Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος». Ἔκδοσις Ὑφυπουργείου Τύπου καὶ Τουρισμοῦ.

Σταμ. Ἀρ. Παπασταματίου: «Πῶς θὰ γράφουμε καλὲς ἐκθέσεις». Ἐκδοτ. οἶκος «Ἑρμῆς». Δρ. 30.

Τάκη Ἀρ. Παπασταματίου: «Ὁ ἱππότης Λικάριος».

Διον. Λαυράγκα: «Τ' Ἀπομνημονεύματά μου». Ἐκδόσεις Γκοβόστη. Δρ. 75.

Κ. Βάλβη: «Ὅταν ἀλήτευα». Νουβέλλα. Δρ. 20.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΙ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Αἱ τελευταῖαι φιλολογικαὶ σελίδες τῆς «Καθημερινῆς» (19 καὶ 26 Ἰουν.) ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσαι: ὁ κ. Σπ. Μελᾶς διατυπώνει ἀξιολόγους παρατηρήσεις περὶ ὄφους εἰς τὸ θέατρον, ὁ κ. Αἱμ. Χουρμούζιος ἐπαναλαμβάνει τὴν ἔκκλησίν του διὰ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ ἔργου τοῦ Ρώμου Φιλύρα ἀπὸ ἐφημερίδας καὶ περιοδικά καὶ συνεχίζει τὰ ἄρθρα του (ιδ') διὰ τὴν «Ὀδύσειαν» τοῦ κ. Ν. Καζαντζάκη, ὁ κ. Γιάννης Σφακιανάκης μεταφράζει τὰ «Ἐλεγεῖα» τοῦ Ρίλκε, ὁ κ. Φάνης Μιχαλόπουλος ἀναλύει τὴν «Γυναῖκα μὲ τὸ μαγνάδι» τοῦ Σολωμοῦ, ὁ κ. Παν. Λεκατσᾶς ἀναπτύσσει μίαν «Νέα θεωρία πάνω στὸ ὁμηρικὸ ζήτημα», ὁ κ. Γ. Σακκᾶς, ἐξ ἀφορμῆς ἑνὸς τελευταίου βιβλίου γιὰ παιδιά, τονίζει τὴν σημασίαν τῶν παιδικῶν ἀναγνωσμάτων, ὁ κ. Γ. Σαραντάρης ἀσχολεῖται μὲ τὴν «Εἰσαγωγὴ στὸ λυρικὸ Μῦθο» τοῦ κ. Γ. Σφακιανάκη καὶ ὁ κ. Ν. Μοσχόπουλος συνεχίζει τὴν ἐκστρατείαν του διὰ τὸν «ἐξελληνισμὸν καὶ ἐξευγενισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης». Ἐπίσης, μεταφράζεται ἀπὸ τὴν δ. Ντόρα Βολανάκη τὸ αἰσθητικὸ δοκίμιο τοῦ κ. Θ. Μουστοξύδη «Τί εἶναι ἡ μόδα;».

— Εἰς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» (18 καὶ 19 Ἰουν.), ἐξ ἀφορμῆς τῆς κλοπῆς τοῦ «Ἀδιαφόρου» ἀπὸ τὸ Λοῦβρον τῶν Παρισίων, δύο ἄρθρα τοῦ κ. Ζαχ. Παπαντωνίου περὶ τοῦ Βαττὼ καὶ τοῦ ρυθμοῦ τοῦ ροκοκό.

— Εἰς τὴν νέαν ἀνάγευσματινὴν ἐφημερίδα ὁ «Ἀσύρματος» συνεργάζονται ὁ κ. Στράτης Μυριβήλης μὲ τὸ μυθιστόρημά του «Ἡ Παναγία ἡ ψαροπούλα», ἡ κ. Λιλίκα Νάκου μὲ τὴν βιογραφίαν τῆς Μόσχως Τζαβέλλα, ὁ κ. Φῶτος Γιοφύλλης μὲ διαφόρους ἐρεύνας, ἡ κ. Λόρα Θεοδωροπούλου μὲ μουσικοκριτικὰ ἄρθρα, ὁ κ. Ἀλέκος Λιδωρίκης μὲ συνεντεύξεις ποὺ τοῦ ἔδωσαν ὀνομαστοὶ ξένοι λογοτέχναι καὶ καλλιτέχναι. Ἐπίσης, ὁ κ. Κ. Παράσχος ἔχει τὴν ἐπιμέλειαν τῆς φιλολογικῆς σελίδος τοῦ «Ἀσυρμάτου», εἰς τὴν ὁποίαν, πλὴν τῶν βιβλιοκρισιῶν του καὶ μιᾶς καλογραμμένης συνεντεύξεώς του μὲ τὸν κ. Ν. Καζαντζάκην, εὑρίσκομεν τὸν «Σεισμόν», διήγημα τοῦ κ. Θ. Πετσάλη, «Ἐξομολογήσεις» τοῦ κ. Σ. Μυριβήλη διὰ τὸν τρόπον τῆς συγγραφῆς τῶν ἔργων του καὶ ἔρευναν τοῦ κ. Φ. Γιοφύλλη διὰ τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς πεζογραφίας ἀπέναντι τῆς ἐργασίας τῶν παλαιοτέρων (ὁμιλοῦν οἱ κ. κ. Γρ. Ξενόπουλος καὶ Ἄγγ. Τερζάκης καὶ αἱ κυρίαι Εἰρήνη ἡ Ἀθηναΐα καὶ Λ. Νάκου).

— Εἰς τὸ «Ἔθνος» (18 καὶ 25 Ἰουν.) δύο ἄρθρα τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Ἀπ. Δασκαλάκη περὶ «Τοπικισμοῦ, μοντερνισμοῦ καὶ τῆς συντελουμένης μετουσιώσεως».

— Εἰς τὴν «Πρωΐαν», σειρὰ ἀντυπώσεων τοῦ κ. Μιλτ. Λιδωρίκη ἀπὸ τὴν μεγάλην περιοδείαν τοῦ Β. Θεάτρου εἰς Λονδῖνον, Φραγκφούρτην καὶ Βερολῖνον.

— Εἰς τὸν «Τύπον» (ἀπὸ 8 Ἰουν.) ὁ κ. Στέφ. Δάφνης βιογραφεῖ τὸν Γεώργιον Βιζυηνὸν μὲ ἀγάπην πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ τὸ ἔργον του.

— Εἰς τὸ «Νέον Κράτος» (τεῦχος Ἰουν.) δημοσιεύεται ὁ ἐναρκτήριος τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Σπυρ. Μαρινάτου «Κρήτη, Μυκῆναι, Ἑλλάς», ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσαι σκέψεις τοῦ κ. Γ. Λαμπελέτ «Γύρω ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν δημῴδη μουσική», μεταφράσεις Ὠδῶν τοῦ Ὁρατίου ἀπὸ τὸν κ. Κ. Κόντον καὶ εὔστοχοι κρίσεις τοῦ κ. Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου διὰ μερικὰ νέα πεζογραφήματα.

Ἐλάβαμεν, ἀκόμη, «Ἐκκλησίαν», «Ἁγίαν Σιών», «Σημαίαν» Πειραιῶς, εἰς τὴν χρονογραφικὴν στήλην τῆς ὁποίας ὁ κ. Νῖκος Ἰ. Μαράκης ἀσχολεῖται συχνὰ καὶ μὲ τὰ ἐπίκαιρα λογοτεχνικὰ καὶ θεατρικὰ ζητήματα, «Συζήτησιν», ἡ ὁποία ἀσκεῖ ἐνίοτε ἔλεγχον τῆς πνευματικῆς μας κινήσεως καὶ διατηρεῖ πάντοτε τὴν ἰδιόρρυθμον μορφήν της, «Κερκυραϊκὸν Βῆμα», «Ἔρευναν», Αἰγίου, «Προμηθέα» Ρεθύμνου, «Καστοριανὴν Ζωήν», «Νέαν Κόρινθον», εἰς τὴν ὁποίαν (φύλλον 18 Ἰουν.), ὁ κ. Ἰω. Παπαχρήστου ἀναγγέλλει ὅτι τὸ Κορινθιακὸν Ἀρχεῖον Μελετῶν ἑτοιμάζει τὴν ἔκδοσιν συγκεντρωθείσης ἀξιολόγου ἐργασίας, «Φωνὴν» τοῦ Αἰγίου, «Πρόοδον» Ζακύνθου, «Ἑβδομάδα», εἰς τὴν ὁποίαν συνεχίζονται (φύλλα 609, 611 καὶ 612) αἱ ἐνδιαφέρουσαι συνεντεύξεις τοῦ κ. Γ. Ρούσσου μὲ τοὺς ποιητάς μας (τοὺς κ. κ. Κωστῆν Βελμόραν, Β. Ρώταν καὶ Σύλβιον), «Χαρὰν τῶν Παιδιῶν» κλπ. κλπ.

Ω.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ὁ Ραδιοφωνικὸς Σταθμὸς Μπάρι, συμμετέχων τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀναμνηστικοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Μπάμπη Ἀννίνου ἐπὶ τῇ πενταετίᾳ ἀπὸ τοῦ θανάτου του ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός», τῆς «Ἑταιρίας Ἑλλήνων Θεατρικῶν Συγγραφέων», τῆς «Ἑταιρίας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν» καὶ τῆς «Ἑνώσεως Συντακτῶν» εἰς τὸν «Παρνασσόν», κατὰ τὴν 24ην Μαΐου ἐ.ἔ., ἀφιέρωσε μίαν ὁλόκληρον ἑβδομάδα ἐκπομπῶν, κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἑλληνικῆς μεταδόσεως, (ὑπὸ τοῦ Σταθμοῦ Μπάρι καὶ Ρώμης ΙΙ) εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἀλησμονήτου Ἕλληνος συγγραφέως.

Τὸ πρόγραμμα τῶν γενομένων ὁμιλιῶν ἦτο τὸ ἀκόλουθον:

Τρίτη, 13 Ἰουνίου. Εἰσήγησις τοῦ κ. Μαρ. Βαγιάνου, περὶ τοῦ γενομένου ἑορτασμοῦ καὶ τοῦ Μπάμπη Ἀννίνου, καὶ ἀνάγνωσις ὁμιλίας τοῦ κ. Θ. Συναδινοῦ: «Ὁ Μπάμπης Ἄννινος καὶ τὸ θέατρον».

Πέμπτη, 15 Ἰουνίου. Ἀνάγνωσις ὁμιλίας τοῦ κ. Μιχ. Ἀργυροπούλου: «Ὁ Μπάμπης Ἄννινος εἰς τὸ πλαίσιον τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων».

Παρασκευὴ 16 Ἰουνίου καὶ Σάββατον 17 Ἰουνίου, ἀνάγνωσις βιογραφικοῦ σημειώματος τοῦ κ. Γερ. Ἀννίνου: «Ἡ Ζωὴ τοῦ πατέρα μου».

Τὴν ἑβδομάδα, ἔκλεισε, τὴν Δευτέραν, 19 Ἰουνίου, ἀνάγνωσις χαρακτηριστικοῦ ἐδθυμογραφήματος τοῦ Μπάμπη Ἀννίνου: «Ὁ ἐξ Ἄδου σύζυγος» μετὰ μικρὰν εἰσήγησιν τοῦ κ. Μ. Βαγιάνου.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

24 Ἰουνίου

Εἰς τὸ ποίημα τῆς κ. Γιάννας Βέρα «Περιαυτολογία» (τεῦχος 300, σελ. 813) ὁ στίχος: «σοῦ κρούουν οἱ πόδες σου χοροὺς» νὰ διορθωθῇ ὡς ἑξῆς: «σοῦ κρούουν οἱ πόθοι σου χορούς».

κ. Π Βαλμ. Ἐνταῦθα. «Ἡ «Ἐπιστροφὴ» σᾶς παρουσιάζει εἰς ἀξιοσημείωτον ἐξέλιξιν. Τὴν κρατοῦμε δι' ἐν ἀπὸ τὰ προσεχῆ τεύχη μας. — κ. Ἀπ. Θεοδ. Θεσ/νίκην. Πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ λησμονήσωμεν τὴν ὑπόσχεσίν μας; Ἀναβάλλομεν διαρκῶς τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὰ πενηντάχρονα τοῦ Δημοτικισμοῦ τεύχους, ἀκριβῶς ἐπειδὴ πιστεύομεν ὅτι πρέπει νὰ εἶναι μιὰ θετικὴ συμβολὴ διὰ τὴν μελέτην τῆς πνευματικῆς μας Ἱστορίας τῶν τελευταίων ἐτῶν. Τὸ τεῦχος αὐτό, καθαρῶς κριτικόν, δημιουργεῖ δι' ἡμᾶς εὐθύνας, τὰς ὁποίας δὲν θέλομεν νὰ ἀναλάβωμεν πρὶν συμπληρώσωμεν τὴν συγκρότησίν του ὅπως τὴν ἐννοοῦμεν καὶ ὅπως ἀπαιτεῖ τὸ εὐρύτατον καὶ σπουδαιότατον θέμα του. Ὁπωσδήποτε, ἡ ὅλη προσπάθειά μας εὑρίσκεται περὶ τὸ τέλος της, καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ τεύχους δὲν θὰ βραδύνῃ πέραν τοῦ φθινοπώρου. — κ. Δημ. Μακρ. Ἅγιον Φραγκίσκον. Αἱ παραγγελίαι σας ἐξετελέσθησαν πρὸ πολλοῦ. Ἐλπίζομεν ὅτι εὐρίσκεται ἤδη εἰς χεῖρας σας τὸ βιβλίον ποὺ ἐζητήσατε καὶ ὅτι λαμβάνετε τακτικῶς τὸ περιοδικόν μας. — κ. Ι. Δ. Ρ. Ναύπακτον. Τὰ ποιήματά σας μᾶς κρατοῦν ἀναποφασίστους. Εἶναι ἀπὸ τὰς πολὺ δυσκόλους... διαγνώσεις. Ὑπάρχει ἀρκετὴ εὐαισθησία καὶ πλαστικότης, ἀλλ' ἐξ ἄλλου πλατυασμοὶ καὶ κοινοτοπίαι. Δοκιμάσετε νὰ γράψετε ἕνα μικρὸ διήγημα εἰς αὐτὸ τὸ ὕφος, ἀλλὰ καὶ μὲ κάποιον στοιχειῶδη μῦθον· καὶ ἴσως τότε ἠμπορέσωμεν νὰ φωτισθῶμεν. — κ. Μ. Χ., Βόλον. Φαίνεσθε εἰλικρινὴς καὶ μετριόφρων, γι' αὐτὸ θὰ σᾶς μιλήσωμεν ἀπεριφράστως. Αἱ σκέψεις ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει γίνονται τέχνη. Κάποτε ἀποτελοῦσαν ἰδιαίτερον εἶδος λόγου (maximes et pensées), ἀλλὰ τὰς ἐχαρακτήριζαν προσόντα ἀντίθετα ἀπὸ τὰ ἰδικά σας: ἐπιγραμματικότης, πρῶτ' ἀπ' ὅλα! Ἡ πεζογραφία γενικῶς εἶναι ἡ πρώτη ὕλη τῆς σκέψεως: θέλει δρᾶσιν. — κ. Θρ. Ν. Στ. Δὲν ἠμποροῦμεν βέβαια νὰ κρίνωμεν ἰδικήν σας συνεργασίαν ἀπὸ τὴν παροῦσαν στήλην! Ἀλλ' ὁμολογουμένως μᾶς θέτετε εἰς κάπως δύσκολον θέσιν... Διατί νὰ μὴ μᾶς στείλετε κάτι πιὸ σύμφωνον μὲ τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τὸν ὁποῖον ἐδώσαμεν εἰς τὴν ἀπὸ τῶν σελίδων μας δημοσιευομένην ποίησιν; — κ. Ι. Γ. Στ. Κηφισιά. Καλὴ ἀρχή. Ἀλλ' ὄχι ἀκόμη δημοσιεύσιμον, διὰ τὴν «Νέαν Ἑστίαν». — κ. Δ. Παπ. Ἐνταῦθα. Πολλὰ

« εὐχαριστῶ » διὰ τὰ καλὰ καὶ τιμητικά σας λόγια. 'Από τὰ ποιήματα ξεχωρίζομεν μερικὰς ἀπολύτως ἀρτίας στροφάς (ἡ τελευταία τῆς « 'Αμφιβολίας » ἀριστουργηματική). Πολὺ σύντομο λοιπὸν ἐλπίζομεν ὅτι θὰ σᾶς διαβάσουν οἱ ἀναγνῶσται μας. — κ. Π. Ξερ. Τὸ « Παλαιϊκὸ κάδρο » ἔχει ἀτμόσφαιραν, δίχως ἄλλο. Διαβάστε ὅμως τί λέμε παραπάνω εἰς τὸν κ. Μ. Χ. — κ. Σπ. Κ. Μανσούρα. 'Ενθυμούμεθα πολὺ καλὰ ὅτι καὶ ἐπροσέξαμεν ἀρκετὰ τὸ « Γιατί τὰ πουλιὰ » καὶ σᾶς ἀπαντήσαμεν ἤδη. Τὸ « 'Αφιέρωμα » παρουσιάζεται ὡς ἐπιτυχὴς δοκιμή — ἀλλ' ὄχι ἀκόμη καὶ τελεία — ὑπερρεαλιστικῆς ποιήσεως. Συνεχίσατε.— κ. 'Αργ. Λ. 'Η « Λησμονιὰ » ἀρχίζει καλά, ἀλλὰ τελειώνει ἀσθενέστατα. Τὰ δύο πεζογραφήματα εἶνε περίπου — δὲν εἶν' ἔτσι; — δύο « πεζὰ τραγούδια », καὶ μάλιστα οὔτε, ὡς πεζὰ τραγούδια, ζωντανὰ κι' ἐμπνευσμένα ἰδιαιτέρως. Περιμένομεν ἄλλα σας. — κ. Β. Β. 'Ενταῦθα. Πραγματικῶς, δὲν θὰ εἴχατε νὰ πῆτε οὔτε μίαν λέξιν ἰδικήν σας ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὸ κοσμοπαραξειρίστον θέμα; — κ. Π. Ψ. 'Από τὰ δύο συμπαθέστατα ποιήματά σας, τὸ δεύτερον, φυσικά, εἶναι τὸ ἀνώτερον. Μὰ καὶ αὐτὸ χρειάζεται νὰ βελτιωθῇ. Δὲν μᾶς μέλει διὰ τὴν φαντασιακήν του τραγικότητα (« στὸ τέλος πιὰ τοῦ δρόμου » γράφετε — καὶ δὲν θὰ εἶσθε ἴσως πιὸ πολὺ ἀπὸ 20 ἐτῶν..). 'Η ἀτέλεια εὑρίσκεται εἰς τὴν σύνθεσιν, εἰς τὴν μορφήν, εἰς τὸ λεκτικόν, γενικῶς... — κ. Θρ. Πατρ. 'Ενταῦθα. Εἶναι ἐνωρὶς ἀκόμη διὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ « 'Ελεγείου » σας. Πρέπει νὰ διαβάζετε περισσοτέρους στίχους, ὅπου τοὺς εὕρετε τέλος πάντων! Καὶ τὸ ποιητικὸν στοιχεῖον, ὅπως τὸ νερό, αὐτοδιϋλίζεται... 'Αρκεῖ νὰ συγκεντρωθῇ εἰς μεγάλας ποσότητας. "Οταν ἔχωμεν διαβάσει δέκα ποιήματα ὁλα-ὁλα, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ γράψωμεν ἄλλα τόσα... — κ. 'Ηλ. Κ. Καστρί. Εἰς τὸ σύνολον δὲν γράφετε ἄσχημα. Μερικὲς εἰκόνες σας καὶ στίχοι εἶναι ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτοι. 'Αλλ' ἡ « Νέα 'Εστία » θέλει ἀπὸ τοὺς δοκίμους συνεργάτας της κάτι ἀνώτερον.— κ. Φρ. Τζ. 'Ιωάννινα. Τί ν' ἀπαντήσωμεν στὸ παραπονεμένο σας γράμμα; Μέσα εἰς τοὺς « Πεζοὺς Ρυθμοὺς » τοῦ κ. Παπαντωνίου θὰ εὑρίσκατε, κάπου, ἀπάντησιν παρήγορον, ὅσον καὶ πειστικήν. Τὸ « Ρωμαντικὸ » σας ἄλλως εἶναι πολὺ καλύτερο ἀπὸ τὰ διάφορα «ρωμαντικὰ » ἄλλων, αὐτοπτῶν καὶ πραγματικῶν περιηγητῶν... Πάντως, ὡς κομμάτι συνεργασίας, πρέπει νὰ διορθωθῇ, διὰ νὰ γίνῃ ἀπὸ τὰ καλύτερα δημοσιεύσιμα (π. χ. « οἱ σταῦλοι δίχως ἵππους »...) — κ. Ε. Σ. Πάτρας. "Υπάρχει πράγματι τελευταίως, ἐλλείψει χώρου, κάποια καθυστέρησις εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν μας. Τίποτε ὅμως δὲν μένει χωρὶς ἀπάντησιν. "Αρα ἡ συνεργασία σας ἐχάθη εἰς τὸ Ταχυδρομεῖον — κ. Μιμ. Θαμ. Τὸ ποίημά σας, ὡς ἐκδήλωσις ἀνθρωπίνη, ἀξίζει, ἂν πραγματικῶς ἀναφέρεται σὲ σᾶς, κάθε συμπάθειαν καὶ κάθε βοήθειαν. 'Αλλ' ὡς ἔργον τέχνης εἶναι φοβερόν. Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἐνισχύσωμεν πλέον αὐτὴν τὴν φιλολογίαν τοῦ ἐφιάλτου καὶ τοῦ πανικοῦ. Θὰ ἦτο κάτι ἔξω παντὸς νοήματος τέχνης. — κ. 'Αχ. Κοντ. 'Επαναλαμβάνομεν καὶ πρὸς σᾶς ὅτι τίποτε εἰς τὸ γραφεῖον μας δὲν μένει χωρὶς ἀπάντησιν. Τὸ « Μιὰν αὐγὴ φωτολαμπούσα » ὑστερεῖ κάπως ὑπὸ ἔποψιν περιεχομένου. Εἶναι, ξεύρετε μοιραῖον, προκειμένου περὶ ρυθμῶν τρόπον τινὰ ὀρχηστικῶν, ὅπως αὐτὸς — τροχαϊκὸς διπλοῦς στίχος, μὲ ἐναλλὰξ ὁμοιοκαταληξίας. — κ. Κ. Τσηρπ. "Εχουν τὴν χάριν τους καὶ τὰ λαϊκά σας καὶ τὰ δημοτικά σας, ἂν καὶ δὲν προσφέρουν εἰς τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ εἴδους μεγάλα πράγματα. Εἶναι πάντως ἀκαταλλήλα διὰ τὸ περιοδικόν μας, ὅπου μόνον ἕνας δόκιμος, καὶ ὄχι πάντοτε ἱκανοποιητικὸς λαϊκὸς ραψῳδὸς ἐπέπλευσε.—κ. Θ. Φ. Θ/νίκην. "Υπάρχει βέβαια μία τοὐλάχιστον λύτρωσις, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ Τέχνη, ὁ κόσμος τῆς εὐγενοῦς φαντασίας! Πῶς ἠμπορεῖ ἕνας λογοτέχνης νὰ εἶναι λογοτέχνης καὶ νὰ μὴ πιστεύῃ οὔτε σ' αὐτό; Καὶ τὰ δύο ποιήματά σας ἔχουν παλμόν, ἀλλὰ καὶ συμμετρίαν, ὡραίας εἰκόνας καὶ ἀρκετὴν φρεσκάδα. Προσπαθῆστε ὅμως νὰ κάμετε καὶ τοὺς στίχους σας κανονικούς· ἡ τοὐλάχιστον, πιὸ κανονικούς! — κ. Ν. Φ. Π 'Ενταῦθα. "Εχομεν, ἀληθινά, κάποιαν ἐπιφύλαξιν διὰ τὸ τέλος τοῦ ποιήματος. Τί θὰ ἔλεγεν ὁ ἀλησμόνητος πατέρας σας διὰ τὴν παραβολὴν αὐτὴν τῆς nature morte; Σᾶς φαίνεται ἀπολύτως ποιητική; — κ. Στ. Μ. Δὲν εἶναι κακογραμμένον, καὶ ὁ μῦθος του ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὸς εἰς τὴν ἁπλότητά του. 'Αλλὰ μοιραίως θὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρισιν μὲ τ' ἀνώτερα κομμάτια ποὺ μᾶς ἐχάρισεν ἡ ἠθογραφία εἰς αὐτὸ τὸ θέμα, ἢ εἰς τὰ παραπλήσιά του. Δὲν θὰ ἠμπορούσατε νὰ κεντήσετε τὴν κάπως μονότονον ἀφήγησιν μὲ μερικὰς δραματικὰς — διαλογικὰς — σκηνάς; — κ. W. Νέα 'Ιωνία. Καλῶς ὡρίσατε! Τὰ κρατοῦμεν ὅλα καὶ θὰ διαλέξωμεν ἐν καιρῷ. — κ. Γ. Μ. "Οταν ἔχετε στὸν νοῦν σας ζωντανὰ θέματα ὅπως ὁ « Κατατρεγμένος » καὶ στὴν πέννα σας ἀρκετὴν ἱκανότητα νὰ τὰ χειρισθῆτε, τὰ πεζοτράγουδα σᾶς εἶναι, νομίζομεν, περιττά. — κ. Λ. Μ. Θ. Χρῶμα καὶ ὄφος, ἀναμφισβήτητα. 'Αλλά... περὶ τίνος, ἀκριβέστερα, πρόκειται; — κ. Κ. Δρ. Καλὴ ἀρχὴ μὲ τὰ « Δίστιχα ». "Οσον διὰ τὴν συλλογήν, μὴ παραβιάσθῆτε. Δὲν ἔχετε νὰ χάσετε τίποτε, ἂν περιμένετε. — κ. Ν. Β. Κάστρο Λήμνου. Στερεὰ ἡ στιχουργία καὶ ἡ φαντασία ἄνετος εἰς τὸ ἔργον της. Λείπει ὅμως ἡ ἀπαραίτητος διὰ τὸ θέμα πρωτοτυπία, πλὴν ἐξ ὡρισμένων στίχων (« ἡ στρίγγλα ἡ Σκέψη ἁμάρτησε.... « χωρὶς νὰ φέρνουν τίποτε.... » κλπ.). — κ. Θ. Γιαν. 'Αμερική. Δὲν ἀρνούμεθα ἀξίαν εἰς τὴν « "Ανοιξη στὸ βουνό » καὶ περισσοτέραν εἰς τὴν « Νοσταλγία ». 'Αλλ' ἡ τεχνοτροπία των, ἡ ποιητικὴ των, ἡ τεχνικὴ των ἀντλήψεις εἶναι κάπως μακρὰν ἀπὸ τὴν « Νέαν 'Εστίαν ». « Μουσικὴν ποίει », ἰδοὺ τὸ ἀδιόρατον ἔμβλημα τῶν ποιητικῶν μας σελίδων. — 'Ανώνυμον. "Εχομεν δύο γράμματά σας, ἀλλὰ μόνον ἕνα σας ποίημα ὑπ' ὄψιν μας. Θέλετε τὴν γνώμην μας διὰ τὰς ἀτελίας του: εἶναι ἰδίως ἡ ἀνομοιογένειά του. Μερικὲς στιγμὲς ἐμπνεύσεως (« τὸ φῶς τὸ τρισβαθὸ ποὺ γουργουρίζει στὸ κορμί της », « γιὰ τὴν τρανὴν ἀπελπισία — ποὺ νιώθει ὁ ἄνθρωπος στῆς ὁμορφιᾶς τὴν ἄνοιξη ») ἐξατμίζονται μέσα εἰς πολλὰς ἄλλας στερεοτυπίας καὶ κοινοτοπίας, τῶν ὁποίων ἡ ρητορικὴ ἐξαρσις δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἐλλειψιν ἀληθινῆς πνοῆς. Εἶσθε ὅμως νέος μὲ ταλέντο, καὶ θὰ συνεχίσετε, ἀναμφιβόλως. — κ. Λ. Π. Κάτρον. 'Από τὴ « Νεκρὴ Ζωή » σημειώνομεν τοὺς δύο στίχους τοῦ α' τριστίχου Οἱ « Θεοὶ » εἶναι ἀνώτερον· ποίημα φιλοσοφικόν: γι' αὐτό, ἀκόμη ὄχι ἄρτιον. 'Επαναλάβετε τὴν προσπάθειάν σας εἰς τὸ ἴδιον θέμα. 'Αλλὰ διατί τόση ἀπαισιοδοξία εἰς τὸ γράμμα σας; — κ. Π. Λ. 'Ενταῦθα. « Σὰ βάλσαμο τὰ μάτια σου ἀκριβὸ - κι' ὁλόγλυκή μου τὸ εἶναι σου πατρίδα » — τί ὡραῖοι στίχοι! (Αλλ' ἡ συνέχεια; 'Αντιφατικὴ καὶ δυσνόητος. 'Ακοῦστε την καὶ σεῖς: "Ηρθες μέσ' ἀπ' τοῦ τάφου τὴ σιγὴ — πικρόχολη (πάει τὸ προηγούμενον νόημα!) τὴν πίκρα ν' ἀπαλύνῃς (πῶς; ἀφοῦ εἶναι καὶ ἡ ἴδια πικρόχολη;) — μὰ ἐπέρασες.... τί σημασίαν θὰ εἶχε καὶ ἂν ἔμενε, ἐφ' ὅσον δὲν ἔφερε τὴν χαράν;) — καὶ μόνο λίγα δάκρυα ἀφήνεις » (ποῦ; πῶς;) — κ. Ανδ. Κ'πολιν. Δύο γνωμικὰ δίστιχα — τόσον μόνον σᾶς ἐμπνέει ἡ φιλία; — κ. Γιανν. 'Ανν. 'Ο « Κάμπος » εἶναι τὸ ἀνώτερον ἀπ' ὅλα. Τοῦ λείπει ὅμως μία συμπληρωτικὴ στροφή, μία πνευματικὴ ἀνάτασις, ἐπάνω ἀπὸ τὸ θέαμα, μία καλλιτεχνικὴ λάμψις φωτίζουσα ἐν ἔργον κατ' οὐσίαν ὠφελιμιστικόν. — κ. Τ. 'Ορ. Καλὲς οἱ « Σκόρπιες Σκέψεις » ὡς σκέψεις. Γραμμένες ὅμως πολὺ πρόχειρα καὶ στὰ πεταχτά, δὲν ἀπέκτησαν καμμίαν ἰδιαιτέραν — φιλολογικὴν — ἀξίαν. — κ. Α. Γ. Κ. Τὰ « Χριστούγεννα τοῦ Θανασούλη » πρέπει νὰ ξαναγραφοῦν. Πρῶτον, χωρὶς Χριστούγεννα — ἡ ἐπικαιρότης ἂς μένει διὰ τὴν ἠθογραφίαν. Δεύτερον, μαζὶ μὲ τὰ ἐπιστημονικὰ των στοιχεῖα — τὸ διήγημα μοιάζει μὲ τὸ λεγόμενον ἄλλοτε « πειραματικὸν » — νὰ προστεθοῦν καὶ καλλιτεχνικά. Καὶ μάλιστα αὐτὰ τὰ δεύτερα πρέπει νὰ καταλάβουν τὸ πρῶτον ἐπίπεδον, καὶ νὰ κρύψουν τὰ ἄλλα. Μὲ δυὸ λέξεις, ὁ μῦθος σας δὲν εἶναι δραματικός, ἀλλ' ἐπιστημονικός: ψυχανάλυσις τοῦ ὀνείρου. Συντομεύσατε τοὐλάχιστον καὶ περιορίσατε τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ τοῦ σημείου μέσα εἰς τὸ σύνολον! — κ. Λ. Τ. 'Αγρίνιον. Θερμῶς εὐχαριστοῦμεν διὰ τὰς εὐγενεῖς σας φράσεις. 'Αλλ' ἀκριβῶς ἡ « εὐγένεια μᾶς ὑποχρεώνει » νὰ εἴμεθα αὐστηρότεροι ἀπέναντί σας. Καὶ ἐν πρώτοις, ποῖον ἀμάρτημα βαρύνει αὐτὸν τὸν ἀμαρτωλόν; "Η μήπως πρόκειται περὶ... φιλολογικοῦ; — κ. Σπ. Κ. Λαμίαν. Ζήτημα εὐνοήτου λεπτότητος ἀπέναντι τῶν συλλήβδην θιγομένων, μᾶς ἀπαγορεύει νὰ δημοσιεύσωμεν τὸ γράμμα σας, ὁλόκληρον τοὐλάχιστον. 'Από τὸ ποίημα ὅμως, ποὺ μᾶς ἐσωκλείσατε, μᾶς φαίνεσθε ὑπερβολικὰ αὐστηρός, ἀμείλικτος. 'Η « Παληὰ 'Ιστορία » δὲν εἶναι καὶ τόσον... ἀνοσιούργημα, δι' ἐπαρχιακὸν μάλιστα φόλλον. — κ. 'Απ. Κ. 'Αλμυρόν. Αὐτὴν τὴν φορὰν, τὸ εὑρίσκομεν δόκιμον. Νὰ μᾶς τὸ ξαναστείλετε, μαζὶ μὲ τὰ καινούργια σας. Καὶ βλέπομεν.

Η « ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ »

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩι 1841

●

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕΤΟΧΙΚΟΝ & ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟΝ Δρχ. **1.205.000.000**

ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ (ΤΗι 31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1938) . . » **10.800.000.000**

ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ
ΙΩΑΝ. Α. ΔΡΟΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΥΠΟΔΙΟΙΚΗΤΗΣ
ΑΛΕΞ. Γ. ΚΟΡΙΖΗΣ

◆

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΕΙΣ ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΧΩΡΑΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

◆

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος ἐκτελεῖ πάσης φύσεως τραπεζικὰς ἐργασίας ὑπὸ ἐξαιρετικῶς συμφέροντας ὅρους. Δέχεται δὲ καταθέσεις εἰς δραχμὰς (εἰς πρώτην ζήτησιν, ἐπὶ προθεσμίᾳ, διαρκεῖς καὶ ταμιευτηρίου) μὲ λίαν εὐνοϊκὰ ἐπιτόκια.